162

Het Natúúrlijk
TOVER-BOECK
of
SPEEL-TONEEL
der
KONSTEN

Het verbeetert en vermeerdert

NATUURLYK TOVERBOEK,

Of 't Nieuw

SPEEL-TOONEEL DER KONSTEN.

Verhandelende omtrent zestien hondert Natuurlyke Toverkonsten, zoo uit de Goochel-tas, als Kaart-speelen, Mathematische Konsten, ook de Verligt-teikenkunde en 't afzetten van Bloemen, en meer andere diergelyke aardigheden, die tot vermaak en tydkorting strekken.

DOOR
SIMON WITGEEST.

Den Elfden Druk.

t'AMSTERDAM,

By GYSBERT de GROOT KEUR, Boekverkooper op den Nieuwen dyk, 1739.

Op 't Natuurlyk Toverboek van SIMON WITGEEST.

BEef oude Besjes, beef, en kinders met elkaar,
Nu Simon Magus, zig komt op een nieuw vertoonen,
Dit is wat anders als een drooge blaas met Boonen;
Hy tovert in dit Boek of 't vol van Drommels waar,
Laat BEKKER hier eens by, met zyn ſtantvaſte ſchaar,
Die waer hy kan of mag, de Duivel tragt te hoonen,
Hier komt een witte Geeſt, zig ſchynbaarlyk vertoonen.
Zoo blykt de Tovery, nu Middagligt en klaar,
Hy ſtaakt na dit gezigt dan vry het iedel poogen,
Die nog niet zien kan, die heeft in der daad geen oogen.
Een Simon kon de droes na wezen en Natuur,
Dees witte Simon doet hem door de handen werken:
My denkt die 't nog niet merkt die zal het ook niet merken,
Hy offert vryelyk dees bladen aan het vuur.

ANTWOORD.

GEwiſſelyk het Boek moeſt in het vlammen vuur,
Ging 't na die geen haar wil, die 't dog niet kunne merken
Al woud men 't met een grif, haar in de breinkas werken,
't Syn dommers in 'er aart, haar wezen en Natuur.
't Syn blinde die niet ſien, al gaf me haar twee paar oogen
Dus ſpaart dan inkt en pen, 't is dog maar iedel poogen,
Sy hebben Tovery in haar verſtand dat 's klaar.
Een ſchaduw, die zal zig gantſch ſchriklyk vertonen:
En die het tegen ſpreekt, zy gaan hem daadlyk honen.
Een Mantjen aan de wand verbaaſt een heele Schaar,
Dit 's zoo een nieuwe leer, als of 't wat zonders waar.
Maar die 't regt begrypt vreeſt voor geen blaas vol bonen:
Laat Simon zig maar als een witte Geeſt vertonen,
En jagen al 't geſpuis na kooi toe by elkaar.

ROELOF ROUKEMA.

Tot den

LEEZER.

NAdemaal ik altyd van jongs aan een bezondere genegentheit heb gehad tot Konſt en Wetenſchap, en nu daar veele jaaren lang een groot deel van dezelve opgezogt hebbe, en veele Schryvers uit verſcheide Taalen en Landaard, zoo heb ik geoordeeld dat ik alle Liefhebbers der zelver konſten, een aangenaame dienſt zal doen, hier hen een meenigte van omtrent vyftien à zeſtien hondert ſtukken op te draagen, en meede te deelen: die alle ofte zeer vermaakelyk en kortswylig, of zeer nut en voordeelig zyn.

Niemand zy nu zoo beſchroomd, dat hy geloove dat zommige dingen mogten van de vervloekte Magia (die

de bygeloovige Toverye noemen) wezen: dewyl dit werk al tot negenmaalen door den Druk in 't licht gegeven is: het geene een bewys is, dat het veele zoo wel gevallen heeft, dat wy nu den negende Druk weder voor de tiendemaal op leggen.

Maar ik beken het, hier is een klagte geweeſt van zommige, dat is: dat door den haaſt des Uitgevers, de drukfouten niet behoorlyk en genoeg waaren gecorrigeerd: als meede ook dat eenige ſtukken tweemaal wierden voorgedragen, en ook dat dit Werk al te groot was voor veelen.

Om hen hier dan in te dienen, en te geryven, zoo heb ik de moeite op my genoomen om alle ſtukken die tweemaal voor quamen, hier uit dit werk te laaten, voegende wederom in de plaats

plaats een aanhang van 112. ſtukken niet ſlegter als een van de voorige.
Wy hebben ook eenige ſtukken verworpen die in den natuur vals waaren, om niemand hier door te misleiden. Hier en booven zoo hebben wy moeten eenigzints de order veranderen.

Wy hebben hier weder bygevoegd dat in den zevenden Druk was uitgelaten, namelyk, het aanhangzel van 't Blanketwerk, het welk wy zoo'n weinig hier en daar verkort hebben, als ook de Illuminatien, of Water-verwen, en 't afzetten van bloemen, het welk ons door veel Liefhebbers wierd verzogt en aangeraden, om dat hier in de achtſte, negende, en nu tiende Druk weêr by te doen.

Eindelyk voegen wy hier dan by nog eenige geheime Konſten, vermaa-

kelyke Klugten of potzen en andere dingen, die nog niet in 't ligt geweeſt hebben.

Neem dan, waarde Leezer, dit Verbeetert en Vermeerdert werk, ſchoon in veele dingen verkort, die van het ſlegtſte waaren, in dank aan, en vermaakt u daar mede. Ondertuſſchen zal ik blyven U E. Gedienſtwaarde Vriend,

S. WITGEEST.

Den

Den Uitgever

Tot den

L E E Z E R.

WAarde Leezer, al is 't ſchoon, dat wy niet belooft en hebben de voorgaande zesden Druk des Natuurlyken Tooverboeks te vermeerderen, gelyk wy in den voorgaanden tweeden Druk gedaan hebben: zoo zyn wy op het aanhouden van zommige te raaden geworden dit Werk te vermeerderen en te verbeeteren: inbrengende zoodanige dingen, die de meeſte behaagen, en in den voorgaenden Druk waren uytgelaten.

Die dingen die door haaſtigheit tweemaal voorkwamen, heb ik zelfs en door een ander laaten uitmonſteren en verwerpen, nevens nog anderen, die hier al te grooten omſlag maakten.

Om dit wederom te vergoeden, zoo brenge ik wederom nieuwe dingen in de plaats, die ieder, na myn oordeel, zullen behagen.

Dit Werk heb ik zelver in den Aanvang met Figuren, daar toe behoorende,

verzien en verſiert, op dat den Leezer de ſtukken te beeter verſtaan en vatten zouden.

Tot gemak en geryf der Liefhebbers. zoo heb ik ook een Inhoud des Werks, zoo der boeken als der ſtukken hier laten byvoegen: op dat yeder met een opſlag zien kan wat hier den inhoud van is, en zyn luſt begeerte ten eerſten kan vinden, en in de pagina opzoeken.

Gebruykt dan deze tegenwoordige dingen, gunſtige Lezer, en vermaakt u daar mede, of doet 'er uw voordeel mede, het geen my aangenaam zal zyn: en my dunken zal, dat ik Eer voor myn koſten en moeiten hebbe. En dewyl ik bemerke dat de Lief hebbers niet verminderen om deze Konſten te doorſnuffelen, en dit myn Konſtboek uitverkogt zynde, heb het nu voor de tiendemaal weder opgeleit, en het van fouten gezuivert, den Leezer weder opgediſt. Ondertuſſchen wil ik verblyven altyd UE. Dienſtwillige

N. N.

In-

Inhoud des Werks.

Het Eerste Boek.

Van Potzen.

22 Om

55 Om

95 Om

Het tweede Boek.

Van Water en Ys.

Het

Van Speelen.

O

Het vierde Boek.

Van Meeten en Reeckenen.

Het

Van schryven.

Het zesde Boek.

Van Inkten.

Om

Het sevende boek.

Van de Tyd-rekeninge.

Om

Hoe

Het agtſte Boek.

Van verwen en verlakken.

Het

Van de Dieren

De

Het tiende Boek.

Van Gewassen.

Om

Het elfde Boek.

Van Metalen en Steenen.

Het twaalfde Boek.

Van Vuur, en wat konsten door 't zelve gedaan worden.

Het dertiende Boek.

Van het gezigte door Spiegels, Glazen, &c.

9 Om

Van Stemme en Klank.

16 Te

Het vyftiende Boek.

Behelzende verscheide rare Konsten.

31 Swart

Het zestiende Boek.

De manier van Verwen en Koleuren te maken op Beelden, Beesten, Bloemen en Kruyden, enz.

18 Van

Het zeventiende Boek.

Het agtiende Boek.

Waar in gehandeld werd van de Vrugten.

Waar in gehandelt werd, van allerhande Blanket-werk, tot vercieringe des Aangesigts en Handen: en al wat tot een cierlyk Lighaam behoort.

16 Een

43 Een

68 Om

94 Tegens

Einde van het Regiſter.

Het

Het verbeetert en vermeerdert

NATUURLYK TOVERBOEK, OF SPEEL-TONEEL DER KONSTEN.

Het EERSTE BOEK.

Bevattende verscheide aardige Kluchten, Vermakelyke Potsen, Natuurlyke Gaauwigheden, die den Onervaren Tovery schynt; als mede het spelen uit de Goochel-tas

---

I.

Om heimelyk Kikvorschen in een Kamer te doen komen.

ALs men voor eenige grootte Perzonagien uit de Gogeltas zal speelen, en men eenige Vertooningen op het onverzienste doet, dat men eenige Kikvorschen, als ten tyde van *Pharao*, laaten komen. Om dit in het werk te stellen zoo neemt een linnen zak, doet daar vyf-en-twintig Kikvorzen in of meer, hangt die heimelyk

onder uw rok: als gy nu een tyd lang hokus bokus hebt gespeelt, zoo maakt dat de Kikvorschen met een geswintheit uit de sak springen over de Kamer daar de omstanders zyn, zoo zullen zy alle verschrikken, en u als een Tovenaar uitmaken. Men kan dese zak zodanig naayen. dat hy met een dun draadjen vast gemaakt is. 't Welk gy heimelyk tusschen uw nagels stukken trekkende de zak allengskens zal los werden en open gaan, waar door de Kikvorschen zullen uytspringen; die de Kikvorschen in een doos kan doen, en in zyn broek steken, de kousebaand los doende, en de doos heimelyk openende, zullen Kikvorschen uit de broek springen onder de tafel daar gy aan zit, en de heele Zaal over springen.

Dit spel wierd eens voor den Koning van Vrankryk gespeeld, waar door alle de Dames zeer vervaart wierden, en hadde de Gogelaar zyn kunst niet geopenbaard, het zoude hem het leven gekost hebben.

II.

Een Weddenschap om een Roomer van glas in drie reyzen niet te konnen stukken slaan.

DIt is een bedriegerye, die evenwel de omstanders vermaakt. Men wed dan met iemant, dat hy den Roomer niet zal in drie reizen konnen stukken slaan, het wedden gedaan zynde, zal hy ze ten eersten stukken slaan, en niet in de derde reys, ten ware hy de kneep wist, en de twee eerste reyzen zoo zagt sloeg, en de derde reyze hard, zoo had den slaander 't gewonnen, maar anders verlooren.

III.

Een Pots om iemant op de Zolder te lezen.

LAat iemant op de plaats zitten, met zyn hoed af, en gaat op de Zolder hard op lezen, en giet hem van boven neêr op het hooft een pispot of een bak met water, zoo zult gy wel zoo lange lezen, tot hy

van

van zelver zal by u komen, om u wat af te smeren.

IV.

Om iemant van onder een Mand te zingen.

LAat iemand onder een groote mand zitten, en gaat daar al zingende rondom, ondertusschen zoo giet wat water op de mand, Soo zal hy daar wel haast van onder duikelen.

V.

Om alle Figuuren te vertoonen.

MEn neemt een tinne Schotel, hier doet men wat water in, en men zegt tegen de omstanders, dat men daar allerley Figuuren in zal doen verschynen, als het dan gebeurd, dat een ieder zoo ernstig toekykt, zoo zal men de vlakke hand in 't water slaan, op datze alle nat werden, zoo zal een ieder een verscheide Figuur van aangezicht maken, ende gy zultze alle uytlaggen.

VI.

Om pieterzely op een Tavel te doen groeyen.

WAnneer men iemand bedriegen wil aan een haart zittende, zoo zegt men, kom, ik zal, eer iemand dertig huysen vergeloopen en wederom gekomen is, daar op de Tafel Pieterzelie of iets anders doen groeyen, en zoo het niet geschied, zult gy my met de tang wakker afrossen: Dit contract aldus gemaakt zynde, zoo legt men de tange met het einde in het vuur, terwyl hy heen gaat; en tegen het wederom komen, zoo zet men de heete tange op zyn plaats; als hy nu ziet, dat 'er geen Pieterzelie of iets anders gewasschen is, zoo neemt hy de tangen om uw wat af te slaan, en met eenen brand hy deerlyk zyn handen, en werd daar en boven van het gantsche gezelschap uytgelaggen.

VII.

Om een ſtuk Gelds van onder een Kan te doen halen zonder dat gy de Kan zelfs ſult aanraken.

WEd in een Gezelſchap, dat gy een ſtuk Gelds onder een Kan zult leggen, dat het ieder een ſal zien, en dat gy het ſtuk gelds daar onder van daan zult haalen zonder dat gy de Kan aanraakt, als gy dit in 't werk wilt ſtellen, zoo legt voor de oogen van alle de omſtanders het ſtuk gelds daar onder, maakt nu wat grimaſſen, en ſlaat met u hand boven op de Kan, als of gy het geld door de Tafel ſloeg, en laat van onder de Tafel diergelyken ſtuk gelds zien, als gy onder de Kan hebt gelegt, zoo ſal men meinen dat het geld van onder de Kan is, dan ſal de Wedder curieus zyn de Kan op te ligten. Terwyl hy de Kan opheft, zoo haalt met 'er haaſt het ſtuk gelds daar onder van daan zoo hebt gy 't gewonnen, 't geld daar onder van daan halende zonder de Kan op te ligten, want een ander doet het voor u.

VIII.

Om iemands Hooft door een Ring te ſteken

'T IS voor ſommige niet onaardig, in een Gezelſchap zoo eenige Potzen en Quinkſlagen om de Juffers wat te vermaken, voor den dag te brengen.

Om nu het Hooft door een Ring te ſteken, is een geringe zaak, dog in een Gezelſchap moeyelyk te begrypen, als het nu tot de zaak begint te komen; zoo moet men zig houden of de Ring vry kleintjes was, om zoo een hooft daar door te konnen ſteken en dat gy uit uw weddenſchap ſcheid: zoo ſal die gewed heeft, en zyn hooft daar wil laten doorſteeken, des te grager aanhouden.

Neemt dan de Ring eindelyk, en legt die aan het achterhoofd, krygt dan behendig een ſpelt oft naalt

naalt, en ſteekt hem door den Ring in den kop dat ſy het voelen, ſo fulllen ſy wel haaſt gelooven, dat den kop door den Ring geſtoken is, en willen het de Omſtanders niet gelooven, ſoo laten zy het probeeren. Aldus kond gy een groot Broot of Kaas door het oor van een Kan ſteken.

IX.

Op wat wyſe de Quakzalvers Fenyn indrinken zonder ſchade.

DAar is een zoorte van Quakzalvers dewelke Fenyn in drinken, en dat ſonder ſchade, gelyk men onlangs den Orvietaan-Verkooper heeft zien doen, dit geſchied dan om het gemeene volkjen het geld uit de beurs te kloppen, en te doen gelooven, dat hun dingen daarom te beter waren, om dat ſy van het ingedronken Fenyn, door haar Medicamenten daar op ingenomen, geen ſchade lyden. Arme menſchen die zig ſoo laten bedriegen. Laurentius dien grooten Man, heeft hun bedriegeryen al lang ontdekt, en was het dat geleerde Lieden hem geleſen hadden, of ten minſten de Mannen van de Chirurgie, zoude het ſelve niet alleen handhaven of voeden, maar zouden het liever weeren en verwerpen.

Dog wat zegt nu Laurentius van deze bedriegers, hy zegt dan, dat ze eerſt wel te deegen Boter eeten, of drinken Olie, op dat de maag en ſlokdarm door het overvloedig vet, mogte aan het braaken geraken, waar door zy dan al het Fenyn zoo overgeven, als zy het ingenomen hebben. Ziet, zyn dat geen ſchoone kunsjes van deze Heeren? die met een half dozyn Pagiens en Lakeyen, en gemeenlyk met een heel dozyn narren en gekken verzelt zyn.

X.

Om met de Bekers uit de Gogeltas te speelen.

ALs men in de Kermissen komt, ziet men veel Hokus Bokus-Meesters die uit de Goocheltas speelen, dat voor de Boeren wel Toovery gelykt: maar in der daad ingezien zynde, is alles maar een gaauwigheit.

Men zietse dan voor eerst met Bekers speelen en Notemuskaten. Dese Bekers zyn wat langwerpig hoog gemaakt, zoo dat ze met de vingers gemakkelyk op te grypen zyn; dan zoo maakt men drie balletjes van kurk, zoo groot en rond als Notemuskaten.

Men zet dan de drie Bekers op een Tavel, en men legt daar deze kurkjes onder, die Notemuskaten gelyken, onder elke Kroes een, dat is, men legt deze drie kurkjes op een rye, en het schynt als of men de Bekers over ieder zet, maar terwyl men die neder zet, gebeurd het, dat men ieder kurkjen tusschen de vingers, met een radde geswintheit weg neemt, want als het langzaam toegaat, zou de Pots gemerkt werden, en men zou zeggen, is het anders niet?

Nu deze Balletjes weet men heimelyk te bergen, op dat men ze in de hand niet en ziet, of anders was de kaart versteken. Als men dan nu in 't geloof is, dat deze Balletjes onder de Kroezen zyn, zoo zegt men, dat gy maken zult, dat deze Notemuskaten, daar van onder zyn getovert, men maakt dan eenige Babbeleguygen en Potzen met het stokjen dat men in de hand heeft, en men ligt dan met een geswintheit de Bekers op, zoo ziet een ieder dat'er niets onder is, wilt gy nu maken dat ze daar wederom onder geraken, zoo moet gy deze Balletjes met uw hand geswind daar onder schuyven, als gy dan de Bekers weder op ligt, zoo zult gy ze daar onder zien leggen.

Het is ver best, dat deze Bekers van Blik gemaakt wer-

werden, want dan zynſe des te ligter. Item dat ook de Balletjes van Kurk gemaakt zyn, want hoe ligter de werktuygen zyn daar gy mede ſpeeld, hoe beter en vaardiger gy ſpelen kont: Ten anderen, blyven zy ook beter, om haar ſtroevigheit aan de handen hangen.

X I.

Om van een Notemuskaat twee of drie te maken uit de Gogeltas.

DE Gogelaars hebben ook gemeen datſe van een Notemuskaat, twee of drie maken, 't welk mede alles in een raſſe geſwintheit beſtaat.

Zy nemen dan Balletjes van kurk als boven gezegt is, waar van zy een toonen, en een of twee agter de hand houden tusschen de vingers, die een ander niet zien en kan, dese een vertoont zynde, zegje, datje van dese eene, twee of drie Muscaatnoten sult maken. Gy maakt onderwylen eenige Grimatzen, gelykze doen, en men laat'er een of twee van tusschen de vingers vallen, dat mede al met rasse bedektheit moet geschieden, soo schynt het als of je van een, twee of drie gemaakt hebt.

Aldus kan men een verborgen houden tusschen de Vingers, en de andere die zy verdubbelen wilt in de logt smyten, als die dan neêr valt, vertoont gy 'er twee, 't welk wel mede toverye gelykt, als het wel gedaan werd, op dese wyse zyn verscheyden andere kunsjes meerder te doen, die men alle niet wel beschryven kan.

XII.

Om uit de Googeltas met ballen te spelen.

DIt gaat byna op de zelfde wyse als wy te voren van de Notemuskaten gesegt hebben Want men laat eenige kleine Balletjes maken van leer; die met pluimen of hayr gevuld zyn, dese weet men met een behendigheit tusschen den duim en den vinger te houden, dat men het zoo naauw niet zien en kan, en dan kan men een bal quanzuis na Oost-Indien zenden, en houden het agter hands, of hem op eeten, en halen hem uit zyn sak wederom, of in 't oor kloppen, en halen hem uyt de mond of 't oog wederom uit; of smyten een in de logt en toonen twee in de hand. Dees en diergelyke kunsjes kunnen meer uytregten.

XIII.

Op wat wyze de Koordedanssers danssen.

DE Koordedanser te zien dansen, schynt wel zekerlyk voor de gemeene Aanschouwers een

een tooverye: maar haar konſt beſtaat alleenig hier in, namelyk datze een touw ſpannen, gelyk men ſiet dat vry ſtrak is en met kryt gewreven; als zy hier op danſen, hebben zy ſchoenen aan van een dunne zool, mede met kryt beſtreken, daar by zyn ze luchtig gekleed: in de hand hebben zy een zwaare lange ſtok, die aan beyde eynden met lood gevult is, wanneer zy ſich nu al danſſende het lighaam aen de rechterhand buygen, helt de grootſte helft van de ſtok weder aan de linkerhand over, op dat zy in een geduurige balans of evenwigt mogten blyven; want zoo lange zy zulks konnen doen, zullen zy noyt vallen, en hier in beſtaat haar geheele konſt van danſſen: want indien ze van haar middelpunt afweken, dan zouden zy vallen.

Ook houden zy geduurig het oog op het kruys daar hun touw op geſpannen is, op dat zy niet beſyden het touw mogen ſtappen of ſpringen.

Ten derden, doet de ſtrammigheyd van het kryt hun minder vallen, want dat houd vaſt en beneemt de gladdigheyd in 't gaan.

Ten vierden geeft het ſtyf-geſpannen touw hen op, 't welk tot hen hoog ſpringen veel helpt.

XIV.

Om een Ey in de lucht te doen vliegen.

ALle konſten zyn aardig, en als men ze weet agt men ze weynig.

Men neemt een Ey, in welke men een gaatje maakt, en men laat het wit met het doir daar uit loopen, in dit Ey doen ze dan weynig dauw die men in de maand van May vergadert heeft; de gaatjes ſtopt men met wat wit was toe; zoo ſmyt men het Ey in de locht, 't welk zeer lang naau zal om laage koomen, en beneden zynde, kaatst men het weder in de locht, 't welk aardig zal weezen om te ſien.

Ik meyne dat een ledig Ey, en de gaatjes met Was toegeftopt, het zelfde mede doet.

X V.

Om uit de Goochel-tas Kooren te Malen.

WOnderlyk is de Gogeltas, want fe levert koddige dingen uyt, al weer wat nieuws uyt Africa. Weg nu jongens, fta uyt de kinke, weg nu dieven, Molenaars, en al die van 't hanteering is, ik ben de nieuwe Meelmaker.

Om dit te doen, laat ik een houte langwerpige kroes draajen, in welke nog een andere houte beker fluyt, die vry dik is, dog zoo diep niet in en fakt, want tuffchen de buytenfte en de binnenfte Beker, moet zoo veel ruymte zyn, dat 'er een halve hand vol meel in kan, als nu dit meel daar in is, foo zet de binnenfte kroes op het Meel, foodanig dat men het niet en kan befpeuren, dat 'er twee Bekers, in mal kanderen ftaan.

Als gy nu fpeelen fult laat uw Beker fien, zoo fal niemant merken, dat het een dubbelde Beker is, doet dan een weynig Kooren in den Beker, en legt daar een leeren zakjen, daar toe gemaakt, over, en maakt wat grimatzen met uw ftokje, als of gy maalde, als de fienders dan lange genoeg hebben fien maalen, zoo grypt het leere zakje of Neusdoek aan, zoodanig dat gy den binnenften kroes daar kont behendig mede aflichten, ftort dan den kroes uyt, zoo hebt gy Meel, en de omftanders zullen meynen, dat gy het meel gemaalen hebt.

Om dit nog beter te doen, zoo maakt men een houten dekfel met een knopjen boven op; welken op den binnenften kroes paft, foo kont gy den kroes met uw Neusdoek nog beter afligten, zonder dat het gemerkt werd.

XVI.

Om te maken dat iemand, terwylen hy danſt, het zweet uytbreeken ſal, ſoo zwart als Inkt.

Neemt waar dat gy aan die perzoon die gy dees part wilt ſpeelen, 's avonds te vooren wat lampzwartzel in de kouſſen zult doen, in zulker voegen dat als hy danſt, 't zelve zwartzel uytbreeke, ende 't zweet zal uyt hem komen, zoo zwart als Inkt, ende hy en zal niet konnen weeten van waar hem zulks komt, zynde een zeer genoeglyk Spel.

XVII.

Om iemand zwarte Handen en Aanſicht te doen hebben, niet wetende waar het van daan komt.

Die gy een pots wilt ſpeelen, neemt die zyn handſchoenen, ſtrooyt daer in het poeder van Koperrood en Galnooten onder een gemengt, als nu de handen zweeten, zullen zyn handen zoo zwart werden als Inkt.

Van gelyken kond gy het iemand in de Pruyk ſtrooyen, zoo zal zyn voorhooft en aangeſicht als hy zweet, zwart werden, om dat dit poeder in het zweet ſmelt, en een Inkt vertoont.

XVIII.

Om te maaken dat iemand meer als twee hondert ſcheeten zal laaten uyt den lyve vliegen.

Deze part zal beter vallen in iemand die over weg gaat, dan iemand die ſtil zit, nademael dat hy elken tred die hy doen zal, eenen ſcheet zal laaten, ende willende deeze part iemand ſpeelen, zult gy van dit poeder of ſtof nemen dat in den Roskam blyft, als men een Muyl of Paard geroskamt heeft, ende 't zelve poejer gemengt met zoo veel aluyn, zult gy daer na zoo veel van nemen als op een Stuyver leggen kan, en dat zult gy hem te drinken geven in

Wyn

Wyn of Bier, ende in den tyd van een half uur zult gy dat fpottelyk werk zien, ende willende zulks beteren, zult gy hem een weinig azyns te drinken geven, ende hy zal ontflagen zyn.

XIX.

Om twee ftukken Gelds in een Neusdoek in handen van twee Perzoonen te ftellen, en te maken dat den eenen beide de ftukken Gelds in zynen Neusdoek zal hebben.

GY zult eerft een Neusdoek hebben, in welkers eenen hoek een ftuk gelds genaayt zy, daar na zult gy dien Neusdoek nemen, en eenen anderen, ende zult ze over tafel fpryden, en twee ftukken gelds hebben van de groote van 't ftuk dat gy in de Neusdoek genaayt hebt, ende gy zult een ftuk in elken Neusdoek afdoen, ende eerft zult gy den Neusdoek fobbelen, daar 't ftuk gelds in genaayt is, daar uit met een knaphandigheit het ftuk Gelds vatten, ende hy zal denken, dat 'et het ftuk is, dat gy 'er inleid, daar naar zult gy den anderen met de munte opfobbelen, ende met knaphandigheit zult gy 'er 't ftuk in fteken, dát gy uit den eerften naamt, ende daar na zult gy aan beide vragen, of ze hun ftukken hebben in den Neusdoek, waar op zy ja zullen zeggen, daar naar zult gy uw Neusdoek doen geven daar 't ftuk gelds in genaayt is, en met een rasfigheit nemende tuffchen de Vingeren den Hoek daar de munte in fteekt, fchuddende den voorfz. Neusdoek, ende dan en zal geen ftuk uitvallen, ende daar naar zult gy den anderen zeggen, die den anderen Neusdoek houd, dat hy zynen Neusdoek fchudde, en de twee ftukken zullender uit vallen, ende zullender zeer af verwondert wefen.

XX.

Om met Eyeren uyt de Googeltas te ſpeelen.

MAakt een gemeene Reiszak, maar hy moet dubbelt wezen, dat is, dat 'er een middelſchot tuſſchen gemaakt is, zoodanig dat aan elk end een opening is, dat is, daar d'een zyn bodem is, is d'andere zyn opening, neemt dan een Ey twee of drie, doet die in d'eene ſak, zoo ſal een iegelyk ſien dat gy-ſe in de ſak geſteken hebt, draayt dan de ſak eenige reyſen rondom, en preeveelt wat Hokus Bokus, ondertuſſchen ſteekt uw hand in d'andere zyde van den ſak die aan de zyde ledig is, en keert hem om en om, zoo lykt daar niet in te wezen, maakt dan wederom wat grimatſen, en ſteekt uw hand in d'andere ſak, ſoo kont gy wederom de Eyeren toonen; dit ſtuk werks beſtaat wederom in eenige behendige aardigheyd, of anders is de kaart vals, en het werd gemerkt.

XXI.

Om uyt de Gogeltas met een penning te ſpeelen.

t' SA jongens al weer wat uyt de Gogeltas, dit is Hokus Bokus uyt de knapſak. Geeft my eens agtien ſchellingen, zoo ſal ik een raar ſtuk vertoonen, 't is hier met geen ſnorken of ſnuyven te doen, de daad ſal 't al vergoen.

Men neemt dan in d'eene hand een quantiteyt van ſchellingen, penningen of ander geld, houd dan in d'eene hand vyf verborgen, en het overſchot langt men aan een ander over, die 'er by ſtaan, zegt hem dan dat hy tien penningen teld op de Tafel, ſoo ſtrykt men dan met een raſſigheyd de tien penningen na ſig, die met de vyf verborgen penningen, die gy in de hand hebt, vyftien maken, hier by moet gy nog agt penningen doen.

Dit gedaan zynde, laat ik ſeggen hoe veel penningen gy in uw hand wilt hebben, maar hy moet niet boven de achtien ſeggen, om dat dit het getal

is

is buyten die verborgen vyf, die 'er bygekomen zyn, namelyk by de tien die opgenomen zyn: dan zoo vraagt men hem hoe veel hy 'er in zyn hand wil hebben, zoo hy dan antwoord twaelf penningen, en weet alreets dat hy vyftien heeft, zoo zegt men, dan tegen hem geeft 'er my een, lang 'er aan de Monsieurs naast uw ook een, dan zoo zeg ik, dat hy 'er nog twaalf heeft, 't welk wel tovery scheynt, want hy meent maar tien opgenomen te hebben, en drie uytgedeelt; soo is 't een vreemde zaak noch twaalf te behouden.

Dit komt alleen van de gever der penningen, die door een geswinde rassigheid de vyfpenningen, daar by doet.

XII.

Om twee hoofden tegen de muur met houtskool te teekenen, dat d'eene een kaars uitbluſt, en de andere de kaars ontsteekt.

P*Ractica est Multiplex, que nescit est Simplex*, zeit de karel als hy dit spectakel zag. Om dit dan in het werk te stellen, teikent men twee hoofden aan de muur met houtskool, omtrent de mond maakt men een klein kuiltjen, in het eene legt men wat boskruit, en in het ander gestoten swavel, soo is 't gereet.

Dit gedaan zynde in een Compagnie van Juffers, zoo blaast een de kaars uyt, en uw makker begint daar op te fulmineeren en te donderen, onderwylen grypt iemant de kaars, terwyl hy noch vonkt, en houdt hem aan de mond van het beeld, daar swavel ingestoken is, soo sal hy terstond branden, en soo hebje wederom ligt.

Daar na sal eens een ander komen, en bezigtigen dese tronien, soo sal hy eerst zyn kaars houden voor het gat daar het boskruyt in is, en de kaars sal ter stond uitgeblasen werden, welke hy dan weder

de

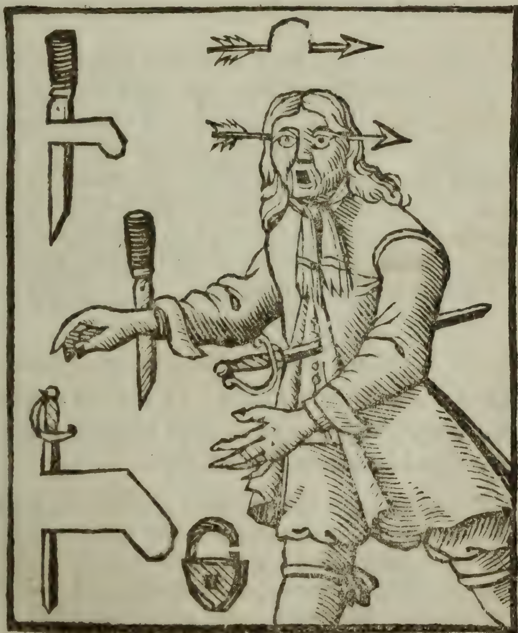
de kaars nog vonkende, aen de andere tronie moet houden daar de ſwavel is, zoo zal de kaars terſtont weder ontſteken.

Deze tronien of hoofden zal men wel wat behendig agter een Schilderye konnen maken, en ligten de Schilderye wat op, zoo zal het uytgeblaſene aanſteken · 't welke mede wel toverye zal ſchynen.

XXIII.

Om met een Pyl, Mes, Degen, door zyn lichaam te ſteken, en een Slot aan zyn mond te doen.

MEn ziet menigmaal de Jan potagies en de poetzemakers Konſten doen, die gantſch wonder-

lyk

lyk ſchynen voor den ziender, ja zelver wel Tooverye gelyk te zyn, maar alle dingen is een weet zei de gek.

Wanneer men dan een pyl door ſijn hoofd wil ſchieten, ſoo maakt men dat de pyl midden door zy, en men maakt een yſere beugeltjen die agter om het hooft heenen klemt, over welke men dan het hair moet kemmen, op dat de beugel niet gezien werde. Op die plaats nu daar de pyl ſchynt in te gaan, moet men Schaapen-bloed ſtryken, en als neder laten druypen, op dat het in der daad zoo ſchyne, als of hy doorſchooten was. Op de ſelfde wyſe, ſteekt men ook een Mes door ſijn hand, of been, en een Degen door ſijn lichaam, alleenig maer door middel van een Beugel, gelyk als de figure vertoont.

Vorders om een Slot aan den Mond te maken, neemd dan een Beugelſlot, welkers beugel ſoo gemaakt is, dat hy in 't midden van malkanderen kan gaan, en evenwel uyt een ſtuk ſchynt te wezen, als men het open doet; maar als men het aan de lippen doet hangen, doet men hem van malkanderen, op die plaats daar hy in 't midden van een kan gaan, en men hegt hem aan de lippen, zoo ſchynt het dat'er een Slot aan hangt.

XXIV.

Om des nagts een groot ligt in een kamer te hangen, zonder dat'er iets brand, op dat die daar in ſlapen verſchrikken, en te doen meinen dat zy onder den blaauwen Hemel ſlapen.

WAnneer men een vreemd Gaſt heeft, en men begeert hem des nagts als hy wakker werd vervaart te maken, ſoo hangt men maar eenige Schelviſſen of geſouten Haring in ſijn kamer, ſoo ſal hy des nagts wakker werdende, niet weeten wat hy ziet, en

ver

vervaart werdende, meinen dat 'er brand is.

Item kond gy verrot hout nemen, dat des nachts glimt, en plakken verfcheyde ftukjes boven aan het Ledekant, zoo fal hy meinen als hy des nagts wakker werd, dat hy onder den blaauwen gefternden Hemel leit.

XXV.

Hoe men het ligt dat door drie gaten komt, kan vertoonen als of het door een kwam.

MEn maakt dan in een Venfter twee of drie kleine gaatjes digte by malkanderen, door welke men het zonneligt op een wit papier doet fchynen, welke drie bezondere ligten zullen vertoonen, maar indien men het papier daar verre van daan houd, zullen zy een ligt vertoonen, en het ligt zal grooter werden.

XXVI.

Om een Lamp te maken, die de Omftanders groen, fwart of geel vertooont.

LAat een glaze Lamp blazen van groen doorfchynend glas, doet daar groene Olie in en een groen gemaakt pit, als deze ontfteken is, zullen alle Omftanders groen gelyken.

Indien gy nu begeert te hebben, dat alle uwe gasten als Mooren fchynen, zo maakt de Lamp van blik, fwart gefchilderd, en laat den Olie met het pit fwart gemaakt zyn, zoo gy ze dan by avond ontfteekt, zullen alle de gaften zoo fwart als Mooren zien. Maar zulks gefchiet beter als men het ligt door een rood, geel of groen glas laat fchynen, op de zelfde wyze kan men ook andere koleuren doen vertoonen.

XXVII.

Om een gezelfchap als Mooren te doen verfchynen.

ALs gy uw gaften eens een pots fchuldig zyt, en ze aan uw Tafel wil fwart doen zien, zoo neemt Water in welke Galnoten hebben geweekt, laat dat weinig ruikend gemaakt werden door Roozewater,

 laatze

laatze daar mede niet alleen de handen, maar ook het aanzigt wassen, soo zal niemant iets merken, maakt dan een handdoek by 't werk te hebben, die in Vitriool-water gewassen is, en laten zy daar haar handen en aanzigt aandroogen, zoo zullen zy soo swart werden als Mooren. Want uit Vitriool en Galnoten werd inkt gemaakt.

XXVIII.

Om een Appel in een neusdoek te doen, en den Appel door te hakken zonder de Neusdoek te schenden.

NEmt een Appel, die niet al te hard is, wind hem losjes in uw neusdoek, legt die dan op een Tafel, hakt met uw Mes op de Neusdoek, in welke de Appel is, zoo sal de Appel ontstukken zyn, en de Neusdoek heel gebleven wesen. Dit wat behendig gedaan werdende schynt wel Toverye te zyn.

XXIX.

Een manier om een Kogel uit een Musket te schieten dat hy midden doorspringt.

DIt moet, indien men het in 't werk stelt, wat behendig gedaan werden, laat eenige Kogels in twee stukken splyten, en wind hem in dun geslagen tin of loot, of men weetse weder aan een te schroeven, het Musket geladen hebbende, en zoo een Kogel uitschietende, moet nootzakelyk in twee stukken springen.

XXX.

Om een kanne te maken, uit welke als men drinkt men zig zelven bestort.

LAat een aarde kanne bakken, en laat'er een gaatjen van de buik tot in het hand-vat van de kanne gemaakt werden, zoo sal den drinker, wanneer hy

dorst heeft, zig zelven altyd bestorten, ten zy hy het gaatjen met zyn vinger of duim toehield.

XXXI.

Om een Wateremmer aan een stok te hangen, die met zyn een einde los op de Tafel leit.

ALle dingen zegt men voor een spreekwoord is een weet, het schynd vry wat wonders te zyn, dat men een Emmer met water aan een stok kan hangen.

Nu om dit te doen, zoo laat de stok dan een weinig plat gemaakt zyn, (of andere nemen wel het platte van een Mes, doch het is even veel) hangt den Emmer daar aan, voegt daar na ontrent het midden van den Emmer een ander stokjen die inperpendiculaar komt met den anderen stok, alzoo dat dan de stok vast gestoken zy tusschen het hangzel en tusschen die stok, dit gedaan zynde, legt dan het ander einde van de stok op een Tafel of bank, zoo zal den Emmer met water zig zonder te vallen om hooge houden.

XXXII.

Om twee Perzoonen op een linie te zetten, die niet langer is als een elle, dat ze egter malkander niet kunnen raaken.

WAnneer gy in een gezelſchap zyt, zoo wed met iemand dat gy hem op een linie, touw of iets anders zult zetten, die niet langer is als een elle, dat hy u, daar mede op ſtaande, niet en zal konnen ſlaan. Als gy gewed hebt, zoo legt uw touw op een drumpel, laat hem op het eene eind ſtaan, en doet de deur toe, ſtaat gy dan op het ander eind, zoo zal hy u niet kunnen aanraken, want de deur is daar tuſſchen.

XXXIII.

Een Buideltjen of Tipeltasje, dat kwalyk te openen is.

DEzen Buidel werd gemaakt in form van een Taſſe, en werd met een ring geſloten, als volgt: Ten eerſten zyn aan beide zyden twee riemen van leer, A B en D E, aan welkers einden zyn twee ringen, B D en den riem E D paſſeert door den ring B, zonder daar naderhand weêr uit te konnen geraken, ook dat d'eenen riem zig van den anderen niet en kan ſepareeren, ſchoon dat den ring B mag geſchoven werden langs E D.

Ten tweeden, boven aan den Buidel is een ſtuk leer E, die de openinge des zelfs bedekt, met verſcheiden ringen gemaakt over dwars van dit ſtuk: door welke ringen een leren band getrokken is E, op het eind na de E toe, wat geſpleten zynde, zoo dat 'er den riem D E kan in beſloten werden.

Ten derden, al de loosheit om dezen Buidel te openen en te ſluiten, beſtaat in 't voegen des riems A door deze ſplyting, of wel in het uitbrengen des zelven, als die daar binnen gevoegt is. Om zulks

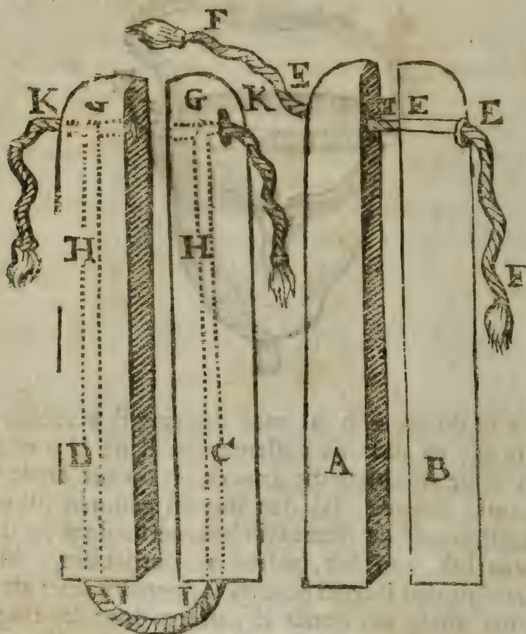

zulks te doen, zoo ſal men den ring B verſchuyven tot in E, en daar na paſſeren den Ring D met zyn riem door de ſplete die gmaakt is op het einde van E, zulks doende, ſal den Buydel geſloten blyven, en herſtellende de riemen in haar eerſte ſtant, ſal het beſwaarlyk zyn het bedrog te ontdekken. Maar zoojc dan den Buydel begeert te openen, doet als voren het einde des bands E paſſeren door den ring B, en daar na door deſſelfs plaats E, (in welke gy gevoegt hebt den leren riem E D,) doet deſelve wederom uytkomen: door dit middel dan ſal den Buidel open blyven.

XXXIV.

Een Googelhoutjen dat aardig is, om een touw oogenſchynlyk in twee ſtukken te breken.

LAat twee paar houtjes maken als A B en C D, hebbende de langte ontrent van een vinger, laat in het eene twee gaatjes maken die recht

door gaan, als E E E E om het touwetje F E door te steken.

Dit gedaan zynde, laat nog een diergelyk maken van het zelfde hout, die het vorige zoo gelyk zyn, dat men ze niet kan onderkennen, maar de gaaten moet gy op een and're wyze laten doorboren, als G G, H H, C D, K K, I I, even eens als deze stippen staan, dat is, datze door K K ingaan, halfwegen, en dan neêrwaarts van G H tot I I weder onder uit komen.

Trekt dan uw touwetjen F E door de houtjes A B gins en weder, en vraag aan d'Omstanders waar zy het

het willen gebroken hebben, zoo zeggen zy u een Plaats, dit gaat Hokus Bokus met een aardigheit in uw Tas of Japonze rok, en gy krygt het ander houtje heymelyk, welkers touwtjes K K gy mede heen en weder trekt, hebbende de zelve houtjes digt aan malkander, en onder I I met uw vingers bedekt, op dat men de touwtjes daar onder niet ziet doorloopen; doet dan de houtjes zagjes aan 't bovenste eind van malkanderen, het touwetjen eerst gezet hebbende op die plaats daar het d'Omstanders begeerden gebroken te hebben, zoo sal het van malkander schynen gebroken te zyn, 't welk wel Tovery zou schynen, indien het behendig gedaan werd.

XXXV.

Om drie houte Ballen aan twee Linten te rygen; en alle vier eynde t'zamen te binden, dat de drie Ballen daar uit konnen gedaan werden, zonder de linten los te maken, of de Ballen te beschadigen.

LAat by een drayer 3 houte ballen draayen; en laat door yeder bal een gat booren, neemt dan 2 einde van 't lint, maar neemt het dubbeld, en steekt het in 't midden daar het te samen gebonden is door d'eene bal, en doet dat dan daar het lint dubbeld is, opend en steekt dan dat andere door het geopende, trekt dan een lint met het andere in die bal. zoo is 't of daar twee enkele linten door heen steken, bind dan die twee einden die in de hand zyn, trekt dat lint dan styf aan, zoo springen die Ballen los, en de linten blyven heel.

XXXVI.

Hoe men een lint aan stukken kan snyden en weder heel maken.

NEemt een lint dat twee ellen lang is, houd in yder hand een eind, vat het daar na in 't mid-

den, en als men het wil doorſnyden, zoo moet men het middelſte ſubtyl laten vallen, en het einde aantaſten, als het doorgeſneden is, zoo houd als of gy een poederken uit uw zak neemt om te ſtroyen, en ſteekt het einde in uw zak, dan is het lint weder heel.

XXXVII.

Hoe men een houten Manneken na Spanjen, Italien en andere Geweſten zenden zal, en maken dat het datelick weder kome.

MAakt een Rokjen, dat zoo wyd is dat men de eene hand daar in ſteeken kan, maakt dan ook een houten Mannetjen, en 't hooft daar van moet met een penneken in den romp geſtoken worden, dat men het daär uit kan trekken; houd u dan of gy den Bode wilt drink-geld geven, ſteekt den romp in uw zak, doch gy moet het hooftjen in een kleine taſſe ſteken die in het rokjen gemaakt is, keert dat rokjen dan dickwils om, en den Bode is dan wech: zoo gy dan hebben wilt dat hy weder zal komen, moet gy dat hooftjen uit de Taſſe krygen, en laat het rokjen kyken, dan is den Bode wederom gekomen.

XXXVIII.

Hoe men alderhande Coleuren van Lint uit den mond zal doen komen.

NEemt verſcheiden koleuren van Linten, van yder koleur twee ellen, rolt dat rond in malkander, houd dat zelve in uw ſlinkerhand wel bedekt, en in de rechterhand een Bal, doet dan als of gy den Bal in uw ſlinkerhand neemt, en ſteekt de Linten dan in uw mond, en als gy aan een van die einden treckt, zullen die t'ſamen gerolde Linten, den eenen voor en d'andere na, uit den mond komen tot het laatſte toe.

XXXIX. *Om*

XXXIX.

Om te maken dat een deel Penningen uyt den mond komen.

SNyd 30 of 40 ronden ſchyven van blik, een weynig grooter als een Schelling, laat die allegaar hol opkloppen als kleyne Schotelen, legt die allegaar op malkanderen in uw hand, en ſteektze ſoo behendig als 't immers mogelyk is, in uw mond, ſoo kanje die daar na malkander uythalen.

XL.

Om te doen ſchynen dat een Ey over de Tafel gaat.

BLaaſt een Ey gantſch uit, dat 'er niets in en blyve, laat dan een Bloedzuyger in het Ey kruypen, ſtopt het gaatjen met wit Was wederom toe: dewyl den Bloedzuiger geen lugt kan krygen, ſal hy een tyd lang zig in 't Ey om en om bewegen, zoo dat het de omſtanders ſal ſchynen dat het Ey ſig bewege.

XLI.

Om een Ey van een Tafelbord in een glas te brengen zonder aanraken.

NEemt een houten Tafelbord, legt het op de kant van een Tafel, zoodanig, dat hy daar by na half af is, zet in het midden van dat Tafelbord een glas, op het glas weder een houte Tafelbord, en op het bord een Ey. Neemt dan een beſem met een ſtok daar in, zet hem onder digt aan de Tafel, aan de zyden daar het Tafelbord legt, treed daar met de voet ſterk op, en ſlaat met des zelfs ſtok eenige reyzen tegens de Tafel, zoo ſal het onderſte en het opperſte Tafelbord van de Tafel vallen, en de Roomer ſal op de Tafel ſtaan met het Ey daar in.

XLII.

Om een Penning met een sonderlinge behendigheyd in een glas te slaan.

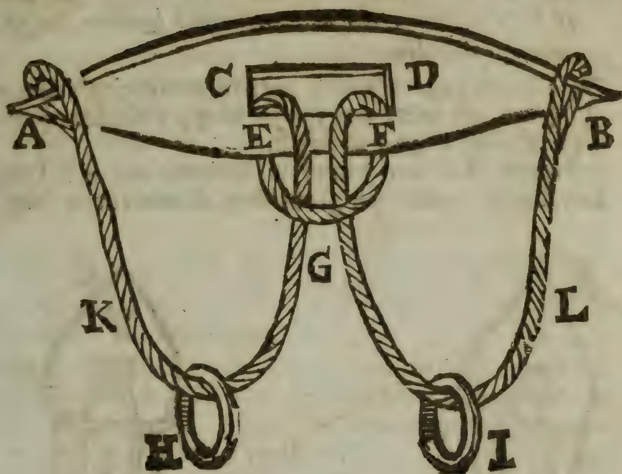
SEt op het midden van een bank een glas, legt daar een houte Tafelbord op, zet daar wederom een glas met een bord op, doet dit tot drie maalen toe, dat drie Tafelborden en vier glazen op elkander staan, neemt dan een Neusdoek of een kleyn Servetjen, 't welk gy langwerpig zult te zamen winden, omtrent een spanne lang, onder wat plat, en boven wat spits, zoodanig dat het in het bovenste glas kan gestoken werden. Steekt het dan regt over eynde in het glas, en legt boven op de spitse een penning: Neemt dan een middelmatige sterke stok, doet dan met dezen stok een gezwinde streek aan dit doekjen van boven na beneden, zoo moet het uyt het glas springen, en den penning daar in vallen.

XLIII.

Een Spel met twee Ringen aan een touw, dat zeer aardig is.

DIt is waarlyk een zoet kunsjen, dat in 't eerste aansien onmogelyk schynd.

Neemt dan een plankjen van een doos, zoo dik als een rug van een mes, en omtrent een spanne lang, snyd het dan op de wyze gelyk als de Figuur uytwyst, maakt in 't midden een vierkant langwerpig gaatjen C D, zoo groot omtrent dat 'er de ringen niet door en konnen komen. Dan neemt men een touwtjen dubbeld A K G L B, steekt die van vooren door het gat C D dubbeld, dat is in 't midden toegevouwen gelyk gy in G siet, steekt dan de twee eynden A en B door G, en doet aan elk eynd A en B, een ring H en I, bind de eynden A en B aan het houtjen vast, gelyk de Figuur uytwyst. Nu is de vraag hoe men deze Ringen by malkander zal bren-

brengen, om nevens elkander te hangen, zonder het touwtjen te breken of los te doen ?

Neemt dan uw houwtjen by A in de linkerhand, trekt dan met de regterhand 't touw G na uw toe, en ſteekt bey de Ringen van onder door G, grypt dan met de regterhand de dubbelde ſnoer in E en F trekze heel door, zoo hebt gy twee ſtrengen, ſteekt door beyde den Ring I, op dat ze aan de zyde van E komen, neemd bey de touwetjes in G te zaamen, trekt weder die twee eerſt gedachte ſtrengen door het gat C D, zoo zullen die Ringen by elkander zyn.

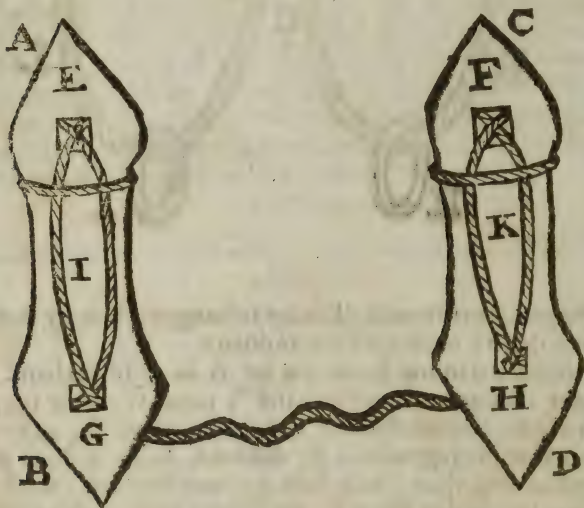
XLIV. *Om*

XLIV.

Om twee Plankjes door een touw zoo vast aan een te verstrikken, datze nauwelyks konnen los gemaakt werden.

NEemt twee plankjes ontrent zoo dick als de rug van een mes, een spanne lang, gesneden op die wyse als dese Figuur uytwyst.

Neemt dan een touwtjen omtrent een elle lang aan beyde eynde een groot oog als een vinger lang.

Steekt dan een eynde van voor door E, stroopt dan het oog over het boortjen gelyk als I, steekt dan het ander eynd van het touw met zyn oog door G van voren, neemt dan het ander houtjen en steekt het zelfde eynd door H van onderen door, en van voren door F wederom uyt. Slaat dan dat oog over C, en steekt deselvige door H weder uyt: Steekt dan het houtjen

AB

A B daar door, trekt dan dat eynd, 't welk gy door H gestooken hebt, weder te rug, zoo zyn beyde de plankjes aan malkanderen zoo vast, dat een slegthoofd die niet zal los maaken.

Als gy het dan wederom begeert los te maaken, zoo gaat aldus te werk: Neemt het eynd K en steekt het in H, schuift dan het eene houtjen door dit oog, steekt dan I door het gat G, zoo maakt gy het houtjen los, en gelyk als gy hier doet, kunt gy ook met het andere houtjen doen.

XLV.

Om een Mes met zyn spits op een Kan te stellen, en 't zelve, door het open doen van het deksel, in de kan te doen vallen.

NEemt een tinnen Kan, welkers dekzel toe gedaan is, steld op het dekzel een mes met zyn spits over eynd, houd hem dan boven op het dekzel met den voorsten vinger van de linkerhand, grypt dan met de vier vingeren des rechterhands het oor van de kan, en den duym op het lit des dekzels, maakt dat het dekzel dan met een vaardigheyt open geraake, zoo valt het mes omgekeert met zyn heft in de kan.

XLVI.

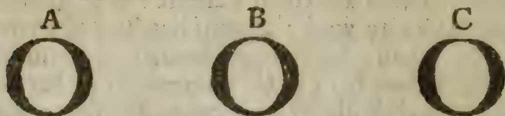
Om een Tafelbord met twee vlakke handen in 't midden sterk gehouden, met twee vingers uyt de hand te slaan.

LAat iemand met beyde zyn uytgestrekte handen een houten Tafelbord recht in 't midden sterk vast houden. Staat dan regt tegens den houder over, slaat dan uw linker vinger op het Taferbord, en den rechter onder, slaat dus beyde de vingers gezwind daar tegen aan, zoo zal hy het Tafelbord laten vallen.

XLVII. *Om*

XLVII.

Om een Tafelbort door een ander Tafelbord van de Tafel te ſlaan, daar doch geen van die aangeroerd werd.

LEgt drie Tafelborden van hout op een Tafel naaſt malkanderen, als A B C: laat dan iemant de hand op het middelſte Bord leggen, en dat zoo hard houden als het mogelyk is, als dit nu aldus gehouden werd, zoo ſtoot het Bord A geſwint en ſterk tegens B, zoo zal het Bord C van de Tafel af vallen. Hier aan ziet men dat geſwindheit voor ſterkte gaat.

XLVIII.

Om een Ey boven op ſijn Hooft te konnen zieden of koken.

NEemt een nieuwbakken brood, zoo heet als het uit den Oven komt, ſnyd het midden door, dat 'er een gat in zy, doet daar het Ey in, en zet het Brood weder aan malkander, doet het in een korfjen, zet het op het hooft, zoo ſal het Ey gaar werden.

XLIX.

Om een Mortier van tien pond, door middel van een Wynglas, op te ligten.

NEemt een metalen Mortier, zet die om, met zyn bodem om hoog, maakt dat den bodem effen is, zonder eenige buyten of oneffenheden. Laat dezen Mortier van acht of tien pond zyn. Maakt dan een deeg, gelyk men neemt om de diſtileer-glazen te

te hutteren, maakt dan op den bodem des Mortiers een balletje met dat deeg, zoo groot in het ronde omtrent, dat'er den Roomer of wyn-glas in past: Neemt dan een brandend papier, steekt dat in den Roemer, en zet die verkeert op den Mortier, en bestrykt hem rondom toe met het deeg zoodanig dat'er de minste lucht niet in kan komen. Als nu het papier ophoud te branden en den Romer koud is geworden, zult gy by het Glas ligtelyk den Mortier konnen opbeuren; zoo niet, komt zulks by verzuim dat het deeg niet behoorlyk aan den Romer is gelegt, en de lugt in den Romer gekomen is.

L.

Om iemant by nagt te doen schynen dat'er spook is.

KOopt eenige Kreeften, stelt op elk een was-ligjen laatze aldus in een Kamer of Tuin loopen, zoo sal men meinen dat het spook is.

Item: Neemt rapen, maakt daar een Figuur van als een Doodshoofd, hangt die op een Kerkhof, over eenig ligt dat in de Aarde staat, zoo sal den bygaander vervaart werden, en meinen dat het Doodshoofden zyn die daar spoken.

L I.

Om een langwerpig gesneden Papier te smyten dat het op zyn kant staat.

WAnneer men een Papiertjen heeft een Vinger lang, en een Vinger breet, zoo geeft men het ymand in handen, en vraagt, of hy het wel ten eersten kan smyten dat het op zyn kant staat. Elk nu van het Gezelschap sal zulks beproeven, en niemant, al smeet hy het hondertmaal, sal het konnen doen: Zoo sal een ieder antwoorden, dat zy het niet konnen doen. Neemt gy dan het Papiertjen, staat het

het in 't midden eens toe, niet dat het toegevouwen blyve, maar dat het half open zy: ſmyt het dan op de Tafel, zoo zal het wel haaſt op zyn kant ſtaan, en de Omſtanders zullen om de pots moeten lagchen.

LII.

Om een ey ten eerſten op zyn ſpits te zetten.

C*olumbus* te gaſt zynde by eenige Spanjaarden, welke zeiden of pochten dat zy *America* gevonden hadden. *Columbus* zynde den waaren Vinder daar van, dit niet konnende verdragen, liet een Ey op Tafel komen, vraagde de gaſten, of zy het Ey ten eerſten op zyn kant konden doen ſtaan? elk probeerde op de Tafel, maar niemant kon 't uytvinden. *Columbus* neemt op het leſt het Ey op zyn eind, en ſlaat met geweld op de Tafel, dat de ſpits boven breekt, en het Ey terſtond bleef ſtaan; Dit wiſten wy ook wel zeyden de Spanjaards: Nu ik *America* gevonden heb, antwoorde *Columbus*, kond gy *America* mede wel vinden; alzoo keek een yeder op zyn neus.

LIII.

Om een houte Mannetjen op het water te konnen doen gaan.

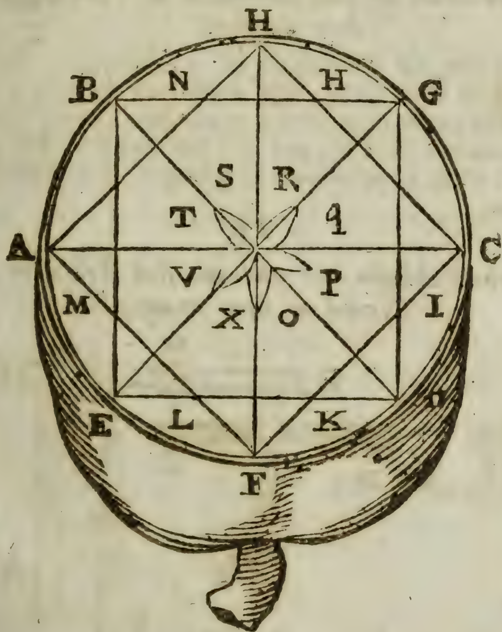
NEemt een blokjen een ſpanne lang, maakt dat onder hol, en giet 'er loot in, of doet 'er een Steen aan: Laat dit blokjen boven plat zyn, met een kleyn plankjen, zet daar een Mannetjen met een vaantjen op, dat het daar op vaſt zy, en zet zulks in 't water, zoo zal het door het vloeijen van het water voortgedreven werden en niet vallen; 't welk een aardig Spulletjen voor de Jongens is.

LIV. *Om*

LIV.

Om een aardige Sterre in een Appel of Raap te snyden

NEemt een tamelyke groote Appel of Raap, fnyd hem over dwars half open, op dat gy

een effen vlakte hebt, daar de Sterre op gefneden werd. Snyd voor eerft een dubbelt kruys daar in na de linien AC, HF, BD, EG, zoodanig, dat gy het Mes daar een ftroobreet diep in fnyd, en dat niet regt neder maar fchuyns, en dat dubbeld aan de linker hand, en eens na de rechter

hand als E F D; zulks kunt gy op die wys meerder linien maken als H I K L M N, enz. Die gedaan zynde, doet dan alle de ſtukjes O P Q R S T V X, enz. Daar uit, zoo ſal het zeer mooy t'aanſchouwen zyn.

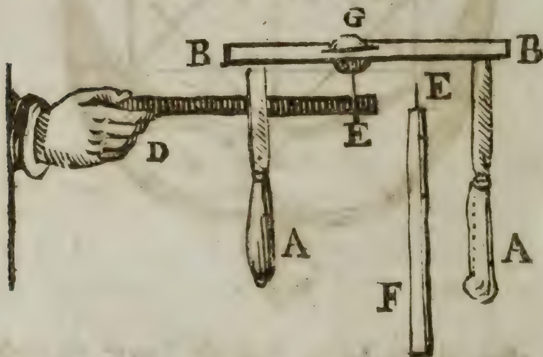
L V.

Om een Erwt op een Stro-halm of Tabaks-pyp te doen danſſen.

NEemt een Stroohalm of Tabakspyp, ſteekt hem over einde, legt dan boven op het gaatjen een Erwtjen dat heel rond is en niet zeer groot, blaaſt van onderen door het gat van het pypjen, zoo zal het Erwtjen al danſſende opſpringen, dat aardig is te zien.

L V I.

Om twee Meſſen die aan een ſtok ſteken op een Naald te doen draayen.

NEemt twee Meſſen A A, ſteekt die door den hoepelſtok B B, ſteekt dan door den hoepelſtok in het midden een dubbelde ſtuyver door G, Neemt dan een ander houtjen als D of als F, ſteekt daar een naalt door als E E, zet daar de meſ-

ſen

fen op, in 't middelpunt van de dubbelde ftuyver, G, zoo zullen de Meffen daar op konnen draajen, dat zeer aardig is om te zien.

L V I I.

Om zig onzienlyk te maken.

DEn onwetenden fal het voor zeker toverye fchynen, wanneer hy komt te hooren dat ik zeg my onzienlyk te konne maken. Ik fal het echter konnen doen in alle Gezelfchappen, op de markten, in de Kerk, of al waar men maar begeerd.

Nu om kort te gaan, zoo laat een tonne rondom vol gaatjes maken, kruypt daar in, en laat hem boven toe doen, zoo fult gy door de gaten wel een yder zien, maar gy fult voor een yder onzienlyk fchynen, dan zoo kunt gy uw zelven in de ton op de Markt, in de Kerk laten brengen, om uw prezentie onzienlyk te vertoonen.

L V I I I.

Om een Ring in een fchotel-waters te fmyten, en die, zonder het water daar uit te gieten, droog daar uit te krygen.

NEemt dan een vlakke Schotel, doet daar wat water in, en fmyd daar uw Ring by: nu is de vraag, hoe dat gy uw Ring daar wederom zult uit krygen zonder uw vingeren nat te maken? Zoo moet ik aldus te werk gaan: Ik neem een grooten Romer of Bierglas, en doe daar een brandent papiertjen in, terwyl het papier nog brand, zet ik den Romer omgekeert in 't water, en met zyn bodem na om hoog, als nu de lugt die in den Romer is, begint kout te werden, zoo fal alle het vogt dat in de gedachte fchotel was in den Romer geperft werden, en de Schotel zult gy ledig zien, dan kunt

gy den Ring zonder uw handen nat te maken, daar wederom uit krygen.

LIX.

Om door een ſtuk Broods een Roemer met Wyn ledig te maken.

DIt gaat even op de zelfde wyſe als wy elders van de Kreetren hebben geſproken, want een ſneden Broods werd zoodanig geſneden, dat het met zyn een deel in den Romer met Wyn hangt, en met het ander deel daar buiten, even by na als een Capitaal V, maar den Roemer moet vol van Water of Wyn zyn.

LX.

Om een penning in een Glas te doen danſſen.

DIt ſpel kan beſt in de ſchemer tyd geſchieden, wanneer men zoo naauw niet zien kan, hoe alles toe gaat. Zet dan een Roemer op een Tafel, en neemt een penning, duyt of iets anders, doet daar een weinig pik aan, en maakt 'er een lang hair aan vaſt klevend, en doet die in den Roemer, maakt dat hair aan het andere eynd van uw voorſten vinger vaſt, door middel van wat pik, ſpeeld dan met uw vingers op de Tafel, even of gy op een inſtrument ſpeelde, zoo zal de penning beweegen en danſſen.

LXI.

Om iemant zyn hemd door zyn Wambais-mouw, zonder te ſchenden, uit te trekken.

'T Is zeer wonderlyk als dit iemand eerſt voorkomt, al hoewel het den wetenden geen groote zaak is, maar als het in een geſelſchap gedaan werd, kan men daar veel vermaak mede hebben.

Laat dan yemant een hemd achter over zyn rugge,

ge, ende rondom den hals toebinden of knoopen, even of hy het deeglyk aan hadde, doet de mouwen van het hemd meede door de mouwen van het wambais, en knooptze rondom den arm fraaitjes toe, even of gy het aan had. Dit gedaan zynde, moet gy met iemand wedden, dat gy hem zyn hemd door zyn mouw zult uittrekken, zonder het zelve te schenden. Als nu het wedspel aangaat, zoo doet hem het hemd rondom den hals los, alsook aan de handen, steekt dan uw hand boven by den hals, en het wambais in, trekt de eene mouw uit en steekt hem in de andere mouw, met zoo veel van het hemd als gy kunt, steekt dan uw hand aan den arm in de mouwen en trekt het hemd daar al zagjes by de mouwen uyt, zoo hebt gy het wedspel gewonnen, en d' Omstanders zullen daar alle om moeten lagchen.

LXII.

Om door een Kreeft een Roemer met Wyn te ledigen

NEemt een Roemer vol Wyns of Waters, zet die op eeen Tafel, neemt dan een Kreeft, die gekookt is, hangt die op den Roemer dat hy met de eene helft in den Wyn of Water hangt, en met d' andere helft buyten den Roemer, zoo sal al het vocht dat in den Roemer is, ten minsten zoo verre den Kreeft die raakt, uit den Roemer geledigt werden, maar men moet den staart in den Roemer hangen en de kop daar buyten.

LXIII

Een wonderlyk Googelboek om verscheide Figuuren te vertoonen.

't IS zeer aardig een Boek op verscheide wysen open te slaan, om te vertoonen dat een Boek vol beesten is, en weder openslaande dat vol menschen

is, en ten derden en vierden openslaande, dat het vol boomen, huyzen; schepen, enz. is

Om dit in 't werk te stellen, laat men een boek maken, even by na als de Kooplieden haarwinkelboeken hebben met een Alphabet als A, B, C. En zoo maakt men dat het eerste blad met A, het tweede met B, en zoo voorts tot het Alphabet uit is. Dan begint men wederom van boven een nieuw Alphabet, en dat tot eenige reyzen toe. Die dan van het eerste Alphabet hebben Beesten, het tweede Duyvels, het derde Soldaten, en zoo voorts, tot gy een gantsch boek uyt hebt.

Maar dit moet met geen styve hand, maar met een rassigheit en behendigheit gedaan werden, of anders is het terstond gemerkt.

LXIV.

Een Googel-Boek om in te steken met een Priem, in welke men om eenige Prys steekt.

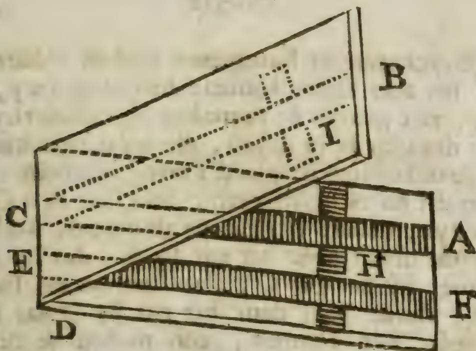
MEn heeft op de Jaarmarkten en Kermissen eenige zoort van Luyden, die met een Kraam komen in welke zy als een Looterye aanstellen; daar toe hebben zy een zeker langwerpig Boek van dun Papier gemaakt, noch de middelste Bladen zyn geteikent met zilvere Messen, Spiegels, Ringen, Lampetten en meer andere kostelykheden, is't, dat men met een speld of eenige andere priem in deze bladeren steekt, zoo heeft men zoo een prys als op dat blad staat, maar men komt 'er zelden toe, want de middelste bladen zyn veel korter als de buitenste, is het dan dat imant in 't begin om te probeeren voor niet steekt, zoo houden zy deze bladen los, en zeggen dat men in 't midden moet steken zoo treffen zy dan een prys; maar wanneer het om winst geschied, houden zy het Boek dicht toe, zoodanig dat de voorste uyterste bladen en de achterste, die beide lange zyn, aan malkanderen komen,

men; zoo dat die daar in ſteekt, niet in de middelſte, maar in de uiterſte blaaden komt te ſteeken, in welke geen pryzen geteikent ſtaan, zoo dat den ſteker zyn Geld kwyd is, en droevig bedrogen moet heen gaan: het welk wel Tooverye ſcheynt te wezen.

LXV.

Een aardig Spel met twee Plankjes.

Om dit te maken, zoo neemt twee plankjes een ſpanne lang, een halve ſpan breed, en een vierde van een Vinger breed, dik: Laat deſe plankjes

vierkant zyn gelyk als A C D F, zy moeten ook beide even groot zyn, en even dik, dat 'er een klein ſpykertjen op de dikte kan geſlagen werden.

Dit gedaan zynde, neemt dan drie roode lintjes of perkementjes, ſpykert die daar op in deſe manieren: Neemt het lint A ſpykert het in A, en aan het andere plankjen CB in C, ſpykert ook het lint F in F en in het plankjen CB in E, neemt dan het darde lint, ſpykert dat op 't plankje CB in B, aan

de binnenzyde, en ſpykert het op het plankje A D tuſſchen E C zoo is het gedaan.

Wanneer men nu een ſtukjen papier H legt tuſſchen de lintjes A en F, en de plankjes oplıgt aan de zyde van E C zoo ſal het papiertjen H leggen tuſſchen het lint C B gelyk in I te zien is.

LXIV.

Om een Tover-kootjen te maken.

A o o B

C o o D

DE Schapen en Lammeren hebben in hare pooten zeer kleine kooten: hier plegen wy, jong zynde, vier gaatjes in te maken en tweederley verwigge draaden in te ſteken, die wy doortrekkende, voor de onkundige Jongheid Tooverye ſcheen.

Om dit nu te beſchryven, zoo laat A B C D de koten zyn, maakt vier gaatjes als o o o o, ſteekt dan een roode draad door het gat by B, dat hy weder uitkome, by het gat C, alzoo neeme een ſwarten draad, ſteekt hem door het gat by D dat hy by A weeder uyt koomen, zoo maken de draaden in de Koot een Kruys, bind dan de eynde die buyten de koot zyn vaſt, en ſchuyft de draaden heen en weder, zoo ſult gy een aardigheid met de draden zien.

LXVII.

Om te doen ſchynen met zes plankjes, dat'er meer als honderd zyn.

NEemt de booven gezeide plankjes A F D E C B, maakt aldus nog vier aan malkanderen, dat

dat is, dat het lind D geſpykert zy aan een derde plankje, en de linten E F van gelyken, wanneer dit tot zes of acht toe gedaan werd, zoo neemt de zelve in uw hand, laat d'een voor d'ander uit uw hand los, en als gy een los laat, moet gy een ander opneemen, zoo zullen daar meer als duyzend plankjes ſchynen. Het gelykt de onkundige meede wel Tooverye te zyn, wanneer het wat ras gedaan werd.

Ik heb het Quakzalveren meenigmaal op de Kermiſſen, om de Boeren by hun te vergaderen, ſien doen.

LXVIII.

Een Leer te maaken om ſteenen uyt de Aarde te haalen en op te ligten.

SNyd een Leer, de grootte van een Daalder, maakt in het midden een gaatjen daar door, en ſteekt een Touwtjen door het gat, en laat aan het onderſte eind een knoopjen zyn, welke, het Toutjen door haalende, onder tegen het gat aan koome, en het zelve toeſluyte, laat dit Leertjen een nagt in water weyken, en plakt het dan zoo nat op een ſteen, trekt dan met het Touwtjen na om hoog, zoo zult gy den Steen uyt de Aarde haalen.

Dit is een Philoſoophſe reeden, want als het Leertjen op den Steen geplakt werd, perſt men al de logt die tuſſchen het Leertjen en den Steen is wech, welke het Leertjen op den Steen van buyten zoo vaſt drukt, dat het met geen geweld is van te trekken. Men noemd deeze Leertjes gemeenlyk Trekleertjes, maar zy trekken niet, want het geheele effect of uitwerking, hangt van het perzen der locht.

LXIX.

Om buyten op het Land, alwaar men geen Toren siet, de wind te kennen.

ALs men buyten is, gebeurt het wel dat men op een heyde is, en dat men geen Toren ofte iets anders siet, om den wind te weten, ja zelfs niet aan de wolken van de lucht, zoo neemt een hayrtjen uyt uw Hoofd dat wat lang is, en houd dat met twee vingers aan het Eynde, laat dat in de logt hangen zoo sult gy zien na wat oort van de Wereld dat het heen waayt, als gy nu niet en weet aan wat oort dat Oost of West is, zoo sult gy dat aan de Sonne weten, want in den opgang is hy in 't Oosten, op den middag in het Suiden, en in den ondergang in het Westen.

LXX.

Een manier om door de Logt te vliegen.

MOnsieur *Toinard* heeft een Instrument gezien met vier vleugels door welken middel een mensch door de locht soude konnen vliegen, het welke lichtelyk te doen is.

A. *Is de Rechter Vleugel van voren.*

B. *De linker van achteren.*

C. *De linker van voren.*

D. *De regter Vleugel van achteren.*

E. *Een touw aan de Linker voet, die de linker Vleugel* B *neer trekt, wanneer de regter hand de vleugel* A *neder trekt.*

E. *Een touw aan de rechter voet, die de vleugel* D *neer trekt, wanneer de linker hand de vleugel neer haald*

Dit werktuig nu bestaat in twee stokken, die aan elk eind een vleugel van taf gemaakt hebben, welke van boven naar om laag gevouwen is, gelyk een gebogen riet, of gebroken pyl.

Wan-

Wanneer men nu vliegen wil, legt men dese stokken op de schouders, zoo dat 'er twee vleugels van vooren zyn en twee van achteren. De voorste werden door de handen bewoogen, ende achterste door de voeten, die de vleugels met een touw trekken, zynde aan de voeten vast gemaakt.

De manier nu om dese vleugels te bewegen is dese, namelyk wanneer de rechter hand de rechter vleugel neder trekt, die voren met A geteikent is, zoo trekt de linker voet, door middel van het touw E, de linker vleugel B naar om laag, en zoo vervolgens trekt de linker hand de vleugel C van voren na om laag, wanneer de regter voet D van achteren overhands naar om hoog trekt.

Om dit wel te doen, behoorde het Lighaam aan elke deel iets te hebben dat lugtig is, en van groot beslag om de zwaarte des Lighaams wat te gemoet te komen. Ook behoorde men daar een staart by te practiseeren, maar om die behoorlyk te bewegen is qualyk kans.

Dit vliegen is nu niet gemaakt, om daar mede lang in de Lugt te vliegen, maar om zig

ge-

gemakkelyker over een kleyn watertjen te begeven.

En om dit vliegen te gewennen, moet men zulk eerst van een Bank of Tafel doen, daar na uyt een Venster, en van een Huys.

Een nader Onderrigt van het vliegen in de Lugt onlangs uyt het Frans door T. E. vertaalt.

Een Afschrift van een Brief, geschreven aan den Heer Toynard over een werktuyg van een nieuwe vindinge om in de Lugt te vliegen.

DEn Heer *Toynard* heeft schryvers gehad, dat den Heer Bosnier Slottemaker van Sable in 't Land van Maine, heeft een Werktuyg met vier Vleugels om te vliegen (uytgevonden,) schoon hy der nog een Afbeelding en netter beschryvinge van verwagt als deeze. Hier op volgt nu de beschryvinge aldus.

A *De Rechter Vleugel van voren.*
B. *De slinker Vleugel van achteren.*
C. *De slinker vleugel van voren.*
D. *De Rechter Vleugel van achteren.*
E. *Een Touw aan de Slinkervoet, die den Vleugel* A. *omlaag haald.*
F. *Een Touw aan de Regtervoet, die den Vleugel* D. *neer haald, terwyl de Slinkerhand den Vleugel* C. *omlaag haald.*

DIt Werktuyg bestaat uyt twee stokken, die om yder eynde hebben een lange Vensterraam van Tafetas, welke Vensterraam word gevonden als een gebrooken dunnen Pyl.

Wanneer men nu vliegen wil, zoo schikt men de stok-

okken op de schouderen: alsoo dat 'er twee Ramen oor en twee Ramen agter zyn. De Ramen van voen worden beweegt door de handen, en die van gteren door de voeten, trekkende met een touw at 'er aan vast gemaakt is.

De order van 't bewegen deser zoorten van Vleuelen is alzoo: als wanneer de regter hand de Regter leugel neêr trekt, van voren gemerkt A, den linker voet trekt neêr door middel van het touw E, e Slinker Vleugel van agter gemerkt B. Vorders e Regter hand trekt de Slinker vleugel van voren emerkt C neer, de Regter voet trekt neer door iddel van het Touw F, de Regter Vleugel van chter gemerkt D. En alzoo by beurten den een na en ander als in een kruys.

Dese beweging in een Kruys schynt zeer wel edagt te zyn: om dat het is 't geen natuurlyk aan e dieren en menschen is, wanneer zy gaan of swemen, en dat doet hopen, dat dit werktuyg wel geukken zal.

Men vind 'er niet te min iets, dat om tot een goed ebruyk te brengen, twee dingen ontbreken. Het erste is, men moest 'er iets aan maken zeer ligt, en an grooter omslag: die vast gemaakt zynde aan eenig eel des Lighaams, dat men moet kiezen, om dat et kan tegenwigt van den Mensch in de Lugt tegen egen. Het tweede dink: zoude te wenschen zyn, at men der een staart aan maakte: want dat zoude ienen om den vlugt der gene die vliegt te onderstеuen en te reguleren. Maar men zoude veel swarigeyd hebben, om de beweging en regering aan die aart te geven: na verscheiden ervarenissen, die door eel Persoonen eertyds onnut gedaan.

Het eerste paar Vleugels, die uyt de handen van r. *Besnier* gekomen zyn, en na *Guibre* gebragt: lwaarze een Danzer gekoft heeft, die hy gelukkig ebruykt.

Tegen-

Tegenwoordig arbeyd hy aan een nieuw paar volkomender als het eerste paar: hy geeft niet voor, niet te min door zyn Werktuyg opgeheven te worden van de Aarde, nog zig lange tyd in de Lugt op te houden; ter oorzaak van 't gebrek van kragt en snelheyd, die nodig zyn, om dese zoorten van Vleugelen dikmaals en kragtelyk te bewegen, of om van vliegen te spreken, om in de Lugt te dryven zonder de Vleugels te roeren.

Maar hy verzekert, als vertrekkende van een plaats redelyk hoog, hy zoude over een Rivier, die vry breed is, ligtelyk vliegen. Hebbende het verzogt op verscheyde wyzen, en van verscheyden hoogten, hy heeft nu begonnen zig uyt te strekken van een voetbank af, daar na van een Tafel, hier na uyt een Venster redelyk hoog, hier na van de tweede stelling af, eyndelyk van een zolder af, van waar hy over zyn Buur-Huyzen vloog, en zig allenskens oeffenende, en heeft zyn Werktuyg in staat gebragt, gelyk het heden is Indien den konstigen werkman, zyn vinding niet tot de volkomendheyd bragt, waar van elk een denkbeeld maakt, die gene zullen gelukkig zyn, om het tot de laatste volkomentheyd te brengen, en zullen hem niet min verplicht zyn: om dat hy een gezigt gegeven heeft, van welk de gevolgen konnen misschien zoo wonderlyk werden, als die zyn van de eerste proeve van de Schipvaart. Want of schoon wy van Daute van Perouse gezeyd hebben, het geen den Hollandschen Mercurius van 't Jaar 1673. verhaald, van eenen genoemd *Bernion*, die den hals brak, vliegende van Frankfoort, 't geen men zelfs te Parys gezien heeft, en 't geen gebeurd is, op veel andere Plaatzen.

Laat ons 't gevaar zien, en de swarigheyd die der in is, om dit voornemen wel te doen gelukken. Men zoude eyndelyk een konne vinden, die veel

kon-

onstiger of minder ongelukkig konnen zyn, als die ot nog toe bezogt hebben.

Als by voorbeeld een Dantes, die toegenaamt vierd Dedalus, om dat hy uitgevonden had een oorte van Vleugels, met welke hy vloog: maar varen hem zoo doodelyk niet, als die van Icarus, vant een van zyn Vleugelen gebroken zynde, als hy n de lugt zyn vermaak gaf aan het geheele pad van Perouze, nam hy de moevte van zig op het dak an de Kerk van de H. Maria te laten vallen, en rak de heupe.

LXXI.

Van een Lampe, die niet uitgaat, hoe dat menze in de Sak draagt ofte over de Aarde rolt.

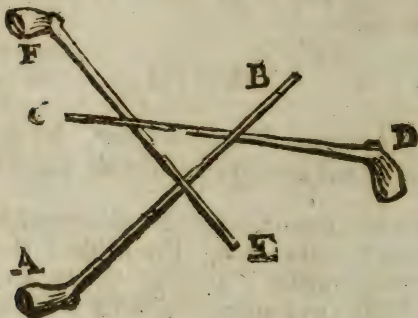
HEt is van nooden dat het hol ofte den bak, daar men de Oly en het Pit in doet, hebbe twee Assen ofte Spillen, gevoegt in een Cirkel, dese Cirkel heeft twee andere Spillen, die in een tweede Cirkel komen, van Koper ofte van andere harde materie, en eindelyk dese tweede Cirkel heeft nog zyn particuliere Spillen, gevoegt in eenig ander rond licnaam dat om de Lampe henen komt, nvoegen dat daar zyn 6 Spillen voor 6 differente tellingen die daar zyn boven, beneden, voor, gter, ter regter, en onder de slinker zyden, en oor hulp van dese Spillen met dese bewegelyke Cirkels, de Lampe zynde in het midden, vind zig ltyd gestatueert in haar swarigheids middel-punt, ook hoe men dezelve keert of wend, of-e poogt om te werpen, het welke geneuglyk en vonderlyk is, voor die de oorzaak daar van niet en egrypt.

Men zeid dat een zeker Keizer zig eertyds een Wagen ofte Zit plaats heeft doen toerusten na dese konste

konste gemaakt, zoo dat hy sig altyd bevond in z
rustplaatze aan wat zyde dat de Wagen quam te schu
den of te hellen, ja zelfs zoo de Wagen om verg
vallen hadde.

LXXII

Om drie Stokken, Pypen, Lepelen, enz. ove eynde te zetten, dat 'er een Wynkan zond vallen op kan staa.

NEemt de eerste Pyp AB, steld desselfs een eynd om hooge, en het ander eynd op een Tafel legt hier op over dwars de Pyp van E F, ten der den, voegt de laatste Pyp C D onder de Pyp va AB, komende met C op E F, makende in 't mic den een triangel. Dit gedaan zynde, zullen d Pypen over eynde blyven staan, waar op men ee Schotel, of iets anders kan zetten.

LXXIII.

Om een Hout of iets anders aanstukken te slaan m de einde op twee Roemers gelegt, zonder datz storten of breken.

WAnneer gy dit begeert te doen, zoo moet g twee Glazen op twee Bankjes van gelyke hoo

zetten twee of drie voet van malkander, legt dan w Stokjen ofte iets anders even op de kant van de ilazen; de eynden van de Stokjes dienen wel wat cherper gemaakt: dit gedaan zynde, ſlaat dan met en kloeken Stok in 't midden van het Stokjen dat p de Glazen leit, zoo zal het zelve in ſtukken ſprin-en, zonder de Glazen te breken, of het vogt daar rt te ſchudden.

Dit kan mede met twee Rieten of Stroohalmen ge-hieden.

Op gelyke wyze kan men op de Roemers, of op e Hand een Been ſtukken ſlaan, met den rug van een les, wanneer het Been op de Muys van de Hand de twee voorſte Vingers komt te ruſten.

LXXIV.

n drie meſſen op de punt van een Naald te doen danſſen.

TOegt drie meſſen aan malkander, in gedaante van een Balance, en een Naald in de Hand houden-ſtelt het punt daar van onder de rugge van het

middelste mes A, aan welkers eynde de twee andere Messen zyn houdende. Dit gedaan hebbende, kont gy zagtelyk blazende, ligtelyk de Messen doen schudden, beven, beweegen ende danssen op de punt van de naalde.

LXXV.

Om iemand te vertoonen, dat alle dingen met hem omdraayen.

NEemt iemand uyt den hoop, laat hy uw vast houden, en doet gy de oogen toe, laat hy uw dan hondertmaal in een Cirkel rondom leiden met een geswintheit, zoo sal hy neder zygen en alle dingen zullen met hem schynen om te draajen, daar gy zelver, die de oogen toe gehad hebt, regt op zult blyven staan, zonder elders van te weten.

LXXVI.

Om houte Mannetjes te maken die boven van een gespannen touw na beneden afloopen.

't IS een zonderlinge Kinder-Vreugt, wanneer zy elders hoog een touw spannen, en op de aarde vast maken, en datze daar op een houte Mannetjen stellen, die aan elke zyde een loode kogel heeft daar van neêr laten loopen.

Het touw dan dus gespannen zynde, maken zy dat aan beide zyden een looden Kogel is gemaakt in dier voegen als dan het Mannetjen van boven naar om laag komt, het regt blyft staan en door deze Kogels in belans gehouden werd. Dit is voor den onkundigen aardig om te zien Wanneer zy in de hoogte zyn en nog stil staan, maakt men daar een

klei

klein Musketje aan ; 't welk aangeſtooken zynde en afgeſchooten, zal het Mannetjen terſtond van boven na beneden afloopen.

LXXVII.

Met vyfderley gewigten allerley laſt te wegen van een pond tot 121 toe.

YMand wil niet meer hebben dan vier gewigten, waer mede hy van een tot 40 kan wegen: zoo moet zyn eerſte gewigt een pond wegen, het tweede 3 pond, het derde 9 pond, en het vierde 27 pond.

Indien hy nu een pond wegen wil, zoo heeft hy een pond. Wil hy 2 pond wegen, zoo legt hy in d'eene ſchaal 3, en in d'andere een pond. Wil hy vier pond wegen, neemt hy 3 en een, voor 5 pond, legt hy in eene ſchaal 9 en in d'andere ſchaal drie en een, en aldus vaart hy voort tot veertig toe.

Wanneer men ook met weinig looden van 1 tot 32 wil wegen, moet men ook vier gewigten hebben. Het eerſte zy een loot, het tweede drie loot, het derde negen loot, en dewyl 9, 3 en een doet 13 tulks van 32 geſubſtraheert, komt nog 19, zynde het gewigt des vierden wigts.

Met 5 gewigten kan men van 1 tot 100 toe wegen. Het eerſte zy een pond, het tweede drie pond, het derde negen pond, het vierde 27 pond, deze maken te zamen uyt 40 pond, en van 100 geſubſtraheerd blyft 60, zynde de ſwaarte des vyfden gewigts. Indien men dan alzoo voort ging, en na 60 nam nog 21, zoo kan men van 1 tot 121 pond wegen: Aldus kan men verder en verder gaan.

LXXIX

Hoe een kind en een sterk Man aan een Stok een grooten last dragen kunnen, en datze beyde na hun sterkte dragen.

LAat de stok dieze dragen zullen zes voeten lang zyn, en 't gewigt dat daar aan gedragen werd vyftig ponden zyn, indien dit gewigt nu recht in 't midden hing, zoude de Jongen te swaar draagen: wat raad om den Jongen te verligten, schuyft dat het gewigt twee voeten van het midden des Stoks na den Man toe, zoo sal het den Jongen veel ligter konnen dragen als te voren.

LXXX

Een Stok of groote Mergbeen op twee Stroo-halmen stukken te slaan.

LAat twee perzoonen elk een Stroo-halm dubbelt te zamen vatten, legt de Stok dan met beyde zyn eynde op den Stroo-halm, slaat daar midden op, zoo sal uw Stok in stukken springen. Zulks kan ook aan de Tafel met groote Mergbeenen gedaan werden, wanneer men die met de rug van een mes regt in 't midden raakt.

LXXXI.

Om drie of vier hondert ponds Steens op zyn buyk stukken te slaan.

MAar als men considereert dat des Buyks Penszak als een Blaas opgespannen is, en een opgespannen Blaas wel duyzent pond gewigt van noden heeft, eer hy zal stukken bersten, zal men ook ligtelyk konnen bezeffen, dat vier hondert pond Steens zonder

der groote ſwaarte of beſchading te hebben, op de buyk kan gelegt en in ſtukken geſlagen werden.

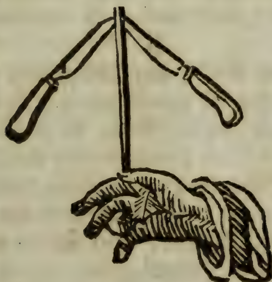
LXXXII.

Om een Fles met een Stroo-halm op te beuren.

NEemt ongebruykt Stroo dat ſtevig is, vouwt dat te ſamen, zoodanig, dat het een hoek maakt, ſteekt het in een nauw gehalsde Fles, zoo dat het grootſte eynd uyt den hals der Fleſſe kykt, en het ander eynd zig ter zyden in de Fleſſe uytſpreyde, als dan na de proportie van den hoek die in 't Glas komt, vattende het Stroo van buyten, zult gy kunnen de voorſchreve Fleſſe by het Stroo oplichten, en dat zoo veel zekerder als een hoek des Stroos zal te ſcherper zyn, en dat eynde dat geboogen is, het nauſte komen ſal by de perpendiculaar Linie, die op het andere eynde correſpondeert.

LXXXIII.

Om een Stok op het uyterſte van den Vinger over eynde te doen ſtaan zonder vallen.

MAakt of ſteekt aan de bovenſte eynde van een Stok twee Meſſen vaſt, zoodanig als de Figuur

uytwyſt, ſteld dan het eynde van den ſtok op uw vinger of duym, of anders op den hoek van een Tafel of Bank, en de Stok ſal over eynde blyven ſtaan, al was het dat men daar de Kamer mede langs ging.

LXXXIV.

Om 's Avonds in den donker te weten hoe de wind is.

ZOo Wanneerge's Avonds in den donker op de Straten of in een Thuyn zyt, zoo weet gy wel waar Ooſt, Weſt, Zuyd, en Noord leggen, als gy evenwel niet zekerlyk en weet hoe de wind is, zoo maakt uwe vinger in den Mond nat, en ſteekt hem dan om hoog, zoo ſal aan die zyde daar den vinger eerſt koud werd, den Wind van daan komen.

LXXXV.

Om eenige aardige vertooningen in een duyſtere Kamer te doen.

DIt diende beſt in den nagt gedaan, om beter te vertoonen, laat dan A B een kamer zyn,

A B C

die groot is, en B C, een kamertjen dat veel kleinder is, neemt dat B een Muur is tuſſchen de Kamers A en C, maakt in de Muur B verſcheide gaatjes, in welke men kleine glaasjes met verſcheide geſchilderde figuuren kan zetten. Zoo men nu een Lamp ſteld in de Kamer B C, voor een der gaten daar een glas in is in B gemaakt, zoo ſullen zig die figuuren met hare koleuren geheel groot op de wand A vertoonen, zeer aardig om te zien. Op die wyze kan men yemand des nachts een Toverye laten zien, want na de figuuren op het glas zyn, zyn ook de Beelden in de duyſtere Kamer.

LXXXVI.

Om yemant in een Spiegel te doen vertoonen dat hy een beesten kop heeft.

DIt schynt wel Tooverye te zyn, alhoewel het niet en is. Men laat een Rat maken dat agthoekig is, 't welk men elders op een bequame plaats vast maakt; op dat het met een handvat mag omgedraayt werden. Op deze agt opper-vlakten van dat Rad, laat daar eenige hoofden van Beesten of Duivels schilderen.

Boven dit Rad maakt men een Katrol, aan welke men een Spiegel vast maakt, zoodanig, dat die voor de Spiegel staat, de figuuren van het Rad konnen in de Spiegel zien, en zig in 't midden van de Spiegel vertoonen, als 'er nu iemand komt, die van de kneep niet en weet, en in de Spiegel ziet, zal bevinden dat hy zoodanigen Beesten Kop heeft, als 'er in de Spiegel vertoont werd.

Men moet maken dat dit Rad wat bedekt gehouden werd, en dat men het heimelyk kan omdrayen, op dat de figuuren zig verscheidentlyk in de Spiegel vertoonen. Men moet ook verzorgen dat 'er geen swangere Vrouwen omtrent komen, op datze niet komen te schrikken.

LXXXVII.

Om yemand in een Spiegel te doen zien wat voor een Vryer of Vryster hy hebben zal.

MEn heeft by zommige luyden, die men Toveressen noemt, zekere konsjes, die maar in een gaauwigheit bestaan, en d'onnoozele laten zig meenighmaals misleyden, agtende dat het den Duyvel doet.

Onder allen heb j' 'er die iemand laten zien wat voor een Vryster een Jonkman zal hebben, of wat

voor een Vryer en Vryster zal hebben, by welke zy veel dingen liegen of raden, of uyt uw eygen woorden gissen, zoo je by haar maar niet bekent en zyt.

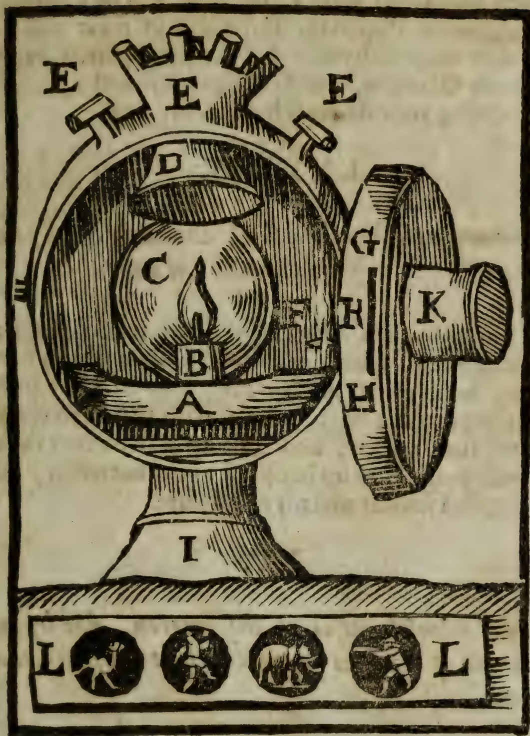
Nu om haar konst in 't werk te stellen, hebben zy dikwils verscheyde spiegels in een kamer daar zy u brengen, 't gebeurt nu als gy voor een spiegel staat en daar in ziet, dat een ander 't zy uyt een luyk van een solder of elders, heymelyk door een beeldzel laat schynen in een Spiegel die agter u is, welkers beeld wederom schynt in die Spiegel daar gy voor staat. Of dat regt over die Spiegel daar gy voor staat een Hang-kamertjen is, daar men een Portrait door vertoond dat in uw Spiegel schynt. Of dat men iemand in een donkere kamer brengt, en een Toover-lantaarn (daar ik terstond van zal spreeken) ontsteekt, in welke zoo een Beeldjen is welke men wil vertoonen, welk ligt in de Spiegel komende, gy ook zoodanigen zult zien, als zy u zeggen dat gy hebben of trouwen zult.

LXXXVIII.

Laterna Magica, of Toover-Lanteern.

LAat u een Lantaarn maken, op deze manier als deze nevensgaande Figuur uytwyst, daar van binnen een Lamp in is, waar van de vlam tegens een rond geslagen en glad geschuurd blik aan schynd, welk licht weêr deurstraald door een dikke pyp daar een zeer doorschynend glas in gehecht is, van binnen moet ook een schoorsteen zyn, welke met veel pypen van buyten voorzien is, om den Rook van de Lamp uyt te doen gaan, in het Dekzel moet een schuyf zyn, daar het Plankje daar de geschilderde glaasjes in vast zyn, ingestoken kunnen werden om te Tooveren. Wanneer men Tooveren wil, zoo gaat men in een duystere Kamer, en laat het Licht tegens een

witte

witte muur ofte wit kleet aanſchynen, zoo zal het geen op de glaasjes geſchilderd ſtaat, tegens de muur aan ſchynen of het levendige Figuuren waaren.

A. de Lamp met het Pit B, C. een ſtuk Blik dat hol uytgeſlagen is, zeer glad geſchuurt, dat groot licht van ſich geeft. D. de Schoorſteen in de Lantaarn. E. de Pypen daar den Rook uyt gaat. F een Pyp daar den Oly in de Lamp gedaan werd. G. het Dekzel van den Lantaarn. H. H. het Sleufje of Opening daar de geſchilderde Glazen in gezet werden,

als men Tooveren wil. I. de voet van de Lantaarn. K, de groote Pyp daar een Glas in ſtaat daar de Tooverye door ſchynt. L. L. de figuuren of geſchilderde Glaazen, die in een plankje vaſt zyn. Dit is zeer aardig voor de aanſchouwers te ſien.

LXXXIX.

Om iemand valſch te doen ſien, zoodanig dat hy met zyn Vinger ſeker ſtokjen niet zal aanraken.

DIt is maar een Kinderſpel, dog is een konſt in de Optica. Laat iemand een ſtokjen in zyn hand hebben, houd dat in de hoogte, laat dan een ander die het een oog toe doet, met zyn uit geſtoken vinger daar na toe loopen, zoo zal hy de ſtok niet raken maar mis gaan. Soo hy het juyſt komt te treffen, zoo is 't een gelukjen dat niet altyd gebeurd.

XC.

Om een Menſch alſoo te diſponeeren, dat hy een Ducaat op een mes leggende, niet ligtelyk zal af ſlaan.

STeekt een Mes in de houten wand, daar men makkelyk kan na toe gaan, omtrent zoo hoog als den perzoon ſlaan zal, legt dan op het eynde van het hegt een ducaat of ander ſtuk gelds, zegt tegens iemant dat hy zyn linker Oorlellet jen met de regterhand vaſt houde, en dan de linkerhand door de regter arm ſteeke, en het linker oog toe maake, en alzoo over dwers na het mes toe loope, en met den middelſten vinger van de linkerhand de ducaat afſtoote, zoo zal hy gemeenlyk mis loopen.

XCI.

XCI.

Om jemand alzoo te difponeeren, dat hy met beyde zyne opene oogen niet regt en fie.

LAat yemand in een kamer zynde, drie of vier fchreden van een open deur af treden, en dezelve de rugge toe keeren, geeft hem dan een houten Tafelbordjen in zyn hand, en wed (indien hy onbedreven is) om zoo veel als hy wil, wanneer hy fig niet omkeere, 't zelve niet door de deur fal fmyten; ook fult gy hem noch vergunnen over de linker-fchouder te mogen fien, zoo fult gy het zonder twyffel gewinnen: want hy fal het bord hier of daar in een andere hoek van een kamer fmyten.

Als men nu op diergelyken wys mede met negen kegels fpeeld, fal men daar veel klugts mede hebben.

XCII.

Een Figuur of afbeelding alzoo te ftellen, dat alles wat daar in gefchilderd is, fich mifmaakt vertoone.

DIt kan gefchieden door middel van een Kaars of Sonnefchyn. Voor eerft laat men een Figuur afmaalen, 't zy een aanfigt, heel 's Menfchen Lichaam, Vogel of ander dier in goed proportie afgemaald, zulk een gedaante zet men fchuyn tuffchen het ligt en een muur of wit papier, daar de Figuur na de Perfpectyf op zal ontworpen werden, zoodanig dat de affchyning der Figuur afgryflyk door een gat tegens het papier komt te fchynen, dan haald men alle de liniamenten met roodaard of potloot na, zoo hebt gy de mismaakte Figuur. Dan foo foekt men het punt om de Figuur over zyde aan te zien, zoo fal de geheele proportie weder regt fchynen.

XCIII.

XCIII.

Om door Konst des Nachts een Sterre te doen verschynen.

MY komt alhier te vooren, op wat wyze men een helder glinsterende Sterre by nagt kan doen verschynen in de Logt, zoodanig dat de Menschen daar een schrik van krygen.

't Is niet onbekend dat 'er rot en vermolmt hout is 't welk gesien zynde in den duister, van zig een ligt geeft als een Ster; als men nu een Touw kon spannen van het eene hooge huys tot het ander, en met een instrument practiseerde daar die houten Mannetjes aan vast zyn met lood, en men daar een weynig van dit hout aan vast maakte, zoude het schynen, als of 'er een Sterre viel, dewyl het Touw nog 't andere gereedschap niet wel door de duysterheyd kan gesien werden. Wanneer men dit hout boven aan een verhemelt van een Bedsteede of Ledekant vast maakt, zal het by nagt schynen, of de bedsteede vol Sterren was Als men dit dede in een Ledekant, daar men yemand vreemds liet slapen, zoude verschrikken, zoo ras als hy zyn ligt uytgeblazen had.

XCIV.

Om alles 't geen buyten om een Kamer is van binnen te vertoonen.

MEn maakt dan een kamer gantsch donker, in welkers venster men een rond gaatjen boord, in dit gaatjen zet men een bril glaasjen, ('t welk men ook met de Cristallyne vogt uyt het oog van eenig dier kan doen) om het ligt met het schynzel dat buyten is, door te doen komen, de muur die regt over het gat komt dat in de venster is, moet wit wezen, en in plaats van dat, kan men daar een vel wit Papier aan vast maken, op dat de koleuren

van

van d'uiterlyke voorwerpen daar op mogten gezien werden; voorts moet de kamer over al zonder licht zyn, anders zou alles niet wel vertoont werden, dit zoo gedaan zynde, ſal alles 't geen ſig buiten de kamer in 't gros vertoont, van binnen op het wit papier volkomelyk met zyn koleuren gezien werden, zelfs hoe laat het aan de wyzer is, maar alles ſal verkeert ſchynen: Om dit nu regt te vertoonen, moet gy nog een glas zetten tuſſchen het gat en Papier, en alles ſal zig regt vertonen. Die curieus is om dit in 't werk te ſtellen, zie daar van de Figuur by Beeverwyk in zyn ſchat der ongezontheyd, Capittel 26.

XCV.

Om des Avonds, in een kamer daar een kaars is, eenige Slangen aan de muur te vertoonen.

MAakt dan van ligt papier een omgekronkelde Slang, met haar behoorlyke koleuren geſchildert. Neemt dan een lang yzer of ſtok van een elle twee of drie lang, maakt daar boven op een ſtukjen uytgeholt glas op vaſt, maakt dan boven op de ſtok de Slang zyn hooft vaſt, hem met zyn lichaam om de ſtok krinkelende, om het ligt te doen beweegen. Steld dan deze ſtok en Slang in een duyſtere kamer by de muur; ſtelt daar onder een brandende kaars, welkers rook na boven toe gaande, deze Slang bewoogen werdende, dan zoo ſal des zelfs ſchaduwe aan de wand ſchynen, even of hy kroop en klom.

Dit kan nog anders vertoont werden, wanneer in een muur of venſter van een duyſtere Kamer, meenigte kleyne gaatjes gemaakt waren die digte by elkander ſtonden, zoo dan het beeld van zoo een papieren ſerpent buiten de gaten verkeert gezet wierde, en door een kaars verligt zynde, ſal des zelfs afſchynzel door al de gaten heen komen, en tegen over op de muur menigte Slangen vertoonen.

XCVI.

Om iemand een part te ſpelen zonder ſchade, dat terwylen hy aan Tafel zit, niet en zal konnen eten, zeer belaggelyk om te zien.

GY zult een weinig poeyer van Colloquint nemen, daar mede zuldy de Teljoor wryven daar hy op eten zal, zoo zal hy niet kunnen eten van al 't gene op 't zelve Tafelbord zal worden geleit, en wilt gy zulks beteren, zuldy hem een weinig Brandewyns te drinken geven, ende een ſchoone Teljore doen geven, en als dan zal hy konnen eten.

XCVII.

Om iemant, die men niet gaarn aan de Tafel ziet, een pots te ſpeelen.

WAnneer men iemand heeft, die buyten dat hy genoodigt is, uw Tafel-Vriend dagelyks zoekt te wezen, zoo neemt de Wortelen van Arum: in 't Duyts Kalfvoet gezegt, en ſnyd die voor zyn plaats daar hy zit, over de Salade, in plaats van Ajuyn of Parey, en laat hem zulks eten, zoo zal zyn mond zoo brandig heet werden, als of hy met ſpelden en naalden doorſtoken wierd.

XCVIII.

Om te maken dat al wat iemant eet, bitter ſchynt.

WAnneer gy een Pannelekker aan uw Tafel hebt, en om hem de ſpyze tegen te maken, zoo waſt uw Tafellaken en Zervetten, en al wat op de Tafel leyd met het afziedſel van Colloquint, zoo zullen zyn Handen, Mes, Tafelborden, en voorts al wat hy in den Mond ſteekt, bitter werden. Men kan ook het poeder van Colloquinten nemen en maken daar de

de handdoek, servetten, en tafellaken mede bitter.

XCIX.

Om te weten wanneer een Meid of Knegt Wyn gaat tappen, ofze ook Wyn gedronken hebben.

'T GEbeurt dikwils dat onse Wynvaten ledig raaken, eer wy 't weten, en om hier achter te komen, moet men de Meyd of Knegt in een Roemer laten tappen, wiens rand men met eenig zwart bestreeken heeft, zoo het nu gebeurd datze onder het tappen uyt den Roemer drinken, zult gy een swarte ring om haar mond en neus zien staan, waar aan gy lichtelyk bekennen zult, dat de Meyd of Knegt daar uyt gedronken hebben.

C.

Om te weten, wie den Diefstal in uw huys gedaan heeft.

WAnneer men in zyn huys vele Dinstbooden heeft, zoo is daar menigmaal een Dief onder, die dit of dat gestoolen heeft, zoo gy nu iets bent kwyt geworden: Zoo gaat heen, en neemt een tobbetjen, wiens bodem vry groot is, houd den bodem over een kaars, dat hy heel swart werde: zet dan dit tobbetjen onder in de kelder op een duystere plaats, daar niemand kan zien dat het swart is: zegt dan dat gy wel haast weten zult wie uw goed gestolen heeft, en laatze een voor een in de kelder gaan, en haar hand eens op deze swarte boodem slaan, en dan weder boven komen, als zy nu alle beneden zyn geweest, zoo vizenteert haar handen, zoo zullen zy alle swart zyn. Behalven die van den dief, want die heeft zyn handen niet op het tobbetjen durven slaan.

CI.

Nog een andere Wyze om een Dief te kennen.

WAnneer nu iets uyt uw huys gestolen is, zoo zegt, dat gy een Smit weet, die gy den dief een oog zult laten uytkloppen, by aldien gy het in acht dagen tyds niet weder in uw huys hebt. Den Dief dit hoorende, zal bang werden, voor eerst dat zyn dietstal mogt uytkomen, en ten tweeden, dat hy zyn oog verliesen mogt, soo sal hy het gestolen goed wel heymelyk weder op sijn plaats brengen, en dat binnen de agt dagen.

CII.

Om een Ey regt over eynde te doen staan.

WAnneer gy in een gezelschap zyt, en men Eyeren by de hand heeft, soo laat een yeder proberen, of hy een Ey op sijn eynd kan zetten, soo sal het niemand konnen doen.

Ondertusschen hebt gy een Ey daar toe bereyt, dat niemant en weet, zulks geschied aldus: Neemt een Ey, en boord met een spel daar twee gaatjes behendig in, om het doojer met het wit uyt te blasen, en vult het Ey met een half once quikzilver, maakt de gaatjes wederom behendig toe, en overstrykse met wat geel van 't Ey, en laat het soo droogen, legt dan dit Ey, in de mand met Eyeren, laat dan vry yder een probeeren, of hy het over eynde sal setten of niet, neemt dan uw Ey dat gy kennen sult, en set het op een Tafel neder, soo sal het sekerlyk staan, vermits de quikzilver naar omlaag sakt, en het Ey op houd.

CIII.

Om een Paard of Kameel door het oog van een naald te steken.

DIt schynt wel tooverye als men het niet en weet, en verwed daar kap en kovel om, als men het maar we-

eeten mag : als gy dan uw weddenschap gedaan
ebt, zoo neemt een magtige Naay-naald, en gaat
y een Paard, Oliphant, Kameel, en diergelyke
roote beesten meer, en maakt wat potzeryen, met
e Beesten door het oog van de naald te steeken,
ls den wedder u dan genoeg uitgelagchen heeft,
oo neemt een kleyne speld, legt het oog van de
aald op het Beest, steekt de speld door het oog van
e naald tot in het Beest: zoo hebt gy het Beest door
et oog van de naald gestoken.

Alzoo kond gy een groote Kaas of Brood door het
or van de kan steken, en iemands hooft door een
ng.

C I V.

Om Asperges te krygen, zonder zaat of planten te hebben.

NEemt den Hoorn van een Ram, boort die van boven daar hy vast is door, tot in de holligheit ie aan het onderste eynde is, zet hem een halve oet diep in de aarde, ter plaatse daar de Zon weyig schynt, houd hem gedurig vogtig, gy zult na ier maanden tyd, goede ende dikke Asperges zien pkomen, welke zelfs zullen zaat geven.

C V.

Om Muyzen van Tarw te maken.

NEemt een hemd van een Arbeider, in het welke hy drie a vier weeken heeft gewerkt, ende dat y gevolg al stinkende van sweet is, legt het uytgepreyd zynde in een vogtige kelder, stopt de logtaten van de gezeide kelder toe, stroyt eenige korlen an de beste Tarwe tusschen dat hemd in, en gy ult zien na twee of drie dagen dat sy merkelyk swelen en een schimmelagtige ruygheit krygen, daar a zullen zig de voeten, de staard ende het hooft van

een Muys vertoonen, die eyndelyk zal loopen ende andere telen.

C V I.

Om Vlooyen te maken.

NEemt van het ſtof dat aan de balken ofte agter de ſchilderyen en kaſſen en kiſten zit, legt het op een houten plank in het beſte van de Zomer, beſproeyt het eens met pis, en gy zult in drie a vier weken meer vlooyen hebben dan u lief ſal zyn, indien gy daar van de proef aan uw huys neemt.

C V I I.

Om Dragon zonder planten of zaat te zaayen.

NEemt een Ajuyn, ſnyd deſelve de ſtaart, of het geen dat uit de aarde opſchiet, af; ſteekt daar in drie a vier kernen Lyn-ſaat, zet hem zoo in de aarde in het voorjaar, ende gy zult binnen veertien dagen goede dragon zien opkomen.

C V I I I.

Om onzigbaar ſchrift te ſchryven.

NEemt een Citroen, ſteekt een gaatje daar in, ende gebruykt die als voor een Inktpot, het zelve gedroogt zynde ſal men aan het papier niet konnen merken, het zy men het tegen de Zonneſchyn hout, ofte op het vuur legt, maar lang tegen het vuur gehouden, zullen de letteren zoo ſwart verſchynen als of die met Inkt geſchreven waren, zonder het papier eenigzints te krenken; het zelve kan men by gebrek van Citroenen met Aluyn in water geſmolten doen. Behalven dat het papier om dat te doen voor den dag komen eenigzints gekrenkt werde, dog niet zoodanig of men kan het bewaren ende altoos zeer diſtinctelyk lezen.

Het verbeetert en vermeerdert NATUURLYK TOVERBOEK, OF SPEEL-TONEEL DER KONSTEN.

Het TWEEDE BOEK.

Bevattende verscheyde Potsen en Natuurlyke Verborgentheden, die men kan doen en nemen, omtrent het Water, Ys, Sneeuw, Bier, Wyn, en andere vochten meer.

I.

Van den Waterdrinker, om verscheide koleurige Wynen en Gedistileerde Wateren uit te spouwen en te braken.

HOe dit Water drinken over eenige Jaren van zeker perzoon is geschied, weet men tot nog toe niet zeker te zeggen. Men meint dat hy een fontenel had, die zig door de strot in den Mond onder de tonge opende, hier door leyde hy een looden

Pypjen, welke beneden in een leeren pyp eyndigde, en tot onder in de schoenen kan neer gaan, wanneer hy nu water dronk, liet hy al het water door dese Pypen onder de schoenen uyt, 't welk niemand en merkte.

Maar als het gebeurde dat hy allerley Fyne Wateren spoog, zoo liep desen pyp in verscheiden Schaapsblaasjes, die hy in de zyden onder 't hemd hadde hangen, alle dese blasen moeten dan met allerley zoorten van Wynen en Brandewynen gevult zyn: wanneer hy dan diergelyke wateren spoog, duwde hy met zyn hand in de zyden, en persten dese vogten door de pypen na de keel in den mond, en konde di[e] doe ligtelyk uitbraken.

Vorders kan men den hals bedekken met een lobbe, op dat de looden Pypen, door den hals loopend niet gezien werde.

Nog heb ik een ander gezien, die ettelyke glaze[n] met warm water agter malkanderen dronk, en zy[n] maag zoodanig gewend had, dat hy het water ter ston[d]

ſtont weder klaar konde uytſpuwen: maar dezen perzoon moeſt dit doen eenige uuren na dat hy gegeten had, anders hadde het water troebel geweeſt.

Wanneer zig hier yemand maar toe gewend, is het zeer licht te doen, even gelyk als zommige, die iets lekkers gegeten hebbende, het wederom in haren mond konnen doen komen.

Vorders dronk hy het water klaar en helder, en braakte het rood. De oorzaak daar van was, dat hy iets roods gedronken of gegeten had, het welk het gedronken water terſtond rood maakte, en het by gevolg rood uytgebraakt wierd.

Ook was het van verſcheide reuk, als Jaſmyn, Roozen, Lelyen, &c. Om dat hy in yder glas, daar hy het water in ſpoog, een druppel of twee van der zelver tinctuer, ofte eſſentie gedaan had.

II.

Om een Beker van Ys te maken, en Ys in de Zomer te vertoonen.

MEn neemt dan een gladde zilveren of tinnen Beker, in welke men ſneeuw en zout doet, dit zet men in een pot met water tot boven aan den rand, ondertuſſchen roert men het Zout met de ſneeuw onder malkanderen, onderwyl als dit geſchied, zoo begint het Ys rondom buyten den Beker te groeyen, ja zoo dik, dat men daar fatzoenlyk uyt kan drinken, als men dezelvige van den tinnen of zilveren Beker heeft los gemaakt, door de vorige compoſitie daar uyt te gieten, en door warm of heet water daar in te ſtorten.

Wanneer het nu des Zomers gebeurt dat het hageld, gelyk het veel gebeurt is, kan men op de zelfde wyze te werk gaan, zoo zal men in den Zomer Ys kunnen vertoonen.

III.

Om Sneeuw tot in de Zomer te bewaren.

ZOU het geen Tooverye zyn, dat ik zeide dat de Sneeuw in Kaf, even als Campher in Lynzaat bewaard kan worden. Dit werd in Italien dagelyks in 't werk gesteld, alwaar zy op zoo een wyze in de spelonken en holen der bergen, de Sneeuw tot in den Zomer toe bewaren, om haar kanten en kruyken met Water en Wyn, in te koelen. De gemeene luyden hebben daar groote winste af, met die aan de ryken te verkoopen.

IV.

Een Zak-Fontein, om malkander in een Gezelschap te bedriegen.

WAnneer men in een Maaltyd van goede vrienden by elkanderen is, werd het waardig geagt, dat men eenige fraaije kunsjes voor den dag kan brengen zoo kan men dit met dezen myn Sak-fontein, daar men mede boerten wil, van ter zyden heymelyk in het aangezigt schieten, niet wetende waar hem dit zoo schielyk van daan komt.

Laat dan een Flesse van blik of koper maken daar omtrent een mingelen nats in gaat, en dat in zoo een gedaante, dat men ze bequaamlyk in den zak kan steken, laat hier een pyp aan maaken, in welken grond eenige ronde gaatjes zyn, boven aan den hals moet ook een gat zyn, om een Sleutel in te steken om open en toe te draayen.

Neemt dan een spuyt, daar mede men, het zy water of wyn, in de Fonteyn met kragt van boven in spuyt, en zoo ras als het vogt daar in is, moet men de kraan vaardig toedraayen, en zet dan weder de spuyt, als hy met vogt geladen is, op de mond van de fles ofte fontein, en doet de kraan weder open

open, en duwd het uyt de spuyt weder in de fles tot dat hy vol is, draaayt dan de kraan toe.

Soo gyse nu gebruyken wilt, zoo zet 'er het instrument, van zoo een forme als gy begeert, boven op, en verzorgt, datze wel digt sluyten, op dat 'er geen logt ter zyden in en dringe. Hier mede kond gy op maaltyden, of daar gy het gezelschap vermaken wild, veel kortswyl hebben.

V.

Om zonder wegen te weten hoe veel zout in allerley zout water is. Of welke vogt dikker of dunder is.

MAakt een langwerpig rond houtjen van swaar en wigtig hout, omtrent van een anderhalf voet lang, laat het ook aan 't eene eynde dikker zyn als aan 't andere eynd. Laat het dikste of onderste eynd uytgehold werden, giet dat dan vol met Loot, op dat als het houtjen in 't water gezet werd, lyn-regt ofte perpendiculaar over eynde staat, en niet aan dese of gene zyde komt te hellen.

Neemt dan een Tobbe of Pot vol zoet Water, laat dan daar een lood zouts in smelten, dit nu volkomen gesmolten zynde, zoo set daar het voorschreven stokjen in, en teykent dan aan het stokjen hoe diep het daar in sonk, dat met een gevoegelyk kan geschieden.

Dit gedaan zynde, smeld in het water nog een Lood zouts, en zet het stokjen dan weder daar in, en teykent met 1, 2, hoe diep het daar in zinkt, 't welk om de dikte des waters dan hooger zal dryven als te voren.

Dit kan men nu zoo lange doen, tot 'er ettelyke looden in 't water zyn gesmolten geweest.

Zoo het nu gebeurd dat men wil weten in wat Zeewater meerder zout is, om zout uyt te kooken, behoeft men maar dit stokjen daar in te doen dryven,

zoo zult gy terstont weten of'er veel of weinig zout in is.

Behalven dit kan men mede lichtelyk wegen welk vocht of Water dunst of dikst is, na dat 't zelve daar min of meerder diep in zinkt.

VI.

Om te weten van twee of meer lichamen, die swaarder zyn als het Water, zynde van verscheiden zoort, nogtans evenwigtig, of zy in grooten over een komen of niet.

NEemt twee Metale Lichamen, als van geld, gelyk in gewigte, maar verscheyde in Metaal, indienje nu wilt weten, welke van beyde het grootste ofte kleinste lichaam of omtrek heeft: zoo hangt beyde lichamen met een haartjen vast gemaakt aan een balans in 't water, en ziet hoe dat de wigten minderen: zoo zy evenwigtig blyven, zynze ook even groot van omtrek. Maar zoo de balans ongelyk hangt in 't water, zynze in groote van elkander verschillig, want welkers gewigte meer vermindert, is de grootste.

Hier door kan men weten of eenig geld van een valsche munt is of niet.

VII.

Een Werktuyg om het Water van onderen uyt de Zee te putten.

OM dit Werktuyg te maken heeft men alleen een vierkante Emmer van doen, welkers beyde Bodemen E E zoo zyn gemaakt, dat als het gewigt A het yser B neertrekt (aan welkers Emmer C, met twee handhaven D D, hebbende de tweede klapdeuren vast gehegt, zy) en alzoo den Emmer na om lage trekt; de wederstant van het Water houd den Emmer in de postuur C, zoo dat 't Water ligtelyk op die tyd kan door gaan wanneer den Emmer nederdaald. Maar wanneer den Emmer door het touw F na om hoog getrokken werd, zoo trekt de wederstand van het water, die van die beweginge ontstaan is, den Emmer na den grond, en houd hem in den stand, gelyk in de Figuur getoont werd; zoo dat het Water dat 'er binnen beslooten is niet uytgaan, nog het buytenste binnen komen kan.

Hier door kan men weete of het water onder in de grond van de Zee zoet is of niet, gelyk als van Linschooten meynd, dat omtrent de Persische Zee zoude geschieden.

VIII.

Om Bier en Water onderscheiden in een Glas te doen, en 't Bier onder en het Water boven, en dan het Bier van onder uyt te drinken.

NEemt een wyd hoog Bierglas, vuld dat half vol Bier, doet dan op dat Bier in het glas een doek, of neusdoek uyt uw zak, giet daar het Water op, tot het Glas vol is, laat het dan sagjes door de doek loopen, op dat het Bier en het Water niet onder een menge, dan zult gy beyde de vogten onderscheydelyk van elkanderen gemengt sien. Wilt gy nu het Bier van onder uyt drinken, zoo steekt daar een pyp in tot den bodem toe, en gy zult het alles van onderen uyt kunnen zuygen.

IX

Hoe men een glas Wyn zonder storten kan omkeeren.

OM eenige kunsjes op een maaltyd te doen is het niet onaardig over't maal een glas met Wyn zonder storten om te keeren: zoo neemt dan een Roemer, doet hem by na vol Wyn of water, legt dan daar een Papier op dat niet te doorvloeyende is, houd uw hand dan op het Papier, en keerd de Roemer om, laat uw hand van het Papier af, zoo sal de Wyn niet uyt het glas storten, en op het Papier blyven staan.

X.

Om een Lighaam, van vier evengelyke driehoeken gemaakt, te werpen, dat het met zyn spits onder en met zyn vlakte boven sta.

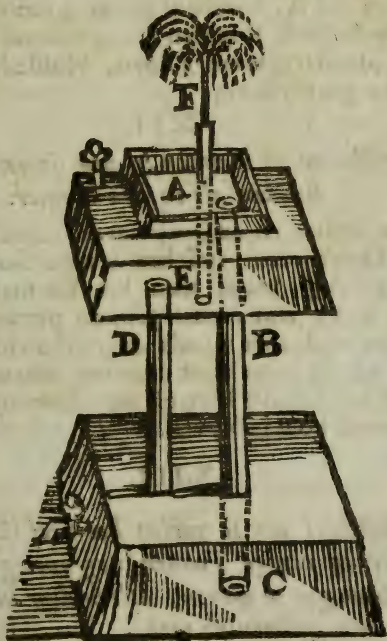
DIt schynt in 't begin den onwetenden een ongeloovige zaak, maar als hy het eens ziet, zal hy 'er om lagchen. Snyt dan van week hout een Tretraron

of Lighaam met vier evengelyke driehoeken. Vuld dan een tobbe met water, en werpt hem daar in, zoo zal het eene spits na onder toe staan, en de Basis of het breede zal boven dryven.

XI.

Een altyd Springende Fontein.

HEt is zeer vermakelyk en playsierig, dat men in zyn Hoofsteede of Thuyn, zoodanigen Fon-

teyn weet te ordineeren, daar altyd water uyt springt, en noyt niet stil en staat, zoo diend dit tot een

een onderregting van die geene die hun vermaak met zoodanigen Fonteyn believen te nemen.

Men zal een Fonteyn laten maken gelyk deze Figuur uytwyst.

Den bak A met water gevuld zynde, loopt na om laag door de pyp B in den bak C, het water nu van de lugt gedrukt zynde, word na om hoog gedrongen door de pyp D, in den bak E, het water daar in komende, werd van het inloopende uyt de pyp D zoo geperst, dat dat door de pyp F moet uytbersten; welk water regt nedervallende, komt wederom in den bak A, 't welk al geduurig omloopende, een altyd springende Fonteyn kan genoemd werden, en is zeer playsierig in een Thuyn, Hofstede, of op het Land te gebruyken.

XII.

Om de Glazen en Kannen in den Somer zoo koel te houden als in den Winter.

's IS in Italien en andere plaatzen gebruikelyk, hare Drink-vaten tusschen eenige stukken Ys te leggen, dog dewyl men het Ys niet wel altyd hebben kan, zoo neemt gemeen putwater, smyt daar zoo veel zout in als daar in kan smelten, dat gedaan zynde, zoo doet daar nog zoo veel Zal-Armoniac in, en alle bier-of wyn kannen zullen daar uytnemende kout in blyven.

XIII.

Een Middel om te weten hoe veel Wyn of Water datter in eenige Tonnen nog overig is, zonder het Sponsgat te openen, alleen door het gat waar door men gemeenlyk tapt.

MEn zal maar nemen een pyp van Glas, weynig gebogen na beneden, en daar door zelfs die acco-

accommoderen in de tap, rechtende de rest van de pype om hoog, als dan zult gy sien dat de Wyn door de Pyp zoo hoog, en niet hooger klimmen sal, alsse in 't Vat is, door gelyke wetenschap zou men het Vat kunnen vullen ofte meerder daar by doen, ofte de Wyn veranderen van het eene Vat in het andere, zonder het Sponsgat te openen.

XIV.

Of het waar is, dat eene ende 't zelve Vat meer Wyn of Water in houd, in de Kelder als op de Zolder, en meer aan den voet van den Berg als daar boven op.

'T IS een waaragtige zake, om dat Water, en alle andere vogtigheden sich altyt in de ronde geeft, om het middelpunt der Aarde, en dewyl het Vat nader by het centrum is, maakt het vlakke van het Water een kleynder globus, en dien volgens meer gevult, en uytstekende boven het Vat; ter contrarie, wanneer het selfde Vat is verder van het centrum der Aarde, maakt het vlakke van 't Water een groote globe, en daaromme minder verheven boven uyt het Vat, waar van daan komt dat binnen zyn boorden meer Water in de Kelder houden sal, onder aan de Voet van den Berg, als op een Solder of op den top van een Berg.

1. Door deselve beginzelen kan men besluyten, dat een zelve Vat zoo veel meer inhouden sal, als het meer nadert by het centrum.

2. Dat men een Vat zoude konnen maken zeer dicht by het centrum, dat meer Waters sal houden boven zyn boorden, als in zyn begryp, zoo de boorden niet te hoog en waren.

3. Dat Water na by het Centrum sig komende te ronde, allenthalven het Vat nauwlyks zou konnen raken, dat selve puetteerende ten deele, en

ge-

geheel als men het voorzyde Vat zoude komen te dragen over het centrum.

4 Dat men niet zoude kunnen dragen een Emmer of een Vat heel vol Waters, uyt de Kelders op de Zolders, zonder iets te ſtorten, ter oorzake in 't opgaan het Vat minder capabel word, en derhalven is het noodzakelyk, dat zy eenig deel van het vocht kome te ontladen.

XV.

Om een Swem-riem te maken.

Neemt goet ſterk leer, omtrent een half elle breed, en zoo lang dat het den gebruyker op twee vingeren dik na, om het lyf toe gaat, daar na zal het met twee gordel riemen, en twee daar tegenſtaande gespen, al t'zamen wel vaſt aangenayt en verſien zyn. Dit leder deelt men in twee deelen heel gelyk, en op elkel deel naayt men eene op de zelve manier, bereyd met Was en Terpentyn, te weten, een wel bereyd Honde vel, wanneer het zelve in Pens-ſoppen wel geweekt heeft, en in de naaden wel verſien is, dat zy gelyk twee zakken tegen over malkanderen zyn, dog dat d'een niet breeder als d'ander aangenayt en werden, daar na zal men aan elke zyde van de Swem-riem nog een pypjen hebben, zoo lang dat het aan den Riem gebonden zynde, men in den mond kan nemen, en 't zelve dan in 't geſneden gaatjen ſteeken, en als dan de beyde pypjes met vlas-hair, naaſt by de zakken ombinden, als dat men hem daar wel op verlaten mag. En ten laatſten zal men ook in elk pypken een wel gevoegt tapken maken.

Dewyle dan by deze zakken met zonderlinge neerſtigheyd te merken is, wanneer dat dezen Swemriem op de voorſchreve manier bereyd is, en om het lyf gebonden, en wel opgeblazen behoord te

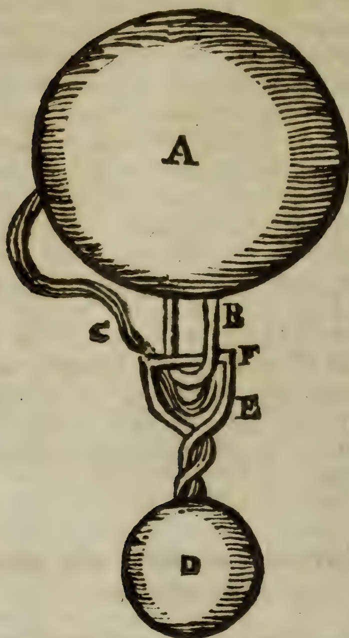
wer-

werden; en zulken opblazen gefchied niet met 'er haaft, ten ware dat men nog defe bequame middel daar toe gebruykte, namelyk eer men beyde de pypjes inbind, fal men te vooren aan yder dikfte eynd van het pypje, welk ingebonden fal werden, een ventoofe, zoo het de Ballancemakers noemen, hebben; dat is zulken leertjen gelyk aan de blaasbalken gevonden werd, men vindze ook by de Orgel- of Blaasbalkmakers, een klep, of ventiel genaamt, maar het moet met meerder zorg, als aan de Blaasbalken noodig is, aangehegt werden. En wanneer dan de wind door het pypjen ingeblazen werd, moet volgen dat den wind van wegens het voorvallende klepjen defelve inhoud, tot den zak vol is, en als dan ftopt men het pypjen met het voorfchreven wel gevoegt tapjen digt toe. Defen Riem is dan een bequaam inftrument in het onweer en fchipbreuk.

XVI.

Om de diepte van de Zee op alle plaatfen fonder touw te meten.

OM dit te doen, zoo maakt een Bol van Denne-Boomen-hout of Boog-hout, of uyt eenig ander ligt hout, gelyk A: Laat dan defe Kloot wel vernift of met pek befmeert werden, op dat 'er geen water in en dringt, neemt dan een Kloot, Loot of Steen, die fwaarder is als den houten Kloot, om defelve neder te halen: Laat dan aan den Bal A een haak gemaakt werden B, uyt koper of yfer, en een penne C, met zyn uyterfte omgebogen F, drukt dan de pen met uw vingers door het omgekrolde eynd in de voorzeide haak, hangt daar dan het gewigt D aan, door des zelfs oog E, en laat zoo den Kloot met zyn aanhangende gewigt zagjes in het water neder daalen, gelyk de Figuur hier boven afgebeeld,

beeld, tot den grond toe, alwaar het gewicht D eenigzints gedrukt werd, en tegen den grond aan bonſt, zoo dat de kloot A daar af ſpringt, en na om hooge dryft: om nu te weeten hoe lange de kloot is onder geweeſt, zoo moet men daar toe eenige nette uurwerkjes hebben of waterloopen, op welk men onfeylbaar tot het minſte minuutjen zien kan, hoe lange dezelve is onder geweeſt.

XVII.

XVII.

Om een Glas vol Wyn of Water hebbende, zoo vol te doen, datter geen druppel meer in kan, daar nog boven dien eenige Ducaten in te laten vallen.

LAat een Beker of Glas zoo vol Wyn, Water of iets anders gedaan werden als het gaan kan, ja dat 'er niet een druppel meerder in kan gaan; ſteekt dan daar boven in 't midden nog een Ducaat in, zoo zal hy, zonder het vogt te doen uytloopen, te gronde gaan, dit kunt gy met drie, vier, of meerder probeeren.

Nota: hoe grooter en wyder het glas is, en de vogt dikker, hoe meer Ducaten dat gy 'er in zult ſteken. Zoo dat men in een tobbe met water dikwils acht of tien pond nog zou kunnen doen, zonder dat ze ſtorten zouw.

XVIII.

Om te maken dat roode en witte Wyn onderſcheydentlik in een Glas gezien en gedronken werde.

SChenkt dan in een gemeen Glas den witten Wyn, en in een nauw gehalſt glaasjen den rooden Wyn, houd den mond van dat glaasjen met den duym toe, en houd hem zoo omgekeert in het glas met witte Wyn, doet dan uw duym wech als den mond van dat glaasjen den bodem raakt, en laat den rooden alzoo zagtjes daar onder loopen, zoo zult gy den witten boven zien, en den rooden onder, maar om dit wel te doen, meen ik dat men zulks beter met een Wynverlaters pomp zouw doen, welke boven toe gehouden werd, tot dat hy in den grond van het Wynglas komt, en daar zynde, boven open gedaan werd.

XIX.

Om een glas met water aan een touw te hangen, tegen welke geslagen zynde, het water niet neder valt, en het glas niet breke, en het water om het glas vloeye zonder storten.

ALs men dit iemand eerst zegt, schynt het een wondere zaak te zyn, maar bekend zynde lacht men daar mede.

Neemt dan een glas water, doet die in een Kalver- of Verkens-blaas, bind die digt toe, en hangt hem op; daar tegens geslagen zynde, zal het water uyt het glas rondom den Roemer loopen, het glas niet breeken, en het water niet nederstorten op de aard. Let wel dat de blaas diend opgeblazen te zyn.

XX.

Om water in een glas te doen opklimmen.

NEemt een Wynroemer en doet daar brandend werk in, houd hem dan op het koude water, dat hy effen het water raake, en na dat de lucht in den Roemer zal kout geworden zyn, zoo zal het water opklimmen Dit geschied op de zelfde wyze als in 't koppen, of gelyk men met een warme fles de melk uyt de borsten haald.

XXI.

Een Water-harnas.

OM dit te maken, zoo is eerst van nooden een paar goede wel getouwde of bereide Runderhuyden, die men aan malkanderen lassen zal, 't welk alles zoo digt moet zyn, datter geen locht door en kan,

an, welk men bestryken zal met drie pond Was, en pond Terpentyn, en een vierendeel goedarde vernis, laat dit alles te samen smelten, neert dan hier het leder mede in de Zonneschyn. melt dan in een ander pot Pek, Terpentyn, en, en weynig was, daar in steekt men Hennip, of ng vlashaar. Desen Hennip moet men in de zyen, die te samen behooren in naayen, en dat met ubbelde steeken, op de manier als de Vissers Leeren genaayt zyn, dit Leer moet dan opgenaayd erden als een Ton of Balge, welke boven eng en nder wyt is, daar na moet men anderhalve handreed, of vier of vyf duym van den anderen genaay-

de bodem onderwaarts meeten, en in zulken wyte rondom het leer, 't welk te samen genaayt is logtgaten snyden (om door te zien) van eenderley wyze, en zoo veel logtgaten als men heeft, alzoo meenig sterk houten hol gedraayt Pypken moet men hebben, welke op deze manier moeten gemaakt werden, te weeten, de holligheit moet een duym wyd zyn, de dikte van het hout rondom ook een duym, en de lengte drie duymen, dan moet men zoo veel ronde glaasjes hebben als 'er pypjes zyn, welke in dezelve passen, door welke men licht schept. Laat dan de pypjes in pek, was, terpentyn en Lyn-Olie zieden, zoo sult gy dan de glaasjes in de voorschreeven pypjes zetten, een halve duym breed van malkanderen, met de voorschreven ingedoopten Hennip of Vlas. Dit gedaan zynde, sal men elk pypjen daar de glaasjes instaan, in de uytgesneeden gaten van het leeren Harnas steeken, wel verstaande datze eerst met Vlas, 't welk in 't voorverhaalde cement gedoopt is, wel bewonden zullen werden, en de eyndekens van de voorschreeve uytgesneeden gaten, die strengsgewys zyn, sal men menigte van kleyne nageltjes aan de ingesteken houten pypjes nagelen, en daar en boven met nog meer vet gezopt vlas-hair daar omwinden, en met gesmeerd bindgaren binden, dat deselve wel bewonden, en de vergesmeerde houte pypkens wel digt en vast in het voorschreven Instrument staan.

Als nu het Lyf van 't Water-Harnas met het cement smeeren verzien is, datter geen Water of wind in en kan dringen, neemt dan een yzeren of eyken reep, die zoo groot moet zyn, dat hy het onderste steel van het Water Harnas van binnen kan begrypen. Den zelven reep mag men wel onder aan den rand van 't Water-Harnas binden, neffens dezen moet nog een houten reep zyn, die vast in 't midden van het Water-Harnas past, de hoog

: van die reep moet ontrent vierde-halve voet
yn.

Na zulke wytte en lengte der vierde-halve voet,
oet men drie of vier ſterke, het zy gelyk, ron-
: of vierkante ſtokken hebben: deſe moeten niet
leen aan den onderſten reep, maar ook aan den
ovenſten inwendig en niet van buyten aange-
hroeft ofte wel vaſt aangebonden werden, invoe-
en dat men bemerken kan genoegzaam daar mede
erzekert te zyn.

Daar na diend men twee goede ſterke riemen te
ebben, welke men aan den bovenſten reep moet vaſt
aken, datze niet over malkander en konnen ko-
en, die na vereyſch van de engte of wytte mogen
enden. Deze vier ſtokken met twee reepen en
epen moeten van binnen in het leren inſtrument in-
hegt werden, zoo vaſt als het lyden kan.

Eyndelyk moet de geene, die dit Harnas dragen
il, hem zelven wegen. By voorbeeld, den ge-
ruyker van 't Harnas weegt 150 pond, zoo zal men
oo veel ſteenen als 150 pond ſwaar wegen, welke
eenen den Gebruyker in een zak in 't Harnas ſal
angen, en ſtellen als dan het Inſtrument op het
ater, by zoo ver dat dit gewigt van 150 ponden
et Harnas onder 't water tot op een half elle na
ekke, ſoo is 't wel, maar indien het zoo niet ge-
urd, zoo moet men noodwendig tot het gewigt
es Gebruykers, ſoo veel gebondenen ſteenen of ge-
igten ordineeren, tot dat het bygevoegde ge-
igte ofte ſteenen, 't zelve zeer na onder 't water
ekken, dan heeft men de regte proportie, het
verige gewigte, dat meerder weegt dan den Ge-
ruyker, dat moet byzouder gewoogen en opge-
chreven werden. By voorbeeld, als het overwigt
et 40 ponden weegt, dezelve 40 ponden ordi-
eert men van ſteen, lood, of andere Metalen, dog
oet men agt nemen, dat al zulken overigen ge-

wigt van steen, Lood, of iets anders wel ordentelyk in 't gewigt, het zy rondom, ten minsten in 4 of 6 deelen, onder aan den yzeren reep, net in gedeeld aangehangen moet werden. Als dan den gebruyker, welk te vooren 150 pond gewogen heeft in het Water-Harnas kruypt, hem zelven na zyn beste vermogen onder aan zyne beenen omgord en de vast maakt: en hy hem zelver vorder wilde voorzien met nog 10, 14 of 20 pond lood, yzer of metaal aan eenen kloot, of welke kloot of stuk aan een koorde of snoer hem met onder 't water trekt, kan hy den gebruyker door middel van de overig 40 ponden gewigts, (als by voorbeeld verklaar is, dan zommige moeten ofte mogten wel meerde overig gewigt hebben) waar dat hy dan wil in de diepste wateren, zoo ver zyne koorde aan, bovenste gewigt lang is, daar ondergaan, staan, lesen, schryven, eten, drinken, zingen, en wat men voor kortswyl meer bedenken kan, en dit voor een lange tyd, zonder eenig gevaar.

Met dit Harnas kan men in tyd van nood door de Revieren of Zeen gaan en zig verbergen: ook zoo kan men eenige kostelyke schatten hier door in de Zeen of andere wateren verbergen.

XXII.

Om een ruyme tyd onder Water te kunnen gaan.

IS 't dat gy eenige tyd in 't Water wilt gaan, zo stopt uw ooren toe, en neemt een swaren steen zoo swaar als gy in 't Water houden kunt, gaat daar mede onder het Water, met opgeblazen kaken en toegenepen Oogen, alsoo sult gy een geruyme tyd onder het Water kunnen blyven.

XXIII.

XXIII.

Om vierderlei of meer drank in een Glas boven malkander te doen ſtaan.

GIet in een langwerpig rond Glas twee vingeren hoog met Melk, giet daar een weynig Olye over, neemd dan een ſtukjen Brood, zoo rond als het Glas is, legt daar op de Oly; zulks kan men ook met een papier doen, giet hier nu wederom Bier op, en doet weder Olie daar op, dan kunt gy daar roode en witte Wyn, &c. opgieten zoo lange tot het vol is.

XXIV.

Om Tabak door het Water te zuygen.

DE Perzianen hebben een gewoonte datze hare Tabaks-rook door het Water zuygen, om dat de rook des te lieffelyker en te zuyverder zoude wezen, dit doen zy door middel van Kokus-Noten, maar ik heb het wel gedaan met een Glas A, half vol Water B, in welke ſtond een Pyp met brandende Tabak gevuld C, item nog een andere Pyp D, welke het Water niet aan en raakt, vorders is dit Glas met een Blaas E. Als nu yemand zuygt door de Pyp D, ſal den rook uyt het Water B, uyt de Pyp C, in den zuyger zyn mond komen.

XXV.

Hoe men water in een Zeef kan dragen.

SUlks kan op veelderley manieren geſchieden, wanneer men de zeef verſtopt, of dat men het Water in een Blaas doet en in een Zeef legt, of dat men de Zeef in 't Water zet, &c. Maar om dit wel te doen, zoo laat een dekzel op uw Zeef maken, dat daar zeer nauw op paſt, met een klein gaatjen daar in, doet hem dan vol Water door het gaatjen, en houd het gaatjen met uw duym toe, zoo ſal het Water daar in blyven even als de Wyn in de Wynverlaters Hevels blyft.

XXVI.

Om bevroren Appelen, Rapen, Wortelen, &c. te ontdooyen, datze niet bederven zullen.

'T GEbeurt menigmaal in den Winter, dat uw Appelen, Rapen, Wortelen en diergelyke die gy tot Winter-Proviſie opgedaan hebt, komen te bevriezen, als men die nu by het Vuur brengt zullen zy alle ontdooyen, maar ook terſtont bederven, goede raad, is dan hier duur: Neemt dan uw bevroren Appelen, Rapen, &c. Doetze in een

Tobbe met koud Water, zoo sullen zy alle ontdooyen en lange kunnen goed blyven.

XXVII.

Om een Sneeuwbal te doen Branden.

ZEker Quakzalver kreeg in den Winter een groote loop om dat hy Sneeuwballen kon maken die schenen te branden: Hy nam alleenig gestooten Kampher, die mede wit is als Sneeuw, en knede die onder de Sneeuw, welke hy doe ligtelyk met vuur kon ontsteeken.

XXVIII.

Om te maken dat het Water schynt te Branden,

DIt is niet onaardig in een Vyver te vertoonen als of het Water in den Brand was. Neemt alleen fyn gestooten Kampher, strooyd die op het Water, en ontsteekt deselve, zoo sal den Brand in het Water schynen.

XXIX.

Een Tobbe met hondert pond Water te wegen, en gelyk in de Schaal te maken, en in de Tobbe met Water nog 25 pond te doen, zonder dat de Schaal overgaat.

DIt schynt iets wonderlyks, en is egter zoo bevonden. Laat een Tobbe met Water vullen, en weegt hem, dat hy in effen Balans staat, doet in dese Tobbe dan 25 pond levendige Visch, dat is, dat hy moet zwemmen, zoo sal de Schaal niet overgaan De reden is, dat de Visch van de Logt dependeert en geensins van het Water, maar te gronde gaande, heeft hy gewigt; op dese wyze kan men goed koop visch koopen.

 XXX.

XXX.

Om koud en warm Water in een Vat gelyk te hebben.

DIt weten gemeenlyk de Meysjes wel, die by de Branders woonen: als zy warm Water willen hebben uyt het Koel vat of Disteleerton Want in dese Tonnen is het Water altyd boven zeer heet, en onder is het koud, want het disteleerende vogt boven in de Slange komende, maakt aldaar de warmte, die uyt de Slang aan het Water over gezet werd, en niet naar om lage gaat, maar om hoog. 't Is raar voor die het nooyt gesien heeft, maar het is voor een Distelateur zeer gemeen.

XXXI.

Om in den Somer het Water tot Ys te maken.

DIGBY zegt, dat men een Kruyk met siedend heet Water tot boven toe moet vullen, en stoppen die zeer nauw toe. Laatse dan in een zeer koele Put nederdaalen tot in den grond, die men zoo eenige uuren moet laten hangen; doets 'er weder uyt, zoo sult gy de Kruyk moeten stukken slaan, om het Ys daar uyt te hebben.

XXXII

Hoe veel waters een Schuyt in 't water leggende, weg perst.

ALs een Schuyt in 't Water legt, sal hy niet boven op het Water leggen, maar in het Water inzakken, dat is een buyk in 't Water maken, zoo dese Schuyt duysend pond in de logt weegt, zouw hy in 't Water komende, ook duyzend pond Waters weg perssen, en zoo gy nu duyzend pond Steens of Lood in een Schuyt deed, zou hy twee duysend pond Waters weg perssen.

XXXIII.

XXXIII.

Om een Glas 't onderſte boven te houden in 't Water, zonder dat 'er iets in loope.

NEemt een hoog Glas, ſteekt dat in een Emmer vol Water, zoo ſal daar geen Water in loopen, want het Glas vol logt is, en geen ydelheyd kan zyn, maar indien men het Glas een weynig ſchuyns hielt, zoo perſt het Water de logt uyt het Glas, ende logt bobbelt boven uyt.

XXXIV.

Om de lugt het Water te doen om hooge trekken

NEemt een ſchyfjen van een Appel of een rond ſtukjen Broods, maakt daar een gaatjen in, zet in het gaatjen een Wasligje, laat het branden, zet dit in een Schotel met Water, ſtulpt daar een hoog Glas over, zoo ſal het ligt uyt gaan, en door de koude minder beweginge de logt dikker werden, zoo werd het Water door de uyterlyke logt daar in geperſt, want de fijnſte deeltjes die de logt in het Glas uyt, breyden, vlogen door de pypjes van het Glas weg, welke oorzaak waren datze de uyterlyke logt perſteden, en de logt weder het Water.

XXXV.

Om het Water een ſpanne hoog te doen opklimmen.

MAakt een rond Pylaartjen van Talk of Gips, in welkers hoogte een rond gemaakt is, zet dit Pylaartjen in een Kom met Water, en laat het daar eenige uuren in ſtaan, zoo ſult gy bevinden dat het Water heel na boven geperſt is, tot dat de rand van de Pylaar met Water overloopt.

Dit Pylaartjen weder gedroogt zynde, ſal weder het Water zoo hoog doen opklimmen. Het is aardig om te zien.

XXXVI.

XXXVI.

Een manier om een Fonteyn te leyden van onder aan den Berg, over den top henen, en vorders te doen dalen aan de andere zyde.

MEn ſal in den Fonteyn maken een pyp van Loot, ofte van andere diergelyke materie, die gaat tot boven op den Berg, en afgaande continueert tot aan de andere zyde, en een weynig lager als de Fonteyn, om dat het zy gelyk een ſuyger, daar ik hier voren van geſproken hebbe, daar naar maakt men een gat boven op de Pyp van den Berg, en hebbende het Orificium, dat is de Pyp aan beyde eynden geſtopt, giet men die de eerſtemaal vol Water, ſluytende wel ſorgvuldig het gat toe, dat boven op den Berg gemaakt was, als men nu aan beyde eynden de Pyp wederom open doet, ſal men ſien dat het Water gedurig voor deſe Pyp ſal opklimmen over den Berg henen en dalen tot aan de andere zyde, welke een zeer ligte dog edele inventie is, om Steden en Dorpen daar mede te voorzien, wanneer zy water gebrek hebben.

XXXVII.

Hoe men ſig in een Schipbreuk kan behouden.

MEenige zouden al geven watze in de Wereld hebben, om alsſe Schipbreuk lyden, behouden mogen aan land komen.

Wanneer men dan ter Schepe gaat op een periculeuze reys, moet men een party Verkens blazen mede nemen: Als het dan eens tyd van nood is om te vergaan, moet menze alle opblazen, en rondom zyn Lichaam hangen, zoo ſal men niet komen te ſinken, als men in 't Water ſpringt, en onderwylen kan men zoo veel met Handen en Voeten wor-

worſtelen, als men kan, om elders aan Land te geraken.

XXXVIII.

Om de Kan aan de mond zoo te doen kleven, datze daar niet en is van te halen.

NEemt het Melkagtige Sop uyt de Vygeboomen, beſmeerd daar den mond van de Kan mede, als dan yemand daar uyt drinkt, ſal hy daar niet van merken, maar de Kan willende van den mond doen, ſal daar zoo hard aankleven, datze daar niet en is van te krygen.

XXXIX.

Om te maken dat de Dronkaarts een tegenſin in het drinken krygen.

NEemt een Aal die levendig is, en laat die in een mingelen Wyn ſterven, geeft dan die Perzoon zulks te drinken, en hy ſal na die tyd een walg tegen den dronk hebben. Het zaad van Kikvorſchen in drank gedaan, is ook goed.

Het verbetert en vermeerdert

NATUURLYK TOVERBOEK, OF SPEEL-TOONEEL DER KONSTEN.

Het DERDE BOEK.

Bevattende verſcheide Konſtjes, Potsjes en Klugtjes, die zoo het ſpeelen der Kaart, als andere ſpelen aangaan.

I.

Een bedriegelyke Bol om de Kegel te ſchieten.

LAat u een houte Bol draayen, die aan de eene zyde uytgehold is, giet daar in een pond lood, ſtopt het weder digt toe, dat men zulks niet en merke, zoo ſal deze Bol aan d'eene zyde ſwaarder zyn als aan de andere zyde, die daar dan onbekendelyk mede ſpeeld, ſal noyt regt kunnen ſchieten: maar is 't dat gy zelverſchiet, zoo houd het ſwaarſte deel des Bals of Kloots altyd boven of onder, zoo ſult gy regt kunnen ſchieten.

II.

II.

Om negen Kogels in een ſmeet om te ſlaan.

DE Kegels moeten dan alle negen in eeven gelykhoekig vierkant ſtaan, drie en drie in geleden, gelyk in de volgende negen te zien zyn.

	8	
9 O	O	O 7
6 O	O 5	O 4
O	O	O
3	2	1

Neemt dan een bekwaame ronde gladde Kloot, houd dezelve dan by de Kegel 1. die gy dan ſlaat op 2 en op 5, de Kegel 2 verders treft 3, en 5 doet 6 en 9 omvallen, gelyk als 1 de 2 en 5 deed neer vallen, zoo is het dan ook mogelyk, dat de kloot ook 4 en 7 omverhale, en dat 4 tegen 8 valle, zoo dat men op die wyze het geheele Spel kan omverre halen, dit geſchied beſt met zig dikwils daar in te oeffenen.

Wanneer iemand nu ſpele, dat hy een kloot even verby de Kegel 1. 2. 3. kan laten rollen, zoodanig dat 1 tegen 4 en 7 valt, en 2 tegen 5 en 8, alzoo ook 3 tegen 6 en 9, zoo leggen zy meede alle gelyk onder de voet.

III.

Om dertig Damſchyven met een mes op te ligten.

NEemt een damme, legt die op een Tafel, ſteekt dan 't middel-punt van de zelve in uw mes, legt dan

dan op dezen dam rondom drie dammen, legt daar dan weder drie op, zoo danig dat zy de onderste kunnen vast houden, legt dan daar al weder drie andere boven op, zoo lange tot'er twee over blyven, legt die daar boven op, op dat ze de drie vast houden. Als men nu het mes by zyn hegt grypt, en zeer langzaam opheft, zoo zal men alle de dammen te gelyk kunnen opheffen.

I V.

Om Schaak- en Dam-spel met levende Perzonen te spelen.

DIt kan gevoegelyk gedaan werden, wanneer men een Italiaanze vloer maakt van witte en blaauwe steenen, zoo kan men hier in plaats van schyven of dammen met levende menschen speelen, zynde agtmaal agt of vier-en-festig velden gelegt van steenen. De witte dammen zullen de Jongvrouwen hieten, en de swarte de Jonker, zynde de een aan d'eene en d'ander aan de andere zy gesteld. Den Koning en Koningin kunnen bloemkranssen dragen om haar te onderkennen, wyl dat'er verscheide perzonagien in 't Schaak-spel te pas komen, alsoo kan een yder op zoo een sonderlinge wyse gekleed zyn. Ondertusschen als men verby elkander treed, kan men eenige complimenten met hand kussen en diergelyke doen, om alles des te cierelyker te vertoonen.

Aldus kan men met het dammen mede doen.

V.

Verscheide Kaarten op een rye leggende, te weeten welke iemand gedagt heeft.

NEemt dat iemand 10 kaartebladen, of iets anders op een rye geleyd heeft in ordre, gelyk de volgende tien letteren.

A B C

A B C D E F G H I K.

Laat nu iemand zonder uw weten de agtste, dat is H gedagt hebben, zegt hem dat hy op de zoo menigste als hy gedagt heeft, aan telt, van achteren aan, dat is van K af, tot 21 toe (dat is het dubbelt getal der Kaarten ende een) tellende K voor negen, I voor tien, &c. En zoo tot een en-twintig toe, zoo zal 21 juyst op H koomen, zynde die Kaart die hy gedogt of aangeroert heeft, en zoo doende met meerder getal, komt men tot het begeerde.

VI.

Verscheide Kaarten, in verscheiden ryen gelegt zynde, te raden welke iemand gedagt heeft.

OM dit Spel te beginnen, zoo is men gewoon vyftien kaarten te nemen, welke men in drie rey legt, zoo dat in yder rey vyf kaarten komen te leggen. Laat dan iemand een kaart denken die hy begeert, gedagt hebbende, zult gy vragen in wat ryen de kaart legt die hy gedagt heeft. Zoo vergadert in 't byzonder de kaarten van een yeder rey, en voegende de zelve te zamen, legt altyd de rye, daar in de gedachte kaarte gvonden werd, in het midden der twee andere. Legt dan wederom al de kaarten in de drie ryen, te weten een in de eerste, een in de tweede, en een in de derde, daar naa nogmaals een in de eerste, een in de tweede, en een in de derde rye, en zoo vervolgens tot ze alle geplaatst zyn. Dit gedaan zynde, vraagt wederom in wat rye de gedagte kaarte leyt, en neemt als vooren gezegt is, yder kaarte in het byzonder op, leggende drie rye, daar de gedagte kaarte in is, tusschen de twee andere ryen. Ten laatsten, legt nog eens deeze kaarten in drie ryen, en vraagt in wat rye de gedagte kaarte werd gevonden, en weest vry verzekert dat ze de derde is, van de rye daar in de zelve leid, 't welk anders lichtelyk te

reden is. Om de aardigheit en konst wat bedekter te houden, kunt gy nog eens al de kaarten vergaderen, en leggen in het midden der twee andere ryen, die rye daar de gedagte in is, en alsoo zal dezelve zyn in 't midden der vyftien kaarten, ook alzoo, dat van wat zyde men begint te tellen, zal 't altyd de agterste zyn.

VII.

Om te raden hoe veel punten dat 'er zyn op drie Kaarten, die iemand gekozen heeft.

NEemt een volle kaarte, van twee-en-vyftig bladen, laat daar iemand daar drie uytnemen, die hy begeert: zegt hem dat hy tot de punten van yder kaarte, in 't byzonder zoo veel kaarten by teld, dat hy vyftien maakt, dit gedaan zynde, moet hy u het resterende getal zeggen, waar van 4 afgetrokken, zal de rest onfeylbaar zyn voor de zomde der punčten op de drie kaarten.

Laat de punčten der drie kaarten wezen 4, 7, 9, het staat dan vast, dat, om door elk 15 uyt te brengen (tellende de punčten van yder kaart) moet men elf kaarten by de 4, 8 by de 7, en 6 by de 9 tellen. Dan zoo blyven daar nog overig vier-en-twintig kaarten: daar van 4 afgetrokken zynde, rest twintig voor de zomme der oogen op de drie gekozen kaarten.

Wanneer men dit Spel wil pračtizeeren met 4, 5, 6, of met meer kaarten, 't zy dan daar twee en-vyftig zyn, of meer of min; of dat men in plaatze van 15, teld 12, 13, 14, &c. zoo is 't een generale regel 't geene volgt, multipliceert het getal dat gy wild doen uytbrengen, met het getal der gekozen kaarten, en by het produčt vergadert het getal der gekozen kaarten, de zomme daar van substraheert van het heele Spel der kaarten, het overige resterende zal uw aanwyzen het getal dat gy zult aftrekken,

ken, van de overige kaarten, om het spel te voltrekken: Wanneer der na de aftrekkinge niets overschiet, moet men het getal der overschietende kaarten effen uytwyzen de punčten der drie verkozen kaarten. Zoo de Substračtio niet geschieden kan, en het getal der kaarten te weynig is, zoo moet men het getal der Kaarten substraheeren van het ander getal, en de rest vergaderen by het getal der overige kaarten.

VIII.

Uyt verscheide Kaarten te raaden, welke ymand gedagte heeft.

NEemt zoo veel Kaarten als het u sal gelieven, en laat deselve in order zien de gene die'er een van begeert te denken, en dat hy onthoud de hoe menigste die zy, te weten, de eerste, tweede, of derde, &c. En op dezelve tyd als gy hem de kaarte zien laat, de eene na de ander teldze heymelyk, en als hy gedagt heeft, zoo telt al verder, zoo veel u belieft. Neemt dan al de Kaarten die geteld hebt, daar van gy volkomentlyk het getal weet, en legtze op de andere die gy niet geteld en hebt, invoegen, dat zoo gy die wederomme tellen wilde, datze contrarie zyn geleyd, te weten, dat de leste de eerste zy, en de leste op een na de tweede, en zoo voorts met de andere. Vraagt hem dan daar na de hoe menigte Kaart hy gedagt heeft, en zegt vrylyk datze vallen sal zonder het getal der kaarten die gy secretelyk geteld ende verlegt hebt, mids dat gy begint verkeerd te tellen, en dat gy op de eerste legt het getal, uytdrukkende de hoe menigste Kaarte dat gedagt was; want continueerende na de order der getallen en der kaarten, en het sal noyt missen te komen op de gedagte Kaarte, zoo

haeſt als gy komt aen het getal dat ſecretelyk by u geteld is.

By Voorbeeld.

Neemt de kaerten A B C D E F G H I, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, en dat de eerſte A zy, de tweede B, de derde C, &c. Dat de gedagte kaerte zy de vierde, en dat gy vorder hebt geteld aen I, het welke 9 kaerten zyn: dan revenzeert deze 9 kaerten, en vraegd hoe menigſte kaert hy gedagt heeft; zoo ſal hy de vierden antwoorden, zoo ſult gy hem zeggen datze den negende komen zal, of, zonder dit te zeggen, zult gy die op deſe plaetze konnen bekennen; beginnende dan te tellen aen de leſte, dat I is, ſtellende vier op I, vyf op H, zes op G, en zoo voort, ſult gy bevinden dat getal 9 altyd vallen ſal op de gedagte kaert.

IX.

Als verſcheide Perſoonen voorgehouden ſijn verſcheiden Kaarten te raden wat kaart elk van hun gedagt heeft.

ZOo daer nu vier Perſoonen zyn, zoo neemt vier Kaerten, en die toonende aen de eerſte, zegt hem dat hy eene daar van denke, welke hy wil; legt dan deze Kaerten ter zyden weg: neemt daer na vier andere, toond deſelve aan de tweede Perzoon, om daar een (die hy wil) uyt te denken; doet van gelyken met de derde Perzoon, als ook met de vierde. Neemt als dan de vier Kaerten van de eerſte Perzoon, en legtze in vier ryen, en op deſelve legt in de rye de vier Kaerten van de tweede Perzoon, daer na die van de derde en vierde. Toont dan elk deſe ryen in 't byzonder aen yder Perzoon, vraeg dan een yder van haer in wat reye

rye de gedagte Kaerte leyt, want voorzeker de Kaerte van de eerste Perzoon, zal de eerste zyn van de rye, daar in hy zeyd dezelve te zyn: De Kaerte van de tweede Perzoon zal de tweede van zyn rye wezen, en die van de derde, de derde van zyn rye; en alzoo van de vierde Perzoon, daer in de rye word bevonden, en alzoo van andere meer, indien'er meer Perzoonen zyn, en by gevolg meer Kaerten.

X.

Een Kaarteblad in 't lange gerolt, zal meer Tabak in zig besluyten, als een in 't broede toegerold.

'T IS een yeder genoeg bekent, dat der Kaerten Figuur lang en breed is, zoo men de twee lange eynden aen malkanderen brengt, en die zoo houd, en met Tabak, Zand, Koorn of iets anders vult, zal daer veel meer in gaen, dan dat men de breede eynden neemt, toerolt en vult, dit schynt wel wonderlyk, maer werd in de proeve alzoo bevonden.

XI.

Om een Kaert te doen uytnemen, en na dat men ze gezien heeft, onder d'andere kaarten te steeken, en wel ondersteekende, hem drie kaarten te toonen, daar zyn kaart niet in zal zyn, en dan nog eens ziende, zal men zyn kaart daar onder vinden.

GY zult het eerste Spel doen als ik u dat getoont hebbe, ende als gy de Kaerten gevonden zult hebben, zult gy die voor al d'andere Kaerten steken, makende dat ze wat voor uyt steken uyt d'andere Kaerten, en daer na zult gy 'er een andere Kaert voor

aan ſteeken die de andere Kaarten gelykt, daar na ſult gy hem deſelve Kaart toonen die 'er voor is, en hem vragen of dat de kaart is die hy uyt nam, en hy neen zeggende, zult gy de kaarte om leeg houden, en zult met een knaphandigheit zyn blad uytnemen, het welke het tweede is, en een weynig uyt alle de andere Kaarten uytſteekt, leggende dat zoo bedektelyk op Taafel, en daar na onderſteekt wederom de Kaart, en gy ſult hem vragen of dat de Kaart is die hy uytnam? en hy ſal neen zeggen, dan ſult gy die Kaart ook op de Tafel leggen, bedekt by de eerſte Kaart, hem nog toonende een ander blad, vragende of hy die uyt nam; en hy ſal neen ſeggen, dan ſult gy dat blad ook by de andere twee leggen, en daar na alle 3 de Kaarten omkeerend ſal by de Kaart zien die hy uyttrok, en 't ſal wonder om te zien zyn.

XII.

Om eenige hoopkens met de Kaarten te maken, en daar na ziende, de Kaart die onder de hoopkens zyn, zullen 't alle geblikten of leege bladeren zyn, te weten, in zulker voegen als gyze zult begeeren.

GY ſult al de Kaarten neemen, en de geblikten ſult gy een weynig van onder en boven korten, als d'andere Kaarten vallen, en de Kaarten dat geen geblikten en zyn, ſal men een weynig van de zyden affnyden op datſe wat ſmalder als d'andere vallen, daar na die wel onderſteekende, ſult gy 'er zoo veel hoopkens van leggen als uw goed dunkt, en willende dat 'er al te ſamen geblikten zyn, ſult gy de kaart de breete afleggen in 't leggen van de hoopkens, en willende dat het al leege Kaarten zyn, ſult gy de Kaarten na de lengte afnemen in 't maaken van de

de hoopkens, ende gy zult het in 't werk zien wonderlyk en fraay.

XIII.

Om iemand een Kaart in Handen te geven, dewelke hy omkeerende, bevinden zal een ander te wezen,

GY zult het bovengemelde eerſte ſpel doen als ik u wees, en na dat gy de Kaart gevonden zult hebben, zult gy ze voor alle andere ſtellen, en maken dat het tweede blad dat agter aan de Kaart ſtaat, een weynigje boven d'andere Kaarten uytſteekt, dat met'er hand bedekkende, daar na zult gy hem d'eerſte Kaart toonen, hem vraagende of dat de Kaart is die hy uyt trok; en hy zal ja zeggen, en in 't om-leeg doen van de Kaarten zult gy hem in handen geven dat blad dat een weynig buyten de andere Kaarten uytſteekt, hem zeggende dat hy 't vaſt houd, en een wyle tyds zult gy hem dat laten toonen, en hy zal vinden dat 't een andere Kaart is, en zeer verwondert blyven.

XIV.

Om iemand in handen te geven een Koning van eenderley Verwe, en daar na dien toonende, zal hy vinden eenen anderen te wezen.

GY zult een Koning nemen, van wat verwe dat gy wilt, en zult hem in 't midden in twee ſnyden midden door 't lyf, daar na zult gy den anderen Koning nemen, en op dien zyn lyf, dat in tween geſneden is, leggen, dat in 't midden met den vinger bedekkende, op dat hy denkt dat het dien Koning is; daar na zult gy hem dien Koning langs de voeten doen neemen, hebbende de helft onder uw hand, en neemen zoo verborgen dat hy die niet gewaar en worde, daar na doende hem dien omkee-

ren, ſal hy hem van een ander couleur bevinden en zeer verwonderd blyven.

XV.

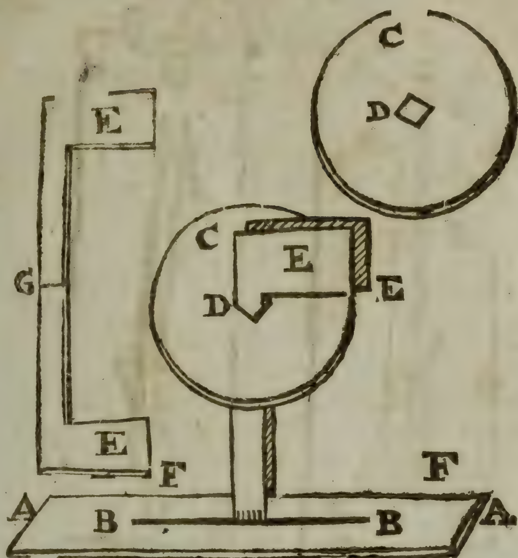
Om een kaart op de Tafel te doen wandelen.

DIt Spel en zal men niet als by nagt kunnen doen, want gy zult moeten een Vrouwe hair hebben wel dun en lang, dat men 's nagts niet zien en kan, en knoopen dat aen een van uw Rokx-knoopen, met een eynde, en met de anderen zult gy een knoop maken, en daer wat Was aen doen, en yemand een Kaert daer laten uyttrecken, zoo zult gy met knaphandigheyt het einde van 't hair nemen daer 't Was aen is, en gy zult u de Kaert weder doen geven, die daer uytgetrocken was, en dan zult gy 't Hair aen de Kaert of de Tafel doen, en aldus zoo gy u van de Tafel begeeft, ſal uw de Kaert na volgen, en de gene die het ſien, zullen ſig daar over zeer verwonderen.

XVI.

Om een kaart in drie ſtukken te ſnyden en die in elkander ſoo vaſt te maken, dat menze niet wel kan uyt een krygen.

SNyd dan een reepjen van een Kaerteblad, ruim een vinger anderhalf breed A A, geeft daer overlangs een ſneeden B B, ſnyd dan een rond als C C met een gaetjen daer in. Snyd dan nog een ſtuk op d'ſelve wyze. Nu is de vraeg hoe ik die aen malkanderen kryg? Doet dan aldus: Neemt dan de Kaart A B F, vouwt het deel F F in het midden, ſteekt het door het gat D van de Kaert C, vout dan E E in 't midden met G geteykent dobbeld, ſteekt dan het eene eind door F in 't gat D, zoo ſult gy G ſtekende in F ligtelyk door het gat D kon-

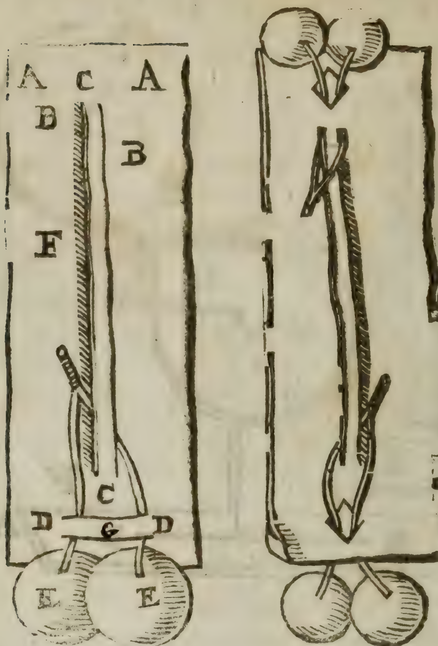

D konnen trecken, 't welk zeer raer is voor de onkundige. Wilt gy het nu weder uyt malkanderen doen, zoo steekt F F wederom door D, zoo sult gy E weder konnen los maken.

XVII.

Om Kersen aan een Kaartsblad te doen, dat zeer aardig is.

NEemt een Kaert A, maekt daer in twee sneeden B B, die van boven naer om lage gaen, zoodanig, dat het stuk Kaert C C daer vast in blyve, snyd dan nog twee sneedjes D D. Nu is het

een kunſt om een koppel kerſen daar aan te hangen. Neemt dan C C, voud dat in 't midden E, ſteekt dat door C, dat het by G weder uyt komt, Neemt dan uw koppel Kerſſen, ſteekt die door de toegevouwen F, en haald F wederom te rugge, zoo zullen daar de Kerſſen in hangen, die daar door d'onwetende beſwaarlyk konnen uytgedaan werden.

Wilt gy de Kerſen daar weder uyt hebben, zoo ſteekt F weder door G G, en gy zult ze ongebroken daar konnen uyt krygen.

Dit

Dit kan men nog op een andere wyze doen, gelyk de ander bygevoegde Figuur vertoond.

XVIII.

Een aardigheyd om een Kaarteblad van zyn plaats te doen komen, zonder die aan te raken.

NEemt een Kaarteblad en wed met ymand van uw Gefelfchap, dat gy eenige treden van het Kaarteblad fult ftaan, en dat 'er een ander zoo na by fal blyven, dat hy 'er zyn hand boven op kan houden, dog het Blad niet aanrake, zullende den byftaander een teeken geven, wanneer gy na het blad wild vatten. Zoo het wedden nu aangaat, zoo maakt alle Deuren en Venfters van de Kamer toe, in welke gy het fult doen, maar laat alleen een Venfter open ftaan. Legt dan dat Kaarteblad in 't openen Venfter, dat het half op het Venfterraam legge en half hange in de Kamer; laat dan ymand by het Kaarteblad ftaan aan de zyde, met zyn hand daar over, niet op, maar een fpanne of twee hoog daar van. Staat gy dan na de deur, en zegt dat gy hem een teeken geeft, dat het Blad by u fal komen, met zoo doet de Deur open, zoo fal de Logt en de Wind het kaarteblad ten Venfter uytwaajen, en gy by de Trappen neer zynde, fult het eerft kunnen krygen, en den wedder met d'oppaffer fal uytgelachen werden. 't Is een bedrog, maar aardig in een Gefelfchap.

XIX.

Een Kaarteblad die ymand uyt het fpel genomen heeft, in een Spiegel te wyzen.

DIt komt den onwetenden vreemd voor, ja fommige zouden meenen dat het Toverye was, daar egter de kunft zoo groot niet en is, ik laat yemand-

mand een kaert uyt het ſpel nemen, en beſien hebben, weder in ſteken, of wel buyten het Venſter ſmyten, en daer na toon ik hem diergelyk blad uyt myn kaert in een Spiegel. De vraeg is hoe zulks geſchieden kan?

Wanneer zulks geſchieden zal, moet men daer toe bereyden, even als hocus bocus Konſtenaers, Zy koopen by een Kaertemaker verſcheyden zoorten van een blad, als 36 bladen Herten, 36 bladen Ruiteu, zoo veel Schoppen, Boeren, Vrouwen, &c. Deſe ſteken ſy heymelyk by ſich, de eene zoort in eene tas, en gene in een ander tas, zak of beurs, tot dat gy ſe alle hebt van malkander konnen verbergen. Neemt dan een Spel kaerten, laet daer een uyt trekken na voorgaende weddenſchap, ſteekt die weder in uw kaert, of ſmytſe in 't vuur of buyten het venſter, als gy hem nu beſigtigt hebt, maekt dan eenige babbeleguisjes gelyk de guichelaers doen, als met fluiten en blazen, en krygt ondertuſſchen met een behendige heymelykheyd diergelyken uyt uw zak of taſſen, en houd u dan of gy ſe uyt het ſpel kreeg, toond die dan in een Spiegel, zoo hebt gy het gantſche weddenſpel gewonnen.

XX.

Een wyſe om te maken dat'er een Vogel van een kaarte blad komt vliegen.

NEemd dan een Spel Kaerten, of Kaerte Bybel, ſnyd dan de bladen altemael vierkand uyt, die men dan fraeytjes op elkanderen moet naijen, zoodanig, dat men niet zien kan, of de kaerten leggen gelyk, maer boven op leg men een heel blad, op dat men niet zoude ſien, dat de kaert uytgehold was; maer onder doet men geen blad,

blad, al daar laat men het open, als men hier dan wat potzen mede wil uytregten, zoo doet men aldus.

Men doet dan in dat uitgeſneden vierkant, in welke A getekent is, een Mosje of eenig ander klein voogeltjen, of in de plaats van een voogeltjen wat Suiker, een Kikvors, een Ey, of iets diergelyks, 't geen de omſtanders begeeren, gelyk met D is aengewezen. B nu vertoont de Kaert, op die wyze als hy moet genaeit of doorſtoken werden, op welke de bovenſte Kaert alleenig moet geplakt of

gelymt

gelymt werden, op dat men de genaaide steken niet en moet sien, als men daar van binnen heeft gedaan het geen men begeerd, zoo legt men daar een los kaarteblaadjen over, dit blaatjen doet men daar dan wat scheefjes op, om daar met de nagel van te kunnen schuyven.

Dit dan aldus bereid zynde, heeft men maar twee kaarten van doen, een zoo gemaakt als gezegt is, en een ander die men geduurig om de klugt, en de toesienders te bedriegen, verschiet, en weder in de zak steekt, maar de andere haald men daar behendig wederom uyt, die men dan met een neusdoek dekt, die wat groot is. Ondertusschen maakt men zoo wat potzen van pouha, en meer andere wonderlyke dingen.

Ten laatsten steekt gy de eene hand daar onder en trekt het onderste blad van de kaart, dat 'er met een weinigje Was aan vast gemaakt is, en legt het boven op de kaart, maakt dan weder wat hokus bokes, vat dan met een swier het kleet ofte neusdoek, en doet het al schuddende op, dan sal het toonen, 't geene gy daar in of onder hebt gedaan.

Let wel dat gy de neusdoek of het kleet te gelyk met de kaart opvat en die schuddende, steektze met een geswindheid in de zak, en maakt dan een harangue van het gene gy gedaan hebt.

XXI

Om malkanderen door kaartbladen iets geheyms te kennen te geven.

NEemt een kaartespel, legt de kaarte op een sekere ordere na malkanderen, zoodanig als gyze altyd weder kond vinden, alsse nu vervolgens altyt in ordre leggen, zoo schryft van de eene kaarteblad tot de andere toe, 't geen gy geheym wilt schry-

schryven, met zeer weinig woorden. Schryft dan de kaartbladen onder een, zoo zal niemand het schrift dat op de Kaarten staat, konnen verstaan, als uw vriend, aan wien gy dat te kennen gegeven hebt, die ze weder zal in ordre brengen, en lezen dat'er op staat.

XXII.

Om iemand een kaart te doen uyttrekken, die daar na onder d'andere kaarten te ondersteeken, ende weten te zeggen wat het voor een kaart was, die der uytgetrokken waar.

GY zult daar wel op letten, dat eer gy de kaart doet uyttrekken, gy in uw memorie zult nemen, en zien wat voor een kaart onder alle de Kaarten leyt, dan met een gratie of abelheit, op dat niemand en merke als gy dezelve zult gezien hebben, zult gy'er een blad doen of laten uyttrekken, als hy dat zal uytgenomen ende gezien hebben, zult gy 't zelve op de gedekte Tafel doen leggen, daar op dan leggende alle de andere kaarten, doende de helft afnemen, ende het onderste boven leggen, wel lettende die al t'zamen te nemen, ende zoo moogt gy laten afnemen, ende weder boven leggen, wel lettende die al t'zamen te nemen, ende zoo moogt gy nog eens laten afnemen, ende weder boven op leggen, zoo menigmaal als 't u belieft, daar na willende de Kaart vinden die uytgetrokken was, ziet in de Kaarte, ende zoekende de Kaart die gy eerst in memorie naamt, als gy de Kaart vind die der voren zal zyn, zal dezelve wezen die der uytgetrokken was, en zoo is dat Spel gedaan, ende merkt wel dit Spel wel te onthouwen, want dit is 't fondament van alle d'andere Spelen.

XXIII.

XXIII.

Om een Kaart iemand uyt te doen nemen, ende die daar na onder de andere te doen, en naar veel onder ſtekens, hem vragen in de hoeveelſte kaarte hy begeert dat ſich ſijn Kaarte bevinde? beginnende van onderwaart te tellen, makende dat ſy haar in 't verſogte getal ſal vinden.

GY zuld het eerſte Spel doen als ik u alree gewe- ſen heb, ende daar naar de kaarte gevonden hebbende, zuldy die onderſteken, zonder te laten ſien aen iemand, u derhalven wat achterwaarts trekkende, en die met de hand dekkende, op dat men niet ſien en kan, zuldy dan vragen tot hoe veelen dat hy begeert dat ſich de zelve kaert bevindende, ende zoo hy ten leſten ſeyt, van onderen vyf kaerten af nemen, houdende de kaerten achterwaerts, en als dan in de ſeſte, zuldy hem zyne kaerte geven, ende zoo zuldy hem zyne kaert tot zulken getal geven alſt hem belieft, gevende dit altyt in 't leſte.

XXIV.

Om 3 Koningen te nemen ofte 3 andere kaarte van gelyken, en ſteken d'eene boven d'andere kaarte, d'andere in 't midden, en de derde onder, en doen daar naar die alle 3 by den anderen bevinde.

GY zult waernemen, dat eer gy op tafel legget de 3 Koningen, ofte de 3 kaerten die u zal gelieven te nemen, de vierde haar gelyke, ende leggen- ze behendiglyken, dat 't niemand en merke, boven op, ende dan zuldy de andere 3 gelyke kaerten nemen, ende leggen ze binnen op, en onder, ende in 't midden, als ik u gezeit hebbe, daer na zuldy

doen afnemen, ende leggende het onderste dat 't boven komt op de Kaerten, ende daer na in de Kaerte ziende, zuldy zien dat ze alle 3 by den anderen zyn zullen, ende 't zal wonderlyk vallen.

XXV.

Om eenige hoopkens met de Kaers te leggen, ende weten te zeggen de Kaarten die boven op de hoopen zyn.

GY zult waernemen de kaert te zien die men boven al de Kaerten vind, eer gy de hoopkens leggen zult, ende onthouwense, ende daer naer zuldy zoo veel hoopkens maken als't u belieft, ende willende weten de Kaerten die boven liggen, zuldy een Kaerte van boven eender hoopkens neemen, zeggende dat 't de geene is die gy zaegt, daer naer zult gy de afgenomen Kaerte alleen, ende nemende een ander Kaert van eenen anderen Berg of Hoop, zuldy die noemen die gy alree in de hand hebt, ende daer naer een andere neemen, ende zeggende dat 't de tweede is die gy naemt, ende zoo vervolgens nemen de laetste die geene, die gy eerst zaegt, of in gedagten neemt; ende daer naer toonende al de kaerten, zullen se zien dat gy 't geraden hebt, ende 't zal lustig zyn.

XXVI.

Om drie hoopen te doen leggen met de Kaarte zonder daar by te zyn, ende weten te raden hoe veel oogen daar onder de 2 hoopen zyn.

GY zult ze waerschouwen dat in 't maken van de hoopen, die met het getal gemaekt moeten worden, te weten, daer naer het ondersteeken van de

kaerte, hy de eerſte kaerte zie die onderleyt, ende zie hoe veel hy telt, ende zoo 't een 6 is, dat hy de zelve kaerte bedekt op de Tafel legge, zeggende zes, ende daer naar die volgt die daer op leggende, zeven, ende zoo Kaerten daer by voegende, en het getal vermeerderende tot de 15 toe, ende dat zal eenen hoop zyn, daer naer ziet de Kaerte die onderleyt, leggende die op de Tafel, beginnende van dat getal, ende alzoo een Kaerte meerderende tot het getal van 15 toe, ende alzoo zuldy den derden hoop ook maeken, ende willende daer naer weeten hoe veel oogen onder de 3 bergen oft hoopen zyn, zuldy die overgeſchooten bladeren zien, zullen ook de oogen zyn, die men onder de 3 hoopen vint, en 't zal aardig en fraey ſchynen.

XXVII.

Om zes Hoopkens met de kaart te maken, ende hem een kaarte te toonen, ende weeten te zeggen van wat blad het was.

GY zult al de Kaerten in de hand nemen, ende met een knaphandigheyt zuldy de laetſte Kaerte zien, daer naer zuldy vyf hoopkens maken, daer naer zuldy den eerſten hoop nemen, en verdeelen van de onderſte Kaerten, eenen op elk hoopken, op de 5 hoopkens, die daer bleeven op de Tafel, daer naer uw zelven d'oogen ſtoppende, zuldy de laetſte Kaerte laten zien, die vervolgt, dewelke de geen ſal zyn, die gy eerſt zaegt, ende als gy ſe hebt laten zien, zuldy die onder d'andere kaerten onderſteeken, ende daer naer zuldy hem met een aardigheit weeten te zeggen, wat het voor een blad was dat ſy zagen, ende 't zal ſchoon zyn.

XXVIII.

Een seer geestige konst met de kaart, om vier Asen of vier Koningen, of andere vier kaarten van een slag, by malkanderen te toonen in de tegenwoordigheit van alle die aan Tafel zitten, te weten, die vier gelyke kaarten versteekende, en dezelve wederom, zonder de kaart te verschieten, by malkander te doen vinden.

LEgt de 4 gelyke kaerten onder 't Spel by malkander, en houd d' een van de vier Kaerten half boven d'ander, gelyk als men se in de hand heeft om te speelen, tusschen de onderste van allen, steekt twee van de andere kaerten, en bedekt ze met d'onderste kaert, dat men de twee andere niet ziet, en stryktse daer na al t'samen tot u, en trekt dan een van onder uyt, laetse sien, en legtse boven op, zegt daer is een van de vier gelyke Kaerten, trekt nog een van onder uyt, sonder die te laten zien, want het een is van de 2 bedekte kaerten daer agter, die de onderste van de vier gelyke was; daer na trekt nog een van beneden, stekende de zelve in de kaerten sonder te laten zien, als de vorige, en zegt, dat is nu de derde van de gelyke (want sy de 2, die agter de eerste bedekt waren) niet gesien hebben; zoo blyven daer onder noch 3 gelyke Kaerten by malkander, ende boven leid 'er een, dan meinense datter maer een boven en onder is, ende 2 in 't Spel, laat dan 't Spel afheffen waar se willen, zet dan den ondersten hoop op den afgegeven hoop, zoo komen al de vier gelyke kaerten by malkander.

XXIX.

Om een Kaart te doen veranderen in een andere Kaarte in tegenwoordigheit van al't Volk.

NEent een blad welke u luſt, en toont het aen 't volk, maekt datter een geſchilderde Kaerte zy, of een Tien: zeggende, ziet gy lieden wel, myn Heeren watter voor een blad is? Op d'ander zy hebt gy een Aas gemaekt van enkel Papier, en gy legtze onder den Hoed, en met dat de Kaerte bedekt is onder den Hoed, dan keert de Kaerte om dat het niemant ziet, zeggende, gy Heeren, hebt gy wel gezien wat voor een Kaert dat onder den Hoed is, zy zulleu antwoorden den klaver Knegt: en als gy den Hoed opneemt, zoo is 't klaver Aas: neemt als dan de Kaert op, die weg ſtekende dat het niemand daer onder zie, ende zy zullen zich verwonderen.

XXX.

Om eenige hoopjes met de Kaart te maken, waar onder ſiende, men bevinden ſal onder te weſen of al geſchilderde, of zimpel Kaarten, ſoo gy 't hebben wilt.

NEent 't gantſche Kaertſpel, kort alle de geſchilderde een weynig van onder en boven, zoo vallen zy korter als d'andere, maer de leege kaerte dat ze ſmalder vallen als d'andere, daer na onderſteektze wel; maekt daer van zoo veel hoopjes alsje luſt: en zooje wilt dat al de hoopjes ongeſchildert zullen wezen, neemt de Kaerten af na de breete in 't leggen van de hoopjes: maer zooje wilt datze alle leeg zyn, zoo ſult gy de Kaerten in de lengte af nemen in 't maken van de hoopjens, ende zoo vind gy u zaken fikx.

XXXI. *Een*

XXXI.

Een Wed-spel omtrent de Kaart.

NEemt een Kaert-spel, legter drie bladen van om, dat de witte zyde beneden blyft, als boven, en legt het geheele Spel in uw hand, en laet hun een van boven nemen, en daer in zien: die wederom boven leggende, laet uw Hand straks zinken met de Kaerte, dezelve d'onderste boven keerende, vraegt wat Kaert het was die hy zach, en als hy ze noemt, zoo wed om een kan Wyns, dat hy 't niet wel ont-houden heeft, laet hem dan de Kaert af nemen die boven leyt, zoo vint hy ze contrarie te zyn.

XXXII.

Om een Kaart te laten trekken, en laten hem dezelve kaart weder in 't kaartspel steken, dat gy zult alle de kaarten na de Zolderinge werpen, soo dat de kaarten die hy getrokken heeft aan de Zolderings kleven zal, de rest weder om laag vallende.

GY zult de lage Kaerten van schuppen of van herten alle met de punt eenen weg leggen, en laten dan een blad daar uyt trekken, ende laet ze hem be-zien: daer naer keert het Spel om, laet hem sijn ge-trokken blad weder in steken, zoo zult gy sien dat de punt van sijn blad contrarie leit van d'andere, en daer aen zuldy ze kennen, ziet dat je die met een abelheit boven op de Kaerte krygt, hebt daer wit Was en Kalk onder gesmolten of Vogel-lym zoo veel als een halve erwete, dat gereet hebbende in een hoekxke onder de Tafel. En als je dit doet, zoo werpt 't geheele Spel dat bovenste na de zolder, zoo sal 't daer aen kleven, en de rest neêr vallen: elk sal denken dat 't Toverye is.

Het verbetert en vermeerdert

NATUURLYK TOVERBOEK, OF SPEEL-TOONEEL DER KONSTEN.

Het VIERDE BOEK.

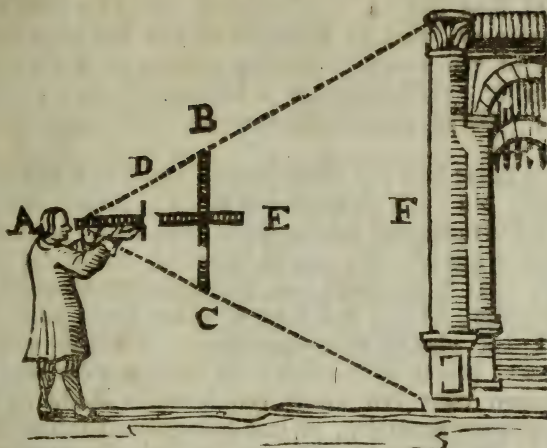
Begrypende verſcheiden aardigheden die zeer wonderlyk zyn, der Wiskonſt en Meetkonſt.

I.

Om de hoogte van een Toren, Pilaar, of iets anders te meten, door middel van twee kleine Stokjes of Stroo-halmen.

MEn moet hebben twee Stokjes, alzoo geproportioneert dat E B gelyk zy met D E met D A, als dan ſtellende het punt A na by den hoek van het eene oog, en het ander toe doende, moet men te rugge gaan, tot dat de gezichtelyke ſtralen ontdek-ken

ken het punct van de hoogste C en van de diept ofte Pylaer. Als dan zoo meet de distantie die daer is van uwe voet tot by den Boom, en gy zult hebben de hoogte van den zelven.

II.

Om een Thuyn te planten, welke van zekere plaats gezien zynde, een begeerde Figuur vertoont.

DOor middel van den Perspectif kan men een Thuyn of Hof met Boomen, Kruyden, of diergelyke dingen beplanten, welke van zekere plaetze gezien zynde, by voorbeeld uyt een kamer, venster van een Paleys dat op den Hof ziet, een Figuur als een Mensch, Arent, Leeuw of iets diergelyks dat men begeert, vertoont. Zoo maekt men op het doek, dat op de naem van 't Instrument des Perspectifs gespannen is, zoodanigen Figuur als

men in den Hof wil hebben, die gemaekt zynde, ſnyd men dat uyt; wanneer gy dan ziet door het gaetjen G, zult gy gebieden over al ſtokjes te zetten of een ander teeken te maken op die plaets daer de eyndſtralen van 't Inſtrument door paſſeeren. Gelyk men zulks beter uyt de Figuur afmeten zal.

't Zelve kan ook door middel van dragen geſchieden. Nu, 't uytgeſneden Beeld, plaetſt dat in uw Inſtrumenten zonder doek geſpannen, bind een fyne draed aen G, aen de lat F G, ſpand dat zoo uyt, dat 't de eynde van 't uytgeſneden Beeld komt te raken, of dat het door de gaten gaet, en te gelyk het vlakke voorwerp rake. Want de aengeraekte plaets in 't vlak, in de plaets die met de punten over een komt van 't eerſte Beeld, die den draed aenraekt, of laet door gaen. 't Is blykbaer door de voorgaende Figuur, en ſtelt den gantſchen aerd des gezigts-ſtralen voor oogen; dit kan men gebruyken om Hoven te planten.

III,

Om Pilaaren in een Kerk of Huys alzoo te ſtellen, dat ze van verre regt ſchynen, maar van na by van een te ſcheiden en te vallen, makende een ydele ſchrik voor die de oog-bedriegkunde niet verſtaan.

FRanciſcus Aguillonius, *in zyn Vierde Boek van de Gezigt-kunde*, handelende van de bedriegelykheden des gezigts, omtrent de beweging en ruſt, ontknoopt in de 142 Voorſtel d'oorzaek, waerom de varende, 't Schip daar zy in zyn, ſchynt ſtil te ſtaen, en d'andere die ſtil ſtaen te bewegen. En met eenen legt hy uyt, een vercierzel van een oude Fabel In de *Pontius Euxinus*, getuygt Plinius in zyn 4 Boek, 13 Hooftſtuk, zyn twee Eylanden,

Syn-

Syndromytes gezegt, die andere ook *Cyneæ* en *Symplegades* noemen. Deze zeggen de Digters dat zig in den ingang van de *Pontus* vereenigen. Om dezer oorzaken wil, hebben zommige die dwaelsterren genoemd, 't welk den zelfden *Plinius* zegt in 't zesde Boek, in 't twaelfde Hoofdstuk: zy zyn als dwalende klippen, en om zyn eygen woorden te gebruiken: Om datze met een weynig tusschenwyte, die aen d'overfyde zyn gelyken, ziet men die al dubbeld, maer een weynig daer van afwykende, gelyken zy zig te vereenigen. Te weten, om dat de varende zig na haer toe beweegden, en uyt de beweging van 't ziende tuyg oordeelen zy dat de Eylanden zig beweegden, en schenen haer dan in 't oog als by een te gaen.

Hier voegt *Aguillonius* by, dat men het gezigt op diergelyke wys kan doen dwalen, en daer door ymand ligtelyk vervaert maken: 't welk in zeker zoort van gebouwen geschieden kan. Het werkstuk toond hy met dese woorden aldus.

Maekt gy een gebouw, welkers muuren voor eerst 't onderste deel in haer geheele omtrek omcingelen, met veel bogten van hoeken gebroken zynde. Laet dan een welfsel hier van af naer om hooge opgaen, zynde met zoo veel hoeken gekromt, die haer voortgang in andere, en weder in andere t'zamenvoegingen van vlakke deelen verdeeld werden. Voegd dan in elk vlak deel yder pylaar, welker opperdeel boven de wanden in de nederhellende welfsel deelen in hegten, in deser wyze nogtans, dat die op den dorpel van 't gebouw staen, alle de pylaren regt schynen, dat op die wyze ligt geschieden kan, zoo beyde linien van alle de hoeken met een regt gesicht, gelyk als uyt een diameter voor onze oogen komen, verders de andere orders, die op de kolummen werden gezet, werden door de neygingen van yder vlak verstaen zoo

geleyd te werden, zoo dat die van den drumpel des zelfden Huys naar om hooge ſien, meenen dat het d'onderſte order der deelen is. Dit dan zoo zynde, zoo ſal het geſchieden, dat die met 'er haeſt in het Huys ſoekt te loopen, dat alle de deelen van de colommen, die boven de Muur op het gewelfzel ſtaan, heel anders ſchynen, en agter overſchynen te vallen, en dat ook alle de opperſte rekën over hoop ſchynen te vallen, zoo dat den looper ſig daer van ſal zoeken te verhoeden: Want die regt zullen ſchynen aen die welke op den dorpel ſtaet, zullen van een andere plaets krom ſchynen, en die eerſt geleken te ſtaen, ſal men daer na meenen te vallen.

IV.

Om zeven ſtukken gelds op een geometriſe figuur alſoo te verſchuyven, dat yeder ſchuyf aan een eynd altyd aanvange. daar geen geld legt, en altyd op het eynde van een linie neer gelegd werde.

DE Figuur zy ABCDEFGH, nu ſchuyf ik den eerſten penning van A in F, en legt hem neder in F, dewyl ik nu van A aengevange heb zoo ſchuyf ik een penning na A toe, dat niet dan van D af kan geſchieden. Nu, dewyl ik den tweeden dan van D afgeſchoven heb, ſchuyf ik den derden van G in D, alzoo doet men den vierden penning uyt B in G, de vyfde uyt E in B, van H in E van C in H.

Men moet dan altyd een penning leggen op die plaetze daer men van af begonnen heeft, de zeven ſtukken voleynd zyn, ſal C alleen moeten open blyven.

Die

Die nu deſen Regel niet en weet, ſtaet 'er voor en kykt, ja ſal het duyzentmael probeeren eer hy het kan vinden, ten zy dat het hem gezegt werd.

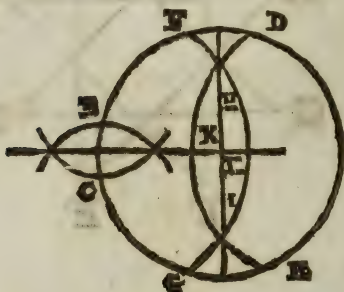
V.

Om het middelpunt van een Cirkel, die op papier, parkement of leer geſchreven, zonder Inſtrument te vinden.

HEt papier daar de cirkel op gemaekt is, ſnyd dat rondom de cirkel af, vouwt hem dan toe zoo hebt gy twee halve cirkels, vouwt dat dan nog eens toe, zoo hebt gy vier quartieren.

VI.

Door drie gegeven punten in geen regte linien gesteld, in den omtrek van een romt te beschryven.

Laet de drie gegeven punten zyn A B C, om dit te doen, zoo ſtelt de eene voet van een gemeene paſſer in A, en beſchryft een halve cirkel, daer na de ſelfde openinge des paſſers, maekt uyt B een andere Cirkelboog F G, die de eerſte op twee plaetſen in H I doorſnyd, doet van gelyken tuſſchen B en C, trekt dan daer na door de gemeene ſnee in de halve Cirkel bogen twee regte linien, malkanderen met regte hoeken doorſnydende als K K, welke doorſnyding het middenpunt is van deſe drie gegeven punten, in welke men de paſſer ſal zetten en een ronde kring beſchryven.

VII.

Om van een Cirkel een vierkant te maken.

MEn neemt, om dit te doen, een Papier dat zoo rond is als een Cirkel, 't welk men in vieren ſnyd

ſnyd door het middelpunt heen. Legt dan de hoeken des papiers die het middelpunt uytmaken anders om na buyten toe, zoo dat al de buytenſte deelen na binnen toe gekeert zyn, zoo hebt gy een vierkant.

VIII.

Om te vinden de hoogte van een Tooren, of yiets anders door Sonneſchyn.

NEemt een regt ſtokje van drie, vier, of meer voeten lang; ſteekt het regt om hoog in de Aarde, en meet zyn hoogte boven d'Aarde, en zyn ſchaduwe: deſgelyks meet ook de ſchaduwe van de Tooren, wiens hoogte gy begeert te weten; Multipliceert dat dan met de hoogte van 't ſtokje boven de Aarde, het geen 'er komt dat deeld door de hoogte van de ſchaduwe des ſtokjes, zoo bekomje de hoogte van den Tooren.

By voorbeeld.

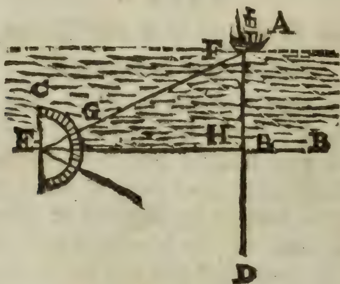
Laet het ſtokjen vyf voeten boven de Aarde uytſteken, en de ſchaduwe daer af laet zyn agt voeten: neemt ook dat de ſchaduwe van de Tooren is 480 voet, Multipliceert dan nu 480 met vyf (hoogte des Stokje) komt 4000; die divideert door 8, (ſchaduwe van het ſtokjen) ſal komen 300 voeten voor de hoogte van den Tooren: Aldus doet ook met andere.

IX.

Om te weten als men een Schip van verre ſiet varen hoe veel voeten dat het verre van u is.

ALs gy een Schip A in de Zee ziet varen, is het vermakelyk voor de omſtanders te weten hoe verre dat het van u is; om dit dan in 't werk te ſtellen, zoo neemt een quadraet, ſteld aen den Oever

ver BB, en ſiet met uw oog E, in wat graad dat de regte lienie F G van het Schip komt, deſe graad aftekenende, en deſe linie hebbende, ſoo krygt gy een regt hoek H, met twee ſcherpe hoeken F G, maekt op de andere zyde ook zoo een Triangel als

H D E; als gy nu H en D met voeten meet, zoo hebt gy de helft van de verte des ſchips, welke zoo veel by doende, zoo zult gy het op een ſtip konnen zeggen hoe verre 't Schip van Land is.

X.

Om uyt Hout allerley formen van Beelden te maken.

NEemt eenige welriekent hout, laet zulks fyn raſpen, hoe fynder hoe beter, dat kan men minſt merken, wat het is: doet hier by wat Muskus, Civet, Amber en diergelyke welriekende dingen, neemt dan Arabiſche Gom, of Gom Dragant, laat die in 't water ſmelten, en maekt met dit hout een deeg, als dit wel doorkneed en doorwerkt is, doet men dat in zulke vormen als men begeerd, en laet het droogen, zoo kund gy welriekende Mannetjes Wyfjes en Beeſten hebben, om

uw

uw Thee-Tafeltjes en Cabinetjes te vercieren, en uw Kas wel te doen rieken.

XI.

Om te raden waar het midden van de Waereld is.

'T IS niet onaerdig als men in een gezelschap is, somtyds eenige vrage voor te stellen, daer men eens om moet lachen.

By voorbeelt als men vraegt aen 't gezelschap of iemant weet waer het midden van de Waereld is, den een zal seggen Oostindien, een ander Egipten, den darden Jerusalem, en zoo voorts, dog sy raden 't geen van alle, dog als sy lang genoeg geraden hebben, soo zegt het midden van de Waereld is op dese plaets daer ik staen, en willense het niet gelooven, latense het meten.

XII.

Om by heldere Zonneschyn de Sterren aan den Hemel te zien.

DIt behoord tot de *Optica* of gesigtkunde, 't is seeker dat een sterk ligt het swakke verduystert, daerom werden de Sterren van de Sonne verduystert; om dat wy sterker van de Son als van de Sterren beschenen werden. Om dan de Sterren te willen aen iemand vertoonen, moet men een seer diepen put maken, en daer in klimmen, zoo sal men de Sterren aan den Hemel gemakkelyk kunnen sien.

XIII.

Om by de Sonneschyn te weten hoe laat het is.

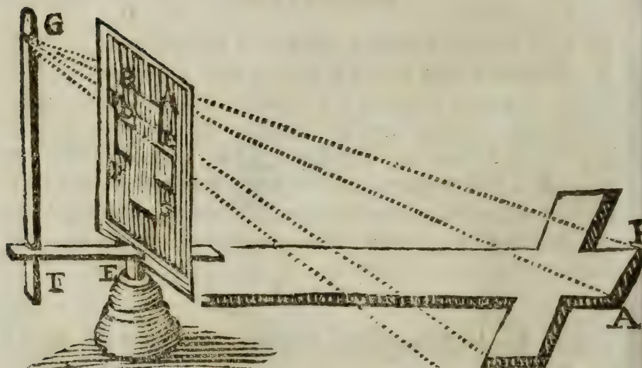
'T GEbeurd menigmael dat men in het Land is, en niet kan weten hoe laet het is. Houd dan uw vlakke hand in de Sonneschyn op de Aerde, maer den duym moet regt naer om hooge staen.

Steker

Steekt dan na de hoogte van 't uytterste des duyms een houtjen, of iets anders dat stevig is, in de Aarde, maekt aen het eynde van de schaduwe, die door de Zonne van het houtjen komt, om het houtjen een Cirkel met een touwetjen of draed, het zy waer dat gy dat kunt bekomen. Meet dan van de schaduwe altyd twee Vingers op den Cirkel om, en maekt aen het eynd van de Vinger een merk-teeken, zoo sal twee Vingers breed altyd een uur zyn; En om dit des te beter te verrigten, is het best zulks t'huys eerst te probeeren, op dat als men in het Veld is, men daer vast op mag gaen.

XIV.

Een Werktuyg tot de door zigtkunde op 't perspectief, om allerley zaaken na het oog af te meten en te vormen.

I. MAakt een *Paralelogrammum* of evenwydige vierhoek, A, B, C, D, van vier t'zamen-gevoegde latten, welkers zyden A B, en C D, de

de langten hebben van omtrent vyf Handen breed, en de zyden AC en BD van vier Handen breed, ſpand'er over een zeer dun doek, dat doorſchynend is, even als de groote Juffers dragen om het aangezigt te dekken, zodanig nogtans, dat men het zelve kan af en aandoen

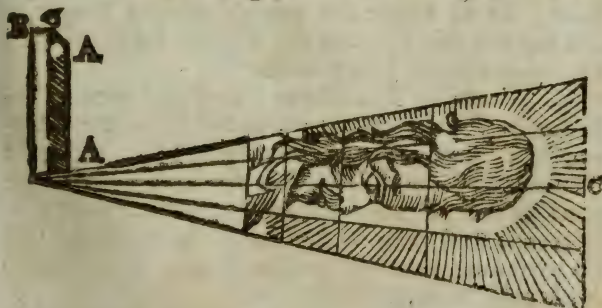
II. In het deel E, van de zyde CD, is de lat over dwars beweeglyk H E F, om die na believen voorwaarts en agterwaars in de ſpleet E te trekken. De lat H E F is de looper van 't werktuyg

III. In het deel F des loopers, een ander lat F G, zynde over dwars geſtelt in den Looper, zodaanig dat hy na vereyſch in de ſpleet F kan op en neer geſchoten werden. In 't opperſte van de lat F G is een kleyn gaatjen G, door welke het oog van den teykenaar zien kan.

IV. Dit gantſche werktuyg aldus gemaakt zynde ſtelt men op een voet E I K, gelyk de Figuur vertoont. Alhoewel men den lat kan nemen en zetten die in een blok, met welke men zoo verr' en zoo na zoude kunnen komen als men begeerde.

XV.

Om een monſtreuſe gedaante, behoorlyk te zien.

MEn maakt een gedaante als de Figuur aanwyst op een plankjen of bort papier. Aan het eynd is een perpendiculaat houtjen opgeregt, langs welke men ziet, zoodanig dat de straalen van uw Oog B komen te eyndigen op C. zoo zult gy tot verwonderens toe dit lange monstreuse aangezigt volmaakt zien, gelyk of 't een behoorlyk wel geproportioneert aangezigt was.

XVI.

Hoedanig men aan de Hand, door een schaduw eens Strohalms, de uren des Daags kan leeren kennen.

DIt is wel een redelyk bekent en oud, dog te gelyk ook gantsch aardig Konst-stukje, alleen gebreekt 'er dit aan, dat weynige de regte Handeling daar van hebben, om de uren des daags te vinden. Op dat nu de reyzende Perzoonen te beeter berigt hier van mogten hebben, zoo staat te weeten, dat ze op de volgende manieren moete te werk gaan.

I. Die aan de Hand de uren des daags wil weten, die neem een regte Stroohalm, riet of rysje van hout, in de lengte der geheele voorste Vinger in den top tot den aanvang van d'eerste linie der hand toe, genaamt de Disch-linie.

II. Als nu de Zon schynt, zo strekt men de linkerhand uyt, op zulk een wys dat de vlakte desselven legt gewent teegens de regterhand, en steekt men de strohalm tusschen den duym en voorste vinger regt over de linie des levens, welker voor uytsteekende deel na de vlakke hand zig vergelykt met de lengte des voorsten vingers en over al een regten hoek met de Hand maakt.

III. Dit gedaan zynde, zoo wend het gantsche lichaam van de Zon af, met de uytgestrekte hand gints

gints en herwaarts na de Zon toe, tot dat 't uyterste der schaduw, 't welk de weg des duyms in de vlakke hand werpt met de levens linien gelyk komt, en van dezelve gelyk als vervult werd.

IV. Ziet dan toe, aan welke Vinger de schaduwe des Strohalms komt te vallen, zoo hebt gy de begeerde uur, als gy maar alleen te vooren weet, ter welker uur de Zon voor dien dag opgaat. Want zoo de schaduw des voormiddags valt op 't uyterste des voorste Vingers, zo is 't de naasten uur na Zonnen opgang, als hier 7. Valt ze op 't uyterste des Ring-vingers (of des derden in ordre) zoo is 't 8 uuren: of op 't uyterste des kleynen Vingers, zo is 't 9 uuren. Op 't eerste lid des gedagten kleynen Vingers, van boven af te rekenen, zoo is 't 10 uuren. Op 't middelste lid, zoo is 't 11 uuren, Op 't derde is 't 12 uuren.

V. 's Namiddags. Zoo de schaduw weederom valt op 't eerste lid des kleynen Vingers, zoo is het de eerste uur. Indien op het middelste, zoo is het de tweede. Indien op het uyterste des kleynsten Vingers, zoo is het de derde. Indien op het uyterste des Ring vingers, zo is 't de vierde uur, en zo al voorts.

VI. Gaat de Zon ten 5, of ten 7 uuren op, zoo werden d'uuren op dezelve wys ordentelyk na malkander getelt, en dan valt den middag, of de 12 uren, als ze ten 5 uuren opgaat, op d'eerste Linie, welke na de kleyne Vinger in de vlakke Hand staat of de Eysch linie. Maar gaat ze ten 7 op, zoo valt de schaduwe op 't derde Lid des gedagten vingers. Dusdaanig kan men de Astronomische uren, op alle tyden des daags, wanneer de Zon maar schynt leren kennen.

XVII.

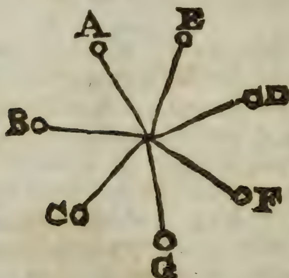
Om met de Pen een Cirkel te trekken, zonderpasser.

NEemt een rond gesneeden Papier, zo groot als de palm van een hand, neemt dan een Pen op die wyze gelyk men schryft; legt dan uw arm op de tafel, dat hy daar op komen te rusten, zet dan een Ring-vinger omtrent op het midden des Papiers, en de Penne beinkt zynde, mede op 't zelvige Papier, draayt dan dat Papiertjen met de linkerhand allenskens zonder van zyn middelpunt te verschuyven en de Ring vinger onverrukt blyve, zoo zal door de Pen een egale ronde cirkel beschreeven werden.

XVIII.

Om zes stukken Gelds zoodanig neder te leggen, dat yder nederlegging drie getelt werde, en van geen nederleggend stuk zyn aanvang neme.

OM dit te doen, maakt men met Inkt, kryt of Roodaarde van een punt af zeven streepen, die

in haar omtrek alle even verre van malkanderen zyn, gelyk als ABCEDFG.

O;

Op deeze wyze tel ik dan altyd drie, en leg een Penning neder; maar nergens, daar men begint te tellen, moet men een Penning nederleggen.

Ik neem dan een van de zes Penningen, en telle A een, B twee, en C drie, zoo leg ik op C myn Penning. Ten tweeden, dewyl ik van A aangevangen heb, zo tel ik van D weder na A drie, en legge de Penning op A neder. Ten derden doen ik van G in D. Ten vierden van B in G. Ten vyfden van E in B. En ten leſten van F in E. En dit zal een ander niet ligt konnen nadoen.

XIX.

Ymand hebbende een ſtuk Gouts of een ſtuk Zilvers, te raden in welke hand hy het Zilver of het Goud heeft.

WAnneer men dit heymelyk wil doen, zo moet men aan het Goud een zeker getal of prys zetten, en van gelyken ook aan het Zilver, zoo dat het eene even, als het ander oneven moet zyn, of anders kan het niet geraden werden.

By Voorbeelde, laat het Goud acht en het Zilver dertien weezen: Laat hem dan 't geen hy in de regterhand heeft multipliceeren met het oneven getal; van gelyken 't geene hy in de linkerhand heeft, het effen getal; laat d'uytkomſten te zamen reekenen, en vraagt dan of de Zomme even is of oneven; want by aldien dat ze oneven is, moet het volgen dat het Zilver in de regterhand is en het Goud in de linker; maar als'er even uyt quam, zoude het Zilver in de linker en het Goud in de regterhand zyn.

XX.

Om een zwarten Brief met wit geschrift openbaar te maken.

NEemt Water, doet daar onder een Eyerdoyr tempererer wel onder een, dat het zeer dikke zy, dat men daar mede mag schryven. Neem als dan een nieuwe Penne, ende schryft daar op Papier wat dat gy wilt, ende latet wel drogen. Neem daar na een lynen Penceel, ofte Quispel, ende bestrykt daar mede het Papier met goeden zwarten Inkt over al, dattet zoo zwart zy, dat men niet lezen en kan watter met den Eyerdoyr te vooren is opgeschreven geweest, laatet drogen. Als gy nu dat wilt leezelyk maken, zoo legt den Brief op een effen berdeken, ende schrabt de substantie des Eyerdooyrs van den Brief, zoo zal 't wit een luchtig om lezen zyn in een zwart Velt. Alzoo mag men ook alderley dingen afteykenen. Het is een fraaye Konst.

Het verbetert en vermeerdert

NATUURLYK TOVERBOEK, OF SPEEL-TOONEEL DER KONSTEN.

Het VYFDE BOEK.

Begrypende verſcheyde manieren van wonderlyk en verborgen ſchryven.

I.

Te ſchryven dat niet kan gelezen werden ten zy in eenig vocht, by het vuur of licht,

VOor eerſt neemt groen Vitriool, ſmelt die in Water, ſchryft daar mede op Papier, zo zullen de Letters gedroogt zynde, niet meer gezien werden. Wanneer gy den zelve begeert te leezen zoo neemt Galnoten weykt die in 't Water, het Water klaar gemaakt zynde, ſteekt daar het geſchreven Papier in, zoo zullen alle de Letteren zwart zyn.

Ten tweeden, neemt Zal Armoniak smelt het in water, schryft daar mede, als gy dit Schrift tegens het vuur hout, zal het zeer zwart werden. Zulks geschiede ook met Spiritus Vitrioli en meede met Limoenzap.

Ten derden, smelt Aluyn in wat Water, schryft daar meede en laat het droogen. Als gy dit leezen wilt, zoo steekt het in 't water, zoo zullen al de Letteren terstont verschynen.

Ten vierden, neemt fyn gewreeven Goudtglidt, kookt die in Wyn-Azyn, doet het door en bewaart het, schryft dan met Limoenzap, en gedroogt zynde, steekt het in 't voorschreven Vogt, zoo zullen de Letteren zig als melk vertonen.

II.

Een verborgen manier van schryven.

'T IS onder Koningen en Princen gebruykelyk brieven te schryven op deeze wyze, namentlyk zy transporteeren of verzetten de woorden, op dat wanneer de zelve in handen van vreemden Potentaaten quamen te geraken, die niet zoude konnen gelezen werden, by voorbeeld ik schryf:

A de Vyand C Muur E gekomen.
B is aan de D Reeds
F Wy konnen H Beschermen.
G Ons nauwlyks I Indien.
K Gy ons M Helpen O Verloren.
L Niet kont N Syn wy

dat is nu op deeze wyze als ik meen. Want A is verknogt met B, B met C, en C met D, en zoo voort met E, tusschen de tusschen wyten nu die open zyn; kan men eenige vreemde woorden tusschen voegen, op dat de vreemde Leezer die niet zouw konnen leezen, want het maakt dan geen zin, zynde het bedrog alleen maar openbaar die het weet.

III.

III.

Om eenige Letters op een Roemer of witte Kan te schryven, die men heymelyk lezen kan.

LAat eenige stukjes Arabische Gom of Gom-dragant in regen Water smelten, schryft daar meede op een Roemer, Glas, Kan, Ey of diergelyk, gedroogt zynde, houdze maar een weynig over de waazem van een kokende Pot, en bestrykt dezelve dan met wat zwartzel, zo zullen zig alle de Letteren leesbaar vertonen.

IV.

Een wonderlyke manier van schryven.

NEemt Goud-gelit kookt die met Water en Azyn-schryft daar mede op Papier. Laat het drogen legt dan boven op 't schrift een Boek papier, strykt dan boven op dit Boek papier een papier van water Auripigment en levende Kalk gemaakt, zoo zullen de Letters daar onder te voor-schyn komen.

V.

Om met vier Letteren allerley verborgen. Schrift te schryven.

OM dit te doen, behoeft men alleen maar de vier Letteren A B C D te gebruyken. Wy zullen dan een Alphabet schryven, en onder elke Romeynsche Letter de zyne schryven. By Voorbeeld:

A. E. I. O. V. B. C. D. F. G. H. K. L. M.
c. d. b. a. cd. dd. bd. ad. dc. bd. da. cb. ca. bc.
N. P. Q. R. S. T. W. X. Y. Z:
ba. cc. ab. ac. bb. aa. ccc. ddd bbb. aaa.

Als gy nu zecreet ofte verborgen begeert te schryven, zo ziet na de Romeynsche Letteren. By voorbeeld: De Stad is overwonnen, wil ik dit nu verborgen schryven, zoo doen ik aldus:

D. E. S. T. A D. I. S. O. V. E. R.
ab. b. bb. aa. b. bb. b bb. a eb. d. ac.
W. O. N. N. E. N.
ccc. a. ba. ba. d. ba.

Als men dit een weynig gewoon is, zoo gewend men daar zoo toe, even of het een gemeen schryven was.

V I.

Om alleenig met punčten verborgen te schryven.

DEze manier van schryven is mede zeldzaam en aardig, doch geheel licht om te doen. Men neemt een gedrukt Boek. Als men nu yets schryft, als de Stad zal morgen over gaan, zo zoekt van 't begin des Boeks de Letter D, die gevonden hebbende zet daar mede een punt boven op, zoekt dan na de E, en steld daar mede een punt boven op; doet zoo ook met de S, T, en zoo voort, tot gy zoo veel hebt gedaan als gy begeert, zoo kondt gy dit Boek maar aan ymand zenden die het verstaat, en die zal zulks lezen, zonder dat het van een vreemde verstaan werd.

VII.

Om met een linie een Kruys te maken

MAakt in uw hand in de toevoeging die tusschen de Pink en achter de hand is een linie met Inkt nypt dan de hand toe, zoo zal'er een kruys staan Maar om dit wat behendiger te doen, zoo maakt men een linie op de hand, en een linie op een Tafel: de hand steekt men dan onder de Tafel en men knypt die met een gauwigheyt toe, dan dout men op de linie die op de Tafel gemaakt is, als of men die Tafel wilde douwen, ondertusschen veegt men die behendig af en men trekt de hand van onder de Tafel, en men laat het Kruys zien.

VIII.

VIII.

Een Geschrift te schryven, dat men in een Spiegel makkelyker kan lezen als anders.

SChryft een Schrift met u linkerhand, zodanig dat alle de Letters verkeert of links staan. zo zal men dat nauwlyks konnen lezen dan met moeyte, maar indien men het voor een Spiegel houd, zullen alle de Letteren zig regt en leesbaar vertoonen.

IX.

Om een Brief binnen in een Ey te schryven.

OM heymelyk te schryven, is dit al een aanmerkenswaardige konst, om bedektelyk aan een vriend een brief over te maken.

Maakt een Inkt van Galnooten, Aluyn en Azyn en schryft daar meede op de witte Bast het geenen gy begeert, laat dit dan in de Zonne droogen, en kookt het Ey terstond in de Pekel tot dat het hardt is, zoo zullen de Letters van de schil verdwynen, en na binnen toe indringen, want de schil afgedaan zynde, zal men de Letters op het wit ingedrukt vinden.

X.

Om malkanderen door een Ey iets te verstaan te geven.

BEstrykt een Ey rondom mager met wit Was, koud geworden zynde, schryft daar op met een Naald of Speld; 't geen gy begeert, vervult de Letters dan met Edik in welke Galnooten hebbende geweykt, en laat dat Ey een geheele dag in Edik leggen, doet'er dan het Wasch rondom af, en zend het Ey na uw Vriend toe die dat lezen moet. Als

hy

hy nu dat geschrift wil lezen, moet het Ey hardt gezooden werden, zoo zal men het Schrift op het wit van een Ey vinden.

XI.

Om alle geschrift uyt te doen.

MEngt des Zomers Ceruys met Melk die uyt de groene Vygebomen loopt, en maakt daar kleyne koekjes van, en in de schaduwe gedroogt zynde, stoot ze dan, en doet 'er wederom Melk van de Vygen by, en doet dit zoo vier maalen achter een. Als gy de zelve wilt gebruyken, zoo maakt de Letteren een weynig nat, en strooyt daar op van dit poeyer, op dat het over al daar aankleeve, laat het daar leggen, ten minsten twaalf uren, vryft daar na de Letteren met een fyn doekjen van nieuw touw Lynwaat, daar in Katoen, gelyk als tot een bal gebonden is.

XII.

Een andere wyze.

NEemt gemeen Zout, Zal Gemmæ, en Aluyn van elks twee oncen, Zal Armoniac vier oncen, mengt het al onder een distelеerdt daar een Water uyt, welk als men het zelve op het geschrift strykt, zoo gaan de Letters uyt.

XIII.

Noch een andere wyze.

NEemt half Water, en half Sterkwaater, mengt dit onder een, en strykt daar meede met een veertjen over het geschrift, zoo zal het uytgaan, bewatert dan het zelve met een ander veertjen, en laat het droogen.

XIV.

Om over uytgeschrapt Schrift te schryven.

ALs men eenig Schrift met een Pennemes uytgeschrapt heeft, zoo kan men daar niet wel op schryven, ten zy dat het vloeyd. Dog om dit voor te koomen, zoo neemt de fyn gestooten Gomme Sandrak of Jenever-Booms Gom, en wryft die daar over, zoo kunt gy na begeeren daar op schryven. Zommige nemen ook wel gestoten Hars, maar die is wat geelder.

XV.

Om een Brief of Papier van den brand te bevryden.

NEemt scherpe Wyn-Azyn en Eyerwit, mengt daar Quikzilver onder, en bestreykt daar mede den Brief drie maal achter een, en droogt het elke reyze, schryft daar na op dit Papier, zo zult gy hem niet verbranden, ten zy hy zeer lange in het vuur was.

XVI.

Om Goude Letters te schryven.

NEemt Goudt in Blaadtjes beslaagen, wryft het met Zal Armoniac op een Steen zeer fyn, doet 'er een weynig Waater by, fyn genoeg gewreeven zynde, doet het in een glaasjen en giet 'er Waater op, laat zo het Sal Armoniac smelten, giet het water zagjes af en mengt een weynig Honing by het Goud, wryft het ter deegen onder een, als gy daar nu begeert mede te schryven, zoo mengt het met Gom-water en schryft 'er mede.

XVII.

Om ymand in een uur tyds te leeren ſchryven.

MEn moet weten, dat men alle Geſchrift niet in een zoo korten tyd kan leeren maar alleen het Romeynſche ſchrift. Ten is dan geen groote konſt dat ymand linien kan maken. Ten tweden een halve Maan, als ymand dit doen kan, zal hy ook alle de Letters konnen na maken, want zy alle uyt een regte linie en een halve Maan beſtaande. De i l m n r t u zyn de regte linien, de kromme linien zyn c e o a die van de kromme en regte te zamen gezet zyn ſ s f h k b p d q g x y z.

XVIII.

Om Letteren te ſchryven, die niet gelezen konnen werden ten zy het Papier verbrand is

NEemt zeer ſterken Azyn, beſlaat het zelve met het wit van een Ey, doet daar wat Quikzilver onder, en ſchryft daar mede, zo zullen de Letteren geleezen werden als het Papier verbrand is.

XIX.

Letteren die tegen de kaars gelezen werden.

NEemt Ceruys en mengt het zelve met ſlym van Gumme dragant, ſchryft dan daar meede op wit Papier, zoo zult gy het tegen het licht kunnen lezen.

XX.

Letteren met Azyn of Pis geſchreven.

SChryft eenige Letteren met Azyn of Pis, en gedoogt zynde, zult daar niets van kunnen lezen, ten zy dat gy daar zwartzel of verbrand Papier over, vryft.

XXI.

XXII.

Een zwarte Brief met wit Schrift te Schryven.

NEemt klaar water, tempert dat met Eyerdooyeren, zoo dat gy daar mede fchryven kunt, gefchreeven hebbende, laat het droogen, beftrykt dan den Brief met zwarten Inkt, droog zynde is de zelve niet leesbaar, fchrapt dan met een Penne-Mes over het gefchrevene, zoo zal al het Eywit afgaan, en de Letters zullen zig wit vertonen. Let wel dat men het Gefchrift te regt droog laat worden eer men het affchrapt. Ik heb het zelfs beproeft en goed bevonden.

XXII.

Om een Brief in een Ey te verbergen.

ALs den Brief gefchreven is fnyd men die in kleine vierkante ftukjes, welke van agteren getekent werden 1, 2, 3, om die wederom in zyn plaats te konnen brengen. Blaaft dan het Doyr en het wit uit een Ey, en doet daar de Briefjes in, maakt het wederom toe met een weynig witte Kalk, zo zal men 't niet bemerken.

XXIII.

Een wonderlyk fymphatifche Inkt te maken.

NEemt een once Kalk en een half once Auripigment, ftootze en mengtze onder een, doet het mengzel in een matras, en giet daar over vyf of zes oncen waters, tot het daar vier of vyf vingeren boven op ftaat, fluyt de matras met een kurk, Was of Blaas digt toe. Digereert tien of twaalf uren in warm zandt, de matras zomtyds omroerende: Laat dan alles te degen neder zinken, zoo zal het Vogt zogt klaar werden als regenwater.

Brand dan eenige ftukjes Kurk, en bluft de zelve

uyt

uyt in Brandewyn, omdoet het in een genoegzaam quantiteyt waters, in welke wat Arabische Gomm gesmolten is, om een Inkt te maken die wat bleeker is als de gemeene Inkt, scheyd dan de Kurk di niet gesmolten is van het water af, en doet'er weederom nieuwen in als te voren, indien de Inkt nie zwart genoeg mogt wezen.

Neemt dan een zolutie van Lood, die met gedistfleleerde Azyn gemaakt is, deze zolutie moet zo klaa wezen als Fonteyn Water: of anders kan men zo veel zout van Loot in 't water smelten. Schryft da met digt Vogt, met een zuyvere Pen, welke letteren als het Schrift gedroogt zullen verdwynen.

Schryft dan op dit onzigbare Schrift met een Pe van den Inkt, die van de gebrande Kurk gemaakt is, dit Schrift dan gedroogt zynde, zal het schynen met gemeene zwarte Inkt geschreven te zyn.

Neemt dan Wol, doopt het in het Waater, gemaakt van Kalk en Auripigment, maar het moe eerst helder en klaar zyn, wryft dan met deze Wo de beschrevene plaats, 't gene nu zigtbaar geschreve was, verdwynd, en 't gene niet leesbaar was, kom te voorschyn.

XXIV.

Een ander diergelyken Experiment.

NEemt een boek van vier vingeren dik of dikke indien gy dan wilt schryven met de eygens dezolutie van Loot als boven gezegt is, zo legt u Schrift tusschen het eerste Blad of tusschen d'ander Keert bet Blad om met het Schrift boven leggend strykt dan op het leste Blad, met bovengeschreven Vogt van Kalk en Auripigment gemaakt, met e wolletjen, laat dat daar op leggen, doet het Boek t en slaat het vier of vyf reyze met u handen: Kee het om en zet het in een Pers en opent het daar n zo zal het onzigtbare Schrift, zigtbaar werden. D

ka

kan ook geſchieden door tuſſchen komſten van een muur, als men op elken zyde des muurs maar iets dede, 't geene de uytwazeming van de Geeſten belet.

Hoe dat dit nu geſchied, is al zwaar om op te loſſen.

Voor eerſt, dan is 't noodzakelyk dat men de kool van de kurk in brandewyn uytbluſſe, met welkers zwart den onſigtbaren Inkt moet gemaeckt werden, en dit moet geſchieden, anders ſoude men deze Inkt niet kunnen uytwiſſen.

Ten tweeden, komt de zwartigheit niet dan van den rook der kurkkolen, welke rook niet anders en is dan een lochtig gemaakte Olye.

Ten derden, dat de zolutie van 't loot; die den onzienelyken Inkt maakt, niet anders is, dan ontdaan loot, en dat op een onzichtbare wyze hangende in het zure vogt.

Ten vierden, dat het uytwiſſende vogt een Alcali is, met de vuur deeltjes des kalks gemengt, en de zwavelige ſubſtantie van den Auripigment

Dit nu vaſt geſtelt zynde, zeg ik, dat den zichtbaren Inkt verdwynt, wanneer men daer een uytdoende vogt op doet, dat dewyl dit leſte zout te zamen geſtelt is uyt een Alcali zout, een zeer oliagtige doordringende deelen, zo is dit mengſel als een zoort van zeep, die een dunne rookagtige ſubſtantie van de gebrande kurk kan ontdoen, die te voren was logtig gemaakt om met de Brandewyn te kunnen zmelten, gelyk als een zeep, die gemaakt werd uyt een Olie en Alcali zout, waat door men zmerige vlekken kan uytwiſſen.

Maer men zoekt te weten, waarom de zwartigheyt dezer zolutie weg gaat? Ik antwoort hier op, dat deze rook deeltjes zoo waren verdeelt en beſlooten in het vocht, beſtaande uyt Sulpher en Alcali, zo datze onſigtbaer bleven, en wy obzerveren dagelyks,

dat in nauwkeurige zolutie, de gezolveerde zaaken onzichtbaar en zonder warmte werden.

Het weynigje Sal Alcali, dat 'er in de kool van de kurk was, verbind zich ook met het Alcali des kalks, en is tot de zolutie dienstig.

Aangaande den onzienlyken Inkt, zoo zult gy ligtelyk begrypen, waarom zich die zwart vertoonen wanneer dat vocht daar op gedaan werd, met welke de andere letters uytgingen, of des zelfs vlekken uyt te doen, zoo weet dan dat de zolutie des loots niet anders is dan onzichtbare loot-deeltjes, die door de zuure punten opgeheeven zyn, zoo moet dan die loot weeder leevendig werden, met 't eenemaal te vernielen, 't geene het zelve lochtig maak te; want het Alcali des kalks, met de zwavel van den Auripigment verhardt, is bekwaam om het zuur te breeken, en de lood-deeltjes aan te doen hangen.

Zoo verdwyne dan dezen zienlyken Inkt, om dat de deelen gesmolten waren, welke de zelvige swart maken. Maar in tegendeel vertoond zig den onzienlyken Inkt, om dat de gesmoltene delen, weder levendig zyn geworden.

Uyt de Kalk en den Auripigment onder een gemengt, en in water gedigereert, komt'er een reuk gelykende na de gene, welken men veroorzaakt wanneer men gemeene zwavel in Wyn steen-zout looge kookt, maar deze is onaangenamer, om dat de arcinikele swavel met eenige zouten vervult is die de neus onaan genaam zyn. De kalk nu is een Alcali, 't welk alhier werkt, gelyk als het Sal Tartar in andere gelegentheden werkt.

De Matras moet zeer dicht toegesiooten zyn om dat de kracht des waaters in het vlugge bestaat De kalk behout het geene aldervast in den Auripigment was, ende zwavel is des te subtylder die 'er uytvliegt, om dat ze uyt hare boeyen geraakt.

Het

Het is noodzakelijk dat den zwavel hier het gantsche Boek doordringt, om het schrift met deezen klaren Inkt geschreeven, zwart te maaken, en op dat deeze operatie des te lichter zy, slaat men het boek met de hand, en dan keert men het om, om dat de Geesten of de vlugge zwavel altijd na boven toe gaat. Ook legt men 't in een pers, op dat de zwavel in de logt niet en verdwyne.

Ik heb geobzerveert, dat zoo deze circumstantie niet in acht wierden genoomen, het niet succedeerde, en dit doet my gelooven dat deze zwavel het Boek doordringe, en dat ze niet rondom door de zyden in gaat, gelijk veele gelooven, want het boek uyt de pers genoomen zynde, zal men de reuk genoegzaam door al de blaaderen heen gewaar werden.

Dit moet nog waargenomen werden; namelyk dat de infusie van kalk en Auripigment versch moet wesen; want zoo ze niet versch en is, geschied de doordringe niet genoeg.

Een yeder van deze drie vochten, moet op verscheyden plaatzen gemaakt zijn, want zoo ze by malkanderen kwamen, zouden malkanderen bederven

Als deze Auripigment en Kalk te week staan, en al is 't dat ze wel gesloten zyn, is 't onmogelyk zo nauw te sluyten, of de logt werd met eenige deeltjens besmet; en deze maakt zoo grooten veranderinge, dat den zienbaren Inkt zoo zwart niet en is, en de onzienbare eenige zwartigheyt krygt.

XXV.

Om een Geschrift dat door outheyt is uytgegaan te herstellen.

NEemt Galnoten, laat die een dag of twee in regenwater weyken, strykt dan van dit water

over het geschrift alwaer de Letters zyn uytgegaen gy kond met een wolletje bestryken in dat zelvig Water nat gemaakt, zoo ras het nu droog zal zyn zullen de Letteren wederom opkomen, en zig ve tonen, even of ze eerst geschreven waren.

XXVI.

Om Goude Letters zonder Goud te maken.

NEemt Auripigment,
Fyne Kristal van elks een once.

Stoot ze elk bezonder tot poeder, en mengt z onder malkanderen met wat wit van een Ey, e schryft daar mede.

Of ook Auripigmentum genaamt, dat is geel A senicum of ook Opriment by de Schilders, dat geel Ratten-Kruyt, en een dodelyk vergif voor me schen en beesten.

XXVII.

Om Silvere Letters te maken zonder Zilver.

NEemt Tin een once.
Quikzilver, twee oncen.

Smelt de Tin, en smelt daar de Quikzilver by zet het van 't vuur af, roert het om tot dat het kou is, en tot een poeder geworden, welk men dikwil met water moet afwassen, tot het water daar zo klaar of loopt, als gy het daar hebt opgegoten.

Mengt dan dit voorschreven poeder met wat Gon water, en schryft daar mede.

XXVIII.

Om een Gulde Koleur zonder Gout te maken.

NEemt geftooten Saffraan,
beste Auripigment,
Haze Gal, of van een
Snoek die beter is.

Mengt dit alles onder een, en doet het in een as, welke gy eenigen dagen lang in Paarden-Meft egraven zult, doet het dan daar uyt en bewaardt et.

XXIX.

Een aardige wyze van fchryven.

WAnneer gy een weynig Witte of Groene Vitriool in Water zmelt, en met deeze zolutie chryft, zult gy geen Letters zien, ten zy gy wat ookzel van Galnooten maakt, en met een wolleen daar overftrykt Soo gy nu een ander wolletjen eemt, vervult met Geeft van Vitriool, zoo ftrykt agjes over het gefchrift henen, zoo zullen de Leters wederom verdwynen. Maer indien men al weerom met een ander wolletjen vervult met Wyneen-Olie die door zmelting gemaakt is, daar over enen vryft, zoo komt het gefchrift wederom met ele Letters voor den dag.

De reden daar van dunkt my dat men op deezen yze zoude kunnen afleggen, namelyk dat de Viiool met de Galnooten vermengt tot 'et een rundel werd, welke de Geeft aan Vitriool ontbind; aar den Olium Tartari de kragt van deze zuyvere eeft brekende, gefchied wederom op nieuws een oagulatie, en daar komt wederom een nieuwe kour te voorfchyn.

XXX.

Een aardige Inkt van Roozen

WAnneer men in een ſterk kookzel van de ge droogde Rozen die rood zyn, een ſolutie o poeder van Witte of Groene Vitriool in ſmyt, za het een gemeene Inkt werden, die de gemeene i zwartigheyt niet heeft te wyken.

Soo men daar nu eenige droppelen Vitriool Geeſ in dropt, zal deze Inkt rood werden, maar indie ge daar eenige droppelen Armoneac Geeſt by doet zal het een witagtige koleur krygen.

De veranderinge dezer koleuren ſpruyten hier ui dat de Vitriool Geeſt de Coagulatie van de Vitri ool ontdoet, los en onzienlyk maakt, en die we derom een hooge roode koleur krygt als te vooren eer de Vitriool daar was by gedaan, om dat de zel ve Geeſt de deelen der Roozen, die in het vogt ge ſmolten zyn, uytbreyd en die zichtbaarder maakt.

De vlugge Armoniac Geeſt, zynde een Alcaly breekt voor een gedeelte de punten van de zuyver Geeſt des Vitriools, zoo dat de deelen der Roos meer hebbende om uyt te breyden, dichte by mal kanderen dringen, en by gevolg een ander koleu krygen.

Hier uyt volgt dat de drooge Roozen, zoo goe zyn om Inkt te maken, als de Galnooten, zulk kan meede met Indiaans Hout en andere dingen ge ſchieden.

XXXI.

Om een geheele dag met een Pen te ſchryven zonder inkt-koker.

OM ras en vaardig te ſchryven zonder de Pe gedurig in den Inkt-koker, te ſteken: zo ver ſnyd

ſnyd een brave dikke zwane ſchaft, verſneden zynde giet hem vol Inkt, en ſtopt hem met een ſtukje ſpons toe, dog zoodanig digt, dat als gy de ſponge drukt daar Inkt in de Penne loopt, dit zo op zyn maat gedaan hebbende, ſult gy daar mede een gantſche dag of langer konnen ſchryven.

XXXII.

Om op een Zervet allerhande Wapens en Letters te verbeelden.

NEemt Bortpapier van het alderdikſte dat gy krygen kont. Maakt met kool of potloot daar een Wapen op, of door een getrokken Letters zoo cierlyk als gy kond. Snyd dan al het overvloedige uyt, zoo hebt gy een plaats, welke van dik Lood gemaakt, niet vreemd zoude zyn, legt dan u Zervet in de Pars en legt daar het Bordpapier of het warm gemaakt Lood op, en draayt de Pers toe, uytgelaten,
welk zeer cierlyk op de Bruyloften en Maaltyden is.

XXXIII.

Om een Letter te ſchryven, die zeer heymelyk is op Papier, die men niet en zal konnen kennen op Papier daar ze opſtaat, ten zy alleenlyk van de gene die het geheym weet.

GY zult weynig Sal Armoniocy nemen, wel dun geſtamt, ende daar van een weynig nemen ende ſtampen in water, ende ſchryft met dat waater, dat latende drogen, en men zal 't niet onderkennen, ende daar naar als gy 't wilt leezen, zult gy 't papier voor 't vuur houden wel heet, ende gy zult het ſchrift zien uytkomen zoo zwart als Inkt, een profytelyk zecreet en weerdig.

 XXXIV.

XXXIV.

Een manier om verscheyde Figuuren in de Hand te schryven.

WY zien dat die in Oost-Indien geweest hebben, of te Jeruzalem, dat ze gemeenlyk eenige teykens op haar armen en handen hebben, deze werden aldus gemaekt.

Zy nemen een Spel, met welke zy in de Huyd steken, zulke Figuuren als gy begeert, gestoken zynde, ende nog bloedende, wryven zy daar wat Boskruyd in, zoo zullen daar die letters en Figuuren in staan die men gestoken heeft.

XXXV.

Om door middel van een Gedrukt Boek een heymelyke Brief te schryven.

DE konsten en wyzen van bedriegen zyn oneyndig, want deze manier van schryven dat hy niet ligt kan ontdekt werden ten zy van die gene, die kondig van de kunst is.

Om dit te doen neemt men zo een Boek als men begeert, 't zy een Bybel, Paapsche Avemaria-Boexken of yets diergelyks; als men nu een Brief wil schryven zoekt men aan de Kanten van het Bladt, langs beyde zyden, als men begeert woorden te formeeren, eerst aen de rechter zyde, daar na aan de linker, en men zet stippels by de Letters, en die doet men zoo lange tot men zyn meyninge heeft beduyt; dit gedaan zynde zend men het Boek aan zyn Vriendt, en die van de zaak bewust is, met een complement, dat je hem bedankt voor de leening des Boeks, of dat hy het heeft laaten leggen en diergelyke, zoo zal den andere uw Brief ontfangende met het Boek, uyt het Boek uw meeninge verstaan.

He

Het verbeetert en vermeerdert

NATUURLYK TOVERBOEK, OF SPEEL-TONEEL DER KONSTEN.

Het ZESDE BOEK.

Begrypende verscheyde Inktmakingen en vergulden.

I.

Om zeer goeden zwarte Inkt te maken.

NEemt anderhalf pond Regenwater, ende doet daar in drie oncen gebroken Galnooten, ende latet zoo staan twee dagen in de Sonne. Dan doet 'er noch by twee oncen Ongers Koperroop kleyn gestoten, en roeret wel onder een met een Stok, ende stellet wederom twee dagen in de Son. Ten laatsten doed daar noch in een once Gomme van A-

rabien die zeer klaar is, ende kleyn gestooten; met een onze Granaatappels schellen, indien gy die bekoomen kond. Dan laat een weynig zieden met een zagt vuur, ende gietet klaar boven af, dat zult gy mogen bewaaren in een Glas of looden Vat, ende het zal zeer zwarten ende uytermaten goeden Inkt wezen.

II.

Een ander Maniere, om metter haest goeden zwarten Inkt te maken.

GY zult nemen drie Pinten Wyn, een vierendeel van een Pondt Galnoten in stukken gebrooken, ende laet ze zieden in den voorsz. Wyn, altyd wel omroerende: tot dat een derdendeel van den Wyn ingezooden is, Neemt het als dan van het vuur ende noch laauw zynde doed 'er een vierendeels Pond Koperroot in, ende roert het noch een weyle tyds wel om, ende laet het staan tot des anderendaags. Neemd dan een andere Pot ofte Kruyke, daar in gy die Inkt wilt laten, ende roert hem wel eerst omme ende zeygt hem door een Doek ofte Teems in den anderen Pot, en dan doedt 'er vyf oncen Gomme in, ende hy zal zeer goed en zwart wezen.

III.

Om Rooden Vermiljoen Inkt te maken.

NEemt Vermiljoen, en wryft 'et op eenen Steen heel fyn, tot dat het geelachtig wordt, met schoon Waater, en dezelve gewreeven zynde, zult gy het zelve Vermiljoen leggen in een stuk Kryts, het welk gy hol gemaakt zult hebben, daer zal de vogtigheyt in trekken, ende droog zynde doet het in

in een Doexken: als gy nu de Vermiljoen bezigen wildt, neemd daar van zooveel gy wildt, mengt ze met een geprepareerdt klaar Ey, zo dik als Bry laat ze in den Sonne drogen in een Glas, ende wel gedroogt zynde, doet het in een Doosken, ende willende Rood ſchryven menget meeſt met Waater en klaar Ey.

Nota: Zoo in uwe Verwe eenige Blaaskens of bobbelkens komen, zoo neemt wat matërie uyt uwe Oren, of een droppelken OſſenGal, of een weynig Myerhe, doet het in de Verwe, zy zullen in 't roeren verdwynen.

IV.

Om Cinaber of Vermilioen te beryden, dat men daar mede Schryven of Schilderen mag.

NEemt den Cinaber, ende wryftet zeer wel op eenen Steen, met ſchoon klaar water, ende laat hem droogen, doet hem daar na ineen Glaasken of in eenen ſchonen nieuwen Pot, giet 'er pis by, menget wel te gaader, ende laatet zoo ſtaan, tot den avond, dat als den Cinaber gezonken zy. Als dan ververſcht de Pis, doende als booven, ende laatet zoo tot den morgenſtont ſtaan ruſten; aldus ende zoo lange de Pis ververſchende, tot dat het wel gepurgeert zy: te weeten vier of vyf daagen. Daar na neemd het wit van een Ey wel geklopt, tot dat het in klaar Waater verandert zy, het welk gy op den Cinaber, gieten zult tot 'et een vinger dik boven zwemme. Onder roert daar na wel met een ſtoksken of ook met een kleyn beentjen, ende laat den Cinaber zinken: ende doedt als gy te vooren met de Piſſe gedaan hebt, twee of drie daagen lang dit zal den ſtank van den Pis wegneemen, het welk gedaan zynde, doet 'er ander wit van het Ey by,

menget wel te zaamen, ende 't is gedaan, maar men moet het wel geſtopt bewaaren; Ende t'elkens als gy te werken ſtellen wilt, roertert wel omme. Als het wit van den Ey wel bereyt is op de na geſchreven maniere, zoo en corrumbeert of verderſt het nimmermeer.

V.

Een goeden manier om Breſilie te bereyden.

NEemt een mengelen goed klaar oud Bier, twee gemeene Roemers oud Regenwater, een Roemer Wyn-Azyn, doet daar in een half pond Breſilie, drie lood witte klaren Aluyn, ende een lood Gomme Dragacanti, ziet het te zaamen op de helfte, ende giet het als dan klaar af, ende behoud het reynelyk datter geen ſtof noch vuyligheyd in kome, word hoe langer hoe ſchoonder.

VI.

Nog een ander manier om heel ſchoone Rood Breſilie te maken.

NEemt een lood Breſilien hout, kleyn gemalen, bykans zoo veel Aluyns, ook gebrooken in een half pints Potjen, ende daar op Regenwaater, tot het hout bedekt is, laat het een nagt weeken, doet 'er dan 's morgens zoo veel Wyn-Azyn, dat het Potjen op drie vingêren breet bedekt zy. Siedet dit te zamen, tot dat het vier deelen ofte meer ingezoden is, gy zult het dikwils onder 't zieden omroeren, daer na zult gy 't zelve door eenen doek zygen in eenen ſchoonen Pot, ſtopt hem wel digt toe, 't zal goeden Inkt zyn.

VII.

VII.

Om Bresilie te bereyden, en vierderhande Verwe daar af te maken.

NEemt Bresilie ende zoo veel klaer water als gy wilt, ende laatet meer dan het derdendeel in zieden, of tot dat u het koluer aanstaat, dat is tot dattet rood genoeg is, daar na deeld de verwe in vier deelen. Ende wilt gy van d'eene deel roode verwe maken, doet'er niet met allen toe, want het zal van zelfs alzulks weezen. Wilt gy van de andere deel blauwe maken, zoo doet'er wat kalk water by, ende het zal een zeer schoon blau zyn, maer de Bresilie moet blau weezen. Wilt gy violetten hebben zoo doet 'er looge by: Maer wilt gy ternyt hebben, zoo doeter Alumen Fecis by.

VIII.

Om schoone Blauwe Inkt te maken.

NEemt wel gesuyverde Smalde, mengt ze met Gomwater, ende dat matig. dat het niet dik zy: ende om de proeve daar van te doen, zo maakt een Letter ofte twee met een Smalde, ende droog zynde, legt 'er een schoon Papier op, wryft dat Papier, 't welk op de Letters leyt, styf met ter hand, blyft het Smalde aen 't Papier hangen; zoo moeter meer Gomme in. Om wel met de voorsz Smalte te mogen schryven, zoo moet men een slappe lange genebde penne hebben. Zoo de Smalte te bruyn word door lange staan, giet het Gomwater af, ende doet 'er klaar water op, roert het wel om, ende laat ze zinken, ende giet alsdan dat water daar van tot dat ze weder schoon is, ende als gy ze wederom bezigen wilt, giet 'er Gomwaater op, als vooren.

IX.

Om op driederhande maniere Gelen Inkt te maken.

NEemt Orpigment, of Auripigmentum, fyn gewreven, met klaar Eygetempert, is schoone gelen Inkt.

Desgelyks Saffraan met Eyerdoyers gemengt, is goeden gelen Inkt.

Item, Saffraan geweykt in versche klare Eye een Etmaal lang, dat is 24 uren, giet dat geel Ey-Water in een Potjen ofte Schelpe, ende tempert daar bereyden Masticot in, het is ook schoonen gelen Inkt.

X.

Van Besie Geel, die men Duyvels Besien noemt, ende om 't zelve te gebruyken.

DE gele Besien of Duyvels Bezien: naar dat ze gestote of geplet zyn, zonder datze tot Pulver gestoten zyn, 't welk niet en mag wesen, zo moet men die te weyke stellen met witte Aluyn, of Water daar Aluyn in gesmolten is, ende het zal hem tot een schoone klare gele Verwe geven.

XI.

Om Groen te maken daar men mede Schryven ende verwen mag.

NEemt Spaans groen, Litargirium ende Quikzilver, stampt het wel te zamen met Kinderpisse, daar na schryft 'er, verft 'er, of schildert 'er mede, ende gy zult een zeer schoone koleur zien, of 'et Amerant Verwe waar.

XII.

XII.

Nog om Groene Inkt te maken.

NEemt Wynruyt, stoot het in een Mortier, wringt ze door een doek in een schelpe, ofte elders in, doet daar gewreeven Spaans groen in, tempert dat met Gomwater, laat het twee of drie dagen staan zonder roeren; want het beste en het schoonste leyt boven: men kan dezen Inkt wel een half Jaar in een Glas goed houden.

XIII.

Nog Groene Inkt op twee andere manieren.

NEemt Spaans groen, lang ende sterk gewreven met Wyn steen, ende Wyn-Azyn, ende door een doek gedaan, ende alzoo gebesiget, is goed: Item, Zap-groen met Gom-Water gemengt, is ook goet.

XIV.

Om Groene Letters te schryven.

NEemt het zap van Ruyte, Spaans groen, ende Saffraan, breekt het al te zamen, mengt het met Gom-Water, ende schryft 'er mede.

XV.

Om Witte Inkt te maken.

NEemt Lood wit wryft het wel, tempert het als dan met sterk Gom-Water, of met een maatelyk Lym-Waaterken, desgelyks met klaar Eyen getempert, is schoonen witten Inkt op het zwart.

XVI.

XVI.

Om Witten Inkt te maken, waer mede op Wit Papier geschreven, gemakkelyk gelezen wort.

NEemt versche witte en wel gewasschen Eyerschalen, wryftze wel op eene Steen, met klaar water afgespoelt. Doetze daar na in een schoon Schotelke tot dat het Poeder al te gronde gezonken zy, als dan gieter 't water ligtelyken af, ende latet Poeder van zelfs in de zonne droogen, en gy zult een uytnemende schoon wit hebben, zulks als ter Werelt geensins gelyk zyn en zal, by alzoo verre dat men 't wel reynlyken beryden en bewaren Als gy het te werken stellen wilt zoo neemt Gomme Armoniacum wel gewassen en gezuyvert, van de geele Schellen die daar om is, laatet daar na eenen dach lang in gedisteleerde Azyn weeken, des anderen daags zult gy 't al gedissolveert vinden, en den Azyn zal wit worden als Melk, den welken gy door een schoone doek doen zult, ende zult 'er voort een luttel van de voorsz. Poeder mede temperen: schryft 'er ofte schildert 'er mede, ende gy zult een zonderlinge schoone Wit hebben boven alle Wit ter Wereld.

XVII.

Een goede manier om Goud te bereyden dat men daar mede schryven kan.

NEemt opregte Zal Armoniac, ende zeer vet Gom-water, dat doet men zoo lange wryven tot een wit Papjen wort, ende als dan zal men een blat geslagen Goud t'effens nemen, ende dat daar wel onder wryven tot dat het kleyn zy, ende als dan zal men wederom een ander nemen, ende dat ook zoo gewreven zynde, wederom een ander, tot dat gy des Gouds genoeg hebt. Nota, dat het zelve Goud

oud wel een uure gewreeven moet werden, neemt
:t als dan wel reyn op, ende doet het in een zuy-
r glafen fchale, met zeer klaar ende zuyver regen-
aater, het zelve laauw makende, roert als dan
et een zuyver veerken wel onder malkanderen;
de laat het ftaan zinken, giet het Waater zoetlyk
, vult het wederom met fchoon Waater, ende
ert het wel om, gy moet het Waater zoo dikwils
gieten, ende wederom vers op gieten, tot dat al-
de vettigheydt ende onzuyverheydt wel af is: En-
: als dan zuldy 't Goud zoetjens met een fchoon
enceel in een Schelpe doen, ende verfpreyden in
Schelpe, laat het als dan drogen. Als gy het ge-
uyken wilt zult gy klaar en Dun Gomwaater ne-
en, ende gebruyken daar 't UL. belieft, maken
et meer nat als gy van noden hebt.

XVIII.

Om fyn Goud te bereyden daar men mede Schildert of fchryft.

NEemt geflaagen Goud, ende vier droppelen Honings, mengt wel al te zaamen, ende doet t in een Glaasjen. Ende als gy het te werke ftel- wilt, zoo tempert het met Gomwater, ende het gedaan.

XIX.

Op een andere manier Goud te bereyden.

NEemt alzoo veel geflagen Zilver of Goud, als gy wilt, ende fpreydet uyt in een glazen effene hale, die met fchoon klaar water een weynig nat maakt zy, ende breekt het met den Vinger, ma- nde zomtyds uwen Vinger nat, maar en breyt'et :t te wyd uyt, continueert aldus tot dat wel ge- ooken zy, daar altyd wat waters bydoende, ende

als u dunkt, dat het wel ende genoeg gebroken zy vult de Schaal voort met schoon klaar water, end onderroert ze zeer wel, daar na zuldy het laten ruste een half ure lang, daar zult gy het waater al zoet jens afgieten, ende het Goud zal in den grond va der Schaale leggen, het welk gy na uwe believe zult laaten droogen. Ende als gy het te werke stel len wilt, zoo tempert met Gom-Water, ende me moettet wel gedekt houden, op dat het niet vuy en worde. Dit is de alder aardigste manier, or gemaalen Goud of Zilver te maken die men beden ken mag.

XX.

Om met zilver uyt de Pen of Penceel te schryven.

WIlt gy nu Zilver bereyden om daar mede uyt d Pennen ofte uyt den Penceel te schryven, zo handeld daar mede op de zelve manier als hier bo ven van het Goud is gezeyt, behalven dat gy i plaats van geslagen Goudbladen zult moeten neme geslagen Silvere blaaden: De rest is alles gelyk al met Goud.

XXI.

Om verheven Letteren van Goud en Zilver te maken.

NEemt twee of drie bollen looks maaktze we schoon ende stootze en parsser zap uyt, zoo sty als gy meugt. Dan doet 'er een luttel Inks by, to dat het zwart is, of een luttel Saffraan zonder Ink ende schryft daar mede grootachtige Letters of an dere, ende laatze droogen. Daar na zoo overtrekt ze noch eens om zoo dik te maken als gy die be geert, ende laat ze droogen; Als gy uwe Gou

aar op leggen wilt, zoo maaktze warm met uwen
assem, ende legget daar op u Goudblaaden, dan
ektet terstont met Catoen, ende wryftet, zoo zal
t 'er afgaan daar 't niet gevat en heeft Ende zoo
oende, zal u werk vergult blyven ende verheven,
et welk lustig zal wezen om te zien.

XXII.

Om Letters en Inkt-plakken uyt te doen op Papier.

NEemt Zalpeeter ende Ongers Koperroot, van elks een Pond, disteleert te zamen; dan neemt en Spongje, en maakt die nat in dit water, ende vryft daar meede de Letters, zoo zullen zy terstont ytgaan. Ofte anders, neemt poeder van wit Been n Plaaster twee oncen, wryft het wel kleyn en nengt ze t'zamen, en tempertze dan met den Doer van een Ey, ende bestrykt daar mede u Letters, n laatze alzoo droogen. Dat gedaan zynde, schrapt l met een Penne-Mes zoo zal het Papier wit blyen.

XXIII.

Een Waater dat de Letters terstont etet van 't Papier.

NEemt een Pond Ongers Koperroot, drie Pond Zalpeeters, vier oncen Vermiljoen, ende vyf ond Aluyn, Roomsche Folie, stootet te zaamen ot Pulver, ende disteleert in een glazen Vat met acht vier, zoo zullender af distileeren twee Waners, het eene wit, ende het ander groen. Is het at gy neemt een luttel van het eersten, ende legeet op een beschreeven Bladt Papiers, wryvende

voorts met een scherpen grauwen doek op de Le ters, zy zullen terstond afgaan van het Papier, en 't zal zoo wit wezen, als ofter nooyt Inkt gewe en hadden. Ten anderen, ist dat gy 't voorzey Waater warm maakt, ende over dien damp ho een beschreeven Bladt Papier: Het zal tersto zien, als of 't over tien jaar te vooren geschrev waar.

XXIV.

Om een Poeder te maken, daar men de Ink plekken, die op het Papier gevallen zyn, ook de geschreven Letteren, mede uyt den P pieren doedt.

NEemt wel gewreeven Ceruse, tempert ze m Amandel-Melk, laat ze droogen, dan zult g ze weder wryven, ende laat ze dan droogen als be ven, ende dat tot zeven reyzen: ende bewaart d aldus te poeder gebragt. Ende als gy 't gebruyke wilt, om de plekken ende het geschrift uit te doen neemt een kleyn doexken in schoon Waater nat ge maakt, wringt het Water uyt ende spreydet op d plaatze daar gy 't gebruyken wilt, laat 't daar ee luttel tyds op leggen tot dat het Papier en den Ink wel vochtig afgeworden zyn, daar na neemter di doexken wederom af, ende op de plekken of Let ters die gy uyt doen wilt, doet een weynig van he voorzeyde Ceruys-poeder, ende laatet alzoo eene geheelen nacht leggen. Des anderen daags neem eenen droogen schoonen doek, ende wastet weede op het voorzeyde Poeder, het Papier zalder hee wit of blyven, om daar op te moogen schryven al te vooren, ende beeter ook. Ende en is ter eerst reyze noch niet al uyt, zoo doet het noch eens, en de gy en zulter geen gebrek aan vinden.

XXV

XXV.

Om Linien te maken, dewelke na dat het geſchrift droog zyn zal, alzoo ligtelyken uit te doen zullen wezen, dat het ſchynen zal dat men zonder Linien geſchreven heeft.

NEemt Paragoen-Steen, ſtamp ende wryft het wel: Daar na neemt van den alderbeſten Terarium Vini Albi gecalcineert, laat 'et diſſolveeren n een Schotel vol ſchoon klaar Water, ende gieten t dan af: met dit water zult gy het zwart Paragoen oeder temperen, tot dat het Inkt geworden zy, aar gy u Papier of Francyn mede regelen zult, en e ſchryft op deze regelen met gemeynen Inkt. Als t geſchrifte droog zal zyn, om de voorzeyde Linin te verdryven, zoo wryftze met harde kruymen an Tarwen Brood, ende zy zullen verdwynen als f zy 'er nooyt geweeſt en hadden.

Het verbeetert en vermeerdert NATUURLYK TOVERBOEK OF SPEEL-TONEEL DER KONSTEN.

Het ZEVENDE BOEK.

Begrypende de voornaamste dingen in de Tydreekeningen en eenige andere vermakelyke Rekeningen.

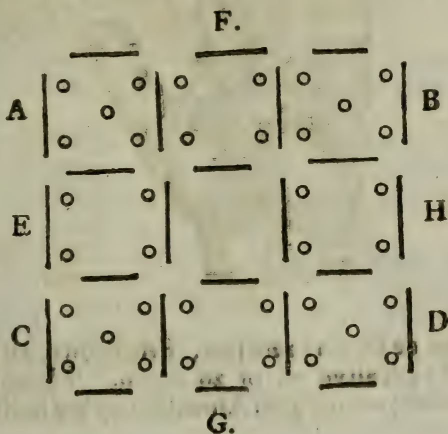

I.

Om 32 Soldaten in een zekere ryen gestelt, acht uit te nemen en vier in een andere plaats te zetten, te doen schynen dat'er geen gemist worden.

IN 't volgende vierkant A, B, C, D, zyn in den omtrek acht kleynder vierkant, F, A, B, C, D, E, F, G, H, in yder zet men vier Man. Welke in yder Linie recht of neerwaarts geteldt, altyd 12 Man zyn. Nochtans van de binnenste, E, F, G, H

I, 2 Man weg genomen zynde, als 2 uyt E, 2 yt F, 2 uyt G, en 2 uyt H, welke t'zamen 8 Man maken, en in plaats van deze 8, zo zet men . Man, in yder hoek, van A een, B een, C een, n D een, zoo blyven in de Linien even wel 12 Mannen als te voren.

II.

Hoe men op de Hand tellen kan hoe veel dagen yder Maand heeft.

OM dit te weten, zoo houd u duym, middelste Vinger en Pink om hoog, en de twee andere Vingers om laag. Al de Vingers die nu opsteeken zy 31, en die nederleggen 30, teld dan van Maart af, laat de Duym Maart zyn, de voorste Vinger April, de middelste Mey, de volgende Junius, de Pink Julius, de Duym wederom Augustus. Gaat zoo tot de Pink toe, welke December is, komt dan

weder tot de Duym Januarius, Februarius, nu weet men wel heeft altyd 28 of 29 dagen. 't Is gerieffelyk wanneer yemand geen Almanach by zig heeft.

III.

Wanneer driederley Perzoonen uyt driederley glazen drinken, te weten uyt welke een yeder gedronken heeft.

WAnneer dit gedaan werd, moeten daar drie glazen zyn, elk met verscheyden vogt gevult, als Bier, Mee en Wyn, yeder getekent met een bezonder getal, 1, 2, 3. laat het Bier getekent zyn 1, de Mee met 2, en de Wyn met 3, diergelyk getal schryf ik mede de perzoon toe, als Petrus 1, Claudius 2, en Maarten 3, nu zeg ik tegens den eersten, namentlyk Pieter, als hy uit zyn glas drinkt, dat hy het getal verdubbele: Maar Claudus de twee-

de,

de, zal het getal van zyn glas met 9 multipliceeren en *Marten* de derde met 10, deze drie getallen by een getelt zynde, hiet ik die van 60 af trekken: Vraagt dan hoe veel getal dat 'er uyt gekomen is, dat divideert men met 8, zoo zal de quotient het eerste glas aanwyzen, de rest dat na de divizie over gebleven is, het twee, waar door dat dan ook het derde betekent is.

By exempel: *Peterus* drinkt uyt het glas met Mee, zoo verdubbelt hy het getal des glas, welk 4 uytbrengt.

Claudius drinkt ook uyt het Wynglas en multipliceert zyn getal 3 met 9 't welk 27 uytbrengt.

Marten nu drinkt uyt het Bierglas, zoo multipliceert hy 1 met 10, 't welk 10 blyft.

De zomme by een getelt zynde, brengen 41 uyt, trekt die van 60 af. zoo blyft 'er 19 over, divedeert die met 8 komt 2, en blyft over 3, hier uyt volgt dan dat *Petrus* de Mee, *Claudus* de Wyn, en *Marten* het Bier gedronken heeft.

Of men hier het getal des eersten Drinkers glas met 3 multipliceeren, de tweede met 10, en de derde met 12, welke getallen alle drie te zamen getelt werden, 't welk van 7 afgetrokken, en het overige met 9 gedivideert werd, zoo wyst u den quotient het aan gelyk het genomen is.

IV.

Om 't Guldengetal te vinden van de Geboorte Christi af, tot nu toe, en in 't toekomende.

MErkt dat het gulden getal alle Jaren niet meer dan een vermeerdert, en niet hooger en komt dan 19, want als ze 19 is, zoo is het Jaar daar aan weder 1, en vervolgens alzoo van Jaar tot Jaar, altyd geduurende, ende is in Alexandrynschen en Roomschen Almanach zyn beginzel gegeven in het

eerste Jaar des *Conciliums* van *Nicenen*. Anno Christi 323 van welke te rugge gerekent, zoo werd bevonden als dat ze in 't eerste Jaar na Christi geboorte geweest is tweede, daarom dat ze gezonden kan werden na dien regel doet 1, tot den Jaare Onzes Heere Geboorte, deeld dan het zelve door 19, het overschot van de deelinge geeft te kennen het Gulden getal: zoo daar niets overblyft, zoo is het getal, 19.

By Voorbeeldt.

Neemt het Jaar 1678. en teld by 't zelve een getal, 't welke 1679. uytbrengt, deelt het zelve door 19, zoo schiet 'er 7 over 't welk het Gulden getal is van 't Jaar 1678.

Neemt 't Jaar 1690 hier by doet 1 komt 1691 divedeert dit door 19 komt.

```
   1 8
   8 7
 1 6 9 1 { 8 9
   1 9 9
     1
```

Als het 0 is zoo is het Gulden getal 19.

Het getal van 89 wyst aan, dat 'er zoo veel omkeeren van Gulden getal geweest zyn van Christi Geboorte af tot nu toe, het Jaar van 1691. heeft 1 voor 't Gulden getal.

V.

Om het Gulden getal op de leden van uw Vingers te tellen.

IN deze Figuur ziet gy dat al de leden binnen hant juyst 10 uytmeeten: daarom zoo beeldt alle de gulden getal op de zelve leden: in zulken vervolg en

order

order als gy hier ziet: telt dat op de zelve leeden by 100 Jaaren, op volgende manieren stelt het jaar Onzes Heeren op 't onderste lit van de kleynste Vin-

ger of Pinke, en het jaar van 100 op 't tweede lidt des zelfs, dan 200 op 't derde lidt, en 300 boven op de Pinke, dan 400 op 't onderste lidt van de ring-vinger, 500 op tweede lidt des zelfs, 600 op 't der, de lidt, 700 boven op de zelfde, dan 800 weder beneden op 't nederste lidt van de middelste Vinger-alzoo voorts tellende, dat gy komt op de bovenste van den Duym, op welke dan komt te vallen 1800 zo mag men dan voorts als men wil 1900 zetten van vooren aan het nederste lidt van de Pinke, en van daar wederom gaande voorts, als van begin aan ron-

rondom tellen tot eeuwigheyt toe, en zult verstaan, alleen t'elken reyze yegelyk jaar te gevallen komt op zyn gulden getal, voren geteykent.

By Voorbeeldt.

Het jaar 300 komt te vallen boven de Pinke, aldaar vind gy het Gulde getal 16. Item 1500 komt op 't uyterste van de voorsz. Vinger, daar vind gy het Gulden getal 19. Item 1600 valt op de benedenste lid van de Duym, alwaar het Gulden getal gevonden wert 5 te zyn, tellende voorts rondom tot in toekomende, ende alzoo kunt gy bekomen het Gulden getal van yeder hondert of duyzent.

Als gy nu het Gulden getal van hondert jaaren gevonden hebt, zoo zult gy lichtelyk het Gulden getal van de volgende jaaren vinden, herstellende de 19 getallen op de binnenste leeden van uw Linkerhand in zoodanige gevolg als deze Figuur uytwyst.

Als by Voorbeeld.

Om te weten het Gulden getal van 't Jaar 1678 want het Gulden getal van 1600 is gevonden 5, zo stelt dat Jaar 1600 op het tweede lidt van de voorste Vinger, alwaar 5 getekent staat, ende telt van daar voorts van jaar tot jaar een lidt rondom in des zelve order als die getallen op deze hand staat getekent, zoo zal het jaar veertien ten eynde komen, boven op de Pink, stelt het volgende jaar 15, van vooren aan op het onderste lidt van de Duym, en de resterende jaaren vervolgt voortaan tot het jaar 78, van welke gy het Gulden getal begeert te hebben, en vald het eynd van de voorsz. alwaer 7 staat, 't welk het Gulden getal is, en het naast komende jaar zal het Gulden getal 8 zyn en dat moet gy alzo vervolgen.

Dit

Dit zelve hebt gy ook tot allen tyden lichtelyk [illegible]
volgen op d'eygen hand, want al ſtaan de Gulden
getallen daar juyſt niet op geteykent, zoo wyſt dat
lid dat zelvige genoegzaam uyt.

By Voorbeeld.

Ik begeer by memorie te weten wat Gulden getal op het bovenſte van de Ring-vinger valt, de leeden van de Duym houden in vervolgens 3 getallen, de voorſte Vinger, 4, maken t'zamen 7, de middelſte Vinger 4 komt 11, dan op het benedenſte lid van de Ring-vinger komt 12, ende de andere 13, de derde 14 het bovenſte 15.

Om

Om te weeten wat Gulden getal 't zelve lid moet hebben na de eerste Figuur zo is 't te bemerken dat de benedenste leeden van de punt tot aan den Duym zyn 3, de ander leeden van de Ring vinger, van gelyken vervolg, zyn meede 5, facit 10 de derde leden van de middelste Vinger zyn mede 5, maken 15. Zoo is daarom het bovenste van de Pink 16, en boven op de Ring-vinger valt 17.

VI.

Van het Maan-getal.

HEt Maan-getal wyst ons in den Almanach van Maand tot Maand den eersten dag der Hebreeusche of Griekſche Maanden of Lunatie, op welke dag de Nieuwe Mane komt.

Dit getal vermindert jaarlyks elf, of 't welk al even veel is, vermeerdert negentien, en mag wel 30 weezen, maar niet daar booven, de Epacta regt contrarie; welke de ouderdom der Manen aanwyst en jaarlyks elf vermeerdert of 19 vermindert, blyvende altyd beneden 30.

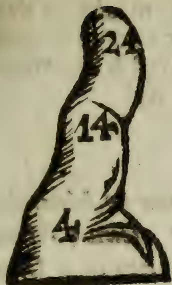
Dit Mane-getal verloopt alle 312 jaaren, en 208 dagen, een geheelen dag, die zy vermindert, gelykerwys de rekeninge van de anticipatie der Nieuwe Mane is mede brengende.

VII.

Om het Maan-getal op de drie leden van den Duym te vinden.

HIer toe zyn drie getallen van noden, op de drie leden van u Duym, welke veranderlyk zyn na de anticipatie of verloop der Nieuwe Manen, ontrent alle 312 jaren een, als boven verhaalt is.

Om dan de zelve te stellen na deze tydt, beginnen van 1513 aan Anno 1700 na den Nieuwe Gregoriaansen

aansen styl, zoo neemt voor de wortel of eerst Maan-tal 23, en addeert tot dezelve 11, komt 34 want de zomme mag niet boven 30 klimmen, stelt de resterende 4 op 't onderste lid van den duym, d'andere getallen werden bekomen door gedurige toedoeninge van 10, daarom tot de 4 zynde gestelt op 't benedenste lid van den duym, addeert 10, zoo komt 14 op 't middelste lid, hier toe dan weder 10, komt 24 op den duym.

Nota. Na den Ouden-styl te reekenen, zo is de wortel of eerste Maan-getal 12 van Anno 1577 af, tot 1881 te geduurende, daarom zo doet 11 daar toe zoo hebt gy beneeden op den Duym 25 om te hebben de andere getallen, zo teld 10 tot 23 weg werpende 30, blyft voor het middelste 3, daar toe weder 10, zoo hebt gy 13 boven op den Duym, tot den Ouden-styl dienstig.

Om hier uyt te vinden het Maan-getal, zo trekt het Gulden getal van u jaar 20 de rest steld op de drie leden van u Duym, zettende op 't benedenste lid 1, tellen zoo voors opwaarts dat boven drie komt dan beneden werden 4 zo lange rondom gaande, tot dat gy de reste voltelt hebt, merkende dan dat lid daar de tellinge op ge-eyndigt is, addeert dat getal te zamen, op 't zelfde lidt gettekent met u gestelde reste, weg werpen de 30, indien u zomme is, zoo krygt gy het Maan getal des zelve jaars.

By Voorbeeld.

Het jaar 1697 van welke het Gulde getal geweest is, en de rest uyt 20 is 13, welke na de tellinge op den Duym is eyndigende onder op den Duym alwaar

4 ge-

4 getekent ſtaat, addeert 13, tot 4, maakt op welk het Maan-tal of Epacten zyn, maar zoo de zomme hoger is als 30, zo ſnyd 30 af en de reſt is het Maantal na den Nieuwen Gregoriaanſchen ſtyl.

VIII.

Om altyd te vinden op wat Dag van de Maanden van January en Maart dat het nieuwe Maan is, zoo min of meer na den Nieuwen of Oude Styl verſchelende.

ALs gy nu 't voorgaande het Maan-getal geleert hebt, zoo doet tot de zelve 7, werpende 30 weg, zo de zomme meer komt te bedragen, 't gene daar uyt komt, wyſt aan den dag wanneer het Nieuwe Maan in January en Maart zyn zal.

By Voorbeeld

Anno 1671 na den Nieuwen-ſtyl is het Maan-getal 17, teld daar 7 by, zo hebt gy op den 24 Maart en Iannuary Nieuwe Maan volgens de ſtelling van *A.* Metius, dat als men daar by doet in plaats van 7. komt het met onzen Almanak op 22, en na den Ouden-ſtyl op 12.

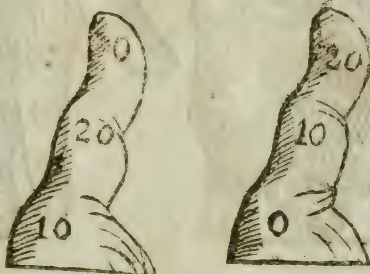
IX.

Den Dag der Nieuwe Mane van January en Maart noch lichter te bekomen.

IN 't voorgaande hebben wy drie getallen op den Duym geſtelt, als 4, 14, 24, om door den zelven op deze tegenwoordige tyd van hondert jaren 't Maan-tal te vinden, na de nieuwen Gregoriaanſche-ſtyl,

ſtyl, waar door voorts bekent gemaakt werd op wat dag in January en Maart het Nieuwe Maan zal zyn, welke dag der Nieuwe Mane lichter te bekomen zal zyn, als geſtelt werd op de Duym deze drie volgende getallen 10, 20, 0, gelyk als deze Figuur aanwyſt, trekt nu het Gulden getal van u tegenwoordig Jaar uyt 20, en de reſt telt als voren geleert is, en het getal daar u reſt op eyndigt, addeert tot dezelve reſt, zo hebt gy na den Nieuwen-ſtyl gevonden den dag der Nieuwen Manen in Januarius en de Maart.

By Voorbeeld.

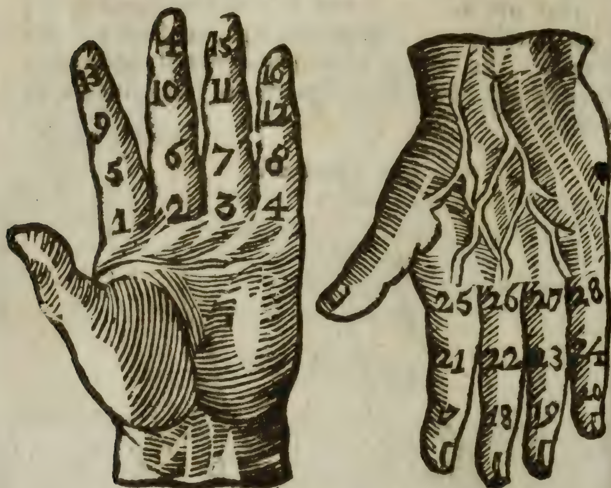

Anno 1678 is het Gulden getal 7, deze van 20 getrokken reſt 13, welke op de drie leden des Duyms getelt als voren, zoo eyndigt dezelve op 't onderſte eynden des Duyms, alwaar 20 ſtaat deze met 13 geaddeert, wyſt den dag van de Nieuwe Maan in Januario en Maart volgens *Metius*.

Maar om na den Ouden ſtyl te werken, zoo ſtelt de drie getallen op de drie leden van de Duym op volgende ordre 0, 10, 20, en werkt als voren gezegt is.

X.

Den Sonnen Cirkel te vinden op de hand na de Oude en Nieuwe-Styl,

ANno 1621 is na den Ouden-Syl de Sonne-cirkel 1 volgens *Metius*, daarom ſtelt 't zelve Jaar op 't onderſte lid van uw voorſte Vinger, en telt van daar voorwaarts van Vinger tot Vinger, eerſt de onderſte leden, en dan de bovenſte toppen of Nagelen vervolgende voorts mede alle die krakelen buyten hands, welke alle te zamen zyn met 28 t'elken reize, ſpringende van de Pink op de voorſte Vinger, gelyk in de Figuuren ſtaat afgebeeld. Merkt dan op wat lid, dan u Jaar is eyndigende, en die wyſt u aan het Sonne cirkel.

Van den Jare 1625 tellende na de ordeninge de getal-

tallen van den Jare 1621 af, zoo bevind gy dat het Jaar 1625 is eyndelyk op het vierde lid van de voorste Vinger, namelyk op het Getal van 5, welke dan zal zyn het Sonne-cirkel, maar rond tellende tot 78, zoo krygt gy het Getal 2, welke het Sonne-cirkel van 't Jaar 1678 is, volgens *Metius*. Maar zoo gy 't zelve begeert na den Nieuwen-styl, zo addeert by 't zelve 20, en zo het zelve hoger komt als 28, zo trekt daar 28 af, en het overige blyft het Sonne-cirkel na den Nieuwen-styl.

IX.

Drie Perzonen, drie verscheyde dingen onder haar verborgen hebbende, te raden wat een yeder heeft.

DRie Perzonen als Piet, Kees en Klaas, hebben onder haar lieden verborgen een Ring, een zilveren Beker, en een goude Kroon, om nu te raden welk een yeder verborgen heeft, zoo laat den Ring een, de Beker twee, en de Kroon drie zyn.

Laat daar na het Getal des dings, dat den eersten heeft genomen multipliceert met drie, des anderen met tien, en 't getal des dings dat den derden heeft met twaalf, de zomme van het geene dat daar af komt laat u zeggen, dat gy trekken zult van 72, 't blyvende divideert door 9, 't komende, zeyd u 't geene dat den eersten heeft verborgen, en 't half deel van 't overblyf 't geene den tweeden heeft genomen, het den derde meld zich zelfs.

By Voorbeeld.

Laat Piet bebben genomen den Beker, Kees den Ring en Klaas de Kroon, dat is 2, 1, 3, mul-

tipliceert nu 2 met 3, een met tien, en drie met twaalf, komt 6, 10, 36 addeert, die komt 52, trekt die 72 blyft 20, deelt die door 9 komt 2 voor de Beeker die Piet heeft. d'overblyvende 2 neemt half, komt een voor den Ring die Kees genoomen heeft, en by gevolg heeft Klaas de goude Kroon verborgen.

XII.

Vier Perzonen, vier verscheyde dingen onder haar verborgen hebbende, te raden wat elk heeft.

DAer zyn vier Perzonen, Steeven, Klaas, Kees en Matthys, dewelke onder haar verborgen hebben een Schelling, Ducaton, Ryxdaalder, en een Rozenobel, om nu te raden welk een yder zal genomen hebben, zoo laat de Schelling zyn een, de Ducaton twee, de Ryxdaalder drie, en de Rozenobel vier.

Daar na laat het getal van de Schelling multipliceren met twee, 't getal van de Ducaton met 21, van de Ryxdaalder met 25, en van de Rozenobel met 26, laat dan deze vier uytkomsten by een tellen, de zomme zeggende, trekkende dezelve van 260 het resteerende deelt door 24, het quotient zeyt u't geene dat dan den eersten heeft genomen, het resterende divedeert met 5, en het quotient zegt dat den tweeden heeft genomen, en 't overblyvende van deze twee divizie, meld 't geene dat den derden heeft verborgen, het resterende zal dan den vierden moeten verborgen hebben.

By Voorbeeldt.

Laat Steeven hebben de Ryxdaalder, Klaas de Roze

Rozenobel, Kees de Ducaton, en Matthys de Schelling, zo komen deze vier getallen, 3, 4, 2, 1, nu multipliceert 3 met 2, 4 met 21, 2 met 25, en 1 met 26, zal komen 6, 84, 50, en 26, die t'zamen geaddeert, komt 166, dit nu gezegt zynde, trekt het van 260 reſt 94 die door 24 gedivedeert komt 3 voor de Ryxdaalder die Steeven genomen heeft, en d'overige 22 divideert vorders met 5, komt 4, voor den Rozenobel, die Klaas genoomen heeft; maar het overblyvende van deze tweede divizie te weten twee, meld dat de derde Ducaton had genoomen, de reſterende Schellingen zal Matthys dan moeten verborgen hebben.

XIII.

Om te vinden hoe veel Boonen de vier-en twintigſte knoop zoude mogen bedragen.

ZOo ſtelt zommige getallen drievuldig opklimmende na malkanderen aldus;

0.	1.	2	3	4.	5.	6.	7.	8.
1.	3.	9.	27.	81.	143	729.	2187.	6561.

Multipliceert nu 6561 (ſtaan onder 8) met 2187 (daar 7 boven ſtaat) komt 14348907 voor het getal daar 15 booven behoort te ſtaan; want 8 en 7 maaken 15.

Multipliceert vorders 14348907 met 6561, (daar 8 boven ſtaat) zal komen 94140178827 voor het getal daar 23 behoort boven te ſtaan. Want vyftien en acht maaken drie-en-twintigh, zynde van het beginzel hier vier en-twintigſte getal, en zoo veel boonen beloopt de vier-en-twintigſte of de laatſte knoop.

Wyders multipliceert deeze 94143178827 met 3 (de proportie) komt 282429536481, hier van

neemt een, de waarde des eerste knoops, deelende de rest als 2824295 39536480 door twee (de proportie min een) zal komen 141214768240 voor de zomme aller boonen van de vier-en-twintig knoopen, 't zelve divideert nu met 200 tot penningen, en de Penningen met zestien tot ? Stuyvers, met dertig tot Daalders zal koomen 1470987 Daalders 5 Stuyvers: en eenen vyftig Penning.

XIV.

Vrage.

HEziodes eens aan *Homerus* vraagende hoe veel Griekfche Zoldaten dat 'er tegens Troyen opgetrokken waren ? *Homerus* antwoorde: de Grieken hebben zeven keukens en yder keuken leggen vyftig Braatspitten, en het vleys dat aan elk Spit gebraden werd, is voor 900 Menschen. Vrage hoe veel Zoldaten dan dat 'er voor Troyen opgetrokken zyn geweest ? Antwoort 315000 zynde driemaal hondert duyzent, en 15000 Zoldaten.

XV.

Vrage.

OP een Hofstee werden vier Jonge Dames van haare Vryers 483 Stuks Boom - Fruyt vereert. en dat van vierderley zoorten onder een geleydt: Waar af d'eenen neemt een zeeker getal, d'andere neemt een vierde des getals (min twee stuks) meer de derde neemt een vierde des getals (meer 15 Stuks) min als de eerste, de vierde neemt eens zoo veel (min tien Stuks) als de derde : Vraage hoe veel Stuks yder Dochter nam ? Antwoort de eerste hondert, de tweede 123, de derde 90, de vierde 170.

XVI.

XVI.

Manier om behendige Brieven te ſchryven door verplaatzingen van Letteren of door Cyfer-getal.

WAnneer gy yets geheyms aan malkanderen ſchryven wil dat een ander niet leezen mag, zoo weet men de Letteren te verplaatzen, als een A voor een B, en B voor een C, en zoo voorts.

Aldus heeft den Keyzer Julius Cæzer gedaan, ziet hier van Suetonius in 't leven van Julius Cæzar desgelyks ook Octavius Auguſtus, die A voor B, en B voor C zettende.

Voorbeelden voor deze.

ABCDEFGHIKLMNOPQRSTUVWXYZ.

Neemt.

BCDEFGHIKLMNOPQRSTVUWXYZA.

Of

ZYXWUVTSRQPONMLKIHGFEDCBA.

Tot een Voorbeeld.

Deo optimo debemus optima.

Komt.

Efp pquknp efcfnwt pquknb.

Of neemt Cyffer getal in plaats van de Vocalen als,
1bcd2fgh3 KLmn4pqrST 5Wx6Z

Tot een Voorbeeld

Een yeder te verplichten en niet verplicht te zyn: is meer als menſchelyk.

Komt.

22n 6d2r t2 v2rpl3cht2n 2n n32t v2rpl3cht t2 z6n 3s m22r 1ls m2nſch2l6k.

Men maakt ook de Letters die dubbeld ſtaan met een ſtreek boven op.

XVII.

Om acht kannen Wyn in twee even deele te deelen, zonder meer als deze drie ongelyke Flessen te gebruyken, d'een van acht kan, d'ander van vyf, en de laatste van drie kannen.

De drie Letters A B C, betekent drie Fiessen A van 8 kan, B van 5 kan, en C van drie kan; schenkt de fiesse B eerst vol uyt de Flesse A, en 't geene noch in B over is, namelyk twee kan, schenkt die in C, vuld nu wederom de Fles B uyt A, en 't geene in B is, doet daar van C voort vol, Dewyl nu in C alree twee kannen waren, zoo moet volgen dat uyt B in welke 5 kannen waren, maar een in C geschonken is, en derhalven in B alleenig vier kannen zyn gebleeven, het welk de begeerde helft was.

XVIII.

Om te raden wat getal ymant gedagt heeft.

DOet yemant een getal denken, by exempel 8, doet dit vermenigvuldigen met drie, komt 24, laat dit midden door doen, komt 12, dit weder met

3 ver-

3 vermenigvuldigt, komt 36; nu moet men vraagen hoe veel maal negen in de uytkomst is, zo zal hy antwoorden 4 maal dit getal met twee verdubbelende, maakt het gedachte getal 8 of.

Wanneer ymant nog eens gedagt heeft, by voorbeeld 7 doet het met drie vermenigvuldigen, komt 21, ('t welk wanneer dit getal oneven is, zo moet'er altyd een by gevoegt werden,) maakt dan 22 midden door gedaan zynde, maakt elf, laat andermaal 3 vermenigvuldigen, maakt 33, Vraagt nu wederom hoe veel negen daar in is, antwoort driemaal, zoo verdubbelt deze drie en maakt 6, doet daar nog 1 by, en komt zeven het gedagte getal.

XIX.

Om te raden hoe veel oogen ymant onder en boven geworven heeft.

LAat ymand werpen hoe dikmaals als hy ook wil; zoo zal yder Dobbelsteen onder en boven altyd 7 hebben. Zoo hy nu met twee Steenen 6 maal geworpen heeft, zoo moeten daar onder en boven 84 oogen geweest zyn.

XX.

Een ander manier.

LAat ymand 3 gedagt hebben, doet het hem verdubbelen, maakt 6, telt daar 4 by komt 10 multipliceert met 5, maakt 50. teldt daar twaalf by, komt 62, multipliceert het zelve met tien, komt 620, trekt hier van 320 af, rest 300, doet hier de laatste Letters aan de Regterhand weg, rest alleenlyk 3, welk het gedagte getal is.

verdubbelt	3
maakt	6
vermenigvul.	------
	10
multipliceert	5
	50
addeert	12
	62
multipli-	10
	620
trekt	320
	300

XXI.

De oogen te raden die met drie, vier of meer Dobbel-Steenen geworven zyn.

OM dit te doen, zoo weet dat de oogen van yeder Steen altyd onder de tien zyn, en men kan de oogen van elk Steen, ook voor een getal nemen dat ymant denkt. By exempel, ymant werpt met drie Steenen, wanneer gy nu begerig zyt te weeten, hoe veel oogen dat op elke Steen in 't byzonder zyn, en op alle drie te zamen, zoo zegt dat hy de ogen van een Steen verdubbelde, en daar noch vyf by telle, en met vyf multipliceere, laat by yder uytkomst elf doen, laat dan de oogen van de andere Steen by deze zomme te vergaderen, en dat dan met tien multipliceeren. Eyndelyk, laat daar de oogen van de derde Dobbelsteenen by tellen; dit alles behoorlyk gedaan zynde, zoo vraag na de uytkomst, trekt daar dan 350 af, en 't geen daar over is, zyn de oogen.

XXII.

Om te raden verscheyde Getallen die ymant denkt mits dat het Getal minder zy dan tien.

LAat ymant gedacht hebben 3, 5, 8, 2, het eerste getal verdubbelt of met twee gemultipliceert komt 6, daar by 5 getelt komt 11, die met 5 gemultipliceert komt 55, daar by 10 getelt maakt 65 hier by gedaan het tweede getal 5, komt 70, dat door 10 gemultipliceert, brengt 700, hier by gevoegt het derde gedagte getal 8 komt 708, dit met 10 gemultipliceert, geeft 7780, daar by het vierde gedagte getal getelt, maakt 7787, trekt daar van af 3500,

3500, zoo is 'er overig 3582. Dit getal in order gezet, is het eerste getal 3, het tweede 5, het derde 8, en het laatsten 2.

XXIII.

Een ander manier.

LAat ymand drie gedagt hebben, doet het verdubbelen, maakt zes, doet daar 5 by, komt 11, multipliceert het zelve met 5, maakt 55, by welke tien vergadert, multipliceert nog eens met 10, rest 650, trekt daar 350 af, blyft 300 van welke het getal aan de Linkerhand het gedagte getal is, te weten drie.

Exempel.

3 denkt
—— Verdubbelt
6
5 addeert
——
11
5 multipliceert
——
55
10 addeert
——
65
10 multipliceert
——
650
350 trek af
——
300 rest

Een ander.

LAat ymand 9 gedagten hebben, doet hem dan nog een tweede getal denken dat minder is als het eerste als 7, dat hy dan noch eeu getal denken dat zoo veel meerder is als het eerste, als elf doet hem dan deeze twee laatste getallen te zamen adderen, en die u zeggen. Zeo is de helft daar van het eerste gedagte getal, of zo gy in de getallen laat te zamen rekenen zo is de derde part het gedagte getal.

Exempel.

9

7
11 addeert

18 de helft is

9

XXIV.

Een ander.

LAat ymant 10 gedagt hebben, laat dat getal hem verdubbelen, komt 20, zegt dat hy daar 6, of meer na u believen by telt, maakt 26, laat dit dan midden door deelen, komt 13, dit gedaan zynde, laat 'er dan zoo veel afdoen als eerst gedagt is, blyft 3, als men nu begeert te raden hoe veel daar overig blyft, zoo doet midden door dat getal, dat gy daar hebt laten by doen 't welk dan 3 is, en met dit overige getal 3 over eenkomt.

Ex-

Exempel.

Verdubbelt	10
	20
telt	6
de helft	
	13
	3

XXV.

Om te weeten als men verscheyde Dobbel-Steenen geworpen heeft, hoe veel het getal der oogen uytbrengt.

LAat ymant met drie Stenen werpen, die geworpen heeft moet dan het getal van de ogen te zamen rekenen, laat dan een Steen leggen, en doet hem rekenen de onderste oogen van de twee andere Stenen, 't zelfde getal by het vorige rekenen. Laat dan nog eens werpen met de twe Stenen, en rekent de ogen die boven zyn by het ander getal, laat dan weder een Steen leggen, en rekent dan de ogen die onder de andere Steen zyn, by het vorige getal. Doet dan nog eens werpen met de derde Steen, en vergadert de ogen die boven zyn by de vorige zomme, laat deze Steen dan ook leggen gelyk de andere. Dit gedaan zynde, moet gy zien de ogen die boven op de Stenen zyn, en telt daar 22 by, zo zult gy het kunnen raden.

By Exempel.

Zo in de eerste werp zyn geweest 3, 4, 2, welker zomme 9 maakt. Laat dan een Steen alleen leggen zoo hy leyt, te weten drie, neemt dan de twee onder-

derfte oogen van de twee andere Stenen, welk makende 3 en 5, telt die by de 9 maken 17, werpt dan weder met deze twee Stenen, de bovenfte ogen zynde 6. een telt by de 17, en maakt 24. Laat dan een apart leggen, telt dan de andere ogen van de andere Steen by 24 en brengen uyt 25, werpt dan weder met de laatfte Steen, welk zynde vergadert die by 25, en maken 26, beziet nu de ogen van de Steen die boven leggen, welke zyn 5, telt daar 21 by, maakt 26 Welk het geraden Getal is.

XXVI.

Een eeuwigdnurende Almanach.

DEze Almanach werd aldus geftelt: Voor eerft dan ftel ik de Zondags Letters welke zyn volgenden van yeder Jaar in 't toekomende.

Sond. Lett.	*Jaren.*	*Jaren*	*Sond. Lett.*
D	1682	1695	B
C	1683	1696	A G
		1697	F
B A	1684	1698	E
G	1685	1699	D
F	1686	1700	C B
E	1687	1701	A
		1702	G
D C	1688	1703	F
B	1689	1704	E D
A	1690	1705	C
G	1691	1706	B
		1707	A
F E	1692	1708	G F
D	1693	1709	E
C	1694	1710	D

Nu

Nu volgen de Maanden, Dagen en Zondags letters in haar order.

April.	*September.*	*Junius.*	*Augustus*	*Majus.*	*January.*
30	30	30	31	31	31
		November.			
		30			

Julius.	*December.*	*Februarius.*	*Maart.*	*October.*
31	31	28	31	31

29

1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				
G	F	E	D	C	B	A
Zond.	*Maand.*	*Dingsd.*	*Woensd.*	*Donderd.*	*Vryd.*	*Saterd.*

Om nu te zien wat datum van het Jaar is, zoo weet men voor eerst het hoe veelste Jaar het is na Christi Geboorte, als ook de Maand en Dag der weke, als ymand dit in zyn hooft heeft, kan hy ligtelyk te regte komen.

By Voorbeeldt: ik zie in de Tafel op het Jaar 1682 dat de Zondags Letter een D is, zo ga ik met deze D en zie wat voor een dag daar onder staat, zo bevind ik Woensdag. Dan zo zoek ik in de Maand in wat voor een regel hy staat en bevinde in de zevende October. Nu weet ik ten naasten by of ik in 't begin, midden of einde der Maant ben, en dewyl wy nu dit schryvende op het eynde lopen, en heeden Dingsdag is, zoo tel ik met myn Woensdagh daar

daar de Zondag Letter D op ſtont, en komt tot 21 welk is *Woensdag*, 22 *Donderdag*, 23 *Vrydag*, 24 *Saturdag*, 25 *Zondag*, 26 *Maandag* ergo heden *Dingsdag* den 27 October.

Indien 't nu geheel aan 't eynde van de Maand is, dat is den 31 October, en ik wil weeten den hoeveelſten ik morgen kan zoeken. Zoo ſpeurt eerſt uw Maand op, die November is in de vierde reye of order. Dan zo kom ik wederom tot myn Woensdag, die in de reeks van die Maand op 4 valt, zoo tel ik voort tot het eynd welke is Saturdag, en keer my weder tot het begin, zoo valt Sondag op een, want giſteren was het Saturdag den leſten October.

Nog dien ik te ſpreeken van de Schrikkel Jaren: alwaar in de order twee Letters gevonden werden: By voorbeeld, in 't Jaar 1684 is B en A twee Zondags Letters, zoo regeert B alleen tot Maart, en A begint met de Zondag in Maart. Hier moet zorgvuldig opgelet werden, anders zoude men ligtelyk konnnen dwalen.

XXVII.

Om de getallen op verſcheyde manieren in Verzen uyt te ſpreken.

IN het Duyts begrypt de volgende Rym alle de getallen.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. t'zamen,

Stelt men alle de getallen zonder nul bequaam.

Vyf, twee, acht, negen, drie, zeven, een, vier, zes,
Vier, drie, zeven, een, vyf, twee, acht, negen,

5. 2. 8. 9. 3. 7. 1. 4. 6.
4. 3. 7. 1. 5. 2. 8. 9.
Deze zyn alzoo te lezen in 't Latyn.

Quinque

Quinque , duo , octo , novem , tria , septem , unum , quatuor , sex :
Sex , tria , septem , unum , quinque , duo , octo , novem.
Op die manier telt men ook in 't Neêrduyts.
1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. ziet,
Onregt in maat-getal dat vliet.

XXVIII.

Een zonderlinge wensch van een Vogelaar.

Zeker Vogelaar gaande uyt schieten , vangt twee vogels , ziende nog verscheyde anderen , wenste dat hy nog zoo veel , en dubbelt zoo veel hadde ; zoo zouw hy met zyn twee , hondert kunnen maken. Nu is de vrage hoe veel Vogels daar geweest zyn ? Antwoord.

De Vogels zyn geweest	14
Noch zoo veel doen	28
En noch zoo veel	56
Daar by getelt.	2
Maken	100

XXIX.

Het getal eenes Osses voeten te rekenen.

IMandt vraagt my of ik wel tellen en na rekenen kan de voetstappen die zyn ploegende Os dien dag gedaan heeft , op het geploegde land ? Hier een weynig over peynzende geef ik tot antwoort , dat de voetstappen, die hy de gantschen dag gedaan heeft , niet meer te zien zyn, veel minder te tellen en uyt te rekenen , dewyl de ploeg , de zelve alles bedekt heeft. Zoo dat dit een vraeg is om een konstig Rekenmeester te bedriegen.

XXX.

Waarom dat'er minder Wolven zyn dan Schapen.

DIt schynt yet wonders te wezen, dewyl de Wolven veele in 't getal voortbrengen en de Schapen maar een gelyk, en de Schapen gedurig tot nut van de Menschen geslacht worden.

Maar men moet weeten, dat al is 't dat de Wolven veele te gelyk baaren, de Schaapen nochtans dikwylder baren dan de Wolven. Item dat de Wolven malkanderen in hongersnoot opeeten, want zy komen in kringen by malkanderen lopen en vegten, die dan dood blyft is een aas voor de levende, elk gevecht zoo lange duurt tot zy alle verzaadigt zyn.

XXXI.

Hoe een Echte Zoon, zynde de vierde binnen het Jaar dat zyn Vader Trouwde, kan gebooren werden.

WAnneer ymand trouwt, kan 't gebeuren, dat de Vrouw in d'eerste 3 Maanden, elke staag een misval heeft, 't welken alle Maanden 1 zynde, drie uytmaakt, nu als zy in de 4 de Maand weder zwanger is, en de 9 Maanden vol uyt draagt, zoo heeft zy 3 Kinderen binnen het Jaar gehad.

XXXII

Een aardige inhout en uytcyferinge op een bort by een Meester die de Cyfer-konst leerde, in School opgehangen.

Op dit Bort stont dan aldus geschreeven.

HOort Arithmeticasche Geesten,
Twaalf Buykrommelingen maken een Veeste.
Twaalf

Twaalf Veesten gevangen in Neus of Mond,
Maaken een wel gefalmeerde Strond,
Twaalf Stronten, let hier wel op,
Maaken zoo veel Stront als een Schop,
Twaalf Schoppen Strons afgestreken met een Lemmer,
Vullen gezamentlyk eenen Emmer,
Twaalf Emmeren Stront, 't zy van Wyzen of Narren,
Maaken uyt een volle Karren.
Twaalf Karren Stronts, 't zy kleyn of groot,
Vullen een volkomen Boot.
Twaalf Booten Stronts van Borgers of Eelen.
Maak en uyt een heel Karvele,
Nu moet men weten en verstaan
Hoe veel Buykrommelinge in een Karveele Stront gaan?

Facit 3583180 8 Buykrommelingen

Uytcyferinge van de nevenstaande voorstellinge.

Buykrommelingen 12 in een Veest.

12
———
24
12
———
144 in een Stront.
12
———
288
144
———
1728 in een Schop.
12
———
3456
1728
———

 20736

20736 in een Emmer.
12

41472
20736

248832 in een Karre
12

497664
248832

2985984 in een Boot
12

5971968
2985984

Buykrommelingen 35831808 in een Kar

XXXIII

Van de Progressen en van de wonderbare menig vuldiginge der Dieren, Planten, Vruchten Gout en Zilver, als men altyd argumentee met zekere proportie.

HIer zal ik u voorstellen niet min zekere ative a admirable dingen, maar zoo zeker en zoo lic te bewyzen, dat men niet en behoeft al de getall te multipliceeren, om daar van proeve te doen, voor eerst.

XXXIV.

Van de Mosterzaatjes.

IK zegge dat al het Zaat dat in twintig Jaar van e Mostertzaatje zal voortkoomen en zouden ni konnen blyven in het geheele begryp des Werel

wa

wanneer die ſchoon duyzentmaal grooter was als ze is, en anders niet en ſtelde als kleyne Moſtertzaatjens van het middelpunt af tot booven aan het Firmament, dit word beweezen als volgt, een Plante van Moſtertzaat, kan alleen ligtelyk voortbrengen meer dan duyzent korlen, maart laater ons maar duyzent neemen, en geduurende twintig Jaaren, dat is 20 maal 1000 gemultipliceert, mits dat men al de zaatjes die yder Jaar voortkomen wederom zaayt, die t'elkens een plant voortbrengen van 1000 zaatjes, dit zoo zynde, zal daar ten eynde van 17 Jaaren een getal koomen, dat zoo veel zands te boven gaan zal alſſer leggen kan, tot het Firmament toe, want volgens de Rekeninge van *Archimedes*, en de alderzekerſte opinie van de grote des Firmaments, die ons *Ticho Brabo* naargelaaten heeft, zoo kan het getal der zanden uytgedrukt worden met 49 cyfers, in plaats dat men voor het getal der Moſtertzaatjens in 17 Jaare alreede 52 cyfers vint. En alzoo een Moſtertzaatje ongelyk grooter is als een zantkorreltje, 't is wel te gelooven dat voor de 17 Jaar al het zaat dat ſucceſſivelyk van een zaatje kan voortkomen in het begryp des heele Werelds niet zoude konnen worden begrepen, en wat zoude het dan zyn, zoo men continueerde te multipliceeren elke reys met duyzent tot 20 Jaren toe 't is een zaak zo klaar als den dag, dat de veelheyd der Moſterkoorntjes 100 duyzentmaal grooter zoude zyn als de geheele Weereld.

XXXV.

Van de Biggens.

IS het niet een geneugelyke en een admirable propozitie, dat men zeyt dat de groote Turk met alle zyn inkomſte niet een jaar lang zoude konnen voeden,

den, alle de Biggen die in twaalf Jaar tyds van een zog en van haar geslagt voortkomen, en nochtans is het een waaragtige zake, want laat ons nemen datter een zog t'eener dragt 6 voort brengen kan, als twee Mannekens en 4 Vroukens, en dat yeder Vrouke 12 Jaren lank zoo veel Biggens voortbrengt men zal bevinden na experientie des tyds, meer dan 23 millioenen Biggen en zoggen, en alzoo een Kroon des Jaars niet te veel is om zoo een Beest te onderhouden en te voeden, want het geen twee Penningen des daags en bedraagt, moest men ten minsten zoo veel Kroonen hebben om die een Jaar lang te onderhouden, en alzoo den grooten Turk geen 33000 millioenen des Jaars inkomen en heeft is de propozitie waaragtig.

XXXVI.

Van de Graankoorntjes.

GY zult alle verwondert zyn, zoo ik zegge dat een Graantje Koorns, met al dat in den tyd van 11 Jaren successivelyk of voortkomen kan, dit getal Koorntjes uytbrengen zal, 244. 140. 626. 000. 000 000. 000. welke bedraagt 244 Quintilioenen.

De zake gestelt dat men alle Jaar zaayden, en dat yeder zaatje 50 Koorntjes voortbracht; het welke weynig is, want zy brengender zomwyle 70. 80. ja 100 voort, ook wel meer, deze zomme zal een cubyk Lichaam maken van 244140 Fransche mylen, gevende aan yeder 100 Koorntjes voor lengte en diepte, en dien volgens zoo gy naamt 244. 1400 Steden zoo groot als Parys, haar gevende een myl in 't vierkant, en 100 Voeten in de hoogte, en de zelve zoude vol Koorn zyn van boven tot beneden, schoon dat daar anders niet in waar als Koorn, neemt nu dan een Maat ofte een Schepel zoo veel

Wa-

Water als een eubyze voet, begrypende een millioen koorntjes, zoo komender 244. 140. 624. 000. 000 000. Schepel, een getal dat zoo groot is, dat zoo men het wilde laden in Scheepen, een 1004 Scheepen in welk Schip deede, men zoude zo veel Scheepen behoeven, dat ze de Oceaan qualyk zoude konne dragen, te weten 244. 140. 624. 000. 000. 000. En rekende yeder Schepel tegen het vierde deel van een Kroon, zullen de zelve beloopen, 61 634. 156. 250 000. Kronen die ik niet geloven datter in de gantsch wereld zyn, is het dan niet wel gemenageert, dat men een zaatje zaayt, met al dat'er in een heel Jaar van voort komt, mits dat men Landeryen hadden daar toe van noden, en onder dien niets en consumeerden.

XXXVII.

Van de Erweeten.

IK wil dat elke Erweeten 30 andere voortbrengen, en dat men al die daar van komt 12 jaren zaayde, dit zo zynde zal men bevinden 531. 441. 000. 000. 000. 000. Erweeten, als men der 50 geeft voor de lengte, breete en dikte van een Voet in 't vierkant, zullen dezelve uytbrengen 4 251. 528. 000. 000. Teerlingen Voeten, laat u een Teerling Voet, dat is een vierkante Voet waardig zyn, een vierendeel van een Kroon, zo zullen ze meerder Kronen belopen als der in de geheele Wereld zyn, namentlyk 1. 620. 882. 000. 000. Kroonen, en zoo yemandt deze Erweeten wilde verspreyde door de geheele Wereld, en zoude het gantsche vlak van de Kloot der Aarde en van het Water niet mede konnen bedekken, als hy die maar leyde een Erweet dik op malkanderen.

XXXVIII

Van de menigvuldiging der Menschen.

DAar zyn'er die niet begrypen konnen hoe 't wezen mag, dat van 8 Perzonen die na de zondtvloet overbleven, te weten vier Mans ende vier Vrouwen, zoo veel Menschen gesprooten zyn, als 'er behoefde om een Monarchie te beginnen onder Nimrots, en een Armade toe te rusten van 200 duyzent Menschen, omtrent 200 Jaaren na de Sondtvloed, maar de zake is zoo wonderlyk niet, als men neemt een van de Kinderen Noë, want merkende, dat de generatie zig over dertig Jaaren vernieuwen, en zevenvoudig vermeerderen konne, van een Familie vermenigvuldigen agtmaal hondert duyzend Zielen ofte Menschen, in deze vernieuwinge des Werelds, waar in de Menschen doenmaals langer leefden, en meer vrugtbaar waren, daar zynder die het wonder geeft, het geen men leest van de Kinderen Israëls, dat zy van 70 in 't getal na 120 Jaaren zoo vermenigvuldigen, dat ze sterk waren over de 600 duyzend comparante Perzonen zonder de Vrouwen, Kinderen, en ander Oude, die bekwaam waren tot den Oorlog: maar die anders effen rekening wilde maken, zal bevinden, dat de Familie van Jozeph alleen bestand genoeg was om dit getal uyt te brengen, hoe veel te meer dan nog alle de Huysgezinnen t'zamen.

XXXIX.

Progressie of voortgank loopende tot 64 toe.

NOch is het goed Mathmaticus te zyn, om niet bedrogen te werden? Gy zult luyden vinden, zoo zimpel, dat zy eenige koop zullen maken, met conditie van zoo veel Koorns te geven, alsser van nooden zyn om te vullen 64 plaatze, leggende een koor-

koorentje in de 1 plaatze, 2 in de tweede, 4 in de derde, en zo voorts, en zy en zien niet de goede luiden, dat alleen haar Solders, maar alle de Magezynen der Weereld, daar toe niet genoeg en zyn; want het getal van de koorentjes bedraagt over de zomma van 18446744095 1615, het welk zo groot is dat men daar mede zoude konnen laaden 1779199825 Schepen, als yder Schip konde houde 2500 mudden koorn, dat ligtelyk te onderzoeken is, en zoo men wilde tellen zoo veel Deniers alzer Greynen zyn, en dat reduceerd, tot groot Geld, het zal zoodaanigen schat uytbrengen, dat nog Crassus, nog Crezus, nog Thinnoyze, nog Spanjaarts, nog al de Princen der weereld, het tiende deel daar van niet zoude kunnen voort brengen, daar zyn meer graankoorentjes als Deniers, nogtans is 't kennelyk, datter in de gantsche Wereld niet genoeg en zyn, om alle de voorgemelde Schepen te laden. Nog was het een zaake vry wat absurter, zoo ymandt aannam te vullen 64 Plaatzen, te meten zoo veel alszer syn in het Schaak-spel, ofte op het Dambort, voortgaande met 3 voudige proportie, want hy behoeven moeste 1445612734309374948859464642 7 graankorentjes of deniers, en zo dit weyt-korentjes waren, en dat men daar de Scheepen mede wilde laaden men zoude een zulken schrikkelyken getal Schepen van doen hebben, dat ze niet alleen den Oceaan zoude bedekken, maar meer dan hondert millioenen golven, die zoo groot waren als het water en de Aarde t'zamen, zoo de Graan van Coriander waren, men zoude der meer dan 70 globen mede konnen stofferen, zoo groot als het Aardryk 't welk alles ligtelyk te rekenen is, zoo men de Graantjes reduzeert in eenige maten, en de lading de Scheepen conzidereert, vergelykende een graan Coriander met een ander dat grooter is, alles na de Geometrische proportie.

XL.

Van een Dienaar op zekere conditie aangenomen.

EEn Dienaar zeyt aan zyn Heer, dat hy te vrede is te dienen zoo lang als hy leeft, als alleenlyk dat hy hem geve zoo veel plaats Aarde als hy behoeft om te zaayen een korentje Graans, met alles datter in acht jaaren van voort komen zal, meent gy dat dit goede koop zy voor my, ik achte dat het een diefachtige koop is, want wanneer hy maar van doen had de vierde van een Duym voor de plaatze tot yeder korentje, en dat elk niet meer teffens voort bracht als 40 Graanen yeder Jaar, zoo zalder ten eynde van acht jaaren, komen voor het getal der Koorentjes, ofte Graanen 6553640000000, deze met 4 tot Duymen gemaakt alzoo het vierendeelen zyn, komt 1638400000000 Duymen, laat nu 12 Duymen een Voet maken, zoo gaander 144 Duymen in het vierkant, in een Voet door welke de voorige genoemde 1638400000000 gedeelt zynde, komt 1377777777 vierkant Voet, neemt nu dat een uure gaans in de lankte heeft 1800 Voeten, zo zal een uure in 't vierkant doen 324000000 Voeten hier door de vierkant Voeten gedeelt zynde, zoo komter voor het quotient over de 35 uren in 't vierkant, die myn Heer den Knegt om zyn kooren te zayen van doen zal hebben, dat by na een hele Proventie is.

Vervolg

DEze laatste queftie hebbe ik doorgaans moeten veranderen, en na onze Styl voegen alzoo die van den Auteur defect en vol fouten was, gelyk ik ook by na alle de anderen hebbe moeten veranderen, hier kon ik niet na laten een exempel by te voe-

voegen, dat eertyds gestelt is by Ludolf van Keulen, zynde de laatste questie van zyn Algebra ofte konst vraage, staande in het Boek van den Sirkel, daar hy aldus spreekt:

Een Man brengt uyt Indien 40 Diamanten welke meer dan hondert Ducaten waardig zyn, deze wil hy aan een ander verkoopen, alzoo dat den kooper betaalen zal voor den eersten Diamand een Zantkorrentje, voor den tweeden tien, voor den derden 100, voor den vierden duyzent, voor den vyfden 10000, en zoo voort altyd voor de volgende Diamanten tienmaal zoo veel zand-kornen als de naast voorgaande, en dat tot den veertigsten Diamandt toe. De vraag is, of de kooper wel mogelyk is de Diamanten met het beloofde Zant te betalen? Antwoort onmogelyk.

Volgt de Bewyzinge.

LAat A.....................B de lengte zyn van een duym breet, deze wert gedeelt in 30 gelyke deelen, dan werden gezien 30 spazien waar van tussen elk gaan 20 zantjes kornen in de lengte aan malkanderen rakende, en konnen leggen, nu ik neeme dat daar 100 leggen konnen, dat is, tusschen A ende B 300 leggen, als nu een Voet lang is twaalf duym dan komt voor een Voet in de lengte 3600 zandtkoornen; Item een groote Duytsche Myle doet 22500 Voeten, dezen gemultipliceert met 36000 komt 810000000, en zoo veel Zandtkornen digt aan malkanderen geleyt, zullen langer linien maken als een Duytsche Myle, deze multipliceert met 5000 zoo komt voor 5000 mylen lengte 40500000000000 zandkoren diens quadraat in 16402000000000000000000000, dit quadraat is een korn dik, het welk gemultipliceert met zyn radix, maakt 6943012500000000000000000000000000000000

00000, dit is een corpus van 405000000000000 santkoorn hoog, en dik, en grooter dan 5 Duyzendt duytze Mylen, dik, lang, en breed, het welk veel grooter is dan de gantsche Weereld, en by zoo verre het Aardryk met alles dat daar op ofte aankleevende is, Sant waaren: zoo zoudt men nochtans den Diamantkoper niet kunnen betalen na zyn voorgaande begeeren.

10000000000000000000000000000000000000000000000
dat veel meer is als het voorgevonden getal, en voor alle de Diamanten zoude komen 1111111111-11111111111111111111111111111111111111 zandkoornen, welk getal onmogelyk is te bekoomen, of voor Menschen handen te tellen, maar een getal te vinden, dat de begeerte zanden te boven gaat, en veel duyzendtmaal meer betekent, is licht om te doen. Imand heeft bedongen een Put te graaven 100 voeten, voor 50 Guldens, nu gebeurt het als den Put 80 Voeten diep gegraven is, dat zy beyde onder malkanderen oneens worden, de vraag is hoe veel den Arbeyder van zyn arbeyd ontfangen zal, facit 32 en drie agste Guldens, hier vallen twee progressie, de een beginnende van 1 tot 100, de andere van 1 tot 80, daar van zoekt by de zomme als 't volgt.

vergadert	1	1	
tot	100	80	
komt	101	81	
multipliceert met	50	40	
komt	5050	3240	zomma

XLI.

XLI.

Hoe veel Silver draad men van doen heeft om die rondtom den gantschen Aartkloot te doen.

OM dit te doen, moet men weten, dat uyt een loot Silver zes hondert voeten lang draad kan gemaakt werden. Zoo men nu meent dat de Werelt in zyn omtrek 216000 mylen heeft, zo geven 14 Mylen een Pont, en 216000 Mylen 154 Pont en vier veertiende Pont, uyt welke men zoo veel draad kan maken, dat men zulks om de geheelen Werelt kloot kan winden.

Het verbeetert en vermeerdert

NATUURLYK TOVERBOEK, OF SPEEL-TOONEEL DER KONSTEN.

Het ACHSTE BOEK.

Behelzende verscheyde Konsten aangaande het Verwen en Verlakken.

I.

Om een Papier van allerhande Verwen te maken, welkers uytgedrukte Beelt niet kan gezien werden als in den Zonne.

DE Chymie is een Moeder van wonderlyke uytwerking, altyd wat nieuws, zegt het spreekwoord, brengt Africa voort. In Vrankryk heeft zee-

zeeker Chymicus een kooperstuk uytgevonden het welke hy allerley verwen kan geven, die men niet in 't licht noch schaduwen kan zien dan alleenlyk in de Sonne, dan geeft het een koleur van zich als een Opiaal. Daar is hem veel gelds voor geboden maar wilde het niemand leeren, 't welk aldus is.

Neemt gemeen Sout een deel, Salarmoniak twe deelen want in deeze beyde zyn alle verwen besloo-ten, groene en blauwe Vitriool, Aluyn de Rocca, eens zoo veel als het bovenste: Mengt alles onder malkanderen, en zet het in een wazembad, welke de Chymisten wel bekent is. Als het vogt en begint uyt te wazemen, zoo houd daar het uytgedrukte koo-perbeelt over, zoo krygt gy uw begeerte. Hem schynt als de hals van een Duyve, en Paauwen-staart.

II.

Om Geel Was wit te maken.

NEemt een quantiteyt Geel Wasch, schaaft het zelve in dunne Schavilingen, legt het eenige tyd in de heldere locht, voornamelyk in de Mey, zoo zal het Wasch zoo Wit werden als sneeuw, 't welke men dan tot koeken zal zmelten

III.

Om Lakken of Verwen te maken uyt allerleye Wortels, Bladeren en Kruyden.

NEemt zoodanig een Kruyt, Wortel, Bloem of Bladen die gy begeert, stoot ze fyn, en doet ze in een aarde Pot, giet daar een genoegzaam deel wa-ters op, doet by yder pont ontrent een Leepel vol goede loog, dit te zamen in ruym vocht gekookt

heb-

hebbende, filtreert het Kookzel, en 't geene doorgeloopen, dropt daar een sterke solutie van Aluyn in, zoo zal de Lacca op de gront nederzinken. Deze moet gy dan zoo lange met water afwasschen tot het water daar zoet af komt, droogt dan deze Lak in de Son, of laat het vocht door een kladpapier lopen, zoo hebt gy al de Lakke op 't papier die dan haastiger droogen zal.

IV.

Om alderley Been en Yvoor te koleuren.

WAnneer men Beenen of Yvoor met een andere koleur begeert te hebben, zoo wast ze eerst schoontjes af, en kooktze in Aluyn-water, maar daar na in pis of 't Kalk-water, in welke gy eenige Geele, Blaauwe, of andere koleur gemengt hebt, kooktze wederom op, zoo zullenze alle gekoleurt zyn.

V.

Om beenders wit te maken.

NEemt Kalk en Water, legt u Beenders daar in laat ze te zamen zieden, ende schuymet altyd

VI.

Om beenders groen te maken.

NEemt scherpen Wyn-Azyn, een pont Spaans groen, gevylt Orichalchum, elks drie oncen, Rutte een hand vol: wryft ende stoot deze dingen elk byzonder, mengtze onder een, ende laat hier in de Beenders veertien dagen lang weyken.

VII.

Om wit Been zwart te verwen.

NEemt Goutglid, levende Kalk, elk zes oncen, Putwater of eenig ander water, zoo veel nodig is, mengt het onder een, en ziedet in dit water de Beenderen die gy zwart verwen wilt.

VIII.

Om allerley Been en Hout te verwen.

NEemt scherpen Wyn-Azyn in een glas, doet daar by gevylt Koper, Vitriool, Aluyn, Spaansgroen, elk even veel, mengt het onder een latet alzo staan zeven dagen lang, latet daar naar zieden, doeter de Beenders of het Hout by, daar bydoende een weynig Aluyns, ende zy zullen Verwen met al zulken Verwen als gy zult begeeren.

IX.

Een Vernis om Schilderyen uyt te halen.

WAnneer de Schilderyen doof van koleur geworden zyn, haalt men die met eenig Vernis uyt, waar door ze wederom schyne of ze nieuw waren, zo Neemt Hars die geel is, 1 pont.

Jenevergom, 2 oncen.

Veneetze Terpentyn, 1 once.

Lynolie, 2 oncen.

Laat de Hars eerst op het vuur smelten, en giet ze daar op dat ze zuyver zy, smelt de Jenevergom in de Olie, doet ze mede door, mengt dan alles onder een, en kookt het met een zacht vuurtjen, geduurig omroerende, tot alles vermengt is, en bewaart het in een glas, met welke gy de Schil-

deryen komt ophelderen, die met een Wolletjen in dat Vernis bevocht, bestrykende.

X.

Een ander Vernis, dat eerder droogt.

NEemt zuyvere Wierook,
Jenevergom, van elks even veel:
stoot ze beyde tot een fyn Poeder, doet daar zoo veel Veneetze Terpentyn by, als gy dunkt dat het genoeg is, mengt ze op het vuur, en gietze door, 't welk gy tot het eygenste gebruyk als voren kont bewaaren.

XI.

Een gulde Vocht, om Leer, Zilver en Glas te vergulden.

NEemt drie pond Lynolie, kookt op een zacht vuurtjen, tot dat je dunkt dat het genoeg is, het welk gy probeert met een Hoender Veer daar in te steeken, want als gy hem straks uythaalt en dan verbrant, zoo ist genoeg, zoo niet, moet die nog meer gekookt werden, maakt dat onder het kooke de vlamme van onder daar niet inslaat, dan is best over een Fornuys te koken. Genoeg gekookt zynde doet daar by,

Spiegel Hars.
Harde Vernis, 3 pond.
Aloes Hepatica, een vierendeel pond.

Stoot ze alle tot Poeder, en mengt ze by de Olie, en kookt alles behoorlyk onder een, indien het te klaar is, zoo doet daar nog anderhalf once of twee oncen Olie by, giet het dan daar op dat het zuyver zy, als gy nu vergulden wilt, behoeft gy maar met een Penceel te stryken, zoo zal het als Goud vertonen.

XII.

Om Pluymen van Gevogelte te verwen.

WAnneer men de Pluymen met verscheyde koleuren wil verwen, moet men haar eerst te degen met Regenwater wassen, en dan in Aluynwaater koken, en terwylze nog warm zyn in eenig saffraan water of weekzel van indigo, van sapgroen en diergelyk smyten, om zo een koleur aan te nemen als het behoorlyk is.

Van deze Pluymen kan men Mossen maken voor de Juffers, en Fontangjes en Mutzen met Franjen om het Hoofdt, Roosjes op de Hoedt, Franjen om de Handschoenen, Roosjes aan de Beenen, en diergelyk. Maar is dat ze groot zyn, maakt men daar Zomerhoedjes voor de Juffers en kinderen van.

XIII.

Een Cineesche manier van Verlakken.

1. NEemt wel gezuyvert Gom Lacca, (waar van onder zal gesproken werden) doedt deeze in een wyd glas op dat die niet en breeke.

2. Giet hier op zeer goede Voorloop van Brandewyn, tot de hoogte van vier vingeren.

3. Laat dit een dag of twee staan, zomtyds eens met eeen spatel omschuddende, op dat de Gom aan de Fles niet blyve hangen.

4. Dit gedaan zynde, zygt dezelve door een doek met de vingers uytperzende, doet het zelve dan in een Fles met een nauwe hals.

5. Laat dit op een warme plaats staan digereren, of op warme assche omtrent 24 uuren.

6 Zoo zult gy Vernis zeer klaar en doorschynent zien boven dryven. Dit is dan het Vernis om alle dingen te gladden.

XIV.

Een manier om Lacca te zuyveren.

7. MOet men Gom Lacca van zyn ſtokjen zuyveren, daar dezelve aan gewaſſen is.

8. Dan zal men dit tot grof Poeder in de Vyzel ſtooten.

9. Doet dan dit grove Poeder in een grove doek, met eenige ſtukjes zuyvere Zeep, laat dan een nagt in een kom met ſchoon water weken.

10. Roert dan des anderen daags deeze groove doek met Lak zoo lang door het water, tot dat'er een roode koleur uyt geverſt is, by welke men wat Aluyn doet, zonder Zeep, nochtans, dat tot verſcheyde gebruyk bewaart werd: 't geen dan in de doek blyft, is de gezuyverde Vernis, om hier booven te gebruyken.

Een manier om Stokjes en andere Huysraad te Vernissen.

Rood Vernis.

11. NEemt de beſte Tranen van Drakenbloed, ſmelt die in dit Vernis, die boven No. 10. in 't zakjen gebleven is, en hier onder meerder.

Zwart vernis.

12. OM een zwarte grond te maken, is het zwart uyt Beenen gebraad het beſte welk fyn gewreeven zynde, onder het Vernis ofte Lak die in het zakjen geprepareert is, gemengt werd.

De

De manier om in 't werk te ſtellen.

13. LAat een Kisjen, ſtok, of yets anders van ligt hout maken, dat zeer net gepolyſt is, en zoo gy het met verſcheyde koleuren gevlekt wilt hebben, zo neemt Vernis die zeer fyn is en mengt die onder het boven gemelde Vernis, No. 6. gemelt.

14 Met dit mengzel zult gy tot driemaal toe beſtryken, maar de eerſte ſtryking moet niet met al te dikken ſtryking wezen, maar redelyk dun, het twede moet wat dikker wezen, ende het derde noch dikker, dit laat men drogen, gedroogt zynde, wryft men 't zelve met zeer fyn gewreven Puynſteen Poeder, op dat het glad en gepolyſt werde.

15. De vlekken werden gemaakt met het zwarte Vernis No. 12 die men zoo hoog van koleur kan maken als men begeert, en leggen daar over u Vernis No. 6. tot vier of vyfmaal toe; gedroogt zynde zal men weder Polyſten. Men moet waarnemen dat de vlekken zich vertoonen als ſchilpat.

16. Uw werk dus gepolyſt en gezuyvert zynde, werd ten laatſten met de tinctuur in No. 10, uitgedrukt, twee of driemaals overſtreeken: dan wryft men weder met Puynſteen, en dan met gebrant tin, dat eerſt geſchied met een natte lap.

XV.

Om geſprenkelde gulde Lyſten en Kaſten te maaken.

17. NEemt Goud welk de Borduurders en Knoopmakers gebruyken, ſnyd die met de ſchaar zoo fyn als zand.

18. Mengt dan onder u Vernis wat rood Groen of Violetten koleur.

19. Strykt met het neerzetzel van u Vernis e nog nat zynde, ſprengt daar u Goud over, en laa het zoo droogen.

20. Neemt dan uw Vernis met Drakebloed ver mengt, en beſtrykt daar mede gedroogt zynde, her vat zulks nog eens, ſtrykt dan weder gedroogt we zende met u Vernis No 6 dan moet gy noch een met Puynſteen, gebrand Tin uw Polyſting verrich ten.

XVI.

Om Turks of Gemermert Papier te maken.

MEn laat Gomdragant of Arabiſche Gom in water weken, 't welk zo dik moet werden dat'er de Verf op kan dryven, zommige konnen dit wel met Lyn-of Styfzel water doen, daar na doet men het door een doek of zeef om van alle vuyligheyt te zuyveren; dit gedaan zynde werd dit vogt in houten bakken gedaan, die zo groot zyn als een vel Papier en omtrent twee of drie vingeren diep, dan zo ſprengt men daar de koleuren op, en werden van malkander verſpreyt; hier op legt men het Papier, gelyk terſtont zal gezegt werden.

Maar men moet letten, dat het water niet te lymig zy of te dun: want zoo het water te dik was zouden de Verwen niet vloeyen, en te dun zynde zou de Verw meeſt na de grond zinken.

Hoe de koleuren ligter zyn, hoe zy tot dit werk bequamer zyn Lak gebruykt men tot rood: Indigo of Lak-moes tot blauw, voornamelyk daar een weynig Loodtwit meede vermengt, want anders is't al te blauw. Auripigment is goed tot geel, en Ceruys ofte Lood-wit tot wit, alhoewel het zwaar is, maar men moet het uyt noodt gebruyken,

ken, dewyl 'er geen wit gevonden werd dat wit is. Elke Verw werd dan byzonder gewreeven met wit van een Ey en Osse gal, waar by zommige een weinig Pietercelie doen, doch dat is zoo noodig niet. De verw aldus op een Marmersteen fyn gewreeven zynde, doet men in bakjes, de Verwen moeten niet te dik noch niet te week zyn: het welk men beproeven kan met die op het water (daar de Gom in gekookt is) te spatten, zo ze dan op het waater dryven en fraatjes van elkander verspreyden, is het goed, zo niet moet men daar nog wat Ossegal in doen.

Men doet dan in yder Verw-bakje een quast met welke men op het water uyt elk bakje spat, tot het water meest bedooken is, het water aldus bedoken zynde, heeft men een kam, die men uyt yzerdraatjes maakt, door een houtje gestooken, met welke door de Verw gehaalt die op het waater gespat is, welke ronde droppelen zig dan zullen verspreyden, als veren, pluymen, &c. Deze kammen werde mede van verscheyde wydte en digte gemaakt, om de figuren verscheyden te maken, 't welke d'ervaring best zal leeren.

Wanneer men het Papier op zyn Frans nu gladt wil hebben, moet het geglad werden, op een lektafel of glad-tafel, die van een groote Mormersteen of twee gemaakt is, over welke uwe zware pokhoute rollen loopen, tusschen een schuyf die daar met eenig gewigt boven op gemaakt werd, om des te zwaarder te zyn.

XVII.

Een ander manier om Papier te marmeren.

PReparee rt de Verw met Pis of Brandewyn, en doet daar zoo veel osse-Gal by, tot dat het op het waater wil dryven. Het waater nu daar gy de

Verwen en ſpat moet met Arabiſche Gomme verdikt werden. Dan hebt gy Frans gemarmelt Papier.

XVIII.

Om allerley Hout op verſcheyden manieren te verwen, voor de Schrynwerkers.

NEemt des morgens vroeg zo veel verſche Paardeſtront als gy krygen kont, perſt daar de vogtigheydt uyt, en doet dat zoo langen eenige daagen achter een, tot dat gy deze vogtigheyd genoeg hebt, daar na zoo doet in elke pinte deezer vogtigheyd, zoo veel Aluyns, en Gomme van Arabien, elks zoo veel als een Boon groot, en tempert met dezer vogtigheyd al zulken Verwe als gy begeert, en in zoo veel diverſche potkens, als gy verſcheyde Verwen begeert, dit aldus gedaan wezende, zoo legt daar in zulke ſtukskens hout als gy tot het inleggen van eenig Schrynwerk begeert te gebruyken, latet daar in leggen eenige daagen, hoe langer hoe beeter dattet de Verwen zal aannemen. En alzo doen, zult gy hebben hout om in te leggen, van verſcheyde koleuren, welker Verwen nimmermeer zullen afgaan.

XIX.

Om Ebbenhout te maken, gelyk oft alzoo gewaſſen ware.

ALle hout dat hart, klaar, en wigtig is, kan tot forme van Ebben-hout gemaakt worden, gelyk als Eſſchen-hout, Ceder-hout, Moerbezienhout ofte Pok-hout, op deze maniere: Neemt eenige ſtukken dezes houts, legt ze te wyken drie ofte vier dagen lang, in Aluyn-water, ſtellet op een warme plaatze, op dattet altyd mag warm blyven, daar na

zoo

zoo ziedet in Olie, daar in dat een Hazenoot groot Vitriools en Solfers gesmeten is, een uure lang of weynig min, want hoe dat men 't langer ziedet, hoe dattet zwarter worden zal, dan al te lange en is ook niet goet, mits dat 'et daar door brandig, en al te kortbreekig worden zoude, want ist van passen gezooden zoo zal het uytneemende zwart weezen.

Het verbeetert en vermeerdert NATUURLYK TOVERBOEK, OF SPEEL-TONEEL DER KONSTEN.

Het NEGENDE BOEK.

Behelzende verſcheyde Konſten, aangaande de Dieren.

I.

Om het Hair van een wit Paart met een Oranje koleur te verwen, dat niet af en gaat.

MEn zegt dat men het Hair van een Wit Paardt met Orangie vlakken kan doen werden dat het noyt zal afgaan, ten zy het Hair uytvalt, wanneer men het Hair van een Paardt kamt zo maakt men dat Hair, 't welk gy op de kam hebt, met ſterk waater nat, 't welk gy terſtont met gemeene loog moet

moet wasschen, en zal een Orangje koleur geeven. Konnen hier de Lief-hebbers van Paarden eenige voordeel by doen, 't is haar gegund, 't geeft nochtans een voet om de Paarden met een cierlyke koleur te doen pronken, ik geloof dat men 't met yzer wel zou konnen uytwerken. Want de Katoene-winkels hebben een Katoen dat kastanie-bruyn gespikkelt is, 't welk geschied wanneer de witte katoenen eerst door een vergald water getrokken werden, en daar na met een Water-verf gemaakt uyt yzer-roest, besprenkeld werden, zynde een vaste koleur, die door 't Wassen niet af en gaat: door dit middel geloof ik dat men fraaye bruyne Paarden zoude kunnen maken.

II.

Om Eyeren lang te bewaaren.

WAnneer 't Somers heet is, en men veel eyeren van zyn Hoenderkens krygt, kan men die niet beter bewaren, dan die in droog Zout te leggen: zulks doet men gemeenlyk in Oost Indien.

III.

Om een Hoen een gantsche dag stil te doen leggen zonder zich te verroeren.

LEgt dan een Hoen dat met zyn pooten gebonden is op de vloer; welke voelende gebonden te zyn, zal zyn best doen met zyn vleugels en met spartelen om daar van verlost te zyn, doch alles vergeefs, ten laatsten wanhoopende, zal hy stil blyven leggen; als het Hoen dan stil blyft leggen, haalt dan met kryt een Linien op de vloer, ende laat het oog des Hoens daar op leggen, ontbind dan de banden van zyn Pooten, zoo zal het Hoen zo stil blyven

leg-

leggen, en niet weg vliegen, alhoewel je de Hoer daar toe aanporde.

IV.

Een manier om Eyndvogels, Ganzen en andere Gevogelte Jaren lang zonder bederven te bewaaren.

HEt gebeurt dikwils dat zommige Schilders verleegen zyn om eenige gevogelt na het leeven te ſchilderen, by gebrek van dezelve te hebben, zoo heeft men een manier uytgevonden om die ettelyke Jaaren achter een zonder bederven met haar pluymen goet te houden.

Deeze manier geſchied aldus: men neemt zulke Vogels als men wil, die men van haar Ingewanden eerſt ontwyd. Deeze hangt men met de pooten om hoog in een wyde glaaze Fles, dan zoo neemt men een Pyp Tabak, en men berookt de zelve louter. Dit gedaan zynde bind men een blaas digt rondom de Fles, maar men moet maaken, dat men in het toeſluyten een volle mond met rook binnen blaaſt, hier door konnen zy lange zonder bederven bewaart werden.

V.

Manier om Lichamen te Balzemen op de wyze van den Heer de Bils.

LEzende in de Collectana van den Heer Docter Blankaart, vindt ik de manier van Balzemen, die den Heer Louis de Bils pleeg in 't werk te ſtellen, welke aldus is.

Hy ontbloote dan eerſt de holligheeden, te weeten het Hooft, Borſt en Onderbuyk, van haare licht bedervende deelen, zynde het Vel van de ſpie-

ren los gemaakt, en goot dagelyks vier malen Brandewyn of van Pekel daar tuſſchen, waar toe hy een bequame houten mout had, om het Lichaam daar in te leggen. Het vel hielt hy gedurig met waater door een ſpongje ſlap: op dat het door de ſterke zouzigheyd en hette van de Brandewyn niet uyt zyn ploi zou raken.

Dit agt dagen geduurd hebbende, ſcheyde hy de groote Spieren ten deelen met een beene mesje zeer ſubtyl, en ſtrooyde daar tuſſchen een zeer t'zamen trekkende Poeder van Aluyn, wilde Granaat Bloemen, Granaat Schillen, Aloë, Myrrhe, Maſtrix, Olibanum, gemeene Roomſche Alzem, Averuyt, Majoleyn, Munt, Hyzoop en diergelyke meer: dit ſtroyde hy ook tuſſchen het Vel, voornamelyk in de holligheeden

Wanneer hy nu oordeelde dat de Spieren en 't vel door deze middelen van haar bedervinge bevryt waren, nam hy zyne gediſteleerde Olien, als Oleum Spicæ, Lavendulæ, Menthæ, Majoranæ, &c. En ſmeerde daar meede tuſſchen alle deelen in, welke hy daar in liet droogen, om van alle bedervingen vry te zyn, de Lichamen dus bereyd zynde kunnen vyftig en meer Jaaren zonder bederven gehouden werden.

Het Vel koleurde hy met Alkonetwortel, die in Lavendel-olie geweekt was, hier moet in 't begin zomtyds na gezien worden, om het uytſlaan te benemen.

Het Ingewant, als Hert, Lever, Long, Darmen, en wat diergelyken meer is, leyde hy drie dagen in Pekel, om alle bloed en rottende vuyligheden daar uyt te trekken, deze droogde hy dan hart tegen een vuur zonder rook, dan heeft hy daar Spiritus Vini rectificati, waar in Gum Laccæ, Copal en diergelyke in geſmolten was, overgeſtreken, dit wel tien of twaalf malen hervattende.

VI.

VI.

Een hulpmiddel tegen de muggen.

WAnneer de Muggen ymand des nagts quellen, zoo hangt men in de Bedstede alleen een zakje met Komyn-zaad, of een bosje Alzem, Sint Jans-kruyd, Kennipzaads-blaaden, &c. en gy zult geen Muggen vernemen.

VII.

Om de Weegluyzen te verdryven.

WEegluyzen of Wandluyzen in zyn Huys of Bedsteden te hebben, is een groote plaag, zo neemt dan Brazilische Peper, kookt die in waater, en schuurt daar uw Bedstede meede. Item, rookt dezelve louter alle daagen met zwaavel, zo zullen zy door de stank naar adem niet konnen krygen, by gevolg moeten zy sterven.

VIII.

Om Eyeren zoo week te maken dat men zoo door een ring trekken kan, of in een naauw gehalsde Fles steeken.

LEgt de Eyeren eenige daagen in zeer sterken Wyn-Azyn, zoo zullen de Eyers zoo week werden als deeg, rold ze dan zagjes langwerpig uyt met u hand, zoo zult gy dezelve door een ring mogen steeken, of zoo gy het zelfde in een Flesse wilt doen, zoo zal de eyerschaalen, die te vooren door den Azyn week geworden was, weder hart worden als te vooren.

IX.

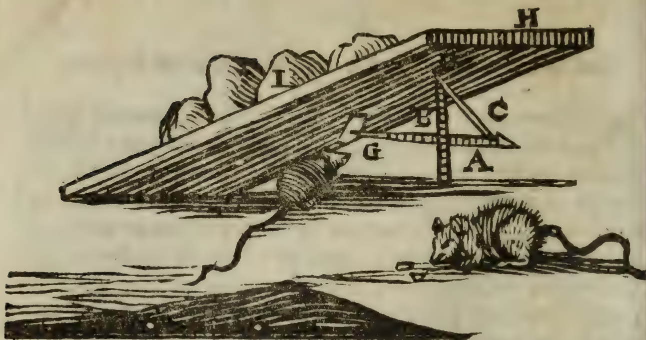
Om een Ey te maken zoo groot als men begeert.

NEemt zoo veel Eyeren als gy wilt, neemt daar al de Dooyren uyt, en slaatze onder een, bindt ze dan in een Blaas te zamen als een ronde bal steek deze bal in kookendt waater, en laat de Dooyeren stremmen; neemt daar na al het wit, doet ze van gelyken in een Blaas, en legt daar de gestremden Dooyeren midden in, bind hen dan weeder als een ronde bolle styf toe, laat hem van gelyken stremmen, dit gedaan zynde, zoo hebt gy een volkoomen Ey zonder Doyer. Neemt dan al de Eyerschalen, en na dat gy ze afgewasschen, gedroogd en fyn gestampt heb, zo laat ze eenige dagen in scherpe Azyn leggen, en maakt 'er alzoo een papjen af, dan zullen zy heel week werden bestrykt dan uw Ey hier meede met een quasje, en smeyt het Ey in 't kout waater, zoo zal het een volkoomen harde schaal krygen.

X.

Een Valle om Muyzen en Ratten te vangen.

NEemt drie houtjes als A B C, snyd in A een krappe D, op dat het houtjen C daar in mach passen. Snydt in 't zelfde houtje noch een ander krappe E om het houtjen B daar in te voegen. Snyt 'er nu noch een in het houtjen C in E om 't houtjen B daar in te voegen, steld dan dezelve als in de Figuur word aangewezen. Maakt ook het houtjen A aan het eynd G een weynig scherp om daar een stukjen Spek of Kaas aan te steeken. Legt dan op dit gestel een plank of deur H, met een zware steen of hout. Wanneer nu de Rat of Muys aan het

Aas K begint te trekken, zo valt de planke met zyn op hebbende zwaarte, den Muys of Rot boven op het lyf en verplettert hem. Deze vond ſchynt zyn oorſpronk uyt de Mathematiſche Konſten te nemen en is een middel om zich in korten tyd van zulke gedierten te zuyveren, want men kan 'er vyf of zes te gelyke zetten.

XI.

Om Hoorens zoo week te maken, dat men 'er Beeldtwerk in kan drukken.

NEemt twee Pont Potas, half zoo veel levende Kalk, twee mengelen Waater, laat het twee derdendeel verzieden, ſteekt 'er dan een Pluym in, zoo ver als zich de Pluyme ſtroopen laat, zoo is 't genoeg; zoo niet zoo laat het noch langer zieden, na dat het een weynig geſtaan heeft, zoo giet 'er het klaar af, en welke gy u ſchaafzel van hoorn twee dagen zult laten weeken; beſtrykt daar na de handen met Olie, en kneed het tuſſchen de vingers als een deeg, en drukt 'er daar na in dat gy begeerdt.

XII.

Om Hoorns in vormen te gieten als Lood.

NEemt Potas en levende Kalk, maakt daar een sterke Loog af, zied dan uw schaatzel of vylzel van Hoorns in deeze Loog, zoo zal 't werden als Pap, en wilt gy dat hebben dat dezelve eenige Verve aanneemt, zoo mengt dezelve daar onder.

XIII.

Om allerley zoorten van Vogels te vangen.

ZOo gy Vogelen met de Hand wilt vangen, zoo neemt zulk zaad, als de Vogelen die gy wilt vangen, eeten, weekt het zelve in Brandewyn, en smyt het zelve voor de Vogelen zoo zullen zy dronken werden en zich lichtelyk laten vangen.

XIV.

Dat het gekookt Vleys bloedig en wormachtig schynt.

OM zommige een walg in het eeten te doen krygen, zoo bestrooyt het gekookte Vleys met Bokken Bloed, dat gedroogt en fyn gestooten is, daar onder wat knipzel van dunne Snaren mengende, zoo zal alles schynen vol wormen en bloedig te zyn.

XV.

Om levende Kreeften zodanig rood te maken of ze gekookt waren.

BEstrykt de Kreeften rondtom met Brandewyn, zoo werde zy zoo schoon roodt, eeven of zy gezooden waaren: Indien deeze dan op een Tafel

geſtelt werden onder gekookten, zal het een zonderling ſpectakel geven.

XVI.

Hoe men een luye Maagt wakker maakt, of da[t] zich yemant moet krouwen als of 't heele lyf vo[l] Luyzen hadde.

KOopt in den Apotheek Pluym Aluyn, ſtoot he[t] kleyn, ſtrooyt dan yemand in de nek of in het bedt, zy konnen niet ruſten, of zy moeten altyd krouwen.

XVII.

Om te maken dat yemand al de honden zullen bepiſſen die op ſtraat lopen.

BEſtrykt den gene die gy wilt bedriegen, de ſchoenen met een Bokkings of met een Harings hooft zoo zullen alle honden die daar aan ruyken haar bepiſſen, dat zeer belachlyk is te zien.

XVIII.

Om de Vogels van de Vrugtbomen te houden.

WAnneer de Bomen Vrugten dragen, hebben zy veel nood van de Vogels. Hier toe nemen zommige een Stok, aan welk zy een oud Hemd met een Hoedt, &c. ſteeken, en binden hem aan den Boom; maar om dit niet te doen, moet men Knoflook nemen en binden ettelyke boſſen aan de Bomen zoo zullen de Vogelen door de ſterke reuk daar niet aankomen.

XIX.

XIX.

Een wonderlyke ervaring met een Henne, die door de kop gestoken is.

ZOo men een Henne neemt en het hoof op een Tafel legt, en een mes door het hooft steekt van boven dat het onder weder uytkomt en het mes in de Tafel blyft steken, zal het de Henne niet schadelyk zyn, wanneer men het mes daar dadelyk weder uyt halen, en de Hen haar bek opene, steekende daar een brokjen brood in.

XX.

Om twee Hennen des nachts op zyn. Vingeren te dragen.

GAat dan des nagts in het hoenders kot, wanneer de Hoenders slapen, zo houd uw vingers aan de sporen, zo zitten zy daar op, en lyden dat men haar dragen waar men begeerde. Maar met de H anen wil het zoo wel niet gelukken.

XXI

Een manier om levendige Kreeften voor te brengen.

NEemt wel gewassen Kreeften, laat ze ten minsten twee of drie uren in een goed deel Rivier-water kooken, bewaart dit kookzel, en laat de Kreeften in een kolf of Matras kooken, en haalt al het vogt over, dat gy kond krygen, en bewaart het alleen.

Brand dan de Kreeften in een Weerstuyt Ooven, en haalt daar het zout uyt door het eerste kookzel; giet het door een klad-papier, en laat de vochtigheyt uytkoken tot 'er een zout overblyft. Giet het overgehaalde Water daar over, zet het op een voggige plaats om te doen rotten, en na weynig dagen

zult gy daar kleyne diertjens in zien bewegen, die men met Osse-bloed moet voeden, tot ze groot zyn als een Erwtjen, doet ze dan in een Emmer met Revier-water en Osse-bloed, en verandert het Water en Osse bloed alle drie dagen: zo zullen zy groeyen en groot werden, tot ze de groote hebben van de vorige.

XXII.

Om een Hoen of ander Gevogelte te dooden, dat het lekker zal smaken.

LAat het Hoen of Gevogelt, dat gy doden wilt, een Lepel Azyn doorzwelgen, hout hem dan de bek weynig tyd toe, doodt hem dan, zoo zal hy zeer lekker en delicaat wezen.

XXIII.

Om voor het hooft der Paarden een witte Sterre te doen wassen.

TEn staat niet onaardig dat twee of meer Paarden voor een Karos, elk een witte Sterre voor haar hooft hebben. De wetenschap is kleyn, want op die plaats daar men begeert dat een Sterre zal groeyen, behoeft men maar 't hair uyt te plukken, zoo zal na dat dit dikwils gedaan is, aldaar wit hair koomen te groeyen.

XXIV.

Om Vogels en Visschen met de hand te vangen.

't IS vermakelyk dat men Vogels en Visschen zoo dronken kan maken, dat men ze met de hand vangen kan. Neemt Kraanoogen, stampt ze grof en laat ze onder brood bakken, werpt ze de Vogel voor, als zy dat zullen eten, werden zy zo tam

da

dat men ze met de hand kan vangen. Als men nu dit meede in het Water smyt zoo zullen al de Vissen boven komen dryven, die gy met de hand daar uyt kond halen, ende eten ze.

XXV.

Om Visschen te vangen.

NEemt Coccolus die men van Oosten brengt, Comyn, Kaaze die oud is, ende Terwen-bloeme, maakt hier van met Wyn een Massa en daar van kleyne pillekens, als Erweten, smyt die ergens in een stil Waater daar Visschen zyn, ende alle de Visschen die daar van zullen eeten, ofte proeven, zullen straks na de kant der Waater koomen, of zy dronken waren, zo dat men ze met de hand zal konnen grypen, gelyk men zulks menigmaals verzocht heeft.

XXVI.

Om de Vliegen te vangen.

NEemt een Flesje met een korte naauwe Hals, doet daar wat Honing in met wat Bier en strykt daar de rand mede, zoo zullen alle de Vliegen daar inkomen.

XXVII.

Om de Vliegen te dooden.

NEemt zwarte Nieswortel, en Orpigment legt dat te weyken in zoete Melk, besproeyt hier mede de plaatze daar de Vliegen zyn, ende zy zullen al t'zamen sterven: En indien gy deeze Melk met Aluyn, ende met Origanum gestooten, mengt

en daar mede smeert, zoo en zullen zy daar op niet zitten.

XXVIII.

Op dat de Vliegen de Beesten niet en quellen.

ZOo verre als gy de Paarden of de Muylen besmeert met het zap van Kauwoerden Blaaders in 't midden van de Zomer, zoo en zalder niet een Vliege op zitten konnen.

XXIX.

Om de verdronken Vliegen of Byen wederom levendig te maken.

LEgt de verdronken Vliegen in laauwe asch, en de verdronken Byen in zap van Nipto, en zy zullen wederom levendig worden.

XXX.

Om de Kalanders, die het Koorn op de Zolder op eeten te verdryven.

NEemt Pekel en Look, elk zoo veel genoeg is, ziedet te zamen, en besproeyt hier mede de Solder ende den Muur.

XXXI.

Noch op een ander wyze.

NEemt Sagapenum, Moer van Olie, Bevergeil, Savelboom, Solfer, Hertshoorn, vette Galbanum, elks zo veel nodig is, ende berookt hier mede de Solder.

XXXII.

Hoe dat men de Vogels kan leren spreken.

MEn moet de Vogels, die men wil leeren spree-ken of zingen, voor eerst in 't duyster houden, dan zal men een Kaarsse ontrent haar huysken houden, ook zomtydts honger laaten leyden. De jonge en die de breedtste tongen hebben, die zyn tot leeren alderbekwaamst. Onder de Papagayen, zyn de geene, de alderbekwaamste, die vyf vingers aan haar pooten hebben. Dan door honger werden zy alderbest geleert. Ende door de duysterheyt, zo houden zy beter in haar memorie, 't gene dat haar voor word geklapt, mits zy als dan nergens anders op en hebben te denken. Een Kaarze of Lantaarne, is goed in dezelve Kamer te hangen, overmits datze door al te groote duysterheyt niet doen als slapen, dan 't en mag maar een kleyne Kaarze, ofte Lantaarnken wezen.

XXXIII.

Een hulpmiddel tegens de Luyzen der Vogelen.

HIer tegens en zult gy anders niet gebruyken als Olie van Lynzaad, daar meede dat men ze wel ter degen besmeeren zal.

XXXIV.

Om Hoenders vet te maken.

ALs men de Hoenders wil vet maken, zoo zal men ze opsluyten in een Renne, ende men zal ze alle uuren eeten geven, elke reyze een weynig, maar weynig te drinken, het beste dat zy eeten mogen, dat is geweykte Tarruw, ofte Gerste, Dan men mag ze over de drie weken niet mesten, want zy

zy zouden door groote vettigheyt wel komen te ster-ven.

XXXV.

Een ander manier om Hoenders te mesten.

ALs men de Hoenders vet maaken wil, zoo zal men ze op een warme plaatze in 't duyster houden, men zal ze de slagtveeren uyttrekkken en haar te eeten geven deeg van Gerstenmeel, ofte Gerstemeel, ende gemaalen Lyn-zaat onder malkanderen gemengt; Zommigen die mengen daar onder ook wel Tarwen-Bloemen, ja ook wel Wyn. Zommige die geeven ze ook wel Tarwenbroodt, in Bier geweykt.

XXXVI.

Om te verhoeden dat de Hennen haar Eyeren niet en eeten.

BLaast het witte des Eys daar uyt, ende tot den Doir, zoo giet een weynig Gips, met water gemengt, op dat'et zo hard word als de Schale, want als zy die wederom meynen te eeten, ende anders niet daar in en vinden, zoo zullen zy daar of wennen, ende geen Eyeren meer eeten.

XXXVII.

Om de Hennen groote Eyeren te doen leggen.

NEemt roden Bolus, meng die onder haar eten, en zy zullen groote Eyeren leggen.

XXXVIII.

Om de Hoenders van Vlooyen te bevryden.

ALs de Hoenders gekipt hebben, zo zal men haar uyt den nest het oude stroo benemen, en ander versch

verſch ſtroo daar onder leggen: op dat 'er nog Vloyen, noch eenig ander Gewormte in genereere, die de Hennen haar ruſt benemen mogen.

XXXIX.

Om de Hennen van de Voſſchen te bevryden.

NEemt eenen gezoden Vos, kapt hem in kleyne ſtukjens, ende geeft dat de Hennen te eeten, ende zy zullen daar door twee maanden lang vry van den Vos wezen. Het zelve mag men ook doen in de Ganzen, en in de Enden, gelyk dat menigmaal is beſocht geweeſt.

XL.

Dat de Hennen niet ziek werde van de Sprouw.

MAakt Griganum in waater nat, en geeft haar daar van met Gerſten-waater te drinken, ofte wryft haar den bek met Look, of geeft haar water te drinken, daar in dat Look geweykt heeft.

XLI.

Op dat de Hennen geen Windeyers en leggen.

NEemt Eyerwit hard gebraaden, Rozynen ook een weynigje gebraaden, ende onder een geſtooten, ende geeft haar daar van t'eeten, des morgens nuchteren.

XLII.

Een hulpmiddel tegens de gebreken der oogen van de Hoenders.

NEemt Vrouwen melk, ofte Sap van Porceleyne, ende beſtrykt haar daar meede de Oogen.

Ofte neem Salarmoniac, Comyn, ende Honingh, elks even veel, te zamen gestooten, ende bestrykt haar hier mede de oogen, ende laat ze uyt de Sonne blyven.

XLIII.

Een hulpmiddel tegens de Buykloop der Hoenders.

NEemt een hand vol Terwen Bloemen, ende ontrent zoo veel Was, menget dit met Wyn tot een Masse, ende geeft haar daar van nuchteren t'eeten. Ofte geeft haar te drinken het zop, daar in dat Queen gezoden hebben, ende ook de gebraden Queen.

XLIV.

Om de Hanen ofte Capoenen van sprauw te bevryden.

NEemt Look, snyt het kleyne, ende doedt het in ziedende Olie, ende bestrykt haar met deeze Olie inwendig den Bek, als die kout geworden is: Ende zoo verre als gy haar ook Look in geeft: zoo zullen zy noch zekerder genezen. Item, zo is haar ook daar toe goedt het Luskruyt, als men haar dat met Erwten t'eeten geeft. Item, zoo neemt een gezuyverde Squille laat ze in water weyken, ende geeft haar daar van met Bloemen te eeten. Zo verre als den Sprou komt de overhand te nemen, zoo steekt haar in de beenen onder de knyen, met den punt van een Mes, ende drukt haar rondom de oogen, ende wryft haar de wondekens van steeken met een weynig Zouts, Sommige die berooken haar hooft met Hyzoppe, met Origano, ende met Timo, en zy wryven haar den Bek met Look. Zommige die zieden Look en Menschen-pisse, ende

de hier mede wryven zy den Bek wel hart, zonder de oogen te geraaken.

XLV.

Dat den Haan op de Hennen niet en springt.

NEemt gemeene Olie, ende wryft hier mede den Aarts van den Haan, zoo en zal hy niet op de Hennen komen.

XLVI.

Om den Haan zyn krayen te benemen.

WRyft hem zyn geheele hooft met Olie, ende hy en zal niet krayen.

XLVII.

Om Eyers uyt te broeden zonder Hennen.

NEemt twee Oorkussens, ende vult die met Hoenders drek, zeer kleyn gestoten, naayt daar op dicht by een, Hoenders Pluymen, neemt daar na de Eyeren, ende legt ze met het scherpste eynde op het eene kussen, daar naar zoo lechter het ander kussen boven op, in een warme plaatze, ende laatze alzoo twee dagen leggen, zonder die te aan roeren, daar naar zoo keert ze en wend ze stadig om twintig dagen lang, op dat ze van alle kanten even wel mogen gebroeyt werden, ende als gy de jonge Kiekens omtrent den een en twintigsten dag zult hooren piepen, zoo zult gy ze uyt de schillen helpen: Het welke zoo grooten wonder niet en is, want Aristoteles verhaalt dat men de Hoenders in Egypten wel onder der Aarden kan uytbroeden. Men heeft ook by onze tyden geweten, dat men de jonge Hoenders in Paardemist zonder Hennen heeft uyt gebroedt.

Of neemt de Eyers, en legt ze in warme Paardemist, ende geeft haar alle tien dagen versche Paardemist, op dat ze niet en komen te verkouden, maar altyd warm mogen gehouden worden, dat men zal de Eyeren zomtyds omkeeren, tot dat 'er de Kiekens uytkomen.

XLVIII.

Hoe men zal weten, uyt welke Eyers Hanekens ofte Hennekens komen zullen.

HIer van zult gy weeten, dat uyt de ronde Eyers altyd Haankens gebroet worden, ende uyt de lang werpige Hennekens.

XLIX.

Op dat de Duyven haar Jongen niet en verlaten.

BEstrykt de deure, de vensters, ende alle de hoeken van de Duyf-huysjes, met Olie van Sesamyn en zy zullen blyven. Item, zo neemt Komyn, ende Linzie in Meede gewykt, smyt haar die voor, ende zy en zullen niet weg vliegen. Item, zo geeft haar voor een drank Honing-water, of Linzen, in zoete Meede gezoden.

L.

Om te beletten dat de Duyven niet weg vliegen.

NEemt Gerstenmeel, gedroogden en gestampten Vygen, neemt het al wel onder een met Hooning, ende smyt dit voor de Duyven. Zommigen smyten ze ook wel Komyn voor. Item, zo neemt het hooft van een Vleermuys steekt daar boven op

het

het Duyf-huys. Item, neemt takken, met de Bloemen van den wilden Wyngaart, ende hangt dit rondom van binnen in 't Duyf-huys.

LI.

Om de Duyven te doen vermeenigvuldigen.

NEemt een Bekkeneel van een oud Man, hangt dat in 't Duyf-huys, ende zy zullen vermenigvuldigen, ende in rust leven. Dit doet ook de Melk van een Vrouwe, die een Dochterken zuygt, als men dat in Flesken in 't Duyvekot hangt.

LII.

Om de Duyven tot het Duyf-hok te trekken.

NEemt Sorgum veertig Pond, Komyn zes Pond, Hooning tien Pond, Costum een Pond, ziedet al te zamen met Waater kort in, doedt daar na by goeden Wyn, zoo veel noodig is, met vyftien Pond oude Leem, ende legt dit al te zamen op een hoop, in het midden van het Duyf-Huys, zoo haast als zy den reuk gewaar worden, die uw Duyven altyd by haar hebben zullen, ende zullen haar alzoo op de reuk volgen, ende in u Duyf-huys gekomen wezende, ende zullen zy dat niet meer verlaten door den goeden smaak ende reuk die zy aldaar vinden zullen.

LIII.

Op dat de Katten de Duyven niet en quellen.

NEemt Taxkens van Ruyten, hangt die over al in de gaaten ende ingangen van het Duyf-huys, ende de Katten en zullen daar niet komen, mits zy dit Kruyt haten.

LIV.

Om witte Pauwen te genereren.

MEn zal het Pauwenkot over al sneeuwit maken en met witte kalk bestreyken, ofte met witte Lynwaat bekleeden, en daar in houden zo veel mogelyk is, ja men zal ook de Soldering sneeuwit maken, op dat ze anders niet en kunnen zien dan wat sneeuwit is, als zy kakelen: of op haar Eyeren zitten te broeden, ende zy en zullen niet dan witte jongen voortbrengen, ende van gelyken zal men ook doen met alle andere Gevogelte. Voorts zoo en zal men de jonge gekipte Paaukens in twee dagen geen eten geven, dan den derden dag zal men haar maken een deeg van Gerstenmeel, ende van goeden Wyn, ende daar van laten eten.

XV.

Om de Phazanten vet te maken.

MEn zal ze den eersten dag eten voor zetten ende des anderen daags zal men ze mede te drinken geven. Haar eten zal wezen Gerstenmeel met water te zamen gekneed, voorts zal men ze te eten geven goede Tarwe, Lynzaad dat gezoden is, ende Gerstenmeel te zamen gemengt: Men mag hier ook wel Olie by doen, Massen daar van maken, ende haar daar van laten eten, zo veel als zy willen. Sommige geven ze ook t'eten Fenegriekzaat, vyf dagen lang. Zy worden gemeenlyk in twee maanden vet. Als zy eenig gebrek hebben, zo worden zy genezen met de zelven remedien, daar de Hoenders mede genezen worden.

LVI.

L V I.

Om Patryzen te vangen.

NEemt Terwen Bloemen, maakt daar van een Deeg, met goeden Wyn gekneet, en maakt daar van pillekens als kleyn Erweten, ende als zy daar van eenige in 't lyf hebben, zoo worden zy zoo dronken, dat men die met de hand vangen kan.

L V I I.

Hoe men de Exters verdryven kan.

NEemt een dooden Exter, ende hangt die aan eenen tak, ofte staak, ende de andere die siende zullen van daar vlieden, meynende datter eenige lagen op haar worden geleit. Item, zo neemt wortel van zwarten Nieswortel, met Wyn nat gemaakt, ende smyt die voor de Exters met Gerstemeel vermengt. Item, al eer men de Exters in eenig veldt ziet vallen, zal men aldaar gerugte van leelyk geschrey maken, ende zy zullen daar door verschrikt wezende, van daar blyven.

L V I I I.

Hoe dat men de Ganzen zal mesten.

VOor eerst zoo zet de Gans op een warme plaatze, en neemt twee deel Terwen Bloemen, ende vier deel Semel, mengt het, ende kneed dit onder een, met warm Water, ende laat ze daar van eeten zoo veel als zy willen. Men zal ze drie maal daags t'eeten geven, ende des nagts eens drinken, zoo zal men haar gedroogde Vygen en kleyne stuksken gesneeden, in haren drank leggen, twintigh

dagen

dagen lang, ende zy zullen een groote lever krygen ende wel vet worden. Zommige die nemen Terwe die in goet bier geweykt is of Gerſte, laten haar daar van eeten, zo veel als zy willen, ende worden zo vet als men die zoude begeeren, dan men geeft ze allenskens meer en meer tot dertig dagen toe.

LIX.

Een manier om Ganzen te meſten.

MEn mach ook de Ganzen kroppen, tweemaal des daags, dan men moetze altyd te voren te drinken geven.

De Ganzen die men meſten wil, dienen over de drie Maanden niet oud te wezen, men zal ze opſluyten, ende geven ze te eeten Deeg van Terwenbloemen, ende men moet ze altyd evenveel t'eeten geven, ende te drinken zoo veel als zy begeeren, ende als men ze alzo tracteert twee maanden lang, zo zullen zy vet genoeg worden: dan men moet ze wel zuyver zetten, want zy zyn geerne op reyne plaatzen, al is 't zake datze een reyne plaatzen haaſt onreyne maken.

LX.

Van de Byen.

DE plaatze daar men Byen houden wil, die moet altyd in het Zuyden ſtaan, op dat ze des Zoomers ende ook des Winters altyd de zoele Lucht genieten mogen. Het beſte water dat de Byen genieten mogen, is het geene dat over ſteenachtige gronden loopt ende altyd klaar is, midts zy daar door dies te beteren honing genieten, dan men moet in het waater ſteenen leggen, of een hout, dat buy-

ten

ten 't water uytkykt, op dat ze des te gemakkelyker daar by komen mogen; En zoo verre als 'er geen strooment water omtrent en is, zoo zal men daar uyt eenen klaren Put putten, en door eenige Goten laten lopen, niet verre van haar Woonplaatze, op dat zy door het Water dragen niet en komen ziek te worden. Van den Thymus halen zy haar beste voetzel, en daar van maken zy ook den besten Honing ende krygen daar van de meeste Jongskens. Savie, Kruyd Thymbra, ende Cytilus, zynder Byen haar beste voedzel. De Huyskens, ofte Korven der Byen, de beste die van Denenhout, van Abbelenhout, of van Stroo gemaakt worden, van eenen ellenboge breed, ende twee ellenboge hoog, die men van buyten met Leem, met Kalk, ofte met Koestront bestryken zal, mits zy daar door min te verkorten komen. Dit Dierken woont geerne in stilte, ende en bemint niet de converzatie van Menschen: daarom dat men rondomme haar Korven, wel behoort een licht, ende door gate schutzel maken, op dat ze daar door vliegende, van de Vogelen ende van den Dauw mogen bevryt wezen. Zy genieten geerne altyd eenderley Aas, daarom zoo verre als men ze met de Korven vervoert op een ander plaatze, des te liever ende te eer tot uytvliegen geneygt zyn. Als zy van den Tirhimalu komen te eeten ofte daar van smaken, zo sterven zy van Buykloop, daarom dat men dat voorsz. Kruyd daar omtrent wasschende t'eenemaal over al zal uytroeyen, ende zoo verre zy daar van besmet zy, zo zal men Granaatschellen kleyn stooten en ziften, ende die met Honing vermengen, ende haar voorleggen. Ende zoo verre als gy bevind dat ze blindagtig geworden zyn, zoo zal men ze beroken met Origano.

LXI.

Hoe dat men aan Byen geraken zal.

ALs gy merkt dat 'er een Zwerm wil uytvliegen door 't geraas dat men van binnen hoort, ende ook aan de geene die vooren uytkomen, ende voor den Korf zwermende blyven, alwaar zy den groote hoop verwagten, zoo zal men met zand onder de Byen ſmyten, ende een groot geluyt met een Bekken maken, waar door zy verſchrikt wezende, de zelve zullen konnen worden geleydt daar men ze hebben wil, ende als men ziet dat zy ergens aan eenen Boom kleven op een hoop, zoo zal men een Byenkorf gereet hebben die van binnen met Honing beſmeert is, den zelven digt daar aan gehouden wezende, zal men deze voorſz. Byzwerme met eene vleugel daar in ſtryken: Ende daar in wezende zullen zy zeer geerne daar in blyven, zonder in haar ouden Korf te keeren, al zet men ook deezen Korf daar digt by: want zy zyn zeer geerne in een nieuwe Woninge.

LXII.

Hoe dat men de Byen vervoeren zal.

ALs men de Byen wil vervoeren, zo zal men die des nagts ſtillekens met zakken toe binden, men zal ze van daar nemen, al eer dattet dag is, want op deeze manier zullen zy alderminſt verſtoort en bedroeft werden.

LXIII.

Om te beletten dat de Byen niet weg en vliegen

OM dit te beletten, zoo en is 'er niet beter, dan dat men rondom de gaatkens van de Bykorven ſmeeren met dreck van een Jong geworpen Kalf

Of

Ofte als gy ziet dat den gantſchen Zwerm daar nog in is, zoo tragt den Koning zoetkens by zyn Vleugelkens te vangen, ende breekt hem de endekens van zyn Vleugelkens af, zoo en zal hy niet verre vliegen, ende daar by blyft, daar blyft voorts den gantſchen hoop. Ofte zoo verre, als gy den Korf van buyten des avonds met tamme en wilde Olyfbladers te zamen geſtoten, bewrytt, ofte den Korf van buyten met Mede nat maakt, zoo en zullen zy niet weg vliegen. De Jonge Bykens zal men in een Bekken voorzetten Mede, daar in dat Thymus met zyne Bloemkens geleyt is Andere nemen Rozynen met Thymus t'zamen geſtooten tot een Maſſa, die zy haar voorleggen, daar uyt dat ze zeer wel gevoed werden: ende dat inzonderheyt; als zy van wegen de koude, ofte regen, ofte wind, bedwongen zyn in den Korf te blyven. Ende als nu den Voor-zomer tien dagen begonnen is, zoo zult gy de Korven met Koedrek beroken, waar door dat zy als dan zullen bedwongen wezen uyt te vliegen, op welke tyd gy hare Korven zult mogen reynigen ende ſchoon maken: want den ſtank van den Koedrek, maakt ze traag ende hy bederft en behindert ook de Spinnekoppen daar omtrent hare nette te ſpannen.

LXIV.

Om wat tyd dat men de Honing vergaderen zal.

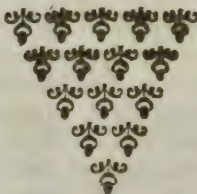
DEn rechten tyd, om de Korven van den Honing te berooven, of dien te ſlaan, is in de Mey, ende in 't beginzel van den Herfſt: want zoo verre als men den Honing daar uytneemt al eer de Honingraten volkomen zyn, zoo worden zy zeer verſtoort, ende zy moeten van dorſt ophouden, gelyk zy ook zullen doen, zoo verre als men de Korven door gierigheydt, al te zeer van den Honing

berooft, want men moet haar 't tiende deel laaten behouden, namentlyk, in de Voor-zomer, ende in de Zomer, maar des Winters de twee deelen haar laaten, ende neemen daar uyt een derde-deel, dus doende, en zullen zy daar over zoo mismoedig niet wezen, en zullen noch voedzel genoeg behouden. Voorts zal men ze uytdryven met den rook van Koemist.

LXV.

Remedien om van de Byen niet gesteken te worden als men de Honing daar uyt halen wil.

NEemt Fenegriek-Meel nat in d'Oven gedroogt, giet daar by zap van wilde Malve, en Olie, maket als een dunne Pap, hier mede besmeert alle de naakte plaatzen van 't Lichaam. Neemt ook daar van eenen Mond vol en spuyt dat twee of driemaal achter een, door de gaatjens in den Korf. Item, zoo neemt droogen Koedrek, steekt hem aan een Potjen, en zettet dicht by de gaatjens van den Byenkorf, een halve uure lang, op dat de Rook daar in mag trekken, daar na zoo neemt hem van daar, en laat hem daar omtrent voorts uytroken, zoo zult gy met vreeden den Honing mogen uytnemen.

Het

Het verbetert en vermeerdert

NATUURLYK TOVERBOEK, OF SPEEL-TOONEEL DER KONSTEN.

Het TIENDE BOEK.

Behelzende verſcheyde Konſten, aangaande de Gewaſſen.

I.

Om allerley Vrugten van Was te maken.

NEemt uw Vrucht, by voorbeeld een Aprikoos, ſnyt hem midden door, lecht hem met zyn o-pen geſneden plat, op de grond neer, maakt dan hier rondom een Walletjen van Potaarde, neemt dan fyn gewreven Gypzum, dat is Pleyſter, mengt die met Water, giet dat boven op de Aprikoos, laat het drogen, zoo hebt gy de Vorm van de eene helft,

helft. Doet ook zoo met de andere helft, deze vormen hebbende: zoo giet die vol gesmolten Was, en legt dan de beyde stukken op malkanderen, op dat 't als een Aprikoos mag gelyke, dat gedaan zynde, moet gy ze met Verwe beschilderen, gelyk de Vrugten zyn.

II.

Om een roode Roos terstond wit te maken.

WAnneer een roode purpere Roos versch is, en gy hem begeert wit te maken, zoo rookt een weynig zwavel, houd dan u Roos daar over, zo zal hy aanstonts wit werden.

III.

Om allerley Vrugten die in de Zomer groeyen des Winters te vertoonen.

DIe allerley zoorten van Vruchten willen goed houden tot in de Winter toe, om dan zyn Gasten te tracteeren, moeten alleenig maken, dat ze de gesting daar van af komen weeren, 't welk gedaan zynde, zullen de Vruchten lange konnen goed blyven.

Om dit dan in 't werk te stellen, moet men de Vruchten droog in Flessen doen, uyt welken men de logt met een logt pomp heeft uytgetrokken. Deze Flessen dan wel toegestopt zynde, kan men ze op een koele plaats zetten, of in een regenbak hangen om ter gelegener tyd te konnen uythalen.

IV.

Om van zestien Mengelen Edik al zyn leven in zyn huyshouding genoeg te hebben.

DEze kunst is zeer profytelyk, en kan de Azynmakers geen weynig schade aanbrengen, men

neemt

neemt een Vaatjen van zeſtien mengelen Edik, die heel ſterk zuur is. Deze legt men op zolder des Zomers, en des Winters in de kelder of op een ander plaats daar het warm is. Dan zoo tapt men twee Mengelen Edik van het Vat in een Fles, die men weg zet, en men vult het Vat weder met twee Mengelen heet Water vol, zo zal die weder in bequame Edik verandert werden, tegen dat gy de twee Mengelen Edik verbruykt hebt, tapt dan weder uw Fles vol Edik, en giet 'er weder heet Water in, en continueert dit altyd, zo hebt gy tot hondert Jaren toe Edik genoeg.

V.

Om een verſche geplante Kruyd altyd te bevogtigen zonder dat men daar by is.

'T GEbeurt dikwils dat ik in myn Thuyn iets pleeg te verplanten, als nu de Zonne heet ſcheen, verdorde het verplante menigmaal, My-wierde te rade gegeven, dat ik een potje zoude nemen met ſchoon Water gevult, hier deede ik een Wolle lapjen in, dat eerſt met Water nat gemaakt was half uythangen, namelyk dat het eene eynd in 't Water was en het ander buyten, die zette ik by het geenè ik verplant hadde, en wierde aldus gedurig bevochtigt, want na verloop van eenige uuren was het Potje geledigt.

VI.

Om eenige Geboomte door het Diſteleren. te vertoonen.

WAnneer men hondert pond Harshoorn, Elpenbeen, gemeene Beenen of diergelyke diſteleert door een Kolf, zoo zal den recipient of ontfanger rondom met geboomt begroeyen even als Wilgen

die in den Winter zonder Bladen zyn, zoo aardig dat het geen Schilder kan nadoen, ik heb het menigmalen met verwonderinge gezien.

VII.

Eenige regelen die men in het Planten en Zayen ontrent de Aarde waartenemen heeft.

ALle Aarde daar men iets in plant of zayt, moet niet te veel noch te weynig vlug zouts by zich hebben. Want indien 'er te weynig is, kan de geestagtige stoffe der Planten of Saden niet genoegzaam werkzaam werde, waar door de plante zeer schraal en tenger voor den dag komen: maer indien 'er veel zout is, zoo belet het eene werk ende deeltjes het ander, zoo dat ze niet behoorlyk in de Pypjes van de Plant of Zaat kunnen gestooten werden, waar door dezelve mede mager en schraal blyven, 't welk men op de Heyden ziet.

Ten tweeden moet alle Aarde los en luchtig zyn, want anders gaan de Planten en Bomen uyt. De reden hier van is, dat als de Planten van onderen haar zap en voedzel krygende, en 't zelve na boven toe lopende, moet de logt perzen, om het zap dat van onderen uyt de Aarde moet in de wortel lopen voort te perzen: zoo nu de Aarde luchtig is, gaat dit wel, maar indien die rondom de Planten vast is, en de logt van de Plant tot de Wortel niet kan geperst werden, moet de Plant noodzakelyk sterven of traag voortkomen, waar uyt dan blykt dat de Planten de logt zo wel van noden hebben als de Dieren.

Ten derden, alle Gewasschen die in haar Bladen en Vrugten weynig zap hebben, moet men niet in een vochtige plaatzen Planten, want de veelheydt van het Water (welkers deeltjes meest te grof zyn) konnen door des zelfs enge Pypjes niet geperst werden,

den, gelyk als alle Speceryen, Kaneel, Nagelen, Cypres, Mirten, Olyf, Orangien, Lauwrier, Rosmareyn, Thym, en diergelyke meer.

Ten vierden, moet men vochtige gewaſſen in geen drooge Aarde zetten, als Aardbezien, Suringe, Pietterzelie, Salada, Komkommers, Pompoenen, en zoo voorts, want dan is'er geen vogt genoeg om deze Pypjes gedurig te vullen.

Ten vyfden, Planten die in 't Water groeyen, kan men niet wel in een loſſe grond planten, maar moeten in een kleyachtige en waterige Aarde wezen, want indien zy in het water een lugtige grond hadden gelyk als Riet, zoudet het licht om verre vallen.

Ten zesden, merk ik aan dat alle Aarden moeten zyn bereyt na dat de Pypjes of Vezels der Planten groot of kleyn zyn, want als zy groot en grof zyn kan daar veel water in, indien zy fyn zyn, gaat 'er weynig water in.

Ten zevende, alle Planten die ſpeceryachtig zyn, zyn beſt geplant in een zandige wel gemeſte Aarde, dat is, daar magtig vlug zout in is, 't welk in de Meſt altyd gevonden werd.

Ten achtſten, alle drooge Planten die zoo ſpeceryachtig niet en zyn, hebben liever een droogen zandige Aarde, daar verrot hout of een weynig rund onder.

Ten negenden, dat alle zappige Planten beter de ſchaduwe konnen verdragen als de drogen en ſpeceryagtige, om dat het voedzel dat in de grove Pypen gaat, zulken groten perzing nog beweging niet van doen heeft, als wel de fyne Pypen, in welke kleynder deeltjes, die vluch zyn, door de zuptyle materie en de locht moeten bewogen en ingedrongen werden.

Ten tienden, willen geen vogtige Kruyden groote warmte hebben, zoo daar geen groote vogtigheyt

bykomt, want men ziet dat zulke Kruyden in de Zonne ſtaande, dikmaals haar Bladen als verlebt laten hangen, en des avonds weder opluyken. Wederom, droog en ſpeceryachtige Kruyden en kunne uyt de Zonne niet wel groeyen.

Ten elfden, alle vochtige en zappige Kruyden verliezen des Winters haare Blaaderen, en zommige meede haar Wortelen, maat die weynig Water en weynig Olie• hebben en vluch Zout, ziet men zommige des Winters over blyven, als Lauwrier Abrotonum, Rutta, Agrifolium, Buxus en diergelyke.

Ten twaalfden, alle ſpeceryachtige Gewaſſchen verdragen de koude niet wel, ten zy de zelvige overvloed van hars hebben.

VIII.

Om een gezonde blanke Tabak te maken.

MEn moet voor al weten dat de Tabak die men dagelyks gebruykt om te rooken, een zeer gevaarlyke en ſchadelyke zaak is, en oorzaak van verſcheydelyke ziekten. Maar anders is de Tabak een zonderling goet Kruyt in zig zelven, zynde van de Ouden een Koninklyk Kruydt genoemt, volgens het gemeen gebruyk uyt een Aarde Pyp, gerookt, met de mondt de Rook inzuygende, 't is zeg ik, een ſchadelyk vergift, want een ider kan licht afmeten dat de balzem Olie die daar binnen is, volkomelyk door het vuur van de Pyp verdwynt, en dat het juyſt de ondeugende vochten niet en trekt, en de zinnen met de naauwkeurige Geeſten ontroeren. want die de zelvige gebruykt, werd dikwils als gek en ongevoelig, voornamelyk die het niet gewoon zyn, gelyk d'ervaring daar van getuygenis draagt, ik achte dan voor zeker, dat deeze nieuwe uytvinding, niet al-

alleen veel beter is, als de gemeene wyze, maar ook zeer gezont te zyn, ziet dan hier toe hoe ik myne witte Tabak toebereyde.

Neemt dan een Aarde Pot van zoo een gedaante als het uw believt, laat hem binnen en buyten wel verglaast zyn, de Pot moet van binnen ook twee of drie gaaten hebben, in welke gy kleyne Pypjens zult steeken, de lengte van een vierendeel els, giet daar dan ontrent een halve Pot Wyns in, doet daar by

Rype en drooge Tabak Bladen een halve handt vol.
Betoniê.
Oogentroost, van elks half zoo veel.
Kaneel een half Loot.

Men stoot de Kruyden kleyn, en daar na de Kaneel, doet het alles in een Pot, zet het op een Konfoor met Vuur, alwaar gy het toegedekt zult laten koken, zoo komt 'er een treffelyke en welriekende damp door de Pypjens, in plaats van die gemeene stinkende en boosaardige Tabaks rook, die zult gy door de mond in halen, welke gy in de mond eenige tyd zult laten, en dan weder uyt doen vliegen.

Dit zuyvert en reynigt de Herzenen, 't verdroogt de zinkingen, 't versterkt 't Hooft, geneest de Tandpyn, en alle loopende oogen, ooren en mond, het heeft noch ontelbare krachten.

IX.

Om groote Aspergies te doen wassen.

DE Aspergies wil men gemeenlyk vry groot hebben, 't welk in de Tuynen niet wel gelukken wil, maar men moet ze aan de kanten van de Sloten en Rivieren, aldaar Riet wast, zaayen, aldaar zullen zy zeer groot wassen.

X.

X.

Om een Damast Roos schoon rood te maken.

DEn geleerden Athanizius Kircherus Jezuit van Romen, schryft dat 'er in China Roozen zyn, welke haar Koleur des daags tweemaals veranderen De reden geeft hy met een experiment daar by te doen: want neemt, zegt hy, een Damast Roos, en berookt die met Sal Armoniac, zult gy met verwondering zien, dat de Roos schoon rood zal werden, maar eyndelyk geel en wit.

XI.

Om gemeen Vlas als Zyde te maken.

OM een gemeen Vlas te maken als of het zyde was, zo neemt Kalk en Weedasse, maakt daar een sterke Loog uyt kookt daar u Vlas in, zo zalze werden als zyde, heel blinkend.

XII.

De wyze om Pluymen te bereyden om ze te konnen spinnen.

NEemt de bovengeschreve Loog van Kalk en Weedasse, kookt daar het pluymagtige gedeelte der Veeren in, zoo zal men het als Wolle konnen spinnen.

XIII.

Om de Vrugten het geheel Jaar door goet te houden.

DOet de Vrugten in een Vat van Tin, zoldeertze vast toe, op dat 'er nog Logt nog Water door kan dringen, en laatze geduurig in een Regenback hangen. Hier toe kan men best groote Thee Flessen gebruyken.

XIV.

Om de Roozen altyd groen te bewaren.

NEemt de Roozen, als zy half open zyn, ſteek ze in een groen gekloven Riet, bindet wederom zoetjes toe, ende zy zullen altyd daar in groen blyven: ofte neemt een eyken Vaatjen, doet dit vol van al zulke Bloemen als 't u belieft, ende bedekt ze voorts met Knoopen van Roozen, die noch niet openen zyn, ſtopt dat Vaatjen wel dichte toe, bekledet met Pik datter geen water in en mag, legget daar na ergens in de grond van Bornput, of in een Regenbak, of in een Gracht, op dat ze niet en komen te verrotten, ende daar in zullen zy lange groen blyven, om dat ze geſtopt leggen.

Merkt, dit kan hier in ons Land niet wel geſchieden om dat wy zulk dik riet niet en hebben, hierom is 't beſt een ander manier te gebruyken: gelyk de volgende zyn.

XV.

Om de Roozen een ganſch Jaar lang groen te behouden.

NEemt Zout ende Wyn zoo veel als 't nodig is, doet dat al in een Pot, ende volt hem daar naa met Roozen, die nog niet geheel open en zyn, ſtopt den Pot digt toe, ende ſtelt hem ergens op een Kamer. Als gy nu eenige wilt uytnemen, zoo legt ze boven op een oven, zo zullen zy ontſluyten, ende zy zullen zoo groen ende zo welriekend wezen, of zy maar eerſt geplukt waren.

Dit noch op een lichter manier. Als de Rozen half oopen zyn, ſnyt die zavonds van de Roozen boom met een Mes, laat die dan een geheelen nagt in de Lucht leggen, Smorgens doet die in een ver-

verloden Pot, ſtopt die wel toe en overdekt die met droog zand.

Dit is zeer licht en onkoſtelyk om te doen by de voorgaande manieren van doen.

XVI.

Om allerley Appelen te bewaren.

ALs gy de Appelen lange bewaaren wilt, zo kieſt de geene die wel hart ende gave zyn, zonder eenige blutzen, bewindtze eerſt met Hennip ende daar naar zo bekleedze met Was, ende legtze alzo in den Honing, datze wel daar in bedekt mag liggen, ende aldus doende zullen zy altyd even groen ende verſch blyven.

Of

De Appelen zullen lang duuren, als men die met der hand afplukken ende als zy regt rype zyn, bewindze in water-moſch dat drooge is, legtze alzo in eenen Aarden Pot, dicht toe geſtopt, op een koude drooge plaatze. Zommige die bekleeden de Appelen met Pot-Aarde, latende droogen, ende leggen ze alzoo aan d'een zyde. De Appelen konnen ook lange bewaart worden, als men die legt op Noote-Bladers. Item, zo worden zy ook aldus bewaart. Neemt eenen onverlooyden Pot, die onder voortgaat, ende verlooyt is, legt daar in de Appelen die gy met de handen heeft af geplukt, ende ſtopt den Pot dicht boven toe, hangt dezen Pot alzóo den gantſchen Winter aan eenen Boom, ende de Appelen zullen daar in zoo goedt blyven, als zy daar in geleyt zyn. Item, zoo werden ook de Appelen op deze navolgende manier bewaart, gelyk ik zelven zulks hebben beproeft: Bindt elken Appel in een Vygen-bladt, daar na zoo bekleedt hem met Pot-Aarde, ende laatze alzo lig-

liggen droogen. De Appelen worden ook wel bewaart in Moer van Wyn, ja ook wel in goede Wyn. Maar als men de Appelen in een Pot ſluyt, wel digt toe geſtopt, ende alzoo in een Wyn-vat legt, dat den Pot dryvende blyve, zoo zullen zy ook daar in goed blyven. De Appelen worden ook in alderley zaad zeekerlyk bewaart.

Of

NEemt afgeſneden Appelen die wel gaaf zyn, legt ze op een koelen Zolder, die de Venſters in 't Noorden ſtaan, die men met ſchoon weêr zal open zetten. Zy worden ook wel bewaart op alle koude drooge plaatzen, op Kalf leggende.

Het

Het verbeetert en vermeerdert

NATUURLYK TOVERBOEK, OF SPEEL-TOONEEL DER KONSTEN.

Het ELFDE BOEK.

Behelzende verscheyde Konsten, aangaande de Metalen.

I.

Om Metaal te vergulden.

NEemt Zal Armoniac, en wit Culcantum van elk vier gelyke deelen, Zalpeeter en Spaans Groen van elks drie deelen, stoot ze te zamen in een Poeder, neemt dan 't geene gy vergulden wilt, en bedekt het met dit Poeder in een Smeltkroes, en houd het een uur lang in gloeyend Water, smyt het daar na t'zamen in goede Pis, en wascht het wel

wel af. Of neemt Vernis een Pond, Terpentyn Lyn-Olie van elks een once, mengt het wel onder een, bewaart het tot 't gebruyk.

II.

Om het Koper een goude koleur te geven.

NEemt rood Koper en Kalamyn steen, elks een half once, Tutia twee dragmen, laat het Koper gloeyent werden, bluft het twemaal achter malkander, en doet ook alzoo met de Kalamyn-Steen en Tutia, neemt van het gesmolten Koper een half once, doet daar by een once Honing, laat het te zamen zieden, tot dat den Honing zwart en droog werd, dat hy kan stukken gestoten werden, laat het daar na met de Honing, Kalamyn-steen en Tutia tezamen gestooten, opzieden, tot dat het Koper smelt.

III.

Om Koper wit te maken.

NEemt Zal Armoniac en Suplimant van elks even veel, laat het t'zamen in Azyn zieden, bluft dan daar het gloeyende Koper in.

Om het Koper zo goet te maken als Zilver.

NEemt gebrand Koper, smelt het in een Smeltkroes met Borax, bluft het daar na in Lyn-olie en legt het op een aanbeeld, slaat het allenkskens plat, smelt het weder en bluft het weder in Lynolie en doet alzo vier of vyf malen achter een, zoo zal dit fyn Koper zyn, bequaam om by Goud en Zilver te voegen.

V.

Om Yzer te Vergulden.

NEemt anderhalf Pint Water, Aluyn vier Loot, Vitriool twee Lood, Spaans-groen een vierendeel Lood, Zal Gemmæ drie Lood, Auripigment twee Lood, mengt het t'zamen onder een, en laat het opkoken, als het begint op te koken, zo doet'er Wyn-steen van den Wyn-moer by, gemeen Zout een Lood, na dat het gekookt heeft, zoo neemt het van 't vuur, bestrykt hier mede het Yzer, maakt het daar na heet, en wryft het wel.

VI.

Om alle gescheurde en gebroken Vaten aan malkander te maken.

NEemt Karne-Melk, laat die zagjes op het vuur staan runnen, schept dat runzel af en doet het in een Vyzel, doet daar by levende Kalk zo lange dat het een dik papjen blyft, bestrykt dan daar de gescheurde Vaten meede, en droogt ze tegen het vuur, zoo mogen zy weder zonder schroomen gebruykt werden.

VII.

Om het Koper te doen schynen als Goud, waar van men allerley Vaten kan maken.

NEemt Quikzilver twee oncen.
Spaans groen drie oncen.
Tutia
Curcuma elks twee oncen.
Borax een dragma.
Wyn-Azyn een Mengelen.

De Quikzilver en Spaans Groen, werd in een Yzere Pot of Panne te zamen geroert, en voort den

Azyn

Azyn daar by gedaan, roerende het om tot een Massa, dan snyd men het kleyn, daar na mengt daar by de Tutia en Curcuma onder malkanderen in een Smeltkroes, te weten, dan een lage van de Massa, en dan een laage van het andere; digt toe gedaan zynde, laat het drie uuren lang in het Vuur staan gloeyen, gewreven zynde met de Hand, werd het als hagel, dan snyd men daar by de Borax by om te smelten, zo hebt gy een Metaal als gout, van welke men allerley zoorten van Vaten kan laten gieten die men begeert.

VIII.

Om Yzer heel week te maken.

MAakt een Waater van Berg-Aluyn, bluft het gloeyende yzer daar zevenmaal in, zoo werd het zoo week, dat men het tot Poeder kan brengen of dempt het yzer eenige reyzen in de Poeder van Euphorbium, zo werd het zoo week als Loot. Zy bluſſchen het ook wel in Oſſen-Miſt met Honingh gemengt.

Wanneer men Menſchen Hair zo lange in Water kookt, tot dat het water rood zy, zo werd het yzer het Koper gelyk.

Wanneer men nu het yzer harden wil, neemt men Menſchen Hair, Moſtert-zaat en Aard-wormen: die laat men in 't water kooken, in welk het yzer zeer hard werd. Niet beter is 'er als het gloeyent yzer in geraſpte hoorn der Oſſen te dempen.

IX.

Om te beletten dat Yzer niet roeſt.

NEemt kleyn geveylt Loot, giet daar zoo veel Olie van Olyve op, tot dat het te deegen bedekt is, laat het zo negen of tien dagen ſtaan.

Maakt dan uw yzer schoon met schuuren en vylen, en smeert dan die met Olie zoo zal het niet roesten.

X.

Om Yzer tot Koper te maken.

NEemt Roomsche Vitriool, kookt ze in schoon Regen-Water, laat een quartier uurs daar een stuks yzer in leggen, trekt het yzer daar uyt, zoo zal daar gelyk als op het Koper het Spaans Groen groeyen, welke men met een Mes afschrapt: doet het yzer daar wederom in: zoo zal het wederom zoo werden, zoo dat het yzer Koper is, het welk gy zoo lange in dit Water kond steeken, als 'er Vitriool in is: steekt nu uw ooren op die 'er profyt mede doen kan.

XI.

Poeder om te verzilveren.

SMelt een stuk Zilver of twee in sterk Water gesmolten zynde, doet daar poeder van Zout en Wyn-Steen by, tot het sterk water tot een Poeder kan gebracht werden: wryft dan met dit gedroogde Poeder yzer, koper of eenige andere Metaal, zoo zal het verzilvert werden.

XII.

Een manier om de Marmersteenen te koleuren en te schilderen.

DIt geheym heeft P. Baldigiana aan den Heer Abe Nazari bekent gemaakt, en is veel makkelyker en ligter om te doen, dan Pater Kircherus in zyn Mundus Subterranius gedaan heeft.

De koleuren die hy daar toe neemt zyn Gommen, tot rood neemt hy Sanguis Draconis in guttie. 2 Tot geel gebruykt hy Gutta Gamba. 3 En om zwart te

ma-

maken dient hy zig van de Gommeuze substantie, van welke de mumien vol zyn.

De maniere om de koleuren te bereyden is deze: Hy maakt van de Gommen een fyn Poeder, dat weekt hy op een Marmersteen met goede Brandewyn, en als hy de koleuren daar op legt, laat hy de Marmer die hy beschilderen wil, eerst warm werden, op dat de koleuren des te dieper mochten indringen.

Door dit middel kan men op Marmer schilderen 't gene men begeert, en de zaken staan daar zo natuurlyk op als of ze daar in gegroeyt waren.

P. Zegt zulks beproeft te hebben met goed succes, Kircherus op Marmer van Carara, maar hy durft niet verzekeren of het ook op ander zouw gaan dat harder is, want daar is tusschen de Marmersteen groot onderscheyd.

XIII.

Een Poeder te maken, dat alle Metalen oogenschynlyk doet smelten.

'T VOlgende Poeder werd na den Vinder het Teopliraftische Poeder genoemt, en is aldus bestaande: Neemt.

Zalpetere acht Lood.
Zwavel vier Lood.
Wyn-steen een Lood.

Alles onder malkanderen gestooten zynde, zift het door een Teems, legt uw Metaal dan in dit Poeder, en bedekt het daar te deegen mede, steekt het dan met de Lonte aan, zoo versmelt het terstont.

XIV.

Om Loot in Koper te veranderen.

NEemt dunne looden Platen, gecalcineerden Vitriool of Crocis Martis, legt dit by lagen in uw Kroes, laat dit te zamen ſmelten, zoo verandert het Lood in Kooper, waar by men ryk kan werden

XV.

Hoe de Zwaartvegers maken dat de Degens haaſt uyt de ſchede gaan.

'tGEbeurt menigmaal, dat de Degens in de Scheden zoo verroeſten, dat menze daar niet uyttrekken kan, dit weten de Zwaartvegers voor te komen, met de punt alleen met wat Ongel te beſtryken, want men ziet gemeenlyk dat de punt van een Degen eerſt zal roeſten.

XVI.

De wyze om rood Koper te Etzen.

WAnneer men zyn Platen wel geſlepen heeft, zo beſtrykt men die met een mengzel als volght: Men neemt tien lood Griex Pek, of Bargondies Pek, en zoo veel Tyriſche Hars, anders gemeene Hars geſmolten zynde, doet 'er by agt loot Noot-Olie, roert het op 't vuur een half uur langh om, kookt het tot de dikte van een Zyroop, en koel geworden zynde, zig laat ſpinnen met draden, zygt het dan door een doek en bewaart het.

Neemt dan u wel geſlepen Plaat, legt die op een Konfoor met vuur, warm zynde, neemt ze af en beſtrykt met uw Vernis over al zeer dun.

Dit gedaan zynde, laat de Plaat dan over een Kaars of Lamp over al zwart werden.

Dan zo legt gy uw Plaat op de twee Brandyzers

en

en ſteekt daar rondom vuur , zoo zal de plaat hard opdrogen.

Tekent dan hier op 't zy met kryt of roodaarde 't gene gy begeert te etzen , 't welke gy dan met de Naalden gelyk hier de Figuur volgt moet uytſteken.

Welke meeſt alle drie kantig zyn , d'een grof en d'ander fyn , na verſcheyde gebruyken: men doet het ook wel maar met gemeene Naalden die men daar toe ſlypt.

In de navolgende Figuren ziet gy den breden geſlepen Ets-naald , wiens Ovaal A B C D is , als een ſnede der Penne , en dat deel by C , het eynde waar mede men ſchryft. De manier om daer ſtreepen meede te maaken , is als E F vertoont , welken al willens grooter afgebeeldt zynde , als zy wel behooren.

Voor eerſt ziet gy dat ABCD een Ovaal vertoont zoo wanneer gy nu met het eynde van u breede Etsnaalt in het kooper tot de letters BD , 't welk het breedſte van de Ovaal is , indringt , zo hebt gy een ſtreep gemaakt zo breed als de linie BD van een is , en in 't midden zoo diep als AC lang is , en zoo gy uw Naald zo diep niet en dryft , zoo maakt gy een ſtreek zoo breed en diep als de Figuur F aanwyſt , met de letters G H I.

Zoo gy uw Naald niet en drukt, zal u trek niet diep zyn, maar ſmalder, maar dieper in ſteekende zal ze dieper en breder zyn, gelyk als K in 't midden gemaakt heeft: het welk afgetekent is met de Letters LMN, alwaar gy ziet dat zagt begonnen zynde by L, en daar na allengskens dieper tot aan M, ende van M de hand verlichtende tot aan N, zo zult gy een trek maken als de ſtreek getekent LMN en zoo voorts.

Uw plaat nu wel uytgegraveert, giet men daar het Sterk-water over, gemaakt aldus.

Neemt een halve Pint ſterke Wyn-Azyn, twaalf loot Sal Armoniac: Item, twaalf loot gemeen zout, en agt loot gezuyvert Spaans-Groen; alles wel geſtoten zynde, doet het by malkander, en giet ze in een groote verglaasde Pot, toegedekt zynde, laat ze eenige reyzen opkooken, zomtyds eens omroerende, indien het te ſterk is, kunt gy het altyd met water temperen.

XVII.

XVII.

Om valsche Koralen te maken.

Op de zelfde wyze als boven van de Paarlen gezegt is kan men ook valsche Koralen maken. Men neemt dan Cinnaber of Vermilioen, daar maakt men een Deegh van met Wit van een Ey, maakt dan daar ronde pilletjes van zo groot, gelyk de Kraalen zyn, die men gemeenlyk om den hals draagt, en door boort ze met een Verkens-Borstel: Of maakt 'er Boompjes van gelyk als de Koraal groeyt, als zy nu ter deegen gedroogt zyn, zoo bestrykt ze van buyten met wit van een Ey, en laat ze drogen, zo hebt gy een schoone rode Koraal, welke wel bereyt zynde de natuurlyke in schoonheyt niet en hoeft te wyken.

XVIII.

Om de sterkte des Magneets te wegen.

NEemt een Waagschaal die even gelyk hangt, doet in de eene Schaal den Magneet, en doet in de andere Schaal zo veel gewigts als de Magneet weegt. Dit gedaan zynde, zoo hout de Schaal daar het gewigt in is, over eenig yzer, zo zal die Schaal neer trekken. Doet dan in de andere Schaal die na om hoog gaat zo veel zands tot hy met de andere g lyk hangt. Dit gedaan zynde, weegt het zant, zoo zult gy tot u voornemen kunnen geraken.

XIX.

Te maken dat een kleyn Scheepjen op het Water vare daar men het gebiedt.

NEemt dan een kleyn Scheepjen een halve voet omtrent lang, snyt daar toe een houte Mannetjen aen 't Roer, slaat dan aan het Roer verscheyde

yzere Spykertjes, dat men juyst niet en behoeft te zien. Laat het Scheepjen dan varen, hebt dan een stok welke aan het eynde een stuk yzer heeft, aan welke de Magneet gestreeken is. Gebied dan uw Schipken te varen zo hier als daar na toe, zoo zult gy met uw Stok daar omtrent komende het Roer doen bewegen, en het Mannetjen zal schyne deze beweeginge te maken: 't welke aardig om te zien is.

XX.

Om eenige Naalden in een Glas te doen danzen en huppelen.

NEemt eenige Naalden van Staal, doet ze in een Bier-glas, neemt dan een goede Magneet-steen, en houd die daar omtrent, zoo zullen de Naalden bewogen werden en op en neer huppelen.

Zulks kan men ook op een tafel doen die dun is, houdende daar de Magneet-steen onder, zo zullen zy om en wederom lopen.

XXI.

Om eenige Naalden, die boven op een Tafel leggen te doen bewegen.

LEgt op een Tafel die matig dun is, zo veel Naalden als u belieft, houd dan onder de Tafel behendiglyk een goede Magneet- of Zeyl steen: als gy die verwemelt, zo zullen tot verwonderens toe al de Naalden zig van de eene plaats in de andere bewegen en verplaatzen.

Het verbeetert en vermeerdert NATUURLYK TOVERBOEK, OF SPEEL-TONEEL DER KONSTEN.

Het TWAALFDE BOEK.

Behelzende verfcheyde Konften, die door het Vuur en Hitte gedaan worden.

I.

Een manier hoe met vuur kan handelen, zonder zich te branden.

DE Quakzalvers, om haar Balzemen, Olium en diergelyken meer is, te verkoopen aan het gemeene Volk, waffchen haare handen af in gefmolten Loot, om dat ze fchynen zouden haar handen te branden, en die wederom opftaande voet door haar Olie en Balzemen te genezen, en zo het volk-

jen

jen te doen gelooven, dat ze daar door alleen moeten genezen worden, als zy haar mogten gebrandt hebben, even als zy zien dat de Quakzalvers haar geneezen, als zy zig gebrandt hebben.

Om dit bedroch eens te ontdekken, en met eenen bekent te maken, dat de Doctoren dat zo wel weten als zy. Zo is 't, dat ze eerst hare handen smeren of wasschen met eenige dingen, waar door het vuur of hitte geen schade aan haar doen kan; de middelen dan die zy gebruyken zyn Visch-lym, Aluyn en Brandewyn, waar mede de handen gesmeert zynde, niet branden zullen: of zy nemen wel wit van een Ey, met slym van Heemk-wortel en Vlooyen-zaad, met Kalk en Radys-zap gemengt, hier mede stryken zy haar handen, en zullen niet branden.

II.

Om ymandt een Olykoek of een Broodt uyt de hand te blazen.

'T IS zeer vermakelyk wanneer men in eenig gezelschap is, daar men op Oly-koeken genoodigt wert, dat men eenige kluchten voor den dagh kan brengen, waar mede een geheel geselschap vermaakt werdt: Om nu ymant een Oly-koek uyt de hand te blazen, zoo wet men eerst om een kan wyns of twee, of een pot vol Wafels, dat gedaan zynde, zoo laat de perzoon daar gy mede gewet hebt, een warme Oly-koek tusschen zyn handen nemen, zoo heet als hy verdragen kan, laat hem die dan zoo vast houden als hy wil, blaast dan op de Oly-koek, zoo zal die zoo heet werden, dat hy die wel haast door de hitte zal laten vallen, of uw gewonnen geven.

Zulks geschiet ook met brood, wanneer het nog warm is, en men dan het mes daar kruyswys door

steek

steekt, zoo geeft ymant het broot te houden op die zyde daar het mes heeft door gegaan, zoo blaast dan van boven neder daar het mes is doorgestoken, zoo zal hy wel haast het broodt uyt zyn handen laten vallen.

III.

Om Rook Vuur en Vlam uyt den Monde te blazen.

NEemt geele Tondel, ofte Zwamp by de Drogiste genoemt, zo groot als een duyven Ey, laat die aan het vuur essen vonk vatten, legt het dan in een graauw Papier, vouwt het toe, en steekt het in de zak omtrent een half quarties uurs eer men 't in 't werk stelt.

Als men dan dit vertoonen wil, zo staat men wat verre af van het volk, men laat een schootel met werk of vlas komen, nodigt dan u gasten op deze zalaat, steekt dan een hand vol werks in uw mont, haalt dan de Tondel met u Neusdoek uyt u zak, en houdt uw als of gy niezen wildet, terwyle gy nu de neus snuyt, zo steekt het Papiertjen met de Tondel in uw mondt, 't welk gy zoo wat behendig doen moet, of anders zouw net ligt bemerkt werden, doet dan wederom wat vlas in den mont, om het vuur aan te houden, als dit zo geduurt heeft; zoo snuyt weder quansuys u neus, en spuwt dan heymelyk de brok in uw Neusdoek, onderwylen moet gy zo wat kortswilligheyt voor den dag brengen, om het de bekykers des te aangenamer te maken.

IV.

Om Vuur te eeten, en brandent Loot en Olie over zyn Tong te doen, en een gloeyend Yzer over zyn Tonge te ſtryken.

HEt Vuur eten is al een zeer rare konſt, en noch aan weynige bekent. Wanneer zy deze konſt in 't werk ſtellen, nemen zy een ſtuk Arabiſche Gom in den mont, met welke zy haar tonge en gantſche mont gedurig mede vet maken: als zy dan vuur of iets diergelyks dat brandent is in haar mont doen, zo is het zelve gebluſt, eer het vleeſch geraakt wert konnende geen de minſte ſchade aanbrengen.

V.

Om yets in zyn hand te doen branden zonder te bezeeren.

OM een raar kunsjen, voornamelyk by den avond te vertonen, is 't als dat men voorloop van Brandewyn neemt, en die in het hol van zyn hant doet, en dezelve aan brant ſteekt; zo zal dezelve branden zonder dat uw hant bezeert werd.

VI.

Om de groeyenden Boom der Philiſophen te maken.

OM dit te doen, zo neemt twee oncen Sterkwater, diſſolveert daar een half onze fyn gekopeleert Silver in: Neemt dan noch een once Sterkwater, doet daar in een half loot Quikzilver, mengt beyde de ſtoffen onder een, ſchut het om in een glas, daar een half pont water in is, en ſtopt het digt toe, zoo zal men daar den groeyenden Boom der Philoſophen zien waſſchen.

Wan-

Wanneer men Silver in Sterk-water gesmolten heeft, en men doet daar Sal Armoniac by, zult gy het zelfde vernemen.

VII.

Om Donder-gout te maken.

NEemt Koninks-water, (dat is Sterk-water met Salarmoniac gesmolten) zo veel het u belieft, laat hier in eenige stukken Gouds in smelten; gesmolten zynde, laat het vogt door een Klad-papier loopen, druypt 'er dan eenige droppelen Oly van Wynsteen zout in, zoo zal het gesmolten Gout op de gront zinken, wascht dan het neder gezonken Gout eenige reyzen af.

Dit Poeder gedroogt zynde in de Zon, zal altydt zwaarder zyn als het Goud zelver eer het gesmolten was.

Legt dan een Duyt op een kooltjen vuurs met een greyntje van dit Poeder, zoo zal het een slag geven als een kanon schoot.

Andere doen dit ook met zes oncen Wynsteenzout, twee oncen Swavel, en een once Salpeeter, alles tot een Poeder onder malkander geroert.

VIII.

Hoe men op een doek een kool Vuurs kan leggen zonder die te branden.

NEemt een Tinne lepel, Tabaksdoos of iets anders 't geene rondagtig is, spant hier over uw Neusdoek heel stark, legt daar vry een kooltjen vuurs op, en blaast het aan zo zal het niet branden.

Of neemt een Tinne beker die vol water is, hier wert een draat om gebonden, die zeer stark moet wezen, als men de vlamme van een kaars daar aanhout, zal die niet branden.

Zulks

Zulks gebeurt ook als men een blad Papier bov den vlam van een Kaars hout, en daar louter blaaft, zo zal het Papier niet in de brand geraken.

IX.

Om zonder Weeg-tuyg te weten hoe veel rook v yder verbrandt lichaam vervlogen is.

WAnneer men wil weten hoe veel rook van e nig vuur vervlogen is, behoeft men die stof die verbrand werd maar eerst te wegen, welke da verbrand zynde, weegt men de assche en men trek het af van het gewigt der verbrande stof.

By voorbeeldt, hebt hondert pont hout, die ve brandt zynde zo weegt de overige asse, die tien por omtrent mag wegen, trekt die van hondert, zo is't tnegentig pont rook geweest.

X.

Glaasjes welke in 't Vuur gesmeeten zynde, een slag geven als een Musquet.

OM dit te doen gaat men by een Glas-blazer e men laat eenige ronde Glaasjes maken zo groo als een graauw Erwet, hier binnen wert een wey nig Brandewyn gedaan, en weder met een stukje glas toegelymt. Deeze doet men in 't vuur of in de Vrouwen vuur testen, als de Brandewyn dan in damp komt te veranderen, springen de glaasjes stuk ken en geven een groote slag.

XI.

Om een Neusdoek in de brand te steeken, zonder die te branden.

ONder andere Kunsten is dit mede vry wat vreemt neemt om dit te doen u Neusdoek en steekt hem

in

'n goede Brandewyn, en steekt hem aan de vlam, zo zal hy ligter lang branden, en de Neusdoek zal heel blyven.

XII.

Om een uytgeblazen Kaars aan een beeld te onsteken.

WAnneer als gy wedden wilt om een uytgeblazen Kaars aan eenig beeld t'onsteken, zo moet gy eerst den Mond van het Beeld met zwavel bestryken, dan kont gy in den avondstond wedden, als uw weddenschap gedaan is, zo blaast de Kaars uyt, in vonkende, zo loopt na het Beeld, en steekt de Vonk aan die plaats daar gy de Swavel gestreken hebt, zo zal hy dadelyk aan brand vliegen.

XIII.

Om te maken dat een Pot niet overkookt.

WAnneer men een Pot met Vleys, Vis, Erweten of iets anders over het Vuur heeft, en men dikmaals eenig huyswerk moet doen, of dat men uyt moet zyn, zo is het een ligt middel den Pot te verzekeren van niet over te lopen: Neemt maar eenige stukjes groenen Kaas, smyt die in de Pot, zo zal de Pot niet overkoken.

XIV.

Om door een brandende Lonte te weten wat uur het is.

WAnneer een Soldaat op Schiltwacht staat, en geen uuren kan horen slaan, of geen Horologie kan zien, zoo kan hy even wel het uur door middel van een Lonte koomen te weten. Steekt dan uw Lonte aan op die plaats daar gy het uur

kunt weten, en merkt hoe verre dat u Lond in de uur afbrand: Dit wetende zult gy haast gewaar kunnen werden op 't Sinternel-huysjen hoe veel uuren gy daar gestaan hebt, als gy maar acht geeft hoe menigmaal van 't Lond zulke stukjes vermindert is, als u in dat uure afbrand.

XV

Een brandende Kaars omgekeert in zyn hand te konnen houden zonder zig te branden.

NEemt een brandende Kaars tusschen uw Vingers digt aan het lemmer, keert u hand met de Kaars dan om, indien gy nu de hand stil houd, zult gy u verbrande, maar die gedurig bewegende, zo zult gy 'er geen nood af hebben.

XVI.

Een manier om Campher te maken, bequaam om in vuur-werken te gebruyken.

OM dit te doen zo neemt Jenever-gom, anders Gom Sandrak, witte Vernis genoemt, stoot daar van een Pont, giet het over zo veel gedisteleerden Edik, dat de Gom in een Glas gedaan zynde moy bedoken zy, laat dit 20 dagen in Paarde-mist staan: giet het daar na in een ander Glas met een wyde hals over, zet het dan een Maand lang in de Zon om door te koken, zo hebt gy een Campher die de natuurlyke zeer gelyk is.

XVII.

Een aardige wekker om des nagts wakker te werden en een Kaars aan te steken.

WAnneer men op een reys of elders anders is, alwaar men geen klok ken horen slaan, en egter des

es nagts geern zouw willen geruſt ſlapen en des gtens op zyn tyd wakker zyn, en dagelyk licht in yn kamer vinden.

Om dit dan te doen zo neemt een Lond, en be- iet hoe veel hy in een uur afgebrand heeft, dit ge- ykent hebbende, kont gy hem zo veel ſtukken als y des nagts uren wil ſlapen afmeten: Slaat dan een pyker in de Muur, hangt daar de Lont aan, op ie plaats, daar gy hem afgemeeten hebt, bind hem aar aan met een zwavelige draad, zodanig dat een ynd aan een Kaars of Lamp gerake, als de Lonte u zoo verre is afgebrand, zo zal de Swavel-draad de brand gaan en de Lamp ofte Kaars aanſteken: oo gy nu met een Swavel-draad aan de Lonte by e Spyker een ſteen hangt, zodanig dat als de Lont p zyn tyd is afgebrand, mede in de brand vliegt, o zal de ſteen nedervallen, 't welke den ſlapende al wakker maken en doen opſtaan.

XVIII.

Om een Ey al blazende in zyn Handen gaar te maken.

DAt men een Ey al blazende in zyn handen gaar kan blazen, ſchynt yets wonderlyks te zeggen, aar als de konſt gemeen is: is nooyt de zaak zoo oot.

Men neemt dan een rond Brood dat eerſt heet uit n Oven komt, 't welk men met een gezwintheyt en ſnyt, en een Ey daar in ſteekt, en dadelyk ederom toe legt, dan zo blaaſt men rondom het ood in de hand hebbende, zo lange tot het kout i geworden, neemt dan het Ey daar uyt en gy zult vinden dat het gaar zal zyn.

XIX.

Of drie schyven in een rye gestelt, van een Kan- schoot gelyk konnen geraket werden.

INdien daar drie schyven op een linie gestelt, a van eenderley grote en de eerste door het gesch getroffen wierd, zou hy niet door de voorste in middelste en de achterste geschoten werden, ma door de voorste over de middelste en treffen de a terste, want de Kanonschoot gaat boogs-gewys.

XX.

Om te maken een Kaarsse die niet uyt te blazen en

NEemt voor eerst een Pypje, vult die met Sol en met gekapt Lynwaat, en bekleet die van o der tot boven met Was, en steektze daar na aan, (ze Kaarze en kan nog door grote wind, nog door ste blazen uytgedaan worden.

Of

Neemt een Pond Was, twee once Zolfers en tw oncen levende Kalk, Olie van Oker noten een o ce, maakt hier van een Kaarze, met garen van K toen, smyt ze daar na in 't water, ende zy zal v zelfs worden brandende.

Of

Neemt Was en Zolfer van elks evenveel, sme tet te zamen, maakt hier van een Kaarze, dan h Zolfer moet wel zuyver zyn.

XXI.

Een Vuur dat met geen Water te blusschen en is

NEemt Zolfer, Peter-olie, Olie van Genever Salpeter, van elk even veel, Pek, Ganze-smou

ide Ende-smout, Duyven-drek en Vernis, ook van ks evenveel, Aspalti een vyfde deel, menget te amen met Brandewyn.

Of

Neemt Vernis, Zolfer, Genever-olie van Lynaad, Peter-olie en Spiegel-harst, van elks evenveel, randewyn drie deelen en een half, Salpeter, droog out van Laurier-boom, gepoedert, zo veel als 't nog is, om hier van een deeg te maken: Doet dit t'zamen in een Glas, en begravet drie Maanden Paarde-mist, daar na zo formeert daar af Vierbaln of Kaarzen, steektze aan, zo en zullen zy met en water uytgebluft worden.

XXII.

Fakkelen die door den Wind niet uytgewaayt en worden.

MEn zal de wieken in Salpeter voor eerst zieden, daar na drógen, en voorts de Fakkelen met half as ende half Solfer opmaken, deze Fakkelen en orden door de wind niet uytgewaayt, hoe die ook ezen mag.

XXIII.

Vuur uyt het Water te doen branden.

NEemt een gehele Eyer-schale, vult die met Solfer ende levende Kalk, stopt het gaatjen toe, uytze daar na in 't water, en zy zal van zelfs woren brandende.

XXIV.

Een Kaarse die in 't Water brand.

NEemt Was, Solfer en Azyn, elks een deel, latet te zamen zieden, tot dat den Azyn verzoden hier van maakt een Kaarsse.

XXV.

Een Vuur dat onder het Water brand.

NEemt anderhalf Pond Bus-poeder, een half Pon Colophonio, Olie van Olyven, zes oncen, Solfe vier oncen, menget al wel onder een, ende als 't wel onder den anderen gemengt en gedroogt is: hie van neemt een ftuk, fteket aan, en fmytet in 't wa ter, ofte maakt hier van eenen Bal, bekleet hem met Pek, bind den zelven over al rondom met bind garen: daar na zo bekleet hem wederom met Pek daar na wederom met bindgaren, en wederom me Pek, als dit t'zamen alzoo wel droge geworden is zoo maakt een gaatjen daar in, fteeker het vyer in ende als 't wel aan het branden is, zo fmyt in he water.

XXVI.

Een Vuur dat niet uytgebluft kan worden.

NEemt Vernis tien Pond, Solfer vier Pond Olie van Terpentyn twee Pond, Zalpeter an derhalf Pond, Witte Wierook een Pond, Camphor zes oncen, goede Brandewyn veertien oncen, men get al t'zamen op heete Kolen, hier in zult gy wel fteken, ende kan niet uytgebluft worden, waar me die henen fmyt.

Of

Neemt Vernis twaalf Pond, Olie van Spiegel harft, Olie van Was, van elks een Pond, Olie van Terpentyn drie oncen, Zolfer twee Pond, Zalpe-

te

ter vier Pond, Kampher een Pond, Brandewyn twee Pond, Aſpalte gepoedereert drie Pond, menget al te zamen op heete kolen.

XXVII.

Om te maken een koperen Appel die wind van hem geeft.

LAat maken eenen ronden koperen Appel, zoo groot als een hooft, van binnen hol, daar in maakt een kleyn gaatjen, volt hem met Waater, houd hem digt aan 't vuur, zoo zal daar uytvliegen eenen vochtigen wind.

XXVIII.

Om ys te doen branden.

MAakt een Kaarſſe van Zolfer en van geſtooten Koolen, bekleetze met Papier en hangtze onder de druypen, als 't hart vrieſt, zo zal zy t'eenemaal met Ys bewaſſen, ende ſteekt deze Kaarſſe aan, en zy ſal branden tot een verwonderinge van alle die 't zien.

Het verbetert en vermeerdert

NATUURLYK TOVERBOEK, OF, SPEEL-TOONEEL DER KONSTEN.

Het DERTIENDE BOEK.

Behelzende verscheyde Aardigheden, die door middel van Spiegels, Glazen, Brillen, enz. uytgewerkt werden.

I.

Om yemant zyn Aanzigt verkeert te doen zien zonder Spiegel.

'T IS aardig aan een Tafel, dat men yemand zyn tronie verkeert doet zien. Dit geschied wanneer daar schoon geschuerde zilvere of tinne lepels op

op de Tafel komen; ziet dan in 't hol van de lepels, zo zult gy bevinden dat u tronie verkeert is.

II.

Om drie of meer Manen te vertoonen.

WAnneer des Avonds de Maan helder schynt, zoo neemt een klare Spiegel, laat de Maan daar in schynen, zoo zult gy verscheyde Manen zien.

III.

Om de hoogte van een Tooren of yets anders door een Spiegel te vinden.

LEgt uw Spiegel eenige voeten wyd van de Toren, plat op de Aarde neer, en gaat zoo verre af, tot dat gy in het zelve zult konnen zien het bovenste spits van de Toren, zo komt de Spiegel in 't midden tusschen u en de Toren: daar na meet de wydte tusschen u voeten en de Spiegel, en zulke proportie als'er is tusschen de hoogte van uw Lichaam, en tegens de wydte van u Voeten, tot den Spiegel, zulke proportie is'er ook tusschen de wydte van de Spiegel tot onder aan den Toren tegens de hoogte des zelven.

By Voorbeeld.

LAat uw Spiegel 240 voeten wyd van 't onderste des Torens leggen, en om in het zelfde te vernemen het bovenste spitze van den Toren, zoo neem ik of gy noch 5 drie vyfde voeten van de Spiegel te rugge moest gaan, al eer gy zulks meugt doen; ik neem mede of de hoogte van uw Lichaam waar 7 Voeten, met deze drie getallen werkt dan gelyk volgt.

grond	hoogte	grond
5	——— ——— ———	240
28		4(60
7)———		
4		5

komt 300 Voet voor de hoogte van de Toren, aldus doet met anderen.

IV.

Om een Glas stukken te roepen.

OM dit te doen, zo heeft men eenige pints roemers, laat d'omstanders daar een na haar welgevallen uytkiezen, op dat een yder mag zien dat'et alles zonder bedrog of gauwigheyt toe gaat: Yemand van de Omstanders houde hem dan vast, het geluyt des Roemers eerst beproevende, dan zo voegt men den mond ontrent het midden van het glas, geeft dan met u Stem een geluyt die in een octaav of achteling hoger is als de Roemer, dan zal 't glas terstont mede klinken, bykans tot kryzelens toe, zo dat den vasthouder des Roemers een lillinge en beevinge in zyn hand gevoele, welke stem met een langen adem, zonder ophouden aanhoud, breekt'et glas in stukken, zodanig dat de breuk rond en dwers door de buyk van de Roemer, en zelfs door de knopen van de Voet heenen gaat, van dat deel af dat tegens de mond is.

Yemand die zulks begeert in 't werk te stellen, die moet een heldere en doordringende stemme hebben, want de doffe en heeze stemmen deugen daar niet toe.

V.

Een manier om Vergroot Glazen te maken.

HIer toe zyn verscheyde manieren van slypen, maar die alle konnen niet volkomelyk rond zyn, nog kleyn genoeg.

Om

Om dit dan in 't werk te stellen, neemt men klaar doorschynent Spiegelglas, 't welk ligt smelt. Breekt hier van kleyne stukjes en maakt die met wat speekzel aan een naald of priempjen vast klevend, houd dat dan in een lamp of kaars zo werd daar een rond glazen koegeltjen uyt. Deze kund gy maken van verscheyde groote. Hoe kleynder hoe meer zy vergroten, de kleynste zyn, als een Mostertzaad, welke dan in ronde kasjes gezet werden, en konnen een zaak meer als duyzentmaal grooter vertonen.

VI.

Een Spiegel welke men zyn aanzicht zo groot als een Reuzen aenzicht ziet.

MEn maakt dan een ronde Spiegel van dik Glas, dit laat men hol uytslypen en van agteren met foelie gelyk andere Spiegels beleggen, zo zult gy in de Spiegel ziende, een aanzicht hebben als een Reus, vervaarlyk om aan te zien.

VII.

Een Cylinder Spiegel te maken, om verscheyde dingen mismaakt te zien.

NEemt een lang Cylinder Bier-glas dat schoon en helder is, laat dat een weynig minder dan de helft van onder tot boven toe met foelie beleggen. Dit behoorlyk gedaan zynde, legt men daar eenige geschilderde Figuuren voor, welke in deeze Cylinder-spiegel van een vreemde gedaante zullen verschynen. Deze mismaakte gedaante kan men af schetzen met haar koleuren, op welke afschetzingen de Spiegel gezet zynde, alles weder behoorlyk in de Spiegel zal vertoont werden.

VIII.

VIII.

Om een schrift te maken, dat men door middel van een Spiegel aan de want kan lezen.

MEn maakt eenige Romeynsche Letteren die men in een Bordt-papier uytsnyt, niet gelyk men die gemeenlyk schryft, maar verkeert en averegts om, hier door laat men het Zonne ligt in de Spiegel schynen, 't welk gy wederom tegens een want die beschaduwt is kunt reflecteren, deze konst en is van geen groot belang, ten zy gy het ligt heymelyk in een Kamer kunt doen komen, daar eenige luyden vergadert zyn, waar van verscheydene zullen schrikken, als zy dat zien, niet wetende waar 't van daan komt. Men kan het ook by avond genoegzaam doen door middel van een Kaars.

IX.

Om door een vlakke Spiegel Buskruyt aan brandt te steken.

OM dit in 't werk te stellen, zoo lecht men op zekere plaats het Buskruyt, neemt dan vyf of zes vlakke Spiegels (na dat de Son zwak of sterk schynt) stelt dan die zodanig, dat de Son uyt yder Spiegel als in een punt van het kruyd komt vallen, zoo zal al het buspoeder in de brant vliegen, dit is bequaam om eenige kruydhuyzen van den vyand in de brand te steeken en te doen opspringen.

X.

Om de Vyand te verspieden door middel van een Spiegel, als hy een half of heel uur van u is.

Neemt

NEemt maar een goede vlakke Spiegel, hoe groter dat hy is hoe beter, laat dan boven, onder en aan de regter zyde een lyst maken anderhalf duym hoog, maar niet aan de linker zyde, welk open moet blyven, houd dan de Spiegel ten die streek daar de Vyand legt, zo kund gy hem makkelyk zien marcheren, schanzen maken, &c.

XI.

Een Glas, door welke een Soldaat gezien zynde, een gantsche Compagnie schynt uyt te maken.

MEn maakt Glaasjes van omtrent een Ducaton groot of wat grooter, deze werden met verscheyde vlakten geslepen, die rond of kantig zyn, als men hier door een man ziet, zult gy daar door zo veel mannen schynen te zien als'er vlakten zyn, zo dat indien'er veel vlaktens zyn, ook veel perzonen gezien werden.

Indien men ook een Spiegel maakt van zestien of meer vierkant of ronde stukken aan een gemaakt, zult gy daar in ziende, uw zelven zo dikwils zien, als'er stukken zyn.

XII.

Om een vierkant kasjen te maken van Spiegels, dat zoo grooten glants van zich geeft, dat een Arend daar niet op zal kunnen zien.

LAat een vierkant Kasjen maken omtrent twee spannen lang en een breedt min of meer, laat het inwendig zo onder als boven met vlakke Veneeze Spiegels bekleden. Dit kasjen kan men nu voorts oppronken met beeldjes, gesteenten, gout en zilver. Zet dit kasjen dan in een kamer rondom met Tapyten

pyten behangen, op dat men maar een vierkant gat zie, zet dan in het kasjen een wasligjen te branden zo zal het den onkundigen een groot wonder schynen om de menigvuldige reflexien, daar een Arent niet op zal kunnen sterogen.

XIII.

Door een Glas met water en licht in een geschrift van verre te lezen.

NEemt een Klaar Cristalyn-Glas, in forme van een Bal, vult dat met zuyver klaar Water, en hangt het voor een brandend licht, zo wert niet alleen de Kamer daar door verligt, maar het licht schynt ook zeer sterk aan de want die daar tegen over is, zoodanig dat men daar zeer kleyn Geschrift by kan zien te lezen. Dit groot licht weten de graveerders, Goud en Silversmits, &c. zig wel te nutte te maken, om daar by te zien.

XIV.

De eygenschap van een goede Spiegel.

DAar zyn al verscheydene bequaamheeden nodig om een goede Spiegel te hebben, voor eerst moet het glas dik zyn, helder en reyn, niet zandig of vol blaasjes. Ten tweeden moet het glas gelyk, glad en effen wezen. Ten derden dient het doorluchtig te wezen. Ten vierden dat de straalen daar recht op vallen. Ten vyfden dat het zonder eenige verwe zy, anders zoude uw aangezicht de eygenste verwe schynen te hebben. Ten zesden daar moet in de Spiegel geen vlekken zyn, want als ymand alzo in de Spiegel schynt, even als hy zelver is, zal de Spiegel van goede deugden zyn. Ten zevenden zoo steekt een spelle of naalde, door uw hoed voor over de neus, en ziet of hy in de Spiegel dubbeld gezien werd,

werd, is 't dat hy niet dubbeld gezien werd, is hy goed.

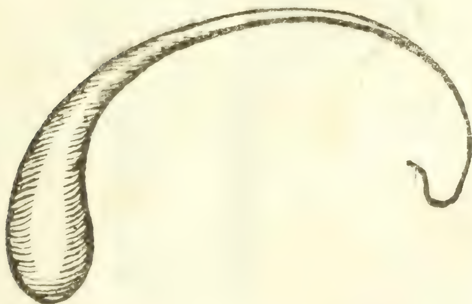
XV.

Om een Glas aardig van een te scheyden.

DIt kan men doen met een draad die nat gemaakt is van Terpentyn Olie, welke om het Glas gewonden zynde en ontstoken, en na het brande met enige druppelen kout waters daar op gesprenget, zal terstont van een scheyden, 't welk de Chimisten wel weten, om hare glazen te scheyden. Maar ik heb nog een ander manier uytgevonden, namentlyk als ik een glas met Brandewyn heb, ontsteek ik dat, en de vlam uytgegaan zynde, zal het glas rondom afscheuren, 't welk men moet doen aan zulke glazen welk van boven een stukje uyt hebben, zo werden zy wederom bequaam om te gebruyken.

XVI.

Een Kraak-glaasje, waar op men staan kan zonder te breken.

DAar zyn eenige Glaasjes lankwerpig en peerel wys om geboogen, loopende heel dun aan het eynd,

eynd, als men op het dikſte van dit glas ſlaat met eenig hout zo zullen zy niet breken, maar niet alleen op deszelfs buyk geſlagen werden, is nu dat het dunſte eynd daar van gebroken is, zullen zy dadelyk in hondert duyzent ſtukken ſpringen, niet wetende waar de ſtukken g.bleven zyn

Wanneer men deze glaasjes in het Inſtrument van den Heer Robbert Boyle doet, en de lucht uythaalt ſpringen zy mede in ſtukken.

Zommige ſpringen in ſtukken zo men ze maar een weynig wryft.

XVII.

Om Pluymen van Glas te maken,

PLuymen van Glas te maken is een aardige konſt, bequaam om zich in de zomer mede te wayen, en de hete zonne van het aangezigt of te weren. Zyn ook

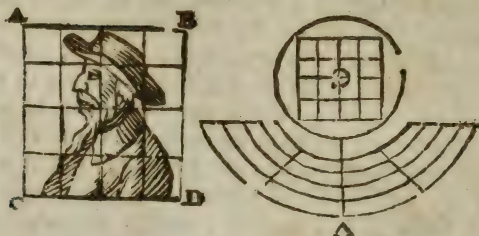
ook zeer fraay om boven op de knodzen en pilaren van de Ledekanten te plaatzen. De wyze van maken is aldus: men neemt een wiel of rad, daar men Wolle of iets diergelyks op spint, 't welk men by de hand zet. Dan neemt men glaze pypen, van wat koleur als gy begeert, welke aan een lamp konnen smelten, hier van maaken zy aan de vlam van de lamp eerst een fyne draad, die ze aan het rad of wiel vast hegten, het wiel dan omme drayende, zult gy een lange dunne draad krygen, die gy zo lang kont maken als gy begeert.

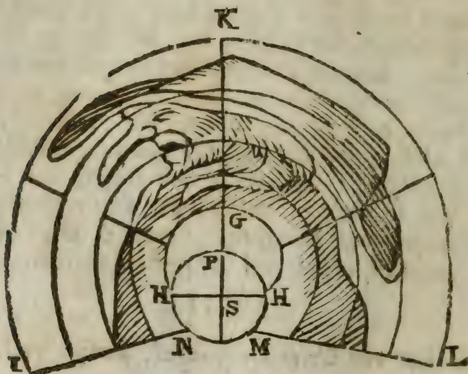
Als gy nu draden genoeg hebt, zo breekt die in zo lange stukjes als gy begeert, tot dat gy een hand vol hebt, laat ze van onderen alle in een smelten, of maakt 'er een handtvat aan van glas, zo zult gy een pluym hebben zeer schoon om te zien, voornamelyk wanneerze van allerley koleur gemaakt is So men deze glaze draatjes in een schaft van een' Pen weet vast te maken, zal dezelve van zommige, die het kunsjen niet en weten, voor ik weet niet wat voor vreemde vogel veel aangezien werden.

XVIII.

Om door een Cylinder-spiegel, eenige gedaante zeer Monstreus te vertonen.

MAakt een verbeeldinge van een Hooft of yets diergelyks, dat in een vierkant kan staan als A B C D, deylt dat met dwerze en perpendiculaire linien, zoodaanig dat alle vierkanten even eens zyn. Maakt dan een cirkel uyt het middel punt S, zynde M O N, welkers middellyn, zoo groot is als de middellyn van de voet des Cylinder-spiegels. Deelt dan den halve Diameter S O in vier gelyke deelen. Zet dan de voet van uw passer in de punt P, en maakt zoo veel cirkels als het vierkant A B C D dwerze linien heeft, namelyk vyf. d'Eerste cirkel

F G H laat dit zoo verre van het centrum zyn, als een genoegzame reflectie inde Spiegel vereyst, welke na de voet des Spiegel verscheyden is: laten na d'andere cirkels zo groeyen als de proportie is tussen 22 21, evenwel kan men de cirkels maken dat ze even wyd van elkanderen staan. Laat dan de eerste omtrek F G H in zoo veel deelen gedeelt werden als de Bazis of voet C D van vierkant A B C D, te weten vier delen, laat evenwel een boog van F door M E in H, gelyk als overvloedig zyn de, wiens grote het gebruyk en d'ervaring zal bepalen. Zoo men dan uyt het punt S, door de punten der verdelinge rechte

rechte linien tot d'uytterste omtrek I K L, zoo hebt gy een Figuur die geproportioneert is met Figuur A B C D, na de gezigtkunde, hebbende zo veel vierkante ruymten als A B C D, dit gedaan zynde, kan men na proportie de Figuur in A B C D daar in verbeelden, zo hebt gy een wanschapen Figuur. Maar zo gy uw Cylinder-spiegel op Cirkel M O N zet, zo zal zig alles in de spiegel vertonen als de Figuur A B C D aanwyst; Maar is 't dat gy de Cylinder zet voor de Figuur A B C D zal zig alles verspreyt vertoonen als gezegt is.

XIX.

Om eenige Beelden schielyk te vertonen, en schielyk te doen verdwynen.

NEemt een middelmatige Pot, hebbende een glaze bodem, die daar met Kalk of Hars aan vast gemaakt is: vult die met water, en laat dan een houte rat maken, die in zyn omgang verscheyde Figuuren heeft, dit rat omgedraayt zynde zal eenige Figuren verschuyven, en andere doen blyken, voornamelyk zo in het dekzel van de pot een gat is dat zo groot is, om bequamelyk de Figuuren daar door te zien. Het beeld nu dat onder de bodem is, dat op de opening past, zal zo verhoogt werden, dat men het boven op het oppervlak van het water zal zien: 't welk voor de zienders wonderlyk is, wyl ze niet konnen bevatten hoe de beelden op het water komen, die nog in nog onder het water zyn. Dit experiment is licht te doen, als men maar de glaze bodem wel kan maken.

XX.

Om een Roemer zodanig te ſnyden, dat hy uyt malkander hangt, en echter om uyt te drinken bequaam is.

DEze Roemers ziet men dikwils t'Amſterdam te koop, en ſchynt yets raars te willen zyn. Het zyn Veneetze Kriſtallyne Glaze met hooge voeten. Maakt eerſt dat'er boven aan een kleyn ſcheurtjen is, dan kan men van dat ſcheurtjen af eenige kringen maken, die ſlangswys rondom de Roemer van boven tot beneden lopen, 't welk gevoeglykſt door een Diamant geſchied. Dan zo neemt men een lont die blaaſt men boven aan het ſcheurtjen, zo zal het ſcheuren in die gemaakte kringen, als men dan al verder en verder de lonte brengt, zal het tot onder toeſcheuren. Dan zo kan men de Roemer als Limoen ſchil uyt malkander doen hangen, en weder in malkander zetten, dat met een behendige bewegingе geſchied.

Als men nu hier Wyn in giet, zal den Drinker zig beſtorten, alhoewel het glas regt gehouden werdende, de Wyn daar in blyft. Dit komt hier van daan, dat als het glas regt gehouden werd, de ribbetjes of ſplytingen des Glas op elkander digt ſluyten; maar als men die aan de mond zet, buygt het Glas en de Wyn ſtort 'er uyt, daarom moet den Drinker weten dat hy de Roemer met zyn neus en lippen moet aanraken, indien hy zonder ſtorten begeert te drinken, op dat 't Glas niet van elkander wyke.

De Herbergier in den Helm tot Emden wiſt met zulke Roemers zyn Wyn te concumeren, want de Vreemdelingen waaren nieuwsgierig om uyt deeze Roemers te drinken, ondertuſſchen als daar een

brak,

brak, moest den Breker daar een Ducaton voor betalen.

XXI.

Om Glas te maken.

NEemt een heldere Key uyt de straat, kalcineert die, bluft hem uyt, doet dit verscheyde reyzen tot zy tusschen de Vingers friabel is, stampt hem dan heel fyn, en doet by een once een dragme Sal Tartary, dit gedaan zynde, zet het een uur of twee in 't vuur, zo zult gy Cristal hebben, wilt gy nu een Robyne coleur hebben, zo neemt een aasjen Gout, legt dat in Konings-water, zo zal het smelten, en doorbyten. Doet dan dit aasjen by uw Sal Tartary en zet het gelyk op het vuur. Alzo werd uyt zilver blaauw uyt koper groen, enz. Alzo geeft elk metaal een byzonder koleur.

XXII.

Om witte Barnsteen te maken, schoonder als oprechte.

NEemt wel gezuyvert wit van't Ey, een goede quantiteyt, laat die in de zonne tot een Massa verstyven, als dezelve nu hard genoeg is kondt gy daar uyt laten maken wat gy begeert, en zal de oprechte in klaarheydt overtreffen: hierby doen zommige een weynig van de zuyverste tragecant.

Andere nemen Poeder van Kristal fyn gewreeven met wit van een Ey, met wat water van Zaffraan, 't welk ze in een Glas doen, en in 't heete waater zetten, tot het hard geworden is.

Het verbeetert en vermeerdert NATUURLYK TOVERBOEK, OF SPEEL-TONEEL DER KONSTEN.

Het VEERTIENDE BOEK.

Behelzende verſcheyde Aardigheden, die de klanken en het geluyd betreffen.

I.

Om een Spreek-trompet te maken.

DE Spreektrompetten zyn op de Schepen als anders om van verre tot malkanderen te ſpreeken zeer dienſtig, d'Engelſchen zyn daar de eerſte vinders van, men kan ze maken van blik of koper. Sy hebben een Figuur als een gemeene Trompet, dat is van een enge pyp zich allengskens verdwynende tot wyte van meer dan een half ellen ruym Diameters

ters, maar de enge pyp moet zo naauw zyn, dat 'er den mond effen opsluyte: des zelfs langte is omtrent twee ellen: hier meede kan men een half uur verre roepen.

II.

Om te doen schynen dat een geschilderde Kikvos aan 't kwakken raakt.

MAakt een gat in een Muur, zet daar een levende Kikvosch in, maakt dat behendig toe met een schilderytje daar een Kikvosch in geschildert is, achter zodanig, dat een weynig van het gat daar de Kikvosch in is, open blyve, als men dan met een Kaars daar voor komt, zal de Kikvosch door 't ligt beginnen te kwakken, die nu zulks niet en weet, zal meynen dat het de geschilderde Kikvosch doet.

III.

Om een Snaar op een Viool zonder aanroeren te bewegen.

NEemt twee Fiolen, stelt de Snaren beyde op een toon, lechtze beyde op eene Tafel die uyt eene plank gemaakt is, en strykt wat hars over de eene: zo zal de Snaar van die stille lecht zich bewegen, 't welk men noch beter kan zien, wanneer men daar een strootjen oplegt, zo zal dat door de Snaar bewogen werden, merkt dat ze op eene plank beyde moeten leggen, of het zal niet aangaan.

IV.

Hoe men met een Stemme of Muzicaal-Instrument twee of drie Stemmen met een Muzicaal accoort kan maken.

DE Muzicant moet zich dan op een plaats begeven daar een Echo of meer stemmen zyn, indien hy een Echo treft, die alleen eenmaal antwoord zo kan hy een stuk met twee stemmen zingen. Maar by aldien de Echo tweemaal antwoordt kan hy een Trium, viermaal een quatuor, enz. Dog dit stuk moet zonderling van een Muzicant daar toe gemaakt zyn.

By voorbeeld als yemand zingt ut, zo antwoord de Echo ut, ondertussen zingt hy zol, zo dat men op eene tyd twee onderscheydelyke stemmen kan horen als ut zol, zynde een lieffelyke consonantie, Als dan de Echo voortvaart de zol te zingen, zo zou hy een ander zol hoog of laag konnen in toneeren, en een octaaf maken die zo volkomen is als eenige consonantie in de Muzyk.

V.

Om ymand door de klank van Roemers; Klokken, schellen of andere Instrumenten zyn meening te doen verstaan.

OM dit in 't werk te stellen, moet men voor yder Letter zoo veel slaagen op de Roemer, Klok, Schel, &c. geven, als hier onder Cyfer Letters getekent staan.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
a.	e.	i.	o.	u.	b.	c.	d.
9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
g.	h.	k.	l.	m.	n.	r.	s.

Voor elke Letter dan zeg ik doet men zo veel slagen

gen als 'er Cyfers boven op ſtaan, als men dan een letter heeft uytgeſlagen: houd men een weynig ſtil, op dat de andere die hier na luyſteren weten, dat de letter uyt is.

Maar dewyl het zeer verdrietelyk zouden zyn, voor een Letter 13, 14, 15 of 16 reyzen te ſlaan, kan men om kortheytshalven de volgende Tafel gebruyken.

1 2 3 4
I. a b c d *Zwelgen.*
1 2 3 4
II. e f g h *Hoeſten.*
1 2 3 4
III. i k l m *Slaan.*
1 2 3 4
IV. o n r s *Snakken.*

Wanneer hy dan om kortheytshalven een Letter wil te kennen geven, by voorbeeld, C, moet hy driemaal ſlaan en eens zwelgen. Zoo hy K wil zeggen, ſlaat hy tweemaal en eens met de handt, die daar dan by ſtaat en onwetende van is, meent dat het quinkſlagen zyn.

Indien men nu begeert dat het nog raſſer voortgaat, gebruykt men de volgende wyze, maar daar dient veel attentie toe.

1 2
I. a b *Zwelgen.*
1 2
II. c d *Hoeſten.*
1 2
III. e f *Slaan.*
1 2
IV. g h *Klappen op den Duym.*
1 2
V. i k *In de hand ſlaan.*
1 2
VI. l m. *Fluyten.*

1 2
VII. o p *Smeken.*
1 2
VIII q r *Snuyven.*
1 2
IX. s t *Roepen.*
1 2
X. v w *Bremmen.*
1 2
XI. x y *Steenen.*
1
XII. z *Siegen.*

VI.

Om verre een te hooren ſpreeken die men van na by niet kan hooren.

DE Kinderen die weten als 'er elders een balk is, aan het eene eynd van de balk te ſpreken, latende een aan het andere eynd luyſteren, zo zal het die daar na luyſtert het klaarder hooren als die na by is. Alzo pleegden wy mede aan de brugge te doen met houte leuningen, wanneer men aan het een eynd van de leuning zagjes ſprak, kan men zulks aan het andere eynd genoegzaam horen, als men zyn oor aan dezelve leuning hielt. Dit kan ook omtrent Muren geſchieden, wanneer daar zo een lange balk is ingemetzelt, dat juiſt van het gemeene volk niet gezien en werd, dan zo gelykt het wel een mirakel elders in Engeland aan een Kerk is gemaakt.

VII.

Om ymand het geluyd van een Klok te doen hooren door middel van een Schaar.

NEemt een draadt vier of vyf ellen lang, bindt in 't midden van deze draad een beugel-ſchaar

wint

vint dan beyde eynden van deze draad om beyde de
middelste Vingers van u hand, dat is om elke vinger
een eynd, gaat dan op een hooge bank, en steekt
de middelste Vingers in beyde ooren, laat dan de
schaar op de steene-vloer hangen, en slingeren hem
eene en weeder, zo zult gy een geluyd hooren als
van een klok. Zulks kan men mede doen met de
tang.

VIII.

Om een geluyd te doen hooren door middel van Romers even of de Klokken speelden.

NEemt eenige Roemers in ordre alle van verschey-
de klank, als

A. B. C. D. E. F.

Laat A een hoger toon hebben als B, en B hoo-
ger als C, en C hooger als D, &c. Slaat dan van
A tot E, en wederom van F tot C, zoo hebt gy
een aardige resonantie; noch beter is 't als gy zulke
twee orders hebt, en dat twee slaan zoodanig, dat
als gy op A slaat een ander op E slaat, &c. zoo
hebt gy een Muzycaal concert, dat zeer lieffelyck
klinkt.

IX.

Om te maken dat ymand door het geluyd van ee-nige May-torren niet slapen kan.

WAnneer men ymandt heeft die men begeert dat
niet slapen zal zo legt men onder zyn hooft-
peuliw een Mey-torre, welke dan zal gonzen, zoo
dat hy hier door niet zal kunnen slapen, niet weten-
de waar het hem van daan komt, ten zy het bed we-
der vermaakt en de Torre weg gedaan wert.

X.

Om een Glas met Water, daar de Penning in li[g]geluyt te doen geven, den Penning te doen [b]wegen, en het Water te doen zieden.

DOet in een Veneets-glas water, doch niet h[alf] vol, smyt daar een Penning in, maakt dan [de] middel-vinger in 't water nat, strykt dan met de na[t] vinger over de rant van de Roemer, de voet met [de] andere hand op een Tafel vast houdende, zo zal d[it] glas een wonder geluyd geven, de penning zal zi[ch] bewegen, en 't water zal schynen te koken.

XI.

Een aardige Echo.

ALs men een aardige Echo wil horen, die v[yf] maal wederom galmt, met onderscheydelyk ve[r]staanbare woorden, moet men aan zo een plaatze ga[an] daar een Echo veelvuldig wederom galmt, roept d[aar] de naarvolgende woorden luydkeels uyt, zo hebt [gy] vyfderley wederom galmen.

Glamore		*Constablis*
amore		*stablis*
more	en	*abis*
ore		*bis*
re		*is*
Onvermeert	*Overtreden*	*Vertrouwelyk*
vermeert	*vertreden*	*trouwelyk*
meert	*treden*	*rouwelyk*
eert	*reden*	*ouwelyk**
	eden	*welyk †*
	den	*lyk*

* *Dit is voor oudelyk gezet.*

† *Dit is anders zonder beduydenis: maar men m[...]*

nemen voor een aanhang van een woord dat daarin digt: want hier komt het niet op aan in de Echo, *wyl wel zomtyds aldus staat.*

Wy hooren, den Hooren,
Met Boomen. Boomen,
Doen by den Lofzang, zang,

XII.

m op het Land een stem te doen horen, even of die uyt den Hemel quam.

MEn laat een Spreek-trompet maken, even als elders gesprooken is, hier gaat men meede op n Toorn, hier roept men door met een lamentable emme tegen ymand in 't Land, dat hy zig bekere, o zal hy omzien en niemant ziende, meenen dat y een stemme uyt den Hemel hoore, waar door n Boer in Holland zynde, van een quaad leeven ekeert is.

XIII.

Om een half vel Papier te doen staan als een Mosket.

NEemt dan een vel Papier, vouwt dat in quarto, en daar na in octavo, zo hebt gy vier octavoladen, neemt dan de twee binnenste met u regterand en slaat dat boven de arm uyt, zo zal 't een slag even als een Mosket.

XIV.

Om Erweten of yets anders op een Klave-Cimbel te doen danzen.

t Is aardig om te zien hoe dat een Klave-Cimbels Snaar bewogen zynde zo een groote bewegin-

ge

ge maakt dat het geene daar omtrent is meede a
danzende bewogen werd, want legt onder de Sna
ren op de plank eenige Erweten, Zout, Haver o
yets anders dat zich licht beweegt, zo zullen zy a
danzende bewogen werden, want de Snaar bewoo
gen zynde, beweegt de locht, de locht wederom
de plank van de Clave-cimbel, en die wederom d
Erweten of het geen daar op leyt.

XV.

Om een Doods-hoofst te doen spreeken.

ONder de natuurlyke Gogeleryen is het mede nie onaardig een Doods-hooft te doen spreken, zullende veele die het hooren verbaast maken, en andere die het weeten doen laggen.

Om dit Toverstuk dan in 't werk te stellen, zoo laat men een Tafel maken met vier voeten, van welke een voet hol is en boven in de Tafel zyn openinge heeft. Dit zo gemaakt zynde, moet in de Vloer een Pyp gaan tot onder in de Kelder, op welke Pyp de holle voet van de Tafel staat Over de Taafel nu lecht men een Tapyt om het bedrocht niet te merken, op die plaats nu daar het gat is, zet men het Doods-hooft op het kleedt, en een ander heeft onder in de Kelder zyn oor aan de Pyp om te hooren wat'er in de Kaamer daar het Doods-hooft spreeken zal gezecht werd. Als men nu het Doods-hooft yets vraagt, zoo spreekt die geen, welken in de Kelder is door de Pyp, en het schynt dat het Doods-hooft dan zekerlyk spreekt.

XVI.

Om te maken dat een Kalfs-hooft dat gebraden is 10 of 12 maal roepen zal, of het levendig waare.

GY zult een doosken nemen dat kleyn zy, 't zelve vol gaatjens borende, daar na neemt eenen groenen Vorsch, en den zelven zult gy in dit doosken doen, dan zult gy eerst zien een groot blad in 't doosken te doen, op dat den Vorsch het doosken niet en rake, zo ook boven op, daar naar als men het Kalfs hooft op tafel brengt, terwyle dat 't heet zy, zult gy 't voorsz doosken daar de levendigen Vors in is in 't Kalf mondt steeken, zoo dat den Vorsch zulke hitte niet lyden konnende, zal beginnen te queken, en alzulken stemme besllooten weezende, zal een stemme maken, diergelyk als van een Kalf, en een yegelyk zal meynen dat 't Kalfs-hooft zulken geluyd make, en zullen zeer verwonderen

XVII.

Om heymelyk te doen beeven de Snaar van een Fiool, ofte iets dat daar op leydt, zonder dat de zelve van ymandt aangeraakt wordt.

DIt is een Mirakel in de Mucyke, en zeer lichtelyk te onderzoeken, neemt een gemeene Fiool ofte eenige diergelyke Instrument, kiest eenige twee distantie Snaaren, in voege dat daar een ander tusschen beyde zy, accoort deeze twee uytterste Snaaren in gelyke toon zonder te raaken die in het midden leyd, strykt met de Stryk-stok een weynig hart op de grootste van deeze twee, en u zal wonder te vooren komen, want op de zelve tyd dat de Snaar gestreken met de Stryk-stok zal koomen te beeven, zal ook de andere Snaar die gelyke toon heeft, oo-

gen-

genschynlyk beven, zonder datze van ymand wordt aangeroerd, ja zelfs de Snaar in 't midden beweegt zig in geenderley maniere, en zo gy de eerste Snaar stelt op een andere toon de sleutel los drayende ofte de vinger op een van de toetze houdende; en zal de andere Snaar zich niet beweegen, nu vraage ik waar dit beeven der Snaar van daan komt, is het door eenige verborge zimpatye, of veel eer, dat de Snaar gestelt op gelyke toon, lichtelyk ontfangt de inpressie des luchts, die bewoogen wordt door het beweegen van de eerste, hoe komt het dat zy beeft zoo haast als de eerste wordt gestreken met de Stryk-stok. By deezen aparentie zal ik voegen hoe het voorgaande noch wonderlyker geschieden kan, met twee Luyten, twee Harpen, twee Fioolen, twee Klave-cymbaals, ofte met twee andere Instrumenten, gestelt in gelyke toon; want het eene Instrument door eenige handt maatig aangestelt zynde, zal een beweeging geven aan de Snaar van het ander, invoegen dat zoo de Snaar van elk der voorzeyde Instrumenten zoo geaccordeert zyn, dat die ten vollen zonder divizie aangetast zynde, eenige harmonie konnen exprimeeren; het welke lichtelyk met twee Harpen ofte met twee Klavecymbaals kan geschieden, een van beyde geraakt zynde zal in het ander diergelyk harmonie verwekken, mits dat de distancie tusschen twee van haare prozitie recht worde gekozen het welke byzonder dan verstandelyker en ogenschynlyker geschieden zal, wanneer de Snaaren in unizon gestelt zyn, en voornamelyk zoo dik en even lang zynde, daar uyt dan openbaar is, dat op een zelven Instrument, een Snaare gemaakt zynde die meerder zal beweegen, welke van een toon is als die geene die daar meede staan in de octavo, en meerder octavo als die met haar staan in eenige andere Conzonantie tusschen spezie, anders zoo men dit bewegen der twee gelyke

lyke Snaaren noch klaarder zien wil, lecht op de eene Snaar een dun ſpaantje ofte een kleyn Papiertjen, zoo zal men terwyle de andere wordt aangeraakt, dit Papiertjen volkomelyk zien bewegen.

XVIII.

Om een Doove, een Fiool of een Lier te doen hooren ſpeelen.

SPeelt op een Fiool, Lier of eenig ander diergelyk Inſtrument, laat den Dooven in 't hooft ofte hals van de Fiool of Lier byten, zoo zal hy een lieffelyke dreun van het ſpeelen in zyn Herzenen gewaar werden, dit ſchynt een wonder te zyn, maar evenwel gebeurlyk.

XIX.

Een Inſtrument te maken dat van verre doet hooren, gelyk de verkykende Brillen van verre doen zien.

EN meent niet dat de Mathematiſche Konſt, die met zulke ſchoone behulpzelen het gezichte te baate komt, het gehoor iets zoude doen ontbreken, men weet dat men zomtyds door *Batanen*, dat is door eenige lange Pypen, malkanderen van verre wel perfect kan verſtaan: de ervarentheyd leert ons ook dat in zulke plaatzen, daar de lange galdereyn met verwulfels zyn uytgehaald, zal 't gebeuren, dat een Menſche zachjens aan den eenen hoek ſpreekende, van andere Menſchen aan de andere hoek perfect kan verſtaan worden, hoewel dat anderen Perzoonen tuſſchen beyde zynde, niemendalle en hooren, 't is een generaal precipium dat overal gelt

dat de holle pypen grootelyks dienen om de activiteyten der natuurlyke oorzaken te versterken, wy zullen zien, dat het vuur gedwongen in zulke Pypen zal branden tot drie ofte vier voeten hoog, het welke in een vrye lucht qualyk zal konnen geschieden, het springen der Fontynen leert ons, hoe dat het Water met groote violentie op vloeyt, wanneer het in gooten ofte Canalen word gedwongen, de Verrekykers doen ons van gelyken zien, hoe dienstelyk zoodanige Pypen zyn om de specie en het ligt dies te zigtbaarder te maken. Men ziet dat een zeker Prince in Italien een schoone zaale heeft, waar in hy lichtelyk en perfect kan hooren al de discourzen der gener die daar omtrent om de galderyen wandelen, en dat door zekere vaze en Kanalen die op den Hof in deze respondeeren, *Vitruvius* zelf de Prince van alle *Argitecten*, maakt menzie van eenige Kanalen die de stemme der Ageerders en de Comedie Speelders deeden verheffen. Ten is niet van nooden zoo veel te spreeken om te bewyzen door wat beginzel de eerste inventie van zulke nieuwe Sarbatanen ofte Stemregters eerst gesprooten zy; daar mede zommige groote Perzonagie in ons tydt zich weten te behelpen, zy werden gemaakt van Zilver, Koper, ofte eenige andere luydende Materyen, op de maniere van een Water-trechter, men voegt het wyde uytgeholde eynde na die geene die spreekt, ofte yets voor draagt, om dat door het geluydt der Stemmen te vergaaren en te maaken dat die Pypen die aan het oore komt, dezelve dies te klaarder inslaat, ende minder wordt gedissipeert ofte gebrooken, ende dien volgens meerder gesterkt wordt.

XX.

XX

Een manier om te verlakken.

NEemt de beste Zantlak twee oncen, zet die op Voorloop van Brandewyn die zeer sterk is tien oncen. Laat dit eenige dagen in de heete Zonne staan, zo zal de Voorloop van Brandewyn, heel schoon rood werden, welke gy bewaaren zult en tot het gebruyk bewaren.

Neemt dan lym, kookt die in Water, met zoodanigen fyn gewreven Verf, als gy begeert dat uw koleur zal zyn, dit dik genoeg gekookt hebbende, bestrykt daar het geene meede dat gy wilt verlakken en laat het droogen, is 't dat het elders ongelyk is, zoo moet gy dat een weynig gladden.

Maar zo gy uw Lak-werk zilveragtig wilt hebben, zo lymt eerst maar met zimpel gekookte lym, noch nat zynde, strooyt daar over van het kleyn gesneden plat geslagen Zilver of klater Zilver dat de Vercierssters gebruyken om haar Bloemen op te pronken, strooyt over al te degen, dat 'er geen plaets open blyve, gedroogt zynde lekt men het over al effen.

Dit nu gedaan zynde, neemt men de bovengeschrevene Tinctuur van Lak, en men strykt daar over, 't welk zoo dikwils herdaan werde, tot 'er een bequame korst van Lak boven over heene gedroogt is. Maar men moet weeten, dat het altydt in de Zonne moet gedroogt werden, of anders blinkt het niet.

Het verbeetert en vermeerdert NATUURLYK TOVERBOEK, OF SPEEL-TONEEL DER KONSTEN.

Het VYFTIENDE BOEK.

Behelzende verſcheyde manieren van rare Konſten.

I.

Om Wormpjes te maken door het ſmeeren van een Boterham.

HEt is een aardig ende vermakelyk Konſtjen dat men in 't ſmeeren van een Boterham Wormpjes maakt, het geen den onervaren voor ware Kaze Maden of Wormpjes zal houden. Om dit nu te doen, zo laat een Mes maken, of laat u Mes boven aan de zyde van de punt na de rug des Mes een of

of twee gaatjes maken zo groot als dit o oogjen is.

Indien men 2 oogjes daar aan laat maken zo staan

o

die in al zulken gedaante o boven malkander.

Zommige tot meer vermaak zo is alleen het een oogje door, en het ander niet door, op de eene zyde des Mes staan de oogjes aldus.

o toe. Op de ander zyde o open.
o open o toe

Als men nu met het Mes de booter wat zoetjes smeert, zo komen daar eenige Wormpjes van Booter door het open gat, die zullen zeer wel Maaden gelyken, voornamelyk als het van witte-Winter Boter is.

II.

Om door een diepe plas Waters te komen door middel van een mes.

HEt gebeurt zomtyds dat men voor een groten of diepen plas Water komt, daar door men niet droogsvoets komen kan, (doch weet evenwel dat den Plas geen drie, vier of vyf voeten diep moet wezen) indien men nu een Mes by zich heeft, zoo neemt u Mes en snyd eenige Zoden uyt het Landt, of uyt het vaste Kley-Land; leydt die hier en daar zo veel op malkander dat ze boven water komen; Men behoeft juyst hier van geen geheelen Dam of Bruggetje te maken, maar alleen hier en daar zoo een hoogte daar men met de Voet op staan en stappen kan, gaat dan hier droogvoets over. Dit is by my zelfs bezogt en goet bevonden, *verlegentheydt zoekt list*, zeyt het Spreekwoort.

O O O O O

Aldus leggen dan u gesneden zoden.

III.

Om een Vroumensch te beproeven ofze Maagd is of niet.

TOt vermaak van de zwaarmoedige Geesten zoo zal ik hen hier een kluchtige en vermakelyke ervarenis doen, die men ook zomtyts een Pots of Klugt mag noemen, die den onervarene wel licht voor een ware Tovery mogt opnemen, dog het is maar een gauwigheyd of een weet, als men zeydt. Doch niet te min op dat de Lief hebbers evenwel niet en mochten denken dat hier wat onbetamelyks of Nikkers werk mochte onder lopen, zoo zal ik 't zelve openbaren, hoe het toegaat, en daarze uytzien konnen dat het een vermakelyke kortswyl is.

In het voorbygaan Leezers, wie gy ook zyt, zo moet ik UE. ook zeggen, dat gy het geen gy ziet bedryven, dat u schynt wonderlyk en onbegrypelyk niet aanstonts voor Tovery houd: want in de natuur zyn duyzendt dingen, die ons onbekent zyn, die zomtyds aan de onderzoekers der zelve geopenbaart werden. Wie moet zich niet verwonderen, by aldien het nu zoo niet bekent waar, dat 'er een steen is, die de kracht heeft om yzer na zich te trekken, die men eertydts Magneet, en nu Zeyl-steen noemt.

Dit dan voor af gezeyt: zo gelieft eens te letten, dat men eerst bemerkt, dat alle Vrouwluyden, laaten zy vry zo eerlyk zyn als *Suzanna Lucretia*, *Hippo* en andere: doch weynige uytgezondert mach ik liever zeggen, om te min te dwalen niet bewust of verzeekert zynde, datze Maagdt zyn, of om noch nader te spreeken, dat ze haar Maagdom, na de Joodsche strengheydt van oordeelen, hebben of draagen: Waarom de hedendaagsche Jooden haar

Doch-

Dochters zoo jong laaten trouwen, ja de Priesters moesten de Meysjes van elf jaren trouwen.

Daar na zoo word het woord van Pucellago of Maagdom tweezints verstaan: waar uyt onzen Klugtemaker zyn voordeel trekt. Een ruymen zin is, Vrouwmensch is Maagdt als zy niet van een Manmensch beslapen is. Den bekrompen of engen zin is. Als de Dochter noch haar *Hymen* of Maagdenbloem-vleysje heeft: hoewel dit allen maar by zommige Ontleedkundige wordt geaffirmeert dat yder Maagdt dat heeft.

Doch wy willen ons niet in laten om dit geheim te onderzoeken: maar laten dat voor de geenen die der voordeel me meynen te doen: als zy dit weten en voor de geene die het kopen, om daar op noch geld toe te bedingen.

Hierom zoo kan dan het zulken en grote misdaad niet wezen als de Oude Genees Heeren eertyds in een Vers zongen op de Latynsche voeten deeden lopen.

Magnum est crimen, rumpere Virginue Hymen. My dunkt niet dat het zo een zwaaren misdaad is: groter krimen is het, als doen de Meyd van een zeeker Drost van Salland zeyde tegen haar Minnaar, jou Schelm en Vagebond, kan stu niet doen? waarom heeft stu my zoo baloorig gemaakt? Eyndelyk den weg daar Salomon van spreekt, is een onnaspeurlyke passagie, wie zal het uytvinden? Hierom dan Lief-hebbers worden de Slooven of Mallooten zo ontstelt, als men haar op de proef wil stellen dewyle haar vele dingen bewyst en niet bewust zyn. Om nu dit Kluchtigposje te beginnen: daar niemandt meede geërgert kan zyn, ja al was het zelfs een van de fyne of zuper fynste Menoniste Susjes. Maar al evenwel Heeren en Juffrouwen, de Klucht die men met de Meysjes hier door daar mee heeft is dubbeld het geld waard, ja meer als dit geheel To-

verboekje kosten zal. Om dit nu (na lang u gedult Liefhebbers misbruykt te hebben) in 't werk te stellen: zo begint men aldus.

Ik weet en heb een onvervalschte Wis-konst, waar door ik weten en zien kan: ja alle omstanders tonen zoo klaar als den middag-zon of een Dochter Maagd is of niet, dat is op dat gy my wel verstaat: Of zy nog haar Maagdom draagt, 't geen voor vele zo een lastig pak is, voornamelyk in de Maand van May, en of zy dat alrede verloren heeft.

Ik zet alleen maar een Strootje of een Koorn-Ader in de Aarde daar door ik een dun Stroo-pypje steeke, alzo dat het wel een Kruys schyne, dit ga ik dan nat maken door Wyn of Water: en zie ondertusschen op het Vrouw-mensch voor wien ik het doe, of die ik beproeven wil, zonder eenige Toverwoorden te spreeken: wanneer nu de Dochter geen Maagt is zoo zal de gekruysteKoorn-Are eenige malen rondom draajen, en zomtyds wel tot 10 of 12 malen toe, dit draje dan is het Teyken dat zy haar Maagdom verlooren heeft: maar wanneer de Koorn-Ayr niet om en draayt dat is een Teyken dat zy zo zuyver Maagdt is als een glas.

My dunkt ik hoor veel Lief-hebbers vragen, hoe dat dit natuurlyker wyze geschieden kan; Hier op andwoord ik dat het nochtans natuurkundiglyk geschied: en dat men der in de Philosophie redenen van kan geven.

Die ik hier gaarn geven wil: en ook gaarn ontdekken: maar daar is misschien een Tuk op de kust, dat is een Vrouw-mensch mocht dit leezen: het geen ik niet begeer te hebben, hierom dan zo moet

ik

ik *Precautie* gebruyken of voorzigtig weezen, om dit geheym te ommantelen of bedekken, dat alleen voor eenige mannen van verſtandt verſtaan worde. Zo ymand die graag wete wil, die moet eerſt dit onderſtaande ABC ontzyferen : daar zult gy onder de ſchors van andere Letteren vinden den waaren zin, de vindinge , uytlegginge en de raarſte Klucht die u in u leven is voorgekomen , alwaar gy ook zo oud als *Neſter* of *Methuzalem*.

Het eerſte ABC.

A	B	C	D	E	F	G	H	I
O	P	K	T	U	W	C	X	V
I	K	L	M	N	O	P	Q	R
E	Q	S	E	B	A	H	R	L
S	S	T	U	V	W	X	Y	Z
J	M	N	I	S	Z	1	2	3

Om dit te ontzyferen zo leeſt voor AO voor BP voor CK voor DT voor EU en zoo voorts met de andere Letteren , dit 1 leeſt voor X en dit 2 voor Y dit 3 voor Z.

Sleubtub zuun bi ton fub cuub cuxe * fub, ſob Moon qu qubn foopn tob taal kxoloknul ſunnulj aw ſunnulisulobtulu. Coon bi saaln ub ſuumn xun suſeubtu OPK. zuul af taal abtulu ſunnulub, of j.

Het tweede ABC.

O	P	K	T	U	W	C	X	V
E	F	Q	V	A	X	P	R	B
E	Q	S	F	B	A	H	R	L
O	M	S	H	N	I	T	S	Y
J	M	N	I	S	Z	1	2	3
G	W	Z	U	C	D	J	K	O

Om dit te ontcyfferen, zoo zet dit volgende eerst over in die tweede ABC, en zoekt dat dan weerom op in het eerste ABC, zoo bekomt gy den waaren zin.

Als men de Koren aar neemt: die moet versch en niet droog zyn. Nota bene.

Vyeez voæe X ix XII hees ih:

Den ras dezay heemz. ras.

Pavyeejva wzyii, an vyeei wopr daayih.

Al weerom 't geheym op een ander manier, leest dit nu *Linguâ Antigotica.* Of op zyn tegen Gotthis.

1 Summa sob oknul.

Hier volgt nu het tegen Gothis.

Eid dyem eyd nen liw roovkylree neraalkrev, raad roov tyaard nem teh oorts tein, net sijlboos naats: raam eid nem liw tmaahcseb uekaam, raad roov tyard nem teh oorts oos leev nelaam mo.

Dits nu genoeg voor de Lief-hebbers.

1 Deeze 3 woorden moeten door het eerste Alphabeth of ABC ontcyferr worden, en men aanstonts 't volgende leezen konnen. Dit geschiede dan alles tot een goet eynde.

Mundus-vult decipi zeyt de Perodista, dat is zeggen in 't goed Hollands. De Meysjes worden schier dul, dat zy dit niet verstaan konnen.

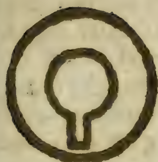
Maar ik raad u Jongmans dat gy dit haar niet openbaart, of laatze u daar voor een Faveurtje geven: doch eerst geld dan waar.

IV.

Om een Leesslotje op te leezen zonder het woordt te weeten.

OF dit schoon by zommige onmogelyk schynt, zoo kan nochtans dit wel geschieden, als men der op deze volgende manieren mede omgaat.

Het

Het Koperen leesſlotje heeft zeven of acht ſchyven van gedaante, als men by de Figuur hier nevenſtaande zien kan. Ende de ſleutel of pen is van gedaante als men by de Figuur C. zien kan.

By de Letter A worden de Letteren die op de 7 ſchyven ſtaan vertoont.

ABRAHAM
SALOMON
JESAIAS
HABAKUK
NEHEMIA
JESRAEL

de eerſte ſchyve.
de tweede ſchyve.
de derde ſchyve.
de vierde ſchyve.
de vyfde ſchyve.
de zesde ſchyve.
de zevende ſchyve.

Rondom het Slotje ſtaan deze zes namen beſchreven, *Abraham*, *Salomon*, *Ieſaias*, *Habakuk*; *Nehemia* en *Ieſrael.*

Hier heeft de zevende ſchyve deze.

Zeven Letteren	ASJHNJ.
De zesde ſchyve	BAEAEE.
De vyfde ſchyve	RLSBHS.
De vierde ſchyve	AOAAER.
De derde ſchyve	HMIKMA.
De tweede ſchyve	AOAUIE.
De eerſte ſchyve	MNSKAL.

Indien nu de zevende of onderſte ſchyve vaſt is zo heeft men maar zes ſchyven om te draajen' Elke ſchyf behoeft men niet meer als zes maal te verdraayen om dat elk maar zes Letteren heeft, begint van de zevende ſchyf, draayt zes maal of min als zes maal indien gy voelt dat het Sleuteltje los word zo haalt het op, want het komt open te ſtaan voor de Sleutel, gelyk men in de ronde ſchyf zien kan by de Letter B hier vertoont. Nu draayt zoo veel maal

maal aan de zeste schyf tot dat ze los is. Nu draait aan de vyfde schyf, tot dat ze los is: Ziet nu of de Letters beginnen woorden uyt te maken die spelbaar zyn, gaat zo voort met de vierde schyf te draayen, daar vind gy beginzels van woorden, en het Sleutel begint al verder uyt te gaan gaat zoo voort met dederde schyf te draayen, nu ziet men wel welke woorden dat 'er uytkomen zullen, als gy nu de tweede schyf zult zoo veel omgedraayt hebben, dat de Sleutel na boven komt zo valt u nu de eerste schyf licht om te draayen, want deze woorden van *Abraham*, *Salomon*, *Iezaias*, *Habakuk*, *Nehemia* en *Iesrel* moeten der uytkomen. Deze namen en letters staan hier maar tot een voorbeeld, doch de leesslotjes hebben andere letteren en namen, ja elk slotje heeft byzondere namen.

Wanneer men eenmaal een slotje geopent heeft, zoo kan men licht een van zes namen onthouden, waar door men het dan altyd Kan openen.

Al wat Menschen konnen dekken,
Word door Menschen wel ontdaan:
Doch 't verstant moet daar toe strekken.
Zal men dat te recht verstaan.

V.

Om een Peperhuys uyt een Kring te blazen op een vloer.

IN onze Stadt was een zeeker Schilder, die had in een Geselschap een groot vermaak met te wedden dat niemand van het geselschap een Papiertje of een Peperhuysje dat hy in een kring leyde op de vloer, die hy met wit kryt trok, konde buyten den kring blazen, want yder begon te blazen met al zyn kragt en niemant konde dat doen.

Verstaat my wel, wanneer men zulks doen wil, zo moet het in den avondt weezen, en men moet daar

daar toe het vereyſte gereet en by zig hebbe. Neemt een hooft hair, maakt die met 't een eynde aan een ſpelde vaſt, en aan het ander eynde maakt het vaſt aan een wit papiertje of peperhuysje zodanige als gy hier in de binnenſte Kring ziet afgebeeld; let wel dat het hair niet langer zy dan de Kring die gy gemaakt hebt, dan zo zoekt het kruys van vier Vloerſtenen, als men hier ook zied afgebeeld, ſteekt u ſpeld daar in tot aan de kop toe, en het is gedaan, laat nu elk blazen zo lang hy wil, hy zal het Papiertje daar niet uytblazen konnen.

VI.

Om een Taart of Pankoek door drie ſneden in agt ſtukken te ſnyden.

WY oordeelden dat het veele niet onaangenaam zal zyn, voornamelyk, de zodanige Jonge luyden, die op een Gaſtmaal zomtyds te beurt valt om de Taarte in ſtukken te ſnyden of wel in eenige delen te ſnyden. In-

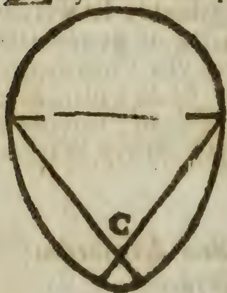
Indien der dan mocht een Vraag-ſtuk voorvallen, hoe dat men een Taart of ronden Koek door drie ſneeden alleen in 8 deelen zoude konnen deelen: 't geen wel ſchynt ondoenlyk te wezen. Zoo kan dan dit op deze volgende maniere verrigten.

Men ſnyden de eerſte ſneden krom aldus C bykans en de tweede ſneden aldus C daar over heen, of liever door heen, zo dat men vyf ſtukken maakt: De derde ſneden is regt door de twee ſneden heen, gelyk in de bovenſtaande Figuur te zien is: En alzo zult gy agt deelen of ſtukken hebben, die eenigermaten even groot zyn.

VII.

Om een Ey of Eyrond met een paſſer te maken.

ZOo ymand begeerig is, om een gedaante van een Ey door een paſſer te trekken, die beginne dit werk aldus, die maake eerſt een linie, gelyk hier nevens by de Letteren AB aangewezen werdt en make daar op met een Paſſer een half rondt zoo dat AB den Diameter of middellyn is, uyt welke midlyn men een driehoek maakt als ABC, merkt, dezen driehoek behoeft juyſt niet gelyk zydig te wezen, dat is, dat de linien AB, BC en CA even lang zyn gelyk nu hier den driehoek ABC ook niet en is. Verlangt nu de Linie AC, zo ver omtrent als men hier ziet, of dat de Linie AC zo lang zy, als de Linie AB, verlangt nu ook de Linie BC, dat ze is als

de

de Linie AB. Trekt nu verder uyt het punt B een Boog van A , tot het eynde van de Linie BC , wederom trekt uyt het punt A een Boog tot B tot het eynde vande Linie AC , dit gedaan zynde, trekt uyt het punt C een Boog van het eynde der Linie BC, tot 't ander eynde der Linie AC , en het is gemaakt.

VIII.

Om Goud te leggen op een zwarten grond.

P. NEemt Lamp-zwart maakt'er een grond af op welk gy Goud met Gom-water leggen zult.

IX.

Om het Goud te leggen op een ſlegten grond.

P. NEemt fyn Gips, Aloë Epaticum, Bolus Armenicus, van elks evenveel, tempert het met het wit van een Ey, dat vers zy: en door een doek gedaan, en is den grond. te ſterk, tempert het met ſchoon ſterk water.

X.

Om het Goudt nog op een andere manier te leggen.

P. NEemt ſterk 1 Gom-water met welk gy het Goudt alleen leggen zult, en dezen grond zal goed wezen op Pargament.

Dit zelve meugt gy ook met wit van een verſch Ey doen, en ook wel met 2 Vygemelk alleen.

1 Met Gom-water heb ik wel op Papier Goude-Bladeren geleyt.

2 Het zap dat zo wit is als Melk dat uyt de Vyge-Blaaderen komt, die heb ik niet beproeft, de Lief-hebbers konnen dit eens beproeven.

XI.

Om Goud op Marmersteen, of op een Tafel of Bord te leggen.

NEemt Bolus Armenicus, en breekt het wel met Lynzaat of Noten-Oly: en als gy het Goud op deze grondt leggen wilt, zo maakt dat het niet te vochtig of te droog en zy.

Merkt Lezer, anders zo neemt men van de oudste en dikste Lyn-olie die men bekomen kan, die doet men in eenige rode of geele Verwe en die van pas droog zynde, zo leyd men het blad goud 'er op.

XII.

Om een grond te leggen daar op men Goud leyd, dat men bruyneren mag.

P. NEemt Gips een Ookernoot groot. Bolus Armenicus een Boon groot, 1 Aloë Epaticum een Boon groot, Zuyker Kandy een Boon groot: stampt elk byzonder en het een op het ander doende, doet 'er een weynig Civet of Honing by.

1 Of slegt Aloë genoemt, is de slegten Aloë Gamma Alkhandi, in 't latyn Aloë Epatica genoemt, de beste Aloë word Aloë Soccotrida of Soccoter genaamt. Hier word ook niet gezeyt dat men met dit mengzel de grond geleyt hebbende, daar op 't bladt Goud zal leggen, en dat dan bequaam droog zynde mag gebruyneert worden: maar dit moet hier by verstaan worden.

XIII.

Om Letters te schryven, die men met Goud, en Zilver bestryken mag.

NEemt † Paragonsteen of Kristal, breekt dat wel met het wit van een Ey, ende schryfter me-

mede, wat gy wilt en als het droog is, zoo wryft het geschrift met Goudt, Zilver of ander Metaal, zoo als gy wilt, en het zalder de Koleur van hebben.

† Paragoneten dat is gelyk maken, effenen, een steen daar men mee bruyneert, als een Puyn-steen of Zweetsche steen.

XIV.

Om een Goudtgrondt op Zyden-stof of Linnen te leggen.

EErst moet men den grond van Pargament Lym leggen, op zyde Laken, op dat het niet door en sla, daar na neemt Ceruse, Bolus, Armenticus, Spaansgroen, van elks evenveel en wryft dit al te zamen drooge op een Porphyr-steen, en doet het in een gloeyent Pannetje, makende een weekachtig deeg met Vernis, zoo dat gy het gemakkelyk met de Penceel nemen kont en dat op een kleyn vuurtje dat het niet en ziede.

Zoo men wil een Goudt-grond op marmersteen leggen, die doe daar geen Lym eerst op, maar nemen maar alleen Ceruze, Bolus, Armenicus en Spaans-groen, als booven gemeldt is, en het zal goed zyn.

XV.

Om een bytende Goudtgrondt, op Koper of Yzer te leggen.

NEemt weken Vernis een Pond, Terpentyn, Lyn-zaad-olie, van elks een onze, mengt dat al te zamen wel, en het is gemaakt.

XVI.

Om een Goudtverwe te maken zonder Verwe.

INdien men het zap van Zaffraan-bloemen, die noch verſch op den ſtruyk zyn kan bekomen, zo mag men dat nemen, of anders neemt droge Zaffraan wel gepulveert, en doet 'er zo veel blinkende Operimentum by, die geſchilfert en niet aardachtig zy, daar na met Geiten of Snoeken-gal (die de beſte is) zult gy 't wel onder een mengen. Dit gedaan zynde, legt het met een Fles onder een Miſthoop en laat 't daar zommige dagen leggen, daar na bewaart het tot dat gy 'er mee ſchryven wilt, gy zult een uytnemende ſchoon Goudtverwe koleur hebben.

XVII.

Om een Goudtverwe te maken daar men mede ſchryven en vergulden kan, op Yzer, Hout, Glas en Been.

NEemt een Ey op de zelfden dag geleyt, 't welk men aan een einde open doen zal, en daar door het wit uitblaazen, daar na neemt twee delen Quikzilver, een deel Sal Armoniacum dat zuyver zy en wel geſtooten, van de twee dingen zult gy zo veel op den Doier des Eys doen, die nog in de ſchaale gebleven is, tot dat de ſchale daar vol af is, en onderroert het met een kleyn Stokje, ſtopt het met het zelve ſtuk ſchaal, dat gy 'er uytgebroken hebt en met een weynig Was toemakende, zoo dat 'er niet uyt nog in en kan komen, legt daar na dit Ey in Paardemiſt recht over eynde met het open opwaarts, neemt dan nog een andere halve Ey ſchelle, die gy op de bovenſte openheyd dekken zult, en overdekt die met Meſt, en laat dat daar 20 of 25 dagen lang leggen, zoo zult gy een zeer ſchoone Goudtverf hebben, om

daar mee te schryven en schilderen, zo gy wilt. Is het uw noch te hard of te dik, zo dund het met een weynig Gom-waters.

XVIII.

Om een schoone Goutverf te maken met kleyne kosten en moeyten.

NEemt Citrangel of zeer geele Oranje Appelschellen, doet 'er het wit wel reyn uyt, stampt die daar na zeer wel in een schonen steenen of houten Mortier, en neemt Zwavel die heel geel, en zeer blinkende zy, *gepulvert, die gy by de gestampte schellen doen zult en al te zamen wel stooten. Dit gedaan zynde, zo doet dit zamen in een Fles, en bewaart die in een kelder, of op een vogtige plaats 8 of 10 dagen lang. Ten lesten zult gy 't een weynig aan 't vuur verwermen, schryft of schildert 'er meede, en het zal een uytsteekende Goudtverwen zyn.

* Hier staat gepulverizeert. Hier staat Phioli, waarom zo vreemd gesproken.

XIX.

Om verheven Letteren van Goudt en Zilver te maken.

LAat men twee of drie Bollen Looks nemen, en maken die te regten schoon, parst het zop daar zo styf uit als men kan. Doet hier een weynig Inkts in tot dat het zwart is, of een weynig Zaffraans zonder Inkt, schryft daar mee grootachtige Letters of andere en laat die drogen. Daar na overtrekt die nog eens om zo dik te maken als men wil, en laat die drogen. Als gy 't Goudt daar op leggen wilt, zoo maakt het warm met u Adem en legt het Goudblad

daar op, dan dekt het terstont met Katoen en wryft het, zo zal het 'er afgaan dat het niet gevat heeft. Zo doende zo zal u werk verheven verguld blyven.

XX.

Van de Kruyden die Liefde verwekken.

ZOmmige zeggen dat Glas in zap van Kruyskruid en in Bokkenbloed gezoden, heel murw word als Was, zo dat men daar in drukken mag, al het geen wil en 't zelve wederom hard word, als men 't zelve wederom in koud water leid. Ik geloof het niet: maar by Petronius word verhaalt, dat de konstenaar quam by den Keyzer Tiberius, die een glas had gemaakt, dat vallende niet en brak, maar een denk kreeg als of het tin of lood waar, dog dit kosten den man zyn leven.

Alzo zal die ook zyn, als dat den Diamant door Bokken-bloed vermurwt word, dit is valsch bevonden. Noch iets van de zelve geloofwaardigheydt. Den geleerden Heer Costæus schryft, dat die geen die hun handen bestryken, met het zap van Bingelkruyd (Latyn Mercurialis) met het zap van witten Heumst en van Porcelyne vermengt, gesmolten Loot sullen handelen konnen, zonder daar eenigh letzel van te gevoelen. Ik begeere het niet te bezoeken.

Zommige zeggen wanneer men zyn Handen met het zap van wilden Radys wryft, dat men de Slangen vrylyk mag aanraken, dit zoude konnen waar wezen, maar heb geen gelegentheid om dit te konnen bezoeken.

Met de Wortelen van wilden Radys, kan men Yvoor schoon maken. Dit kan men bezoeken.

Men zeyd dat het Yvoor zagt wordt, als dat zes uuren daar mede gezooden word; en dat men al-

zo bequaam maakt om daar iets in te drukken, of iets daar van te maken. Het geen ik ook niet licht geloof. Hier volgen nog middelen om by ieder lief en aangenaam te worden door de Kruyden, 't geen ik niet gelooven kan, dog die luft heeft die bezoek het, 't kan geen hinder toebrengen:

Men zeyd, dat die den wortel van Fryngium by zig dragen, altyd welkom, aangenaam en lief getal zullen zyn Sommige geloven in Italien als men het zap van Papen-kruyd met Olie vermengt, en daar mee beſtrykt; dat hy daar door lief getal en aangenaam by groote Heeren en Vorſten zal wezen, zoo dat hy zal verkrygen wat hy begeert. Dit derf ik niet verzekeren, dewyl wy niemant kennen, die 't bezogt heeft. Zommige Hovelingen ſtryken zig met Olie van Lelien, of Verligiſtrum daar het zaad van groot Oraat in te week geſtaan of gezoden heeft, hopende by hen Heeren te aangenamer te worden, en by Jonkvrouwen ſchoonder en te behaagelyker te ſchynen en alle Tovery te beletten.

Zommige meinen ook als zy 't Kruyd Leontopodion by zig dragen, dat ze over al welkom en aangenaam zullen zyn.

XXI.

Om zwarten Inkt te maken die niet veel en koſt.

NEemt zulke verf als de Leertouwers gebruyken om hun Leer zwart te verwen, die koſt niet veel, en dan neemt een galle van een Viſch Sepia genaamt die men by na om niet heeft, inzonderheyt in die Steden die aan Zee leggen als Venetien: Deze * Galle kont gy van langerhand vergaderen: mengt daar na de Gal met de Leertouwers verf zonder iets anders daar by te doen, gy zult een zeer

goeden Inkt hebben. En begeert gy die nog bete te hebben, zo mengt 'er een poeder in dat hier na * beschreven word. Dezen Inkt zal ook goed zyn om kopere Platen mede te drukken, als men 'er een weinig Vernis by doet en een weinig Lynzaat-olie alzo dat hy van zelfs vloeyende worde, om dies te beter in alle gegraveerde linien te lopen, en dies te beter op het papier vatte, zonder uyt te breiden of te kladden.

* My en andere is te Leiden zynde, van den Heer Syen, Medecyne Professor, getoont een Sepia, die men in onze Noord-zee by Noordwyk gevangen had die gedroogt was en daar by stukken Sineeschen Inkt 't geen den Heer Professor zeyde dat die van 't bloed van den Visch Sipie gemaakt was, want zyn bloed is zoo zwart als Inkt, of nu den Gal ook goed is weet ik niet * ziet het volgende stuk daar van.

XXII.

Om een aardige Inkt-pulver te maken, die men droog by zig kan dragen, die men met een weynig wyn-Azyn, of ander vocht kan mengen om meede te schryven. Met dit pulver kan men alle slegten zwakken Inkt verbeteren; hoe slegt die ook is.

NEemt Perziken of Apprikoozen-steenen met de kernen, zoete of bittere Amandele met de schelp veel beter met de kernen als zonder dezelve.

Neemt dit alles, of 't geen gy van beyden kont bekoomen, en laat die op koolen verbranden, en als die wel gloeyende rood zyn, zo neemt die van het vuur, en aldus tot koolen verbrandt en bewaart het in een panne. Neemt dan Rezina Pini in een

pan

..n, en laat den vlam daar inslaan. Neemt dan een ..nder pannetje of dun zakje met stukjes kruyswyze ..f anderzints open gespert, en hangt 't met het open ..eerwaarts boven de vlam, zo dat al den rook van ..e Rezina Pin rondom binnen de pan of zakje blyven hangen, en als de Rezina verbrand, en alles koud zal wezen, zo laat al deze rook op een papier of tafel uitvallen en bewaart hem. Maar staat u die moeite niet aan, zo koopt die zwartzel daar van de Boekdrukkers * Inkt maken.

* Nu nemen de Drukkers gemene zwartzel daar toe, 't geen wel te bekoomen is. Neemt van dit zwartzel een deel, koperrood een deel, gefryte galnoten twee deelen, Arabische Gomine vier deelen. Alle deze dingen moete wel gestampt, gezift en wel onder een gemengt zyn: daar na bewaart dit pulver wel in een linnen of leeren zakjen, hoe het ouder word hoe het beter is. Als gy 't te werk wilt stellen om Inkt te maken, zoo neemt een weynig, en tempert het met Wyn, Bier, Azyn of Water, en zo gy de nattigheyd warm maakt, den Inkt zal der te beter af zyn, schoon het met koud water wel geschieden kan

Dezen Inkt moogt gy over draagen zonder u te bestorten. En hebt gy Inkt die niet en droogt, doet 'er een weynig van dit poeder in, het zal terstonds goedt en blinkende worden.

XXIII.

Om een bekwamen zwarten Inkt te maken.

NEemt goede Gal-noten, stootze in stukken, en legt die in een yzeren pan met een weynig Oly laat die een weynig vryven, en neemt dan een pont daar van, dat men in een gelooyt vat moet doen, daar witten Wyn bygietende, tot dat het een groo-

te Palm overzwommen legt. Daar na neemt een half pondt wel geſtampten Arabiſche Gom, en acht oncen Vitriolium wel gepulvert, mengt het onder een, en zet het zommige daagen lang in de zon: roert het alzo dikmaals om als gy kont, en laat het weynig zieden, zo gy ziet dat het van noden is, daar na ziedet door en 't is gemaakt. En op den Grondzop, dat 'er in blyven zal, meugt gy nog een weinig Wyns gieten, en laten 't een weynig opzieden en voort doorzygen. Op dit grontzop meugt gy zo dikmaals Wyns gieten als gy wilt, tot dat gy ziet dat 'er de Wyn niet meer afgeverſt en word. Daar na mengt al den Wyn onder een, in welke gy wederom varſche Galnoten, Gom en Koperroot doen zult als te vooren. Het zelve daar naa in de zon houdende en laten opzieden, dan zult gy beteren Inkt hebben dan met den eerſten. Doet altyd aldus, want hoe gy dit meermalen zult doen, hoe 't beeter zyn zal, en 't zal minder koſten.

En is hy u te dik, of dat hy niet en vloeye. Zo doet 'er een weinig klare Loog by, waar meede hy vloeyende genoeg zal worden. En is hy te dun, doet 'er wat Arabiſche Gom by.

De proef van de Galnoten is dit.

Wanneer kleyn gekronkeld en wel digt van binnen zyn, ook zyn de blauwe Galnoten beeter als de licht groene of geelachtige.

De proef van den beſten Vitriool of Koperroot.

Is wanneer die van binnen ſchoon en hemel verwigh zyn.

De proef van Arabiſche Gom.

Is altydt klaar broſch, zoo dat ze in 't ſtampen lichtelyk pulvert zonder aan malkander te kleven.

XXIV.

XXIV.

Om rooden en blauwen Inkt van Brazilien-hout te maken.

NEemt een pot met water, doet'er levende Kalk in een Okkernoot groot en laat het zo een gehelen nagt lang staan, daar na neemt zo veel gebrooken Brazilien-hout, dat het vat daar gy het in doen wilt half vol zy. Daar na giet'er Kalk-water by, na dat het wel door gedaan zy laat het in dit water weiken vier uren lang en laat het daar na zieden tot op de helft. Als dan hellet 't vat een weynig, daar de Brazilie in gezoden heeft en vergaart die Verwe of in een zuyker vat, daar by doende als 't wel warm is, rood Aluyn wel gepulvert een Erwete groot; dan zult gy een zonderlinge schoone Verwe hebben, om daar me te schilderen of te schryven: wil men der me schryven zo doet men 'er wat Gom-water by.

Wilt gy 't blauw hebben, zo doet'er drie oncen Loge by, weynig meer of min in een vat, en men zal een uytneement blaauw hebben.

XXV.

Om witte Letteren op zwart te hebben.

NEemt Melk van Vygebomen in een glas en laat het een half uur lang in de zon staan, daar na tempert het met Gom-water, als gy der mede schryven wilt, zo neemt Inkt en maakt een zwart wel zo groot als gy wilt, het welk na dat het droog zal zyn, wryft het styf met een doek: dan zullen de Letteren, die gy met den Melk geschreven hebt, zig ontdekken en het Papier zal 'er wit afblyven om dat het met den Melk bewaart is.

XXVI.

Om een Wapen op een Bloem, als een Roze of Violette te maken, door Goud of Zilver-bladen.

NEemt Zal Armoniacum, en wryft het op een steen met Azyn en een weynig Kandy-zuyker, en bewaard dat in een Fles. Dan neemt de Rooze Angelier of Fioletten, legt de kleyne blaadjes effen met Was, dan maakter op met een * kleyn Penceel al zulken betrek of wapen als gy wilt, en laat 't een uur of meer drogen. Dat gedaan zynde, legt 'er uw Goud of Silverblad op, en douwd het een weynigh met Katoen, zo zal 't geen niet vast is afgaan, en u werk zal net blyven.

* Wel te verstaan nat gemaakt in de vogt van Zal Armoniacum, Azyn en Suyker, dit vergeet den Autheur te zeggen.

XXVII.

Om blauw te Verwen.

MEn plagt het wederkruyd (Izatis Glastrum) eer het bloemen krygt, te stooten en te stampen, en het zap daar uyt te perzen: en daar grote ronde balletjes af te maken, die van de Verwers gebruykt word, een Pastel genoemt is, om het wolle Laken en Wolle zelfs, ook Linnen blauw te verwen.

De kinderen mengelen en vryven de blauwe Koren bloemen met wit van Eyeren om daar me blauwe letteren te maken.

De Bezien van Myrtus worden gebruykt om daar meede Afluyr te verwen en schilderen.

De Visschers der Portugezen zieden de Schors van de boom Alaternus in 't water, geven daar meede hun netten roosagtige verwe. De Verwers zieden de stukken van 't hout, dat bleek is en maken daar van een zwartagtige blauwe verwe.

XXVIII.

XXVIII.

Om geel te Verwen.

Curcuma geeft de Kleederen van de Roomsche Vrouwen een zeer goede verwe, mits daar wat schillen van eyken Boomen, Roet, Grioffels, Nagelen en wat Saffraan by doende.

Corcuma geeft 't verstorven of bleek Was ook een zeer goede verwe en gekaut zynde geeft zy een geele Verwe van haar: daarom noemen 't zommige Curcuma Saffraan van Indien.

Wilden Dragon gekaut zynde verwen 't speekzel geel.

Brazilie Peper by de spyze gedaan verft die geel.

Met de bloemen Gulden Distel en van Carthamus word den Saffraan vervalst.

De binnenste geele Schorsse van Sauze-boomhout, word van Schilders gebruykt.

De struiken takke van Brem dienen de Italianen om de Glazen en andere schotele een gele verf te doen krygen, ja zonder dezelve konne zy die geen gout verf geve

Den eersten Akker-Brem word om zyne bloemens wel geplukt, om de klederen geel te verwen en in de verweryen gebruykt.

Den wortel van de Berg Sauzeboom (Bergetis Moutona Alphina Licum Greticum) verft schoon geel.

Den ander wortel Radis Dracena affinis die geel is en gekaut 't speekzel geel verwende.

Den Curcuma-wortel der Apothekers is van binnen geel en kan ook geel verwen.

Indisch Saffraan word by de spys gebruykt om die geel te verwen.

Larigiri, Petromydala heeft een groote en vasten wortel daar de Joden schoon geel me verwen.

XXIX.

Om groen te Verwen.

DE Houtjes van 'tkleyne Giliottopium (Tornazol) aan Papier, Doek en Laken gestreeken zynde, Verwen die met een bloeyende of groeyende groene Verwe, die daar na haastelyk in een schoone blauwe, of blyde Paarsche Verwe verandert.

Wouwe, verft de wolle Lakens geel, als ook 't linnen, 't geen geel zal zyn moet heel wit wezen: maar 't geen blauw is word door Wouwe groen geverft.

Om groene letteren te maken, neemt men zap van Wynruyd, Koperroot en wat Safferaan en stoot dat zamen, en als men daar me schryven wil, doet men 'er wat Gomwater by. Of men neemt in plaats van Wynruyt 't water daar de wynruyt in gezoden is.

Het zap van Penzeen-bloemen, word uytgetrokken van de Schilders, met water daar een weynig Aluyns in is, om groen te schilderen, gelyk het zap van blauwe Iisch-bloemen.

Van de bladeren van Steen Violieren, maakt men een zeer schoone groene Verwe, stootende de zelve met een weynig Aluyns en zo het zap daar van bewarende: 't welk de Schilders en Water-verwers zeer wel bekent is.

De Goudbloemen worden gebruykt om het hayr geel te maken: maar de bladeren gestoten of gewreven, geven ook een zeer groene verf van zich.

Als de Rynbeisen eer ze ryp zyn, gedroogt zynde, in gemeyn water of in Aluynwater geleyt worden, dan geven zy een geele verwe van zig Maar volkomen ryp zynde verwen zy groen. Als die ryp zyn, word 'er een zap uytgedouwt, 't welk met Aluyn gezoden zynde, voor een donkere groene verwe van de Schilders gebruykt wordt, welke verwe men hier Sapgroen noemt.

XXX.

Om Paars te Verwen.

DE zoort van Zee Fucus die omtrent het Eyland Candien wast, word gebruykt om Huyden, Doeken, Wolle, Katoen, Linnen, Laken en Kleederen, daar mede Paars te Verwen, welke verwe zo schoon is, terwylen zy nog vers is, dat zy het opregte purper beschaamt en te boven gaat. Doch het beste word omtrent den Noord Oost-strand van het Eyland van Candien gevonden.

Ziet het geen ik in het voorgaande stuk by de letter A heb aangeteykent van het paars.

Het zap van de Krake of Postel-bezien, vers uytgedouwd zynde mogt wel dienen, om Linnen en Wolle paarsch te verwen. De Schilders en Verlinters weten de Krake-Bezien ook te gebruyken.

XXXI.

Om zwart te Verwen.

HEt zap van de Beesjes van Gadik, maakt 't hair zwart, welk zap ook goed is om Borstels, Veren en Pluymen meede te verwen, eerst in Aluynwater gezoden zynde.

De Water Andoorn of Water Malrove, heeft de naam van Heydens-kruyd of Egyptenaars kruyd gekregen, om dies wille dat de Land-lopers en Bedriegelyke Waarzeggers, die zig zelven voor Egyptenaars en Heydens uytgeven, hun huyd met dit kruyd bestryken, dezelve een zwarte Verwe doen krygen, zulks als men de Egyptenaars en de geele Mooren of Africanen ziet hebben.

Want het zap van deze Malrove, pleegt al 't ge-

ne

ne daar mede beſtreeken word, een dusdanig zwarte verwe te geven, die in dezelve zo vaſtelyk doet houden, dat men die niet afwaſſchen kan, of met wryven uyt doen kan: alzo dat de doeken die daar eens in gedoopt zyn, eeuwiglyk de voorzeide verwe behouden.

De Schorſſen van Elzen-bomen worden gebruykt om ſlegte Lakens, Linnen, Vilten en Hoeden zwart te verwen.

XXXIII.

Om rood te Verwen.

MEer-roote (Rubia) een Kruidt wiens Wortel tot Poeder geſtampt wordt Mee-krappen genoemt, en gebruykt om rood te verwen.

Den Wortel van Anchuza is bequaem om Hout en Was rood te verwen. Dezen Wortel heeft een levendige roode verwe.

De geſtoten wortel van Alkanna of Henne by de Arabiers, en by ons Cypres genaamt met water gemengt, verft ros. Men gebruykt het om de handen voeten en nagelen rood te verwen in Turkyen.

Den wortel van Coggygria of Verſloof is bequaam om daar meede te verwen: want zy maakt de wollen en allerhande Lakenen rood.

Den Illes of Scharlaken-beezie-boom, Karmozyn Coccinillie-boom, die Bezien heeft daar in een wormtje zit dat gedood en gedroogt zynde de beſte roode verwe geeft, de andere verwe komt van de blaasjes daar de wormtjes in ſchuilen.

De Lacca, (Sacca Arabum) gekaut geeft een zeer ſchoone roode verwe van zig.

Sanguis Draconis, Draken-bloed uyt Weſt-Indien dient om meede te ſchilderen: want zy geven een ſchoone roode verwe van zig.

Den Indiaanſchen Heil-boom (in 't Latyn Indo-

dorum Ferruminatrix, Indiaansche Woud-kruydt) word door gedurig vervolg van bladeren zoo groot als een boom, daar in de Indiaansche Vygeboom (*Tena Dodenae*) gelykende, maar de vrugten zyn kleynder en volder van Doornen daar een rood zap uytvloed, dat lymagtig is bequaam om Laaken te verwen.

Het Brazilien-hout gezaagt en gekookt geeft een rode verwe, die zeer bekend is, derhalven onnodig om daar meer van te schryven.

XXXIV.

Om Eyeren te verwen.

INdien men begeerd Eyers schoon rood te verwen zo doet wat Mede in 't Water, daar men de Eyeren in kookt, en zy zullen schoon rood wezen.

Indien men Brazillie-hout gezaagt als het verkoft word, doet by de Eyeren in 't water zy zullen paars van Coleur werden.

Indien men look by de Eyeren in 't water doedt zo zullen de Eyeren geel worden.

Indien men Wynruid doet by de Eyers in 't water zo zullen dezelve groen worden.

XXXV.

Van welke stoffen men Bezemen maken kan.

DE gelegentheyd of ongelegentheyd is dikmaal een voester van konsten en wetenschappen.

Indien men verleegen is om iets te hebben om te veegen, zoo zoekt maar de volgende stoffen tot uw dienst Als 't Kruyd Osyris (Belvedere) en Seoparia daar men Bezemen van maakt.

Elichryzon: een kruyd, in Spanjen genoemt Scoba Hedionda maakt men Bezemen daar van.

De

De Rysachtige Condrille, in Spanjen maakt men der Bezemen van.

Stekende Palm: in Italien maakt men der Bezemen van.

Van Tenen van Brem maakt men Bezemen.

Van groote Heiden maakt men Bezemen.

Van Chamergiphes, of leege Dadel boom maakt men Bezemen van.

Van Berken-takjes maakt men Bezemen.

Van Spaat maakt men ook Bezems in Spanjen.

XXXVI.

Om Glazen, Bekers, glinsterend te maken.

ZOo neemt Glas-kruyd, wryft daar u Glazen, Bekers en andere Vaten mede.

Paarde-ſtaart, by Kiſtmakers Schaaf-ſtro, daar mee wryft men alle Hout-werk glad en glimmende.

XXXVII.

Om een Aas te maken waar door men wilde Vogels, als Eynd-Vogels en andere Vogels kan vangen.

NEemt den wortel en 't zaad van Keel-kruyt legt dat een dag en een nacht in 't Water te weyken met Scharlaken Grein, dat zied al te zamen in 't zelve Water, tot dat het Grein wel van 't Water geſwollen is. Dat gedaan zynde, legt het Grein aldus toegemaakt zynde, in de plaats daar de Wilde Ganzen en Eynd-vogels koomen zitten, zy zullen aanſtonds dit grein opeeten en terſtondt in ſlaap vallen, of zy dronken waren; dan kan men die met de hand vangen. Maar daar moet veel van dit Keel-kruyd-zaadt en wortel wezen, voornamelyk om der ganzen wille.

Het

Het zelve is ook goed om met menigte alderhande zoorte van Vogelen te vangen.

Men ziet ook dit Grein met Zwavel, en legt het dan in plaats daar de Vogels gewoon zyn hun Aas te halen, en alle die van dit Grein eten, die moeten nedervallen en ſterven, ten zy men hen Olie van Olyven te drinken geven; dan komen zy terſtont weer tot zig zelven.

XXXVIII.

Om de Muggen te verdryven en te dooden.

AL het geen dat men voor de Muggen, Vliegen en Schieters wil bewaren, zo moet men Alzem in Olie leggen, en beſtryken 't geen daar me dat men daar voor wil bewaren.

Het kruyd 't alderkleynſte Couyzo of Conyza wyfje genaamt, wanneer men dat ergens leyd, of daar van een rookinge maakt, dat verdryft de Muggen, en dood de vloeyen door zyn ſterken reuk, desgelyks verdryft het ook de ſlangen.

Het Zaad van Cauwoerden geſtoten, het zap op de huydt van de Oſſen, Paarden, Muylen of Ezels geſtreken, keert de Vliegen, Horzels, Wezpen en Muggen daar van. Zelfs den rook van de Bladeren der Cauwoerden als die gebraade worden, verdryft dusdanige ongedierte.

De Bladeren en ook de Nootjes van de Cypreſſebomen gebrandt, verjagen door zyn rook de Muggen. De ſchavelingen of dunne ſtukjes van Cypreſſen hout, tuſſchen de Kleederen geleyd, bewaart die tegen de Motten.

Harſt van Cypreſſen hout dood ook, of verjaagt alle Motten, Schieters, Moluven, Myten en diergelyk ongedierte, die in de Kiſten en Kaſten de Kleederen verderven.

XXXIX.

Om de Fluwynen te verjagen.

MEn heeft by lang onderzoek en aanmerkinge bevonden, dat 'er niet beter is om de Fluwynen of Vossen en Katten van de Hoender kotten, en Duyve kotten te verdryven; als dat men daar by en omtrent een groote menighte Wynruyt plant, of ook dat men voor den ingank een goet deel Wynruyten leggen. Ook zo konnen de Slangen. Hagedissen den reuk en schaduwe van de Wynruyt niet verdragen, zo dat men die daar mede verdryven kan,

XL.

Om de Mieren te verdryven.

NEemt Alzem met wilde Orega, en legt die op die plaats, daar de Mieren zyn, en die zullen verdreven worden.

Op een ander Manier.

ALs men de hollen daar de Mieren in plegen te nestelen met kleyn Heliottropion of Tornezol, een Kruyd alzoo genaamt, stopt, zoo doe men die altemaal sterven zonder dat ze daar uyt mogen komen.

Noch op een ander Manier.

DE Hoveniers en Landluyden hangen het Kruyd Orega (Origanum) aan de Bomen, die van de Mieren zeer gequelt worden, en worden daar door verdreven. Palladius getuygt, dat als men de Holen

of

of Neſten der Mieren, met Orega en Zulfer ſtopt, dat dan de Mieren weg loopen.

XLI.

Om Mollen te verdryven en te doen ſterven.

NEemt Look en legt 't rondom de hollen van de Mollen, 't zal dezelve verdryven en doen ſterven Ook aan de Boomen gehangen daar Fruyt op is: daar op zullen de Vogels niet komen om de Vrugten te eeten.

Of men mag in plaats van Look, Aluyn of Parey nemen: 't geen 't zelve uytwerkzel zal doen.

Op een ander manier.

OP de Bedden daar de Carduus Benedictus op waſt daar in zullen geen Mollen komen wroeten, want dit kruyd verderft de Mollen en andere Beeſten, die de Hoven ſchadelyk zyn.

Noch een ander manier.

DE Italianen zeggen, dat wanneer een takje van Bergvliet in de Hollen der Mollen geſtooken word, dat het de Mollen daar doet uytkoomen of dat ze ſterven moeten.

Dewyl nu den gemeinen Vlier kragtiger is als den Berg-Vlier, zoo zal miſſchien die hier toe nog bequamer zyn.

XLII.

Om Motten of Schieters te verdryven en te dooden.

1 AVerone een Kruid in de Kleerkaſſen geleid, bewaart dezelve Kleren voor Motten en Schieters,

min of meer als de Alzem: maar geeft die beter reuk, hierom misschien noemen de Franzen dit kruid Garderobbes en de Italianen Brotano en Herbe Canforata.

2 Neemt Alzem en legt dat in de Kleerkassen het zal de Motten verdryven.

3 Het Piment of Duyven-kruyd gedroogt zynde, ende tusschen de Klederen geleyd, niet alleen, dat de Klederen daar na fraai ruyken zullen: maar zal dezelve ook voor alle Motten en Schieters bewaren. Hierom is het geacht en geprezen.

4 De wortel van *Coryozel* gedroogt ende met een weynig Azyn besprengt, in Kisten, Kassen en Koffers geleyt, bewaren de Kleederen tegen Motten en Schieters en geven die een goeden reuk.

5 De bloemen van *Limiria* of wilt Vlas, gedroogt zynde, en by de Kleeren geleyd, bewaren die voor de Motten en Schieters.

6 Het kruid *Elichryzon* tusschen de Klederen geleyd, belet dat die van de Motten of Wormen niet gegeten of van de Schieters niet geschent worden.

7 De Ryn-bloemen hebben den naam van Mottenkruyd bekennen (in 't Latyn Linearia, in de Apotheken Stæchia en Stichas Cietina) om dat de Bloemen daar van in de Kleerkassen geleyt zynde, dezelve bewaaren voor de Motten en Schieters.

8 Den wilden Rozemaryn (*Rosmarinus Silvestre*) droog in de Kleerkassen tusschen de Kleederen geleyd, bewaart die voor 't verderf van de Motten en Schieters.

9 Lavender of Lavendel dient zeer wel om tussen het Lynwaat en Kleeren te leggen, die daar af een goeden reuk krygen, en voor de Motten bewaart.

10 Het Anys-zaad tusschen de Kleederen geleydt belet dat daar geen Motten by komen.

11 De bladeren van * Beyde- varen onder 't Bedstroo verdryven de Wandluyzen: en tussen de Kleeren geleyd, bewaren die voor Motten en Schieters.

* Dat

* Dat is van Varen Mannetje en van Varen Wyfje.

12 Men leyd het Zevengetyden kruyd, (in 't latyn *Iryfolium Odoratum*) droog zynde, tuſſchen de Kleederen, om dat men voor zeker hout, dat men de Motten, Schieters en ander ongedierte van de Kleederen verdryft en daar voor bewaart.

13 De Gaagel (*Myrtis Brabantica*,) heeft deze nutheyd, dat het droog zynde, als ook zyn Vluchten in de Kleerkaſſen geleyd zynde, zeer dienſtelyk voor de Kleederen is, om voor de Motten en Schieters te bewaren.

14 De Bladeren van Cytroen-Bomen, geven de Kleederen een goeden reuk, en bewaren die voor de Motten en Gewormte.

15 De Schavelingen of dunnen ſtukjes van Cypresbomen, tuſſchen de Kleederen geleyd, bewaart dezelve voor de Motten.

Als mede het Harſt van Cypres-hout doodt of verjaagt alle Motten, Schieters, Meluwe en diergelyk ongedierte dat de Kleederen bederft.

16 Een Takje van 't Indiaans-blad (Folium Indum, of Folium Indicum) op het Indiaans Tamalapatra genoemt, by de Kleederen geleyd, bewaart die voor alle Motten

Om dat men op alle plaatzen, en tot allen tyden juyſt niet de Kruyden by de hand heeft, of bekomen kan om de Kleederen voor de Motten te bewaren, zoo heb ik zoo veelderley gezegt, op dat men een van dezelve zoude konnen gebruyken.

XLIII.

Om Hagediſſen te verjagen en te dooden.

DEn Wynruyd verdryft de Hagediſſen, als ook de ſlangen en andere fenynige beeſten, want zy der-

ve die niet naderen, zoo verre als haar ſchaduwe ſtrekt.

Den Wortel van Krieken over Zee, heeft die kracht, en dat eygen, dat ze op Slangen, Aſpik-Slangen en Hagediſſen geleyd, dezelve doet ſlapen, en zomtyds doet ſterven.

De Landluyden zeggen, dat wanneer Slangen en Hagediſſen en andere vergiftige Dieren terſtont ſterven, als zy met een ſtokje of roedtje van Hazelaar geſneden, geſlagen of geſmeten zyn.

XLIV.

Om de Kalanders te verdryven.

ALzem met Averone by het Koorn geleid, bewaart die langen tyd, voor 't verderven of vermuften en verdryft daar van ook den Kalander, en ander diergelyk ongedierte.

Het kruid Conyza, op of by 't Koorn geleyd, bewaard 't voor een lange tyd voor den Kalander.

Merkt, niet voor altyd; maar een lange tyd.

XLV.

Om de Muyſen te verjagen of te dooden.

MEn wil dat zommige Muyzen, die 't zaad van het Kruyd genaamt Thunis-Bloemen, gegeten en geknabbelt hadden, niet verre van daar zyn doot gebleven.

Dioſcorides betuigt, dat den witten Nieswortel (of witten Hilliborus) met Gerſten-meel en Honing vermengt en zaamen gekneed, goed is om Rotten

en Muyzen en diergelyk ongediert te verjagen en te dooden

Zommige mengen 't pulver van zwarte Nieswortel (zwarte Hilliborus) met eenige lekkere ſpyze en dooden daar mee de Rotten en Muyzen.

Aconitum of geele Wolfs-wortel, wiens meede zoorten dezen Napellus of blauwe Wolfs-wortel, anders Monniks kapjes genaamt, pleegt de Muyzen om te brengen: waarom men die met die namen van Myoctonon, Myophonon of Luriçida, dat is, Muizendooder pleegt te noemen.

De wolagtigheyt van de Liſchdooden, is zelfs den gemeynen man (zeyd Lobel) bekent, dat die de Muyzen dood, als zy dit eeten.

Cepemuris, dat is muizen ajuin, doode de muizen, al was het maar dat zy'er gediſteleert water van dronken, dit heet ook Sqillen of Zee-ajuyn.

Elver-wortel, Carlina genoemt heeft kracht om Honden, Verkens en Muyzen te dooden.

Den witten Chameleor heeft de kragt om de honden, verkens en muizen te doen ſterven, als men hen koekjes van dezen Wortel, met gerooſt en beſlagen Gerſtenmeel, met water en Oly gekneet daar van ingeeft of voorwerpt.

Den rook van een verbrande Ipen-boom (Taxus) verjaegt de muyzen.

wanneer men papier door het water haalt, daar Alzem in geweekt is, en dan daar na bedrukt of beſchryft, dat zelve papier zal van de muyzen niet gegeeten worden.

Om Slangen, Rotten en muyzen te verdryven, zo moet men Brionie-wortel braaden, en die dan warm alzoo in ſtukken ſnyden, want die geeft van zig een damp of reuk zoo ſterk, dat een Slang of Rot die deezen rook riekt, terſtond daar af ſterft. Nochtans zoo willen zommige zeggen, dat die in 't Frans Columbrine heet en in 't Grieks Ophioſlaphyle-

le, om dat de Slangen omtrent dezen wortel neſtelen, 't geen ik niet geloven kan.

Om Velt-ratten of Muyzen te verdryven, zo neemt Laurier-bladen, en ſtopt daar de Holen van dezelve mee toe: want men gelooft zeker dat zy ſterven zullen, als zy die Bladeren ruyken of ſmaken.

XLVI.

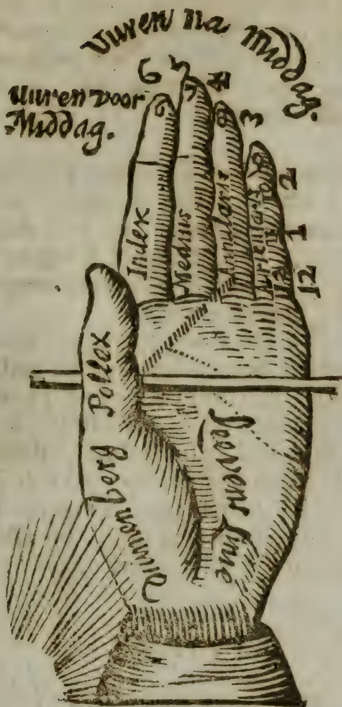
Hoedanig men aan de Hand, door de Schaaduw eens Stroo-halms, de uuren des daags kan leeren kennen.

DIt is wel een redelyk bekent en oud, dog te gelyk ook gantſch aardig konſt-ſtukje; alleen gebreekt'er dit aan; dat weinig de regte handling daar van hebben, om de uuren des daags te vinden. Op dat nu de reyzende Perzoonen te beter berigt hier van mogten hebben, zo ſtaat te weten, dat ze op de volgende manier moeten te werk gaan.

I. Die aan de Hande de uuren des daags wil weten, die neemt een regte Strohalm, Riet, of Rysje van hout, in de lengte der geheele voorſte Vinger, in den top tot den aanvang van de eerſte lienie der hand toe, genaamt Diſch-linie.

II. Als nu de Zon ſchynt, zo ſteekt men de linkerhand uyt, op zulk een wys, dat de vlakte des zelven legt gewend tegens de regterhand, en ſteekt met de Strohalm tuſſen den duym en voorſte Vinger, regt over de linie des levens, welke voor uytſtekende deel na de vlakke hand zig vergelykt met de lengte des voorſten vingers, en overal een regte hoek met de hand maakt.

III. Dit gedaan zynde, zoo wend het gantſche Lichaam van de Zon af, met de uytgeſtrekte Hand gints en herwaarts na de Zon toe, tot dat 't uyter-

terste der schaduw, 't welk de weg des duyms in de vlakke hand werpt met de levens-linie gelyk komt, en van de zelve gelyk vervuld werd.

IV. Ziet dan toe, aan welke Vinger de schaduwe des Stro-halms komt te vallen, zoo hebt gy de begeerde uur, als gy maar alleen te voren weet, ter welker uur de Zon voor dien dag opgaat. Want zoo de schaduw des voormiddags valt op 't uyterste des voorsten Vingers, zoo is het de naatste

uur na Zonnen opgang, als hier 7. Valtze op 't uyterſte des Ring-vingers (of des derden in ordre) zo is 't 8 uuren: of op 't uiterſte des kleyne Vingers zo is 't 9 uuren. Op 't eerſte lid des gedagten kleyne Vingers, van boven af te rekenen, zo is 't 10 uuren. Op 't middelſte lid, is 't 11. Op 't derde is 't 12 uuren.

V. 's Namiddag, zo de ſchaduw wederom vald op 't tweede lid des kleynſten Vingers, zo is 't de eerſte uur. Indien op 't eerſte, zo is 't de tweede. Indien op 't uyterſte des kleynſten Vingers zo is 't de derde. Indien op 't uyterſte des Ring-vingers, zo is 't de vierde uur, en zo al voorts.

VI. Gaat den Zon ten 5 of 7 uuren op, zo werden de uuren op dezelve wys ordentdlyk na malkander geteld, en dan valt den middag, of de 12 uur, als ze ten 5 uuren opgaat, op de eerſte linie, welke na de kleine Vinger in de vlakke hand ſtaat, of de Eiſchlienie. Maar gaat ze ten 7 uuren op, zo valt de ſchaduwe op 't derde lid des gedagten Vingers. Dusdanig kan men de Aſtronomiſche uren, op alle tyden des daags, wanneer de Zon maar ſchynd, leeren kennen.

XLVII.

Om Muyzen te vergaderen.

CAſtor Durante zeyd, als men vuur van Eſſechenhout (of Qualſter genaamt) maakt, en daar een diepen pot of ketel op zet en daar na in twee levendige Muyzen in doet, dat alle Muyzen van 't gantſchen huys omtrent dat vuur zullen komen.

Mogelyk door het gepiep der Muyzen, die in de Pot zyn. Doch ik geloof op het vuur van ander hout waar, dat het even eens zoude zyn.

XLVIII.

XLVIII.

Om de Aardmuyzen te dooden.

PAlladius raad ons, dat men zal de holen of gaaten der veld-muyzen ſtoppen, met Oleander-bloemen of Bladeren; want zy zullen ſterven, als zy dezelve ruyken of eten.

XLIX.

Om Vleermuyzen te verjagen.

DE rook van verbranden Helis of Veyl, verjaagt de Vleermuyzen.

Neemt taaje takken van ſteekende Palm (acutai Myrtus) die men in Italien gebruykt om Bezemen van te maken, en behangt daar u gerookt of gezout vleeſch mede, zoo zullen der geen Muyzen, Ratten of Vleermuyzen by komen.

Den Platanus-boom of Plaan-boom heeft een bezonder eigenſchap, om de Vleermuyzen te verjagen, want nimmermeer zullen de Vleermuyzen in Huyzen komen, daar een Plaan tak opgehangen is.

L.

Om Eyndvogels te voeden.

HEt kruid Water linzen, heeft nog ſteelen, nog Bloemen, in 't latyn lens Lamſtris, lens Aquatilas, lens Paluſtus, in den Apotheek lenticula Aquæ en Anarum Herba, dat is zo veel als Eyndengroen, Eynden-brood, om dat dit de Eynden een goed voedzel verſtrekt: dog dit niet alleen de Eynden; maar ook de Ganzen en Hoenders, eten dat zeer gaarn, zo wel alleen, als met Zemel of Meel gemengd.

L I.

Om Einkhoorntjes te voeden.

DE Nootjes van den Beuk-boom, die men Beuk noemt, worden zeer gaarn van de Eynk-hoorntjes gegeten : als ook mede van de Muyzen ; men wil zeggen, dat ze veel doen om de Eynk-hoorntjes en muyzen te vermenighvuldigen.

L I I.

Om Ganzen vet te maken.

IN Italien meſt men de Ganzen met het kruyd genaamt Kolle bloemen, rode Klap roozen: Koornroozen, of wilden Heul genoemt.

Ook zoo mag men de Ganzen Eynden-groen te eten geven, de andere ſpys der Ganzen is bekent genoeg.

L I I I.

Om Haazen te voeden.

ZOo mag menze Ganzen diſtel, Konynne-kruyd, en meer andere te eten geven, daar zyn meer kruyden als Gerve, Reynevaar, Wegbrede, enz. die genoeg bekent zyn.

L I V.

Om Quakkelen vet te maken.

DE oude Schryvers verhalen, dar men Quakkelen en de Geyten met de Wortel van zwart Nieskruyd pleegt vet te maken, daar nogtans de Wolven en Voſſen van ſterven.

L V.

LV.

Voogels te vangen.

DE Spanjaarden plachten met de Bezien van Tymelea, of Sinal Nezercon genoemt in de Maanden van October en November de Vogeltjes te vangen.

Daar zyn noch meer manieren om Vogeltjes te vangen die wy hier na zullen verhalen, en zullen ons tot iets anders keeren van dien aard.

LVI.

Meerlen, Lysters en andere Vogels te vangen.

DEn Bezien of vruchten van Keel-kruyd, Mondhout of Ligustrum, worden van de Meerlen, Lysters, Snippen en diergelyke Vogelen in de Winter veel gezogt en gaare gegeten, waarom men die ook daar meede kan vangen.

LVII.

Eynden en Duyven te vangen.

ZOo men begeert Duyven en Eynden te vangen, zoo kookt witte Nies-wortel met Tarwe, alzo lange tot dat de Tarwe breekt, en geeft die dan de Duyven of Eynden te eeten, kort daar aan zult gy die met de hand vangen.

LVIII.

De Kikvosschen te dooden.

GEsnerus betuygt dat het zap van de Thora Valdenzis zo vergiftigt is, als men een naald doopt in dit zap, en het aan een Kikvors strykt, terstondt sterven zal, immers zo het 't opregte zap is.

LIX.

LIX.

Om Visschen te dooden.

ZO men neemt Hirten Sponzien, Hirts schwammen, in 't latyn Cervi Boletus genaamt, en die in 't water werpt, zyn zo kout van aard dat ze visschen doen sterven

Plinius schryft dat de derde zoort van Cyclaminos de Visschen doen sterven.

LX.

Om de Visschen te genezen.

WAnneer de visschen in de vyvers ziek zyn, zo kan men die aldus wederom gezont maken en genezen Neemt de groene bladeren van Pieterzelie en strooyt die in de staande waters of vyvers, doen de vissen wederom bekomen en verquikken: zoo zy te voren door eenig vergift vergeven zyn.

LXI.

Om de grondige smaek der Visschen te benemen.

IN Italien gebruyken de Visschers 't kruid Menthastrum of wilde Munte, om de visschen van ettelyke Poelen of Meeren te zieden of te stooven om hunne grondigen smaak te benemen: anders wordt dit Menthastrum niet veel om zyn zwaaren reuk in spys gebruykt.

LXII.

Om Visschen te vangen.

DE vruchten en Bladeren van de zoorten van Wolfs-melk (Thymalus) hoewel zy zachter en onsterker zyn, nochtans konnen zy de Visschen die in de staande wateren of vyvers zyn, geworpen zynde, tot een bezwyminge brengen, en op het water doen

doen dryven, als zy half dood waren, zo Galenus daar van schryft, maar dan moest men zeer veel van die vruchten of bladeren nemen, om dies wille, dat de kracht daar van door de meninge des waters, haast verspreyd word, of verdwynd.

De mede met veel zaads is de Vissen zeer aengenaam.

De Wormpjes, die in de droogvolders kaarden in den herfst gevonden worden, genezen de pyne, en alle gezwellen en zweringen, die aan en omtrent de nagels komen, daar op gebonden.

De zelve worden van de Visschers aan hun angel gedaan, om daar mede visschen te vangen.

De Olm bomen, die omtrent Zalamanca (zeydt Cluzius) staan, en by de riviere Tormes groeyen, hebben aan hun wortel zo veel dunne verzelingen als draatjes, die heel roodt van verwe worden, als zy van het voorby gaande water besproeid zyn: en daar aanwassen kleine krabbetjes als granaat, van de Visschers vergadert worden, om vissen mede te vangen dan als zy grooter worden, zo kruipen zy uit de wortelen en vlieden weg als aardsche Sprinkhanen: dan daar na zo komen zy wederom in 't water om jongen te krygen. 't Schynt dat dit een Haftworm of Overaas is.

LXIII.

Om de Pier-wormen uyt de Aarde te doen kruypen.

DE Visschers stampen de snoesters van Okkernoten, en werpen ze in het water, en storten het zelve water op de aarde, welk water de Pier-wormen uyt de aarde zal doen kruypen.

Ik heb gezien, dat men menschen-pis op de aarde stort, en die intrekkende, quamen'er Pier wormen uyt de aarde.

Het

HET TONEEL DER KONSTEN

Het ZESTIENDE BOEK.

Waar in verhandelt werd de manier van Verwen en Coleuren te maken, op Beelden, Beeſten, Bloemen, Kruyden en alles wat de Schilder-konſt vereiſt.

I.

Manier hoe men planeeren moet.

NEemt de alderbeſte witte Lym, ende kookt de zelve in zeer ſchoon regen water zoo dunnekens en zo gemengt; dan wanneer den zelven Lym koud is en geſtold, gelyk kalf-vleeſch-zop, dan zal men de Lym wederom ſmelten, en een zuyvere Spongje nemen, en de Lym nat maken, en alzo over 't Papier ſtryken dat wel na makende, en wederom drogen, en is als dan vaſte en gelymt oft geprezerveert dat de Verwen niet deur en ſlaan, en het werk ontcierende en vloeyen. Maar indien men 't Papier meent te verniſſen, zo zal men om die te planeeren nemen Viſch-lym van Viſſchen been gemaakt en dat alzo ook als boven gezoden zynde, zal men 't ook lauw en geſmolten zynde, met een Spongje zoetkens daar over ſtrykende nat maken, en dat wel van ſtof en vuyligheyt wagtende laten drogen. Daar na zo zal men dat nog eenmaal laten met 't voorſz, Lym planeren en drogen, en als dan mag men 't werken.

II.

II.

Van het aanleggen, diepen en verhogen.

OM best ende alderbequaamelykste te zeggen wat aanleggen zy, het welk de eerste eygenschap is: zo willen de Konstenaren hier mede zo veel gezeyt hebben, als eenig ding deezer Konste beleggen met eenigerhande koleur van verw, het zy eenige Naakten, Kleederen, Beesten, Gronden, of andere Merzeleryen, of Partye die men na den eysch des werks of 't gene de stature is dat men beleggen wil, moet of wil gebruyken, en haar Proprieteit, Coleur en Aard eyscht: Ende dit aldus aangelegt zynde, zoo moet daar volgen een verdiepinge op zulk deel of party verwe of coleur dat gy zimpelyk met eenderley verwe als gezegt is hebt aangeleyt. En dewelke verdiepinge is in effecte dit, te weten: Dat men alle een verwe op alzulke verwe als men aangeleit heeft moet ordonneren die welke vetter, sterker of harder is, als u belegzel of aanleggen is, daar meede dat dan lichte en duystere plaatzen onderscheiden en afgediept worden, naar de Konste van den dag ofte de duysterheyt: Als wanneer de Zonne of het licht iet van voren beschynt of treft, zo moet 'er kragtelyk volgen dat het achter zulk ding, daar de Zonne niet door en schynt duyster is, als daar de Zonne plat op schynd, of den dag van agter koomende moetende voor ook duysterder wezen, zo is diepen hier te verstaan, verduysteren en alle voukens van kleederen, alle inwendige ledekens des Menschen en Emolumenten, dewelke leege ingevallen staan, en diep of tegen den dag niet en staan, maar tegens den dag (dat is duyster) schynt, deze moet men met de voorsz. sterke verwen verduysteren ende diepen, na den aard der Konsten, als zal geleert worden. En dit kan van de beminder der Konsten lichtelyk

begrepen worden, wanneer zy regart nemen op de Konsten die zy voor hebben om te verligten: want den konstigen Inventeur en Snyder der platen, hebben zulke duysterheyt met het ardseerzel afgediept en getekent: Ende waar men dan bevint dat den Inventeur de duysterheit met het ardseerzel heeft getoetst: daar moet ook van de Illuminist de verdiepinge of zulke sterke verwe gelegt worden, want dit doende zulle alle emolumenten, voukens, ploykens, duistere plaatzen ende donkerheden haar zeer nettekens uyt den ligte steken en onderscheiden staan.

Nu 't derde eigenschap, is verhogen, 't welk ook zo veel gezeit is, als de hoge of ligte plaatzen daar het den dag of het ligt plat op vertoont, zonder eenig impediment van lommer schaduwe of duisterheit het welke ligtelyk ook van de Konstenaars gemerkt word, als hy gade slaat, waar den Inventeur geen ardseerzel en heeft geleyd, 't welk gemeenlyk geschied op hooge plaatzen, als aan de menschen op de kaken, boven op de Neuze, op het voorhooft, kinne, schouderen, ellebogen, knyen en brayen, het welk hem zeer geerne altyd uytsteekt en hoog vertoont, en deze en diergelyke plaatzen in den naakten, als ook in de Klederen of andere dingen, hoe ze dan mogen genaamt worden, moeten alzo verhoogt worden met een ligter ende hoger koleur als daar ze aangeleyt zyn, om daar mede de klaarheyd des menschen en de doorscheynigheyd of glans aller dingen te maken en uytroetzen, alle 't welke U L. zaldeur experientie leren.

III.

Van de Gallen die men tot de Verwen moet gebruyken, welk in meest alle Verwen dient om die wel en bequamelyk te doen lopen.

OVermits meest alle verwen hebben dat zy geen vet

vettigheyd of onzuyverheyd en willen lyden, byzonder die men tot de Illuminatien gebruykt, en ook op geene vette dingen en wil vatten of hegten, zoo moet men tot allen tyden welfcherpelyk letten of de verwen wel lopen, dat is wel hegten of vatten, want hier aan leid de perfectie des werks. Te weten, dat zo wanneer eenige plaatzen die men aanleggen, diepen of hogen willen, niet volkomelyk en over al tot perfectie haarder koleuren en komen, zo gelyket of een leer-kind beleyd hadde, ende op de hoekskens of kantkens niet en hadde gelet, daaromme op dat men de verwen dat wel mag doen lopen en vatten, zo zal men nemen een Offe-gal en geen ander, kokende met een weinig zouts, zo lange tot dat ze geen vuiligheid of fchuim meer een werpt, 't welk men wel neerftig affchuimen zal: en ftellen ze alzo te kouwen, haar ook van ftof en onreynigheid bewarende, en dit koud wezende, zal men t'elken reize een droppelken daar van in de verwe doen, op dat ze alzo bequamelyk loope en vat, 't welk ook als dan bequamelyk zal gefchieden, indien men alle tyd zulks uzeert na behooren, noterende dat zulke Galle der verwe geen koleur en geeft nog neemt.

IV.

Vande temperatie der verwen, waar mede men die temperen zal, welke hart of week moeten gegomt of met lym of water moeten getempert worden.

MEn moet neerftelyk tot deze handeling aanmerken, dat in de natmakinge, of om beter te zeggen, op het water daar men de verwe mede tempert moet zonderlinge maten gehouden worden, dat men zommige verwe niet te vet, ook niet te heel mager van Gomme en make, want zommige verwe moet wat vetagtig getempert worden, als den Fermilioen 't Afcus of Afch blauw, Menie en Brazilie, maar de

ander verwen die moet zeer mager ende weinig ge gomt wezen, en ook zommige niet met allen, als de Fermilioen die men tot lyf-verwe gebruykt, ook het blauw, namelyk het ſmalt, deze tempert men met zeer ſchone lym.

En men moet weten dat men meeſtendeel Arabiſche Gom moet gebruiken, deze Gomme ſtelt men te weik met ſchoon regenwater, en die geſmolten wezende, zal men die door eenen ſchonen doek zygen en wagten ze dan voort van ſtof en onreinigheit, en met deeze Gom-water zal men de verwen temperen

V.

Wat voor plaatzen, Verwen en Coleuren in een werk eerſt ofte leſt zal aangeleid worden.

HEt is hoognodig dat men eerſt wete wat plaatzen in eenig ſtuk eerſt of leſt zal worden aangeleid, want hier aan is zeer veel gelegen, gemerkt dat dit de ordonantie en het cieraat in een ſtuk genereert, want men zal zo men hier inne conzideratie gebruikt, alzo doende rypelyk konnen maken de Propriteit van elk ding, en dat de coleuren die meeſt by of van malkander moeten geleid worden, altyd haar ordonnantie houden, die alzo verdeilende dat zy d'een den anderen niet en verdrukken of en doden, maar ſtellen meeſt en alle tyd de verwen verſcheiden, dog alle tyd naar de nature des werks ende zynen eiſch. Daarom op dat haar de verwekens beſt mengen, af tekenen en ligtelyken moete zien wat in een ſtuxken voor coleurkens dienen.

Zo moet men voor al eerſt de logtkens leggen in zulke formen als wy die hier na verklaren, elk na zyn eiſch, onderſcheiden den Hemel, of de Wolken naar den zin des werks, als daar onder begrepen is ſchoon en klaar, duiſter of nevelagtig, donker ofte nagt, en zo voort. Daar-

Daarna legt uwe zandgrond, of den steenagtigen grond aan, volgende de diferiptie hier na verklaart.

Ende volgens dien u naakten zo daar eenige zyn, ook in forme als op zyne plaatze volgt.

Ten vierden, zuldy aanleggen de hairen ende de baarden uwer naakten of perzonagien, ook der dieren en beesten, op dat ze zo geaart zyn, met welke zommige haar koleur ook volgens mogen aangeleit worden: zommige standaarts of stelen van boomen en takken, ook wel eenige houtwerk dat alzoo geaart is, 't welke den Konstenaar al na zyn vernuf, moet weten de aarden en coleuren.

Ten vyfden zal men al 't gene dat met de Beziegeel zal aangelegt worden afvaardigen, als alle schriften die binnen in 't werk of op de kanten komende, ook eenige schynzelen in de lugt, en ook eenigen vrouwen kleerkens, en in zomma al wat het werk eischt daar mee afvaardigen.

VI.

Van de temperantie van de verwen te wryven ende tot temperen te bereyden.

WY willen eerst van den Indie blauw als een van de voornaamste verwen beginnen, welk Indie blauw wel lange en sterk gewreven worden, met klaren water zonder gomme en hoe men langer wryft hoe ze schoonder is: daar na zal men die met gomwater temperen.

Het Operement, te weten het geel, moet ook geheel sterk gewreeven worden met oude pisse, hoe langer hoe beter, men mag ze dan drogen, wil men of nat temperen, met schoon gom-water.

't Rood Operement, moet ook lange met oude pis gewreven worden, en getempert als boven van den gelen Operement verhaalt is. Spaans-groen moet ook wel lang en sterk gewreven worden, met Wynsteen en

en Wynazyn, ende dan dat doorgedaan door eenen doek, en 't zapken alzo gebezigt. Spaans-groen, op deze maniere als hier staat gewreven, en met galle van een Snoek gemengt, maakt zeer schoon groen.

't Fermilioen moet ook sterk met schoon regenwater gewreven zyn, ende als dan droge bewaart, wilmen, of men mag ook nat zynde temperen met Gomwater.

Bruin rood wryft men ook wel met schoon regenwater en met Gomme getempert.

Lak zal men ook met regenwater wryven, en met Gomme temperen. Rood-kryt moet men in schoon regenwater wryven, en weinige Gomme temperen. Loot-wit moet immers wel lange en hart gewreven worden, met zeer klaar regen-water en met Gomwater temperen.

Bruin Oker en kan men met lang wryven ook niet verderven, met schoon regenwater en met gomme temperen.

Lamp-zwart zal men ook met schoon regenwater wryven, 't gene men binnen in 't werk wil gebruike ende met Gom-water temperen, maar dat men om de kanten prepareren wil, zal men maar met wat Edik en water onder den anderen wel heet maken, en temperen. Wynranken, of Perzen-steen gebrant en de kolen gewreven wel sterk en lang met schoon regenwater en met Gom-water getempert.

Het Goud zal men aldus handelen, men moet nemen opregte Salarmoniac en zeer vet klaar Gomwater, dat moet men zo lang wryven tot dat het een wit papken worde, en als dan zal men een blad geslagen Goud teffens nemen, en dat daar wel onder wryven, tot dat het klein zy, en dat klein wezende zal men wederomme een ander nemen, en dat ook alzo klein gewreven zynde, wederomme een ander, tot dat gy Gouds genoeg hebt, maar gy moet noteren dat het zelve Goud meer als een groot uur moet

ge-

ewreven zyn, en als dan wel reyn opnemen, men in en zuiver glazen Schale doen, met zeer klaar en zuiver regen-water, dat wat laauw gemaakt is, ende roerent als dan met een zuiver veerken om, wel onder een, en laten 't alzo ſtaan zinken, en wel gezonken wezende, zal men 't water zoetkens afgieten, dat zuldy al weder met ſchoon water vullen en omroeren, en daar na weder afgieten, tot dat al de vettigheid en onzuiverheid af is, zo dikwils zuldy 't continueren, en wel ſchoon en klaar zynde, zuldy uw Goudt zoetkens met een ſchoon pinceel in een Schulpe doen, en verſpreiende in de Schelpe zuldy 't laten drogen, en als gy dat gebruiken wilt zulde ſchoon klaar en dun Gom-water nemen en gebruiken 't naar voorgaande temperantie, makende altyd niet meer nat als gy wilt verbruiken.

Alzo moet gy ook met Zilver handelen.

Men moet noteren dat men de Menie moet zoetkens ziften door een zeefken van fyn Kamerykdoek en geenzins wryven: want van wryven word zy hard en ſtuur, zommige waſſen de Menie, maar het ziften paſſeert al, en men tempertze met ſchoon gomwater. Voort gaande de reſte van verwen zal men zonder wryven temperen, en hem reguleeren na de Forme vooren verklaart, en 't gene op de plaatzen van elke zoorte van verwen zal verhaalt worden.

VII.

Van Brezilien wat verwen uit haar ſpruit, het men die zal gebruiken on oeffenen, koken en bereiden.

OM die te koken en wel te bereiden, zo neemt tot een half pond Brezilien of Vernebuk een mengelen goed klaar oud bier, twee gemene Roemers oud regenwater, hoe ouder hoe beter, en een Roemer Wyn Azyn, drie loot witten klare Aluim, een lood Gomme Dragant, die zal men t'zamen op de

helft koken en als dan klaar afgieten, en men zal 't wel zuiverlyk voor stof en vuiligheidt bewaren, en gelyk zy versch gezoden wezende nog wat bleek is, en hoe ouder hoe schoonder word, en dat men die terstond wil en moet gebruiken, om daar mede iets te diepen of aan te leggen, daar men ze bruin zal willen bezigen, zo zal men die geheel heet op het vyer maken en word als dan geheel schoon.

En als men ze alzo ongemengt, zuiver en alleen aanleit, zal men ze gebruiken tot alle kleerkens van Vrouwen of Mans. Dit zal men dan met schoon lak diepen, en men kan deze verwe niet hoogen; men leiter ook meest alle comportomenten mede aan, als men ze wat onsterker of dunder maakt, en diept die met dikker of vetter Brezilie, of ook wel met lak. Deze Brezilie word ook zeer dikwils tot verdiepinge geoeffent, als gy op zyn plaatze vinden zult.

VIII.

Van purpere of violette, 't welk uit de voorsz. Breziliespruyt, haar temperantie in diversche formen.

NEemt van de zelven Brezilie en tempert ze met gewreven lood wit, en doet daar Potasch-water in, en mengt wel onder den anderen, zo hebdy een uytnemende schoon Violet of Purper, maar men moet wel toezien dat men mate in deze temperantie hout: want zoo men in de Brezilie weynig wits en veel Potas-water dede, zoo zoude de verwe zwart worden, en na dat men die ligt hebben wil moet men daar veel wits in doen, en tot een bruinder purper meer potassen: want 't staat te merken dat het Potassen-water de bruinigheid geeft, maar wil men het Purper zeer schoon bruin hebben, zo doet men daar een weinig smalts inne, en zo dient zo om een Fluweel aan te leggen; en deze maniere van purper diept men met een schoon Veneets Lak, en ook wel met

met Lakmoes, na dat men de coleuren cieren wil: want wil men uyt den blauwen hebben, zo moet men 't met de voorfz. Lakmoes diepen, of anderzints met den voorfz. Lak.

Wildy nu een lieflyk coleur uit de voorzeide Brezilie hebben, zo neemt van de voorzeiden Purper, en doet daar nog meer wits onder, en legget alzoo daar met aan, en diepet met het voorgaande Brezilie, en het principaal diepzel zal men daar nog met Lak leggen, en verhogent met Menie en lootwit, en dit is een uitnemende fchoone coleur, en daaromme zal men alle het purper met de voorfz. twee fubftantien hogen na uwen eigen zin.

Met dit Purper wanneer 't wat ligtagtig word getempert, leid men ook zommige ftedekens aan die van verre en flauw leggen. Als men die diept met de zelve verwe die wat fterker is, en die verhoogt men met een enkel witken: en alzo leid men ook de Avond of de Morgenlogtken aan, gediept en gehoogt als de voorfz. ftedekens.

IX.

Van de Afcus of Hemelsblauw, zyne temperantie, diepinge ende hooginge.

HEt Hemels-blauw of Afcus, zal men temperen met fchoon klaar Gom-water, en wat Loot-wit daar onder, daar mede zal men 't aanleggen, 't gene men wil. En men zal het eerfte diep leggen met wel gegomde fmald: en het principaal diep daar na met Lakmoes weinig gegomt zynde. En men zal 't verhogen met de voorfz. Afcus, met wat wits daar in. Met deze Afcus leid men ook aan alle blauwe Logtkens, Lantfchappen, Bomen en Steeden. Die ook met de voorfz. purper aangeleit zyn, en die zeer verre en wyt fchynende, maar men moet hier meer wits dan blauw toe nemen en temperen. Die zal men die-

diepen met de voorſz. Aſcus die wat gegomt is, en met een puer witken gehoogt. Maar Landſchappen die wat naarder ſchynen, die zal men aanleggen met meer blaauws daar onder, desgelyks ook van de Boomkens en ſteden die nader leggen, dit is de gemeinſte maniere tot den Aſcus meeſt gebezigt word te weten tot alle kleene Landſchappen, Bomen en Steden, die van verre leggen.

X.

Van de Smalt of bruin Hemel-blauw, waar toe zy dient in 't aanleggen, diepen en hogen met hare temperantie.

DE Smalt is als de voorſz. Aſcus, want hoewel die bruinder is: zo mag men die met meer wits temperen en aanleggen, zo ligt als men wil tot alle Klederen, Logten, Landſchappen, Bomen en Steden: en die zal men diepen met Smalt die bruinder is, en het principaal diep met lakmoes, en hoogent ook met meer wits Daar is ook een ander maniere van aanleggen: welke met de voorſz. lak geſchiedt. Maar alzo de aanlegginge niemant en dient, dan de gene die de tekenkonſte konne, en het teikenen gemein is, zo waren wy aan twyfel of wy 't hier ſtelle wilden of niet.

Maar om de genen te dienen, en daar mede voor te komen die de teikenkonſt verſtaan zo hebben wy hier bygeſtelt, dat men dit Smalt wezende naturen en omgemengt een uitnemende ſchoon coleur, wel mag aanleggen aan alle Kleren van Mans en Vrouwen: maar dewyle deze Smalte alle emolumenten en artſeertzelen dekt, zo moet men alle de Tappetykens emolumenten uittekenen met Lakmoes, 't welk vet en ſterk is, en daar na zal men 't met lakmoes, dat een weinig magerder is diepen, en daar

na

na nog het principaal diep leggen met vetter lakmoes en die coleur verciert boven alle verwe der konſten, als men met Aſcus met wat wits daar onder hoogt.

X I.

Van de Lakmoes en hoe men die temperen ende aanleggen zal.

HEt lakmoes dient nergens toe alleen aangeleidt, want zy word rood en vergaat van zelven, anders dan tot een donker logtken aangeleit, daar 't regen of onweer is: daarom moet zy een ander blauw getempert en gebruikt worden, en dient daarom alleen in alle blauwen te diepen of te bruinen, en of men die tot een nevelagtigen logt ſchoon wilde gebruiken, zoo moet men dog daar wat Smalt of Aſcus in doen, en moet met de zelven wederom gediept worden.

Maar om van de lakmoes een ſchoon blaauw coleur te maken, zoo zal men ze temperen met goede klare Zeepzieders loog, dit benemet haar de rodigheidt, en maakt ze helder blauw.

De lakmoes die met water getempert is, haar coleur door te lange ſtaan verloren hebbende wort veel ſchoonder gemaakt dan te vooren, mits in doende wat kalks.

X I I.

Van Indie-blauw, zyne propriteyt ende temperantie.

GElyk 't lakmoes nergens alleen en moet werden aangeleit, zonder eenige vermenginge van andere verwen, alzo en mag men ook dit Indie-blauw niet alleen ergens aanleggen, dan wanneer die getempert zyn met lood-wit: zo dienet tot alle waterkens yzerwerk, blauwe metzeleryen aan te leggen: de In-

Indie-blauw zal men met een water weinig wryven en met Gomwater temperen. En dat moet men diepen met de zelven Indie blauw, en een weinig Afcus of Hemels-blauw daar inne: en daar na gehoogt met puren witten of gemalen zilver; En dit is 't alle dat men daar mede aanlegt, of ten ware dat men dat onder andere verwen temperde, of andere verwen daar onder dede, als 't voorsz. en nog volgen zal.

XIII.

Van Bezie-geel, die men Duyvels Bezien noemt, om 't zelve te gebruyken.

DE Geel-bezien, of Duivels-bezien naar dat gesloten, of geplet zyn, zonder dat ze tot pulver gesloten zyn: 't welk niet en mag weezen, zo moet men die te weike stellen met witten Aluin, of water daar Aluin in gesmolten is, en het zal hem tot een schoon geel verwe geven: met de zelven coleur mag men alderhande Mans of Vrouwen Kleederen aanleggen, en die met Saffraan of Schytgeel diepen en de principaale diepte met lak leggen, en die coleur en leid geen hoogzel, want het hem boven alle hooge verwen uitsteekt, om zyn sterkte wille: 't dient om alle schynzelen in den Hemel of Lugt te maken. Alle metalen leid men daar mede aan, ook de Kaarten daar men de Landschappen mede onderscheid, ook om alle Schriften, mede te coleuren, en hier word het vier en alle vyer-vlammen mede aangeleid.

in de plaatze van dit Bezie-geel mag men gebruiken een wortel Curcuma, die gemeenlyk noemt Mekin.

XIV.

Van 't gebruyk des Safferaans, ende zyn temperantie.

Men

MEn zal het Saffraan te weike ſtellen met ſchoon regenwater, en wil men 't haaſtig bezigen, zo doed men daar wat Aluin in: en wanneer men dat wil gebruiken om eenige Klederen aan te legge, zo doed men daar Menie onder, en wat Gomwater, hier mede mag men ook alle Goudwerk aanleggen, als Koppen, Schalen, Kroeze Lampetten, Kronen, veſten van Rapieren, en andere Goude cieraat.

Men zal dit diepen met Menie die wel gegomt is, en de principale diepte zal men met lak leggen, en met gemale Goud hogen, het Saffraan alzo aangeleid, dient tot alle omſtralinge, en ſtralen uit den Hemel, aan 't hoofd eenes Salvators of der Apoſtelen, of heilige Mannen of Vrouwen, en dat alles diepen en hoge als voren.

XV.

Van Operement hoe men die gebruiken zal.

HEt Operement is vergiftig, en daarom moet men wel toezien, dat men 't in den mond niet en laat komen. En men leid daar mede ook alle Vrouwen klederen aan, na de aard en quantiteit der Perzonagien, want 't is een cierende verwe, en ſchynt als zyden zatyn: en daarom zal men daar mede aanleggen, Vrouwen Mouwen, en andere koſtelyke Klederen.

En diepend nettekens, met bruinen Oker, en de principale diepte zal men met Roet leggen: zy en verdraagt ook hoogzel om 't fenyn wille, en wordt zonderling nergens anders meer toe gebruikt.

XVI.

Handel van den rooden Oprement, ende zyne Operatie.

HEt zelve ook fenyning wezende, zal men ook met Gomme als het geel Operement temperen, dat

en dient ook nergens byzonders meer toe, dan om alle Mans en Vrouwe Klederen aan te leggen, men moettet met Fermilioen diepen, en het principaal diep met lak leggen, deze maniere van Oprement en lyd ook geen hoogzel als 't geele, oorzake als boven of ten ware met gemalen Goud, 't welk alle coleuren in deze Konfte ciert.

XVII

Van den Mafticot, zyn gebruik en temperantie.

VAn de Mafticot en is byzonder niet te fchryven dat eigen is: want hy word meeft onder de groene verwen getempert, of gemengt, dan zy word na den aard der konften, en wetenfchap dezer illuminatien gebruykt: als te weten, wanneer men boven de verre bergen die flauw leggen, wil een flauw verfchynende lugt leggen: zo verdrytt men dat van boven nederwaart, van het rood purperen lugtken, na de Bergen of Steeden toe, met een zoet verdryvende Pinceel.

Of men bezigt ook wel in Landfchappen die verre liggen, als mede ook in 't verhogen van eenige groene bomen, of bergen: ook bezigt men 't zelve wel in de plaats van Bezie geel, aan fchynzele in de lugt of anderzins aan eenig deurfchynigheid in der lugt.

XVIII

Van de Schytgeel.

HEt Schytgeel en wort ook byzonders niet gebruikt dan tot alle Metalen, of geele Koper aan te leggen, als dat gediept word met groen en met Indie blauw, daar ander tweemaal over ga, men diepet ook wel met Bezien-geel, en men verhoget met gemalen Goud.

XIX.

Van het Spaansgroen, hoe men dat temperen: aanleggen, diepen ende hogen zal.

Het

HEt Spaans-groen gewreven en geprepareert, in forme als wy dat op een ander plaatze gezeydt hebbende, te weten, in 't voorgaande, aan alle Vrouwen Kleerkens ook der Mannen, ook alle bomen en velden, of eenig groen loof geleid, en dat het met Sapgroen gediept, met wat van de zelve Spaans groen daar onder, en dat na den aard der Konften, met een Mafticotken getempert zynde, met een weinig lood-wit gehoogt.

Nu om een groender coleur van 't voorfz. Spaans groen te maken, om als boven aan te leggen: zoo mengt het voorfz. Spaans-groen met Sap-groen, dat geeft dan een groender of dieper coleur, en gy zult de temperantie van dien neerftig moeten aanmerken want hoe meer Sap-groen gy in 't Spaans-groen doet hoe meer dieper en groender het van coleur word.

XX.

Van diverfche andere geinventeerde groenen, hoe men die temperen, aanleggen en diepen of hogen zal.

MEn zal Sever-groen temperen met Gom of lym water, by dit lym-water mag men wel een weynig Honing doen, en daar met alle Kleederen, Syden, Gardynen of andere veftimentes aan leggen en dat met dunne Sap-groen diepen, en het principaal diepzel nog met een vette Sap, en hogend met het zelve Sever groen daar wat wits onder is.

Item, Engels-groen als boven getempert, en als voren aangeleid, dat ook eerft met dun, en daar na met een dikker zap gediept, dit gehoogd met Mafticot en wit onder een.

Item, Berg-groen in forme als voren aangeleid, en ook tweemaal met Sap gediept als voorfz. en dat met Menie en wit gehoogt. Ziet hier in deze mixiture vindy dat den Geeft moet werken, na de difcre-

cretie die in de Konstenaar is, en te onderscheiden, het schoonste, heerlykste en bequaamste coleur, uit de zimpelste en slegtsten.

XXI.

Van Sapgroen.

HEt Sapgroen hoe wel dat in veel diversche groenen word vermengt, zo word 'er nergens of zeer zelde aangeleyd, overmits zyn vettigheit en sterkheit daarom, hoewel dat het een zonderlinge goede verwe is, zo en gebruikt men ze niet dan tot diepen van andere groenen mede te sterken en te vetten

Het afgemaaide hoy zal men mogen met 't dunste groen aanleggen, gemengt met zeer weinig beziegeel en dat met een bruinder groen gediept, en met geheel dun Matticot gehoogt.

XXII.

Van Fermilioen hoe men dat temperen, aanleggen, diepen ende hoogen zal.

ALs men 't Fermilioen alleen aanleggen wil, zal men 't met Gomwater temperen, het dient om alle Mantels van Mans en Vrouwen kleeren aan te leggen, dit moet men diepen met lak, te weten met schoon Veneeslak, en de principale diepte met den voorsz. lak, en wat zwart daar onder. En daar na met Fermilioen en wit onder den anderen gehoogt, of ook wel met Menie en wit, 't Fermilioen dient ook om alle Ruwynen, Steden, Muragien en Huizen, aan te leggen, als men dat tempert na de aard der dingen die men daar mede beleggen wil, welke temperantie gy in het tweede tractaat ('t welk van proprieteiten der dingen spreekt die men aanleid) elk op zyn plaatze vinden zult, men oeffent dit ook tot veele Naakten en Lyf-verwen, als gy hier na ook vinden zult.

XXIII.

XXIII

Van de Menie, haar temperantie en werkinge.

MEnie word als Fermilioen met weinig Gom getempert, en daar mede alle Kleren, Lakens en Zyen aangeleid, en dat net afgediept met schoon Purper, en daar na het principale diep met Menie en Wit, ook met Masticot, na dat men de coleuren bizart hebben wil.

De voorsz. Menie met Lood-wit getempert, een weinig meer Menie als Wit, is een zeer vreemt, nogtans heerlyke coleur, dit diept men met een dun Purper, en hooget die met Masticot, of puur Wit Dezelve Menie met Saffraan getempert, na de aart der konsten, is een zuiver Orangie koleur, deeze diepte leid men voor d'eerste reize met Fermilioen en het principaal diep met Lak en Masticot net gehoogt.

XXIV.

Van het bruin Rood, zyne operatie en temperantie.

BRuin Lood getempert zynde met Gomwater en Loot-wit, daar me zal men alle Muragien, vervallen Ruwynen, Rotzen en Huizen aanleggen, als daar conciderատie in gebruikt word van Naarheid en de Verheid, want de verte heeft een flauwer koleur dan de bygelegendheid, men leid de voorsz. werken ook met Menie en Fermilioen aan: want de diverziteid van werken brengt de wetenschap van coleuren me, hoe dezelve moeten geleid worden, naar den eisch van de andere coleuren die gy daar ontrent leggen moet: want ook alle Muren, Ruinen, Rotzen en Huizen, en hebben niet een coleur: aangaande dan het voorsz. bruin Rood, die moet gediept wezen met sterken Brezilien en bruin Rood, onder den anderen: dit zal men hogen met bruin Rood en Wit, men leid ook alle Kleerkens met den voorsz. bruin Rood aan: zo wanneer dat het op zyn pas met

Lood-wit vermengt is, en als dan met den voorsz. Rood gediept, en het principaal diep met Lak, en gehoogt met bruin Rood en Wit 't welk ligter is, als daar men 't met aangeleid heeft.

XXV.

Van de Lak zyne temperantie en operatie.

DAar zyn diverze zoorten van Lak, maar het Venees, te weten het schoonste Venees-lak, is het alderbeste, 't welk men tempere zal met rein Gomwater, en daar met alle Kleerkens, Mantels, Gardynen en Fluwelen mede leggen, want 't geeft een schoon Incarnaat coleur wanneer men 't wat dunnekens aangeleid hebbende, met een sterker of bruinder laxken diept, en de principale diepte met een zeer weinig zwarts van Wymanken gebrand, daar onder getempert: nettekens geleid, die gehoogt met den voorsz. Lak, gemengt met Venees wit, dit lak bezigt men tot den naakten van jonge Kinderen en Vrouwen, ook om te blozeren de Wangen, Lippen, Knien, Ellebogen en de Vingers, of Teenen der Voeten, alzo op zyn plaatze in 't tweede Tractaat geschreven is.

XXVI.

Van het roo Kryt met zyn temperantie.

HEt rooKryt moet met klaren water meest getempert worden.; daar me leid men aan oude Muragien, vervallen Ruinen en andere Klippen of Rotzen, als van den bruin Rood gementioneert is, dit moet met den zelven gediept worden, en 't principaal diep met Lakke geleid worden, of met sterken Brezilie, en gehoogt met bruin Rood en Wit.

XXVII.

Van witte verwe en hare temperantien.

ZOmmige Illuministen gebruiken zeer vele verwe van witte coleur, maar ik hebbe deze twee zoorten

ten in myn werk altyt gebruikt, en zyn ook de byzonderſte, als te weten Venees en Loot-wit, en men tempertze alle beiden met zeer rein en klaar Gomwater, dat niet te vet en is, en leid daar met aan alle Kleederen, Zyen, Lynwaat en andre dingen, en men dieper zeer zoet met dun Indie-blauw, en een weinig Purper daar onder, men leid de principaale diepte met een weinig zwarts in het Indie, en hoogent met het zelve wit, of met gemalen Zilver, 't welk meeſt in alle Kleren word gebruikt, of in zyden Lakens. Wat van 't voorſz. wit meer te ſchryven is, vindy ook op zyn plaatze, want het in zeer veele en verſcheiden verwen gebruikt word.

XXVIII.

Van bruin Oker, waar toe by geoeffent word.

DEn bruine Oker tempert men met Gomwater, en men leid daar mede alle Hair van Kinderen, Jongmans en Vrouwen aan, als men daar een droppelken Zaffraan in doet, ook de ſtandaart, ſteelen, of de takken van gemeene Bomen, ook van alle houtwerk, 't welk men met roet uit de ſchoorſteen diepen moet, en 't principale diep met voorſz roet met wat zwarts daar in, en dat met bruin Oker en wit gehoogt. Met bruin Oker leid men ook zommige Muragien, Ruinen, Bentemerſteen of andere Rotzen aan, en men dieptze met den voorſz. bruin Oker die wat ſterk is. Dezen bruin Oker geheel dun met wit aangeleid, dient tot eenen ſteenagtigen of zand grond, als het zelve met diſcretie getempert word na den aard derzelve, gediept met den zelve bruin Oker.

Tot eenen geploegde Aard-grond, 't welk gebouwt word, zal men van den voorſz. bruin Oker met wit en zwart daar onder aanleggen, en met het zelve diepen, daar een weinig meer zwarts in doende.

XXIX.

Van den ligten Oker.

DEn ligten Oker is in de konst der Illuminatien zonderling niets nut, dan dat Mensche zomtyts oeffent aan eenige zand gronden, zeilen van Schepen, of eenig nieuw houtwerk aan te leggen, welk men met bruin Oker diept, en met zuiver wit verhoogt.

XXX.

Van de temperantie des Roets uit de Schoorsteen.

HEt Roet uit de Schoorsteen moet men een weinig zieden, en als dan door eenen doek doen, daar meden mag men wel aanleggen de Baarden der Mannen, het Hair, Aarden wallen, Schotzen van Bomen, oud Hout, of andere oude Antyke Edificien, als Schuiten, Boeren-huizen en zulk werk, 't welk men diepen moet met dezelve Roet, en wat zwart daer onder. Men maakt of leid daar meede alle Schepen en Schuiten aan, Moniken Kappen, of bagynen Rokken, alle met deselve gediept, na dat het ligt of bruin aangeleid is, want bruin aangeleid zynde, moet men in het diepzel een weinig zwarts doen. Voorts zo leid men hier mede alle berookte en oude plaatzen en dingen aan.

XXXI.

Van alle verwen en hare temperantie.

MEn gebruik een maniere van grauw, dat is duister grauw, daer mede men de Vleugelen der Engelen, zommige Moniks-kappen, ook Ratten, Muizen, Olyphanten, Meerkatten, Blandiaanen, rook en damp. Hier toe neemt men gemeenlyk niet dan zwart en wit, en daar me aangeleit zynde, diept men 't zwart en hogen het met zuiver wit.

Daar is andere grauwe verwe, men neemt zwart drie delen, lootwit een deel, en wat zaffraans daar

by

by, en dit moet ook met een zwart gediept worden. Nog een ander grauwe verwe isser van wit, zwart en roet t'zamen met Gom getempert, zwart gediept, of met Roet, dit zyn de aldergemeenste manieren van grauwen. De Asch-grauwen worden ook alzo met het zwart, met wit gemixtioneert na de konst en de coleur die men begeert.

XXXII.

Van het Swart, en hare temperantie.

DAar is zwart van Wynranken, en Perzensteen gebrand, en die gepulvericeert wezende, gevreven als voor in het zeste Capitt. is geleert, daar men ook alle zyde Klederen mede aanleid, en dan met lamp-swart gediept dun na den aart van de zyden en zatynen, en met de voorsz. Ranken of Perzestenen zwart met wit daar onder zoetkens gehoogt. Het lampzwart dunnetjes aan Hoeden, Bonnetten, Mantels en Kleeren geleit, ende dan met het zelve zwart daar wat wit in is gehoogt: dit lamp-zwart gebruikt men zeer veel, en dat met lym-water getempert, heet wezende, gebruikt men die warm om de Boorden, en Kanten, van de konst te zwarten.

XXXIII.

Van de Goud en Zilver verf.

NEemt een weynig Menie, Saffraan, ligten Oker, daar mede mag men alle maniere van Goud schier aanleggen, ook alle Hegten of geveften van Rappieren en Oryzeren, Gulden Riemen, Ringen, Kleinodigen en hoed Banden, en voorts alle het gene het Goud-gelyk is, men mag hier meede ook alle Kleren, Boorden cieren, in stede van Goud deze maniere van verwe zal men verdienen met bruin Oker, of met Roet, dit mag en moet met voorsz. Goud hoogen na den eisch des werks. Voorts aangaande het koleur van Zilver, daar men ook Tin, en geslepen schoon Yzerwerk mede aanleid, is lood

wit of Venees-wit zuiverlyk aangeleid, en dat met zeer dun Indie-blauw, dat niet sterk en is, zoetkens gediept, en dat na met gemalen Zilver net gehoogt en verziert.

Men moet neerstig aanmerken dat men het Goud of Zilver, 't welk geprepareert is, als voor is verhaald, niet en gebruikt om daar met iet byzonders aan te leggen, want men geen hooger en heerlyker coleur en vind om dat aangeleid zynde te verzieren, het en ware dat men daar met vergulde woude.

XXXIV.

Van de Lugten, Wolken, Schynzelen, Stralingen, Gezigten in der Lugt, die in schoon, klaar, nevelagtige donkere, regenagtige, vierige of brandende gedaanten zyn.

OM een schoone en klare lugt te maken, welke hem tot schoon en droog weder strekt met zonneschyn, zo zal men nemen schoone Ascus met wat wit getempert, en leggen dat boven in het opperste aan daar 't lugt vereist, en dat alzo gelegt wezende zal men dun Purper onder het blauw leggen, en dat met een kleyn zagt borstelken, het onderste of benedenste van het voorsz. blauw zonder het opsterste te raken, op het Purper onder den anderen verdryven, latende het bovenste schoon Hemels-blauw blyven: dat verdreven, en alzo verdeilt wezende zal men onder aan 't uiterste van het Landschap, dat bovenste of het opperste in de flauwste leid, of op de topkens van Bergen stryken met geheel dun Masticot leggende alzo een streek aan het voorsz. Landschap of Bergen en verdryven dat alzo zoetjens, van onder opwaarts, na het purper toe, tot dat het alzo verdeild is, en onder het Purper gemengt, en als dan zuldy komen met sterker Purper, na het leven des lugts, en byzonder daar gy bevind dat den Inventeur der konsten en zyn artzeerzel heeft geleid: insge-

elyks zal men op 't voorſz. Maſticot komen, dat alzo verdreven en onder het purper gemengt is, met Menie, dat wit gemengt is, om alzo wat vierige stralen aan de lugt te maken, gelyk gemeinlyk in eenen heten vierigen ſchonen lugt na 't leven gezien word.

Een ſchone lugt zonder coleur, moet aangeleght worden met ſchoon Aſcus, als boven gezegt is, en dat met 't zelve blauw, met wit vermengt zynde, ſal men onder het voorſz. blaauw aanleggen, en zoetkens nederwaarts verdryven van boven nederwaarts dat het altyd een verzoetende blauw blyve, en dat met den voorſz. Aſcus diepen, na het leven, en 't artzeerzel.

Eene vierige lugt zal men boven met een flauwer blauw aanleggen, ook zoetkens verdryven na den aart der konſten, en daar na met een ſterke Menie gemengt zynde met wat wit ſtreepwys, en met lange altyd verflauwen ſtrekken, ſtralen trekken over het voorſz blauw Aſcus, en daar onder nog geſtraalt met ſterker purper, en dat alzo ten leſten onder de anderen verdryven, met een vogt gegomt borſtelken dat niet te ſterk is, en dit is vierige lugt.

Eenen wolkagtigen lugt, zal men met een flauw Aſcus overlopen, en de wolken daar na met menigerhanden coleuren diepen, na dat men de lugt wil gediſponeert hebben. Is de lugt ſchoon, zo zal men de wolken meeſt diepen en uit een purper maaken is hy regenagtig, zo zal men de wolken met Indieblauw en lak diepen: is 't nagt zo zal men hem met Inkt en ander bruin blauw, en als rook diepen, en met Menie of purper of wit beſtralen en ſchakeren, is hy brandende en als opgaande aan de dag, of ondergaande aan den avond, zo zal men by de wolken die alzo met Menie of purper en wit in de wolken verdiept zyn, van dezelve Menie of Maſticot met Menie, of Menie met Saffraan nemen en beſtralen

 de

de lugt onder de wolken daar mede van onder opwaarts, dat hy boven flauw staat en onder naast of ontrent de landschappen die vierig zyn, in 't welke elke konstenaar de ervarentheit en 't leven moet volgen en aanmerken.

Om in of uit de lugt schynzel te maken, daar men eenige heerlykheid des Hemels uit wil vertoonen: Als dat'er eenige perzonagien eenig teiken in de lugt, hem ziet vertoonen, daar hem dan een geel schynende ligt openbaart uit den gelen, 't welk het binnenste of hoogste ligt word genoemt, daar toe zal men nemen een bezie-geel of Masticot.

Rondom zulke binne-lugten, komt gemeinlyk een omstralinge van artzeerzel geziert, daar neemt men toe Saffraan met Menie gemengt; insgelyks tot een stralende zonneschyn, of daar eenige duive stralende uit de lugt komen dalen, dit zal men ook met den voorsz. Saffraan aanleggen, en met Goud verhogen en cieren.

Men mag ook zulke stralinge en omschyninge wel met Menie, wit en purper onder den anderen aanleggen en zieren als boven.

XXXV.

Van alle gronden die men leggen mag, als een zwavelagtigen, eenen grond aan eenige Muur of Want, die slegt cierlyk, pontificaal of anderzints is.

IN den eersten moet men in alle werken een zwavelagtigen grond eerst aanleggen, gelyk wy voor hebben gezeit, daar wy van de bruine Oker hebbe gesproken, en de maniere van dien te leggen hebbe beschreven: wy willen alleen hier spreken van de Muragien, van kamers en Salen, daar eenige perzonagien staan of zitten.

Daarom zuldy weten dat men tot eene gemeinen Muurgrond neemt, die uit den rode komt, schoon Fermilioen, met wit getempert, en diepen dien met bruin Rood.

Eenen

Eenen Muur met zwart en wit onder den andere aangeleyd, diept men met dun zwart.

Eenen Muur met bruin Rood en wit aangeleidt, diepet men puren Purper, ook met bruin Rood.

Eenen Muur met zwart, wit en Purper onder de anderen aangeleid, dat moet gediept worden met purper en zwart dat ſterker is. Wil men voorts eenige andere Muren aanleggen, daar eenige Perzonagien in de Kamer of Sale ſtaan, die moet men approprieren en maken, na uitwyzen dat coleuren die gy aan de voorſz. Perzonagien hebt geleid, dewelke hun afſteken op dezelve coleuren.

Daerom zoo gy eenige zonderlingen gronden wilt leggen, zo ziet in 't voorgaande, daar alle de verwe die men tot de Illuminatie gebruykt, met hare verdiepinge en hoogzelen ordentelyk zyn geſchreven en gy zult aldaar alzulke coleuren moogen gebruyken als 't u zal goed dunken.

XXXVI.

Van de Naakte Menſchen, van oude en jonge Mannen en Vrouwen. van Kinderen, Satyrs, Duivelen, van Sieke en doode Menſchen.

KOmende voort tot de Lyf-verwe of naakte Menſchen, 't welke de derde actie in deze werke is, zo men alle ſtukken na ordeninge aanleid, als 't gezeyt is. Zoo beginnen wy eerſt aan de naakten der jonge Kinderen en der Vrouwen, die by na van een coleur zyn, te weten der jonge Vrouwen verwen. Maar gelyk men hier in ook moet conzideratie neemen op het leven, gemerkt den eenen Menſch niet als den anderen van coleur is, zo zend ik voor al tot 't leven, dan om de manieren van deze na den aard der konſten te ſchryven, zo neemt men hier toe een ſchoon Venees wit, en een weinig ſchoon Venees-lak, t'zamen getempert met klare Gom water en daar met aangeleid, wel regard nemende dat 't

niet rood of te bleek, maar de lyf verwe gelyk zy; en dan zal men de lippen, wangen, kin, knien, 't buitenste van de voeten, teenen en tipkens van de vingers met zuiver lak blozeren na de aart der konst dat zal men dan diepen met gewreven zmee-koolen zwart, met wat laks daar onder, en daar na hogen met puren Venees-wit.

Wil men eenige der voorsz. Vrouwen, of Kinderen wat bruinder coleuren, zo zal men een weinig bruin Oker daar in doen, dat gediept met Koolzwart en Roet en wat laks daar onder.

Tot de oude Vrouwen zal men nemen Fermilioen Loot-wit en wat bruin Oker, en daar met aangeleid en blozeren met Fermilioen, daar een weinigh lak onder is, en dat op de voorverhaalde hoge plaatze, 't welk men diepen zal met lak en Roet onder den anderen, en hogent met meer wit als Fermilioen onder den anderen.

De doode jonge Vrouwen en Kinderen, daar toe zal men nemen Loot-wit, bruin Oker en een weinig Fermilioen en dat met Roet uit de Schoorsteen diepen.

Tot de oude doode Vrouwen zal men nemen meer bruin Oker als Lood-wit, en dat ook diepen met enkel dun Roet voor d'eerste reize, en daar na met een sterker Roet.

Nu komende tot de jonge Manne daar toe zal men nemen Loot-wit, Fermelioen, en een weinig lak, dat hem wat bruinder als de jonge Vrouwen afsteekt, en na de conditie der Mensche die men coloreert, d'een wat bruinder of rooder als d'andere, na de oudheid der Menschen, die zal men op de bovengenoemde plaatze blozeren, Fermilioen en wat laks, en diepent met lampzwart en bruin Oker, en hogent met wit en wat Fermilioen daar in.

Tot de oude Mannen, Fermilioen, wit en wat bruin Oker onder den anderen, dit zal men diepen

met

met meer Roets dan zwart en hogent met meeſt wit Fermilioen, en bruin Ooker, en met puren Fermilioen blozeren.

Tot de doode Mannen zal men meeſt bruin Oker en Lood-wit nemen, met een weinig Fermilioens daar in, daar men ook de diſcretie van witte of bruine Menſchen in zal gebruiken, en dat met vetten Roet diepen.

De Satyren of Duivelen zal men aanleggen met ſterker bruin Oker, met wit en wat roots daar in, ook zommige roder, ſterker en bruinder, d'een als d'ander, en die met zeer ſterken Roet diepen, en alzoo men hier in als gezegt, den aard der konſten moet gebruiken, zal den beminder of werker alomme hier in den aard der konſten volgen.

XXXVII.

Van Hairen aller Mannen en Vrouwen, na de gelegentheidt en conditie aller Menſchen, diſtelen der Bomen en Houtwerk, en Boeren-huizen.

INdien men dan van het Hair de Menſchen zal ſchryven: zoo zullen wy ook volgen de Beſten en bequaamſte manieren, die meeſt alle Illuminiſten hebben gebruikt: en zullen 't hair der jonge Kinderen, even als de jonge Vrouwen, gelyk wy van de naakten hebben geſchreven, dog altyd daar in concidereren dat des eens Kints, of Vrouwe-hair niet en is als 't ander, maar d'een geelder, bruinder, vaalder of zwarter als d'ander: alle 't welke men moet helpen, met de temperantie der navolgende hier toe beſchreven verwen, als latende van eenige Subſtantien, meer daar uit of doender meer toe, of ook zomtyden eenige ander verw daar toe doende, om 't leven beſt te treffen, 't welk de konſtigen Geeſt al t'zamen moet aenmerken: op dat hy niet en ſlagte den landman die zyn ploeg altyd in de oude voren ſtelt, maar moet altyd neerſtig aanzien de voorzeide

drie dingen, namelyk den Ouderdom, de conditie en de qualiteit.

De hairen der jonge Kinderen, en ook der jonge Vrouwen, zal men aanleggen met bruin Oker alleen en dat hogen met Masticot en wit zomtyds ook met wit alleen, en om de veranderinge wille zal men 't ook zomtyds hogen met bruin Oker met wit.

Ook leid men de jonge Kindere en Vrouwen-hairen aan met ligten Oker 't welk men diept met bruin Oker, en hogent met Masticot alleen zonder dit te mengen met eenige andere verwen.

Voort de gemeinen redelyken oude Vrouwe hair zal men zomtyds aanleggen met bruin Oker ende zwart onder den anderen, en hogen 't met bruin Oker en wit.

Voort om gryze Vrouwen hairen aan te leggen, zal men meer Swarts als wit nemen, en hair hogen met puren wit.

En alzo wy hier schryven van de Vrouwe en Kinderen, zal men ook met de hairen en baarden der Mannen handelen, altyd de coleuren approprieren.

Zommige leggen veel hairen der Mannen aan met Roet, maar overmits dit geen hoogzelen kan verdragen, zoo hebben wy dat gestelt in de discretie der Lief-hebbers en Konstenaren.

Item komende nu tot de Bomen, daar moet ook de geest der konstenaren in werken, want zommige Bomen leid men aan met zwart en wit: dewelke met zwart gediept worden: zommige met roet, die met zwart roet ook gediept worden: zommige met bruin Oker en met roet gediept, zommige die flauw ende van verre staan, met Indie-blauw, met wat wit getempert, en met dezelve Indie-blauw gediept, ende voorts na den aard des levens daar in ook neerstelyk gebruiken.

Insgelyks zal men ook doen van andere hantwerken: als van timmeringe, Schepen, dewelke groot, ver-

vervallen of klein, ouder, of nieuw, of van verre, of na byſtaan, Huizen, Houten, Gebouw, of tot der houten Metzelaryen aangaat.

En om de bewaſſene Bomen, een weinig en zoo veel mogelyk is af te malen, en te deſcriberen, zo moet men merken dat 'er zommige Bomen zyn die met moſſe bewaſſen zyn, en zien uit den geele en witten, die zal men coleuren met Schytgeel en wit.

Zommige ſchynen groen en geel, deze zal men met Schytgeel en Berggroen bewerpen.

Zommige ſchynen zwart en vaal: deze bewerpt men met wat roets, en met wat zwart en wit onder den andere, en voorts na de aard der konſten.

Van de vooſz. en andere houtwerken moet men conciderен de naturen, coleuren en aard des houts ook de nieuwigheid en oudheid, ook het binnenſte of buiſtenſte eens werks, rouw of gewrogt en gepallyſt of geſchaaft: want tot den aerd des Houdts moet ook geconzidereert worden de aart des werks, of het konſtig of onkonſtig een Edelmans of Boeren wooninge zy, en zo voort.

En daarom een Boerehuis moet men aanleggen, na de aard des zelven, als ouden of nieuwen leem, het welk geſchied met lichten Oker, dit moet geplekt zyn wit en bruin, na de aard der konſten.

Een Houten Boerenhuis, zal men koloreren als boven van de koleuren der Bomen gezeyt is, en van Houtwerk.

Van de Stroyen Dakken der Boerenhuizen: het nieuw Sroo moet met Schytgeel aangeleyd worden, met bruynen Oker gediept, en voorts om de Pylkens van de Stroo wel te onderſcheyden, beneden of bezyden van de Dakken, zal men wel netjes aftrekken met Maſticot, en wit onder de anderen: Dat hem alzo afſteket.

Het

Het oud Stro zal men met bruin Oker aanleggen met wit gemengt, de pylkens of haarkens van den Stro zal men met bruin Oker en wit wel zuptylyk afsteken na de konste.

Het geheel oud stro, dat leid men met zwart en wit aan, en dat moet gehayrt, afgetrokken weezen met bruin Oker en wit.

Stroyen dakken die van verre liggen, en flauw schynen, leid men aan met Indie-blauw en wit, en om de veranderinge wille doet men daar ook zomtyds wat bruin Okers in, en diepent met het voorsz. Indie-blauw.

Als zommige dakken bewassen en bemost zyn, zo volgt men daar in 't gene boven van de Bomen gezegt is, te weten van de stelen der Bomen.

XXXVIII.

Van alle Steden, Kastelen, Sloten en Huizen, en welke na by, wat vorder en geheel verder liggen, ook van de vervallen Ruwynen en gebroken Huizen.

ENde alzo 't ook hoognodig is, dat de konstenaar wete de conditien en formen der Steden, Kastelen, Sloten, Huizen en anderen Metzeleryen, die na by, van verre of flauw leggen: zo hebben wy den aart en conditien van dien, hier op het korste vervat, want hier in zal den konstenaar ook zeer scherpzinniglyk moeten speculeren, 't leven en den Geest of aard der konsten, en willen eerst beginnen van Steden, Sloten, of Kastelen die flaust en verst liggen.

De flauwste Steden of Sloten legt men aan met schoon Ascus, en een weinig Purper violet daar onder: en dat moet men diepen met vetachtig blauw, en hogen met een puur wit, hoewel zeer verder en flauwe dingen, van Steden of Sloten, zeer zelden gehoogt worden.

De Steden of Sloten die nu wat naarder leggen, daar

daar zal men meer purper of violet in doen en diepent ook met vette blauwe en met wit gehoogt.

Die nu naarder liggen, zal men met dun purper aanleggen, en met dun blauw zoetken gediept, en met wit gehoogt.

Die nu nog naarder liggen, worden met purper, en met wat Fermilioen daar onder aangeleyd, en met een ſterke purper gediept en met wit en purper gehoogt, 't welk uit de flauſte witte ziet.

De Steden die heel naar en voor aan leggen, worden met wit en Fermilioen aangeleit, en met ſterker Fermilioen gediept, daar ook het hoogzel met een flauw witken word gedaan.

Voort de dakken worden met Roorzom blauw aangeleid, 't welk met ſterker root en blauw gediept word, en met een witken gehoogt.

De vervallen Ruwynen, die worden aangeleyd, even als de naaſte Steden, ook alzo gediept en gehoogt, alleen dat men moet reſpecteren de Antiquiteiten, oudheden, of moderniteiten: daar naar den konſtenaar hem moet reguleren, en het leven imiteren.

XXXIX.

Van de Klippen, Steenrotzen, Marmre Pylaren, of Ruwynen, dewelke verre of na by gelegen zyn.

DE Steenklippen of Rotzen, dewelke van zeer verre of flauwelyk worden gezien, deze moet men met conzideratie aanleggen, na haar aard en conditie, te weten, met een dun Aſch-blauw, en dat met purper en wit onder den anderen gehoogd, en daar na met Smalt, of duiſter blauw gediept.

Nu die wat naarder liggen, zal men aanlegge met purper, en wit daar onder geſtreken, en nettekens verdeild, gelyk dan ook den aard eener Rotzen of Klippen moet geconcidereert worden, dewelke ook divers van coleuren zyn, en d'een den anderen zeer ongelyk.

Die

Die nog naarder leggen, zal men met een dun br Okerken overlopen, als men wat wit daar in zal g daan hebben: daar na met wat Fermilioen wat w daar onder zynde, wederomme overlopen hier daar, daar na met wat Spaans-groen, met wat a der groen daar in, ook ſchakeeren, als een Marm toeſtaat, en dit zal men diepen met roet uit d Schoorſteen, 't welk wat veragtig is.

En alhoewel van Marmer zeer weinig kan geſchr ven worden, maar dat de geeſt dit alles ſpitszinni lyk moet opereren en werken: zo moet men no tans weten dat men met een ligt Pinceelken rouly en zeer ligt na de konſt, met allerley coleuren va verwen die men in een marmerſteen of pilaar aa ſchout, moet aanſtryken met ſubtylen aderen, ſprer kels, en alzoo gezaait zy van diverſche coleuren zomtyds eenig wezen der dieren, Stromen, of an der grillen daar in duiſterlyk aantekenen, 't welk niet en kan of mag beſchreven worden, want di zyn al inventien der konſtenaren, daar aan de gee word bekent, van den waaragtigen konſtenaar e werkman.

Gelyk ook insgelyk van de Klippen en Steenrotzen daar ook zomtyds allerei coleuren zyn uit een Goude Silvere en aardſche ziende, zommige als Yzer, Me taal, Steen of Aarde. Siet, dit alles dan moet de geeſ alleene werken.

XL.

Van de Bergen, Landſchappen, Bomen ende ander groenigheden, die ver ende ook na bygelegen zyn.

BEneffens de Klippen en Steenrotzen, worden in der konſten ofte eenige ſtuk werks, de Bergen, Heuvels en het Landſchap begonnen: Daarom de Bergen die men van verre ziet, om die te Illumineren en verligten, na den aard der konſten, zal men aan-leggen met witte allene: 't welk men met geheel dun Aſch-

Asch-blauw zal zoetjes diepen naar den aard der Konten.

Nu die wat naarder liggen, zal men met wit ende wat Asch-blaauw daar zynde aanleggen, en diepent met vetter blauw.

Die nog nader liggen, zal men met wit ende sterker blauw daar onder aanleggen, ende noch met sterker blauw gediept worden.

Die noch naarder leggen, zal men aanleggen met wit, sterk blauw, Engels berg-oft Sever-groen, al t'zamen onder den anderen, ende dit moet met sterk blauw gediept worden.

Voorts nog naarder schynende, zal men aanleggen met blauw berg groen ende Masticot onder den anderen, ende diepent met Spaans-groen ende blauw onder den anderen.

Nog naarder liggende, zal men met Spaans-groen ende Bezien-geel onder anderen aanleggen, ende diepent met Spaans-groen, met wat Zapgroens daar onder.

Die nog naarder leggen, legt men aan met schoon groen ende met een Sap-groen gediept.

Komende tot de Velden, zal men zommige daar van aanleggen met Bezie-geel, ende diepen dat met bruin Oker, dit zal men leggen tot eenen harden grond, op dat de flaauwe Bergen hen meugen afsteken.

Die nu wat naarder staan, moet men met flaauw groen formeren, ende voort altyd hoe naarder hoe schoonder groen aanleggen, ende hogen die altyd met Masticot ofte ligter groen. Men mag ze zomtyts wel met een zapken diepen, maar nogtans zelden.

Men moet noteeren dat op de verder Bergen, ook zommige Boomen van verre ende flaauw staan, deze zal men met schoon blauw aanleggen, ende met wit hoogen, of ook zommige met Masticot gehoogt.

Maar de Boomen die voor aan staan omtrent eenige huizen oft als in een Bosschagie liggen, deze zal men

aanleggen met verscheiden groenen, als zommige blauw-groen, dat is Spaans-groen met Engels-of Se-ver-groen onder malkanderen gemengt.

Zeer schoon groen is Spaans-groen, 't welk seer schoon is met Engels groen, Berg-groen, ende Masti-cot onder den anderen getempert, dit diept men met Sap-groen, ende hooget met Masticot, daar een wei-nig Lootwit onder is.

Om geele Boomen aan te leggen, zal men Spaans-groen nemen, ende temperen 't met Besie-geel ofte Masticot, 't welk men met Spaans-groen onder den anderen diepen moet.

Boomen die uit den witten sien, worden aangeleit met Spaans-groen, ende wat Loodwit daar onder, dat diept men met een Spaansgroen, daar wat Indie blauw onder is, seer flaauw ende zoet gediept, ende alle tyd met wit gehoogt dat wat uit den flauwen geelen ziet, te weten met wit en Indie-blauw.

Even alsoo boven van de Boomen zy geschreven, alsoo moet men ook van de Landschappen doen, want het is eenen aard, gemerkt de Landschappen die co-leuren alle Boomen meest voeren, te weten de groene, ofte geverduurde landschappen.

Men moet ook noteren, dat tusschen de bomen, ber-gen ende Velden, die van verre ende naby leggen, ook eenige wegen of Paden loopen, deze moeten ook d'een flauwer als d'ander aangeleit worden naar den aard der bergen, deze moeten aangeleit worden met meer wit als purper, met ook wat bruin Okers daar onder, die moet men verhoogen met een wit gemengt met wat blauw, ende een weinig Masticot, altyd wel considereren dat men den naasten weg sterk, en den derden weg flauw moet aanleggen.

XLI.

XLI.

Van alle dieren in 't gemein, hoe men haar Coleuren, aanleggen, diepen ende hoogen zal.

WY willen van de Beeften handelen, daarom eerftelyk beginnen van paarden. Een Caftanibrúin zal men aanleggen met bruin, root ende zwart, 't welk men diepen zal met fwart ende roet onder den anderen, ende hoogent hier en daar met bruin, rood ende wit onder den anderen, ende zal dit een wit blesken met vier witte voeten hebben.

Een afchgrauw Paart, fal men met fwart en wit aanleggen, altyd meer wits als fwarts: dit fal men met flauw fwart diepen, en met wit hoogen.

Een zwart, zal met een dun zwart aangeleid worden, ende met een fterker of vetter gediept worden.

Een wit Paard moet met een zuyver wit aangeleit worden, ende dat gediept met zwart ende wit onder den anderen, ende het principaal diep moet men leggen met puren zwart. de manen ende fteerte van de witte Paarden zyn gemeenlyk rood met Lak gerooyt.

Roode Paarden zal men aanleggen met Fermilioen ende bruin Oker daar onder, of met rood kryt alleen, ende dat zal men diepen met bruin-rood, ende hoogent met rood Kryt ende Wit.

De geplekte Paarden moeten uyt de gementioneerde ende hare Verwen formeeren, want daar in hebdy meeft al de Coleuren die alle de Paarden hebben, die gy meugt verdeilen naar uwen ende haren aard.

Deze coleuren mag men ook approprieren aan Offen ende Koeyen, ook aan de Honden, want het geeft eenerlei coleur.

De Schapen, deze zal men met een fuiver wit aanleggen, en met een Indie-Blauw, Roet ofte dun fwart diepen, ende de Wolle met een fterker Wit

onderscheiden ende uitsteken. Men magze ook we aanleggen met meer zwart als wit uit den grauwe ziende, ende met een puur wit hoogen, daar men d Wolle net mede kan uyt-teekenen.

Een Verken zal men met bruin Oker aanleggen maar moet voor het hair sterker van bruin Oke wezen, ende diepen 't met Roet; de Oogen zulle vierig met Fermilioen gerooit zyn, ende met Masticot gehoogt, te weten in de hoeken, ende ter zyden der oogen. De muil moet met Indie-blauw ende wit aangeleit zyn, ende zwarte stipkens in het hair ende het gapende of binnenste van zyn Bakhuis za men met Fermilioen rood maken, en met Lak diepen, den Leeuw heeft als den Hond zynen Neuze zwart.

Eenen Beyr zal men aanleggen met bruin Oker, zwart ende bruin rood onder den anderen, ende gediept met sterk Roet, en de hairen uitgetekend met bruin Oker en Wit.

Een Luypaert zal men aanleggen met bruin ende ligte Oker onder een, ende diepent met Roet, met veel verscheide zwarte ronde plekken, bekwamelyk ende suptyl daer op geleyt neffens den anderen, den muil voor wat uit den grauwen met zwart en wit, den neuze zal ook zwart zyn, als den Beyr,

Een wolf zal men aanleggen met bruyn Oker, ende wat Roets, ende dat gediept met klaer Roet, de gryze Wolven legt men aen met swart, wit ende bruin Oker, ende dat met zwart gediept: Den muil heeft gemeinlyken Kastaniebruine Coleur, dit moet men aenleggen met zwart ende Bruyn Rood, gediept met bruyn rood ende wit: sommige sien ook uyt den grauwen: dese leit men aan met zwart en wit, ende een weinig van den Castaniebruyn daer onder, gediept met zwart, ende roet daer onder gehoogt met wit ende zwart onder een, den Muil of Bakhuys is uyt den royen: Daer toe neemt men

Fer-

Fermilioen en wat wit, de oogen zyn Castaniebruyn: Deze zal men met wit en bruin Oker toetzen, ende zoo het leven volgen.

Een Ezel is graauw ofte vaal, die leit men aan met zwart en wit, ende voor de vale doet men wat bruin Oker by, ende diepen ze met zwart, aan de muylen moet menze met wat wit hoogen: Ofte insgelyks, onder ende boven de oogen, ook aan de ooren, ende ook beneden aan de voeten, gelyk het leven ook mede brengt.

Een Oliphant is muys-graauw, ende moet aangeleit worden met zwart en wit, met een weynig roots daar in, ende gediept met zwart ende wat Roet daar onder, ook met de zelve Verwe gehoogt, als daar een weynig wit in is, den snuit moet t'enden aan de gaaten root zyn, ende dat met zwart gediept, aan den muyl moet hy wat rootachtig zyn, desgelyk ook aan de Oorengaten, te weten met Fermilioen aangeleit ende met Lak gediept, de oogen zyn witagtig, enz.

De Ratten en Muizen hebben een coleur, ende moeten daaromme ook alzoo aangeleit ende gediept worden, ende ook gehoogt.

Een Katte moet aangeleit worden naar den aart der zelver, als met Indie-blauw, ende wat Wit, ende met wat Wit gehoogt, zommige zyn wit bruin, swart ende root, zoo moet men na den aart der Verwen, boven by den anderen beesten gevoegt, hem daar naar ook altyd reguleeren, ende het leven volgen.

De Apen, Meerkatten of Bavianen, leit men aan met Schyt-geel ende Zwart, dat moet gehard en afgesteken worden met Masticot ende Wit, de Tronie moet met een dun swartken aangeleit worden, met wat root daar in gedaan; binnen in zyn pooten, ende onder aan zyn buik, moet, als de Tronie uyt den vaalen zien, met Swart en met wat Schytgeel gediept worden.

 Den

Den Eenhoorn moet met een puer wit aangelei worden, ende met zwart gediept worden, en den mui rood, ende in de oogen en de klauwen met zwart.

Den Hart moet men met bruin Oker aanleggen ende diepent op den rugge met een Roet, 't welk me na den buik moet verdryven, en dat net verdiep onder den buik, ende den hals moet uit den witte wesen, den muil ende ooren wat gerooyt, ende de klau wen met zwart geleit, de Hoornen met een roet aan geleit, ende met zwart gediept.

Het Hind, moet ook met dezelve Verwen aan geleit worden, dog wat dunder en hooger van Ve wen, en die niet zoo bruyn, met een hoog hoogzel.

Den Haze zal men met bruin Oker aanleggen onder aan den buik wat witachtig verdryven, end op de rugge met Roet verdiept, ende onder met wi gehoogt.

Het Konyn moet met een zwart ende wit aange leit worden, onder aan den buik heel wit verdree ven, ende dat gediept met zwart, ende gehoogt me wit.

XLII.

Van zommige Vogelen en vliegende Dieren.

DEn Arent, welke men aanleggen zal met dikker bruinen Oker, met wat zwarts daar onder, de Veeren zal men met bruin Oker ende wit net hogen den bek ende de klauwen zal men aanleggen met saf fraan, ende diepen met Oker ofte Roet, de oo gen leit men aan met Fermilioen, en hoogt z met Masticot, de klauwen van de Pooten zyn gehee zwart.

De Griffioen leit men aan met Saffraan, ende diept hem met bruin Oker ofte Roet.

Den Valk word aangeleit met bruin Oker, zwart ende wit daar onder, ende gediept met dun zwart, de veeren met zwart afgetrokken, ende ge-

spren-

renkelt onder den Borst geheel uit den witten ge-
ogt, de pooten moeten gehandelt worden als een
rent. De oogen met Saffraan aangeleit ende met
ermilioen gediept, de snebbe moet uit den grau-
en komen.

Den Calkoenschen Haan leit men aan met meer
varts als wits, op de rugge verdreeven naar den
uyk toe wat witter, dat moet ook met zwart ge-
renkelt worden, na het buiksken toe, ende ook
p de vleugelen, men dieptze met zwart, de beenen
orden met Indieblaauw aangeleit, ende met het
elve blau sterker zynde gediept, de snebbe is ook uyt
en swarten, de oogen komende uit den blauwen
iet wit gehoogt, het vel datter over de snebbe hangt,
s als 't gene dat onder aan den krop hangende is, tot
p de borste, als hy gram ofte verstoort is, zo is 't bloet
oot, dat zal men met wat Laks ende Fermilioenen
anleggen, ende met Lak diepen, ende op zyn ge-
nak zynde eerst uit een purperen, 't welk aangeleit
vord als vore, ende dun met een blauken overloopen,
ie veeren komende t'eynden aan de tipkens rond-
ichtig uyt den witten.

De Henne, leit men aan als den Haan ende word
even eens gehandelt, uytgenomen het gene den Haan
onder de snebbe ende aan den krop hanget, 't welke
igtelyk te merken is.

De Zwaan zal men aanleggen met meer wits dan
zwarts, ende zalse met een puer witken hoogen, en-
de de pluimen daar me wel afsteeken, de pooten ko-
mende tot den zwarten, de snebbe word met Fer-
milioen aangeleit, ende met Lak gediept, de oogen
komen uit den gelen, met een zwart balleken, daar
komt een swarte straal over, 't welk hem strekt tot
aan den snebbe.

De Gans word ook aangeleit met meer wit als
swarts, dog wat grauwer, men hoogtze ook met
een grauw swartken, ende is op de rugge bruynder

 als

als onder aen den buyk, de pooten zyn ook uyt den zwarten, de snebbe als de Zwane.

De Entvogel, word aengeleyt met een ligt grauwken, het hooft uit den donkeren blauw, met een duister groen halsken ende wit onder den buik, de pootkens zien ook uit den zwarten, dan overmids dat dit gevogelte divers is, moet men hier inne het leven volgen.

Een Duive konne U L. uit de voorsz. Coleuren naer het leven wel approprieeren, want aen den voorsz. Swaen, Gants ende Entvogel hebt gy de Coleuren der Duyven.

Een Henne, en kan niet bequamelyk voor geschreven worden, maer moet als ook den Haen, na de nature der Konsten gepractiseert worden, want wy zelve nemen het leven in deze voor ons, want de voorsz Experientie leert u genoeg hoe gy grauw zwart. vaal, ende ander Verwen zult leggen, als ook boven genoeg is verhaelt ende geschreven.

Den Struys sal men ook met zwart en wit uyt den graauwen aenleggen, ende zyn vederkens uyt den graauwen witten afmalen ende diepen hem met zwart, ende allenthalven met schoon wit hoogen, de voeten zyn uyt den zwarten.

Den Phaysant is als de Struis van Coleure, dan de oogen zyn als een Valk, de beenen leit men aen met Schytgeel, ende dieptze met zwart.

Een Rans-uil, word ook met Swart ende Wit aengeleyt met wat Roets, ende met Roet gediept, ende met puren Witte gehoogt, de oogen zyn geheel geel met wit omvangen, de voeten zyn ook bruyn-geel.

Den Oyevaer, word met graeuw aengeleyt, ende met puur wit gehoogt, ende aen de hoeken ofte ten halven van de vleugelen is hy zwart, ende zyn voort met hare roode beenen ende snebbe alzoo gemein, dat 'er niet zonders at te schryven is.

De

De Papegaay en de andere gecoleurde Vogelen moet men naar 't leven volgen, waar toe wy U Lieden ook zenden ende wyzen.

XLIII.

Van de Kruypende ende Fenynige Dieren.

DE Kruipende Dieren, om dat zy meest Fenynig zyn, zoo willen wy beginnen aan de grootste ende meeste van statuer, als, te weten, De Crocodille. Deze en is de Aarde niet zeer ongelyk, de welke niet geheel zwart ofte graau en is, maar wat uit den groenen, ende onder den Buyk geel, daaromme zal menze aanleggen met een mager duyster groen, van den rugge nederwaarts verdreven tot den buyk, ende zal den buyk alzoo met Masticot beleyt worden, men zal dit diepen met Indieblau met wat swarts gemengt, ende hoogent van den Rugge nederwaarts na den buyk toe met Masticot ende wit, den muyl voor, rondom ende binnen uyt den rooyen, ende voort de schobben en met het principaal diep, leggen met vetter swart, de Klaauwen zyn groen uit den swarten, ende gesprenkelt met swart, de nagelen geheel swart.

Het Serpent zal men op den rugge aanleggen met Aschblauw, ende na den buyk toe met flaauwen swarte, den rugge zal ook met swart besprenkelt wezende met pukelkens, ende onder den buyk met een rooyen gediept, ende gesprenkelt op den buyk met swart als op den rugge.

De Adder is diversch van Coleur, en is geheel vierig, daeromme zal men meest de vierige Verwe daar toe gebruyken, als Menie, Fermilioen, Saffraan, ende zoo voort, hier en daar moet wat blauw in komen, ook met Masticot tusschen beyden ingeleyt en het leven gevolgt.

De Echdisse is wat uyt den bruynen en graauwen ziende, en onder geel aan den buyk, daarom sal mense aanleggen met vet Roet, ende dan gediept met swart,

den Buyk met Mafticot geleyt ende met Menie gediept, ende befprenkelt uyt een vierigen fchyn.

De Schildtpadde zal men boven op de Schelp aanleggen, met fwart ende wat wits daar onder, en de ftreepkens die boven op de rugge komen, zal men met fwart affteken, het onderfte van 't lyf zal men aanleggen met Schytgeel ende fwart, en de fprinkelkens zal men met Mafticot af beworpen, ook boven de fchelpe met den zelven Mafticot befprenkelen en diepen met fwart op de fchelpen, ende 't lyf ook met dunder fwart, de Oogen zien uit den gouwe, daaromme zal menze met Safferaan aanleggen, ende met Menie diepen, de klauwen uyt den fwarte trekken.

De Eertpadde is de aarde gelyk: Ende daarom moet men daar inne het leven volgen.

Den Vofch zal men met fchoon groen aanleggen, en dat met fwart befprenkelen, met fchoon Mafticot zeer zoetkens verdryven, uyt den groenen, komende de Oogskens met Safferaan afgeleyd, ende rondom met fwart naar de Konfte geleyt, men zal ook op den rugge met Safferaan zoetkens verdryven, en het leven volgen.

XLIV.

Van de Wateren ende Viffen.

EEen Water dat van vere leyt, fal men feer flaukens aanleggen met een dun Indie blau, met wat wits daar onder, ende diepent dan met het zelve Indieblau, met een weynig Afcus daar in, welke men met Silver zal hoogen, ofte met Verneetfe Wit.

Noterende zeer wel, dat men het water dat hooge over de Logt leyt, ofte wat naarder de Logt, coleren zal, te weten, naar den fchyn des zelven Logt, zoo die van coleure is.

De wateren die nu wat naarder liggen, zal men met een fterker Indieblauw aanleggen: Ende dat met de zelve Afcus ende Indieblau gemengt, diepen ende hoogen, dat ook met Silver of puur wit als boven gezegt is.

De

De wateren die nog naarder liggen, die moet men met een ſterken Indienblau aenleggen, ende diepen als boven, insgelyks ook verhoogen.

Daar zyn ook wateren die onder en tuſſchen de Landſchappen liggen, ende zyn moſchachtig bewaſſen: Deze zal men met wat groens ende Schytgeels hier en daar beſmodderen, naar den aart der konſten, ende zoo het leven volgen.

Meeſt alle Viſſchen van groene wateren, worden aangelegt met Indienblau, ende Beſien-geel onder den anderen gemengt, ende diepen die met dun Indienblau, ende met Silver oft Wit hoogen.

Men leyt ook zommige Viſſen aan met een Witagtig Geel, naar den aart der Viſſchen.

Eenige zyn ook bruynagtig, andere ook ſwart, die kan den Konſtenaar ligtelyken afnemen in imiteren.

Nu moet men alderhande Viſſchen aan den Muyl, aan den Steert ende Vinnen, uyt den rooyen maken, ende voort alomme het leven volgen.

XLV.

Van alle Silver- Goud- Koper- en Metaal-werk, ook van Yſer ende Glas.

TE vooren hebben wy van den aart des Gouts ende Silver geſproken, hoe men dat aanleggen, diepen en hoogen zal, ende overmits dan, dat het Gout ende Zilver by alle coleuren van Verwen mag gebruykt worden ende geleyt, zoo en ſtaat hier geenen zonderlingen regel ofte mate in te preſcriberen, dan bevelen dat ook den Konſtenaar te gebruyken naar den regel der konſten, Ende komen voorts tot het Koper, om alle gegoten Metalen Beelden oft ander dingen met Koper te werken: Zoo zal men dit aanleggen met een dun Schytgeel, ende dat diepen met Indienblauw, daar wat groens onder is, en het principaal die met het blauw alleen.

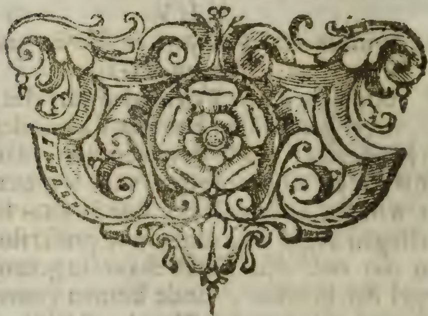
Die zal men verhoogen met gemalen Goud oft ook wel met Maſticot: ende aldus maakt men allerhande gego-

gegoten geele Kopere Beelden, Klokken, Kandelare ende gefchut, ende voort alle Metalen werken.

Het root Koper leyd men aan met Bruyn rood ende wat wits daar in, ende diepend met Bruyn rood alleen, ende gehoogt met ligter Bruyn rood en wit Anders en is van den rooden Koper niet byzonders te fchryven.

Het Tinne-werk leyd men aan met wat Indie-blauw ende wit, onder den anderen gemengt, ende diepent met Indie-blauw, met wat fchoon Afcus daar onder, ende hoogent zoo met fchoon wit, ofte beter met Silver.

Het Yferwerk hebbende ook een zelve coleur, mag men ook als het Tinne-werk aanleggen, ende diepen ofte hoogen na den aart der Konften.

Het

Het TONEEL DER KONSTEN.

Het SEVENTIENDE BOEK.

Waar in verhandelt werd, hoe men allerley Bloemen zal aanleggen en coleuren.

I.

D*En dubbelden blauwen Hepatica*, kan met hooge assche ofte schoon azure coleur geschildert werden, daer onder zeer weinig Lak met Gomwater, zulks vermengt dat den natuurlyken glans daar door oogenschynlyken mag speelen. Het diepsel kan met Indigo uitgedrukt worden. Het Lof ende den Steel mag gecolereert worden met assche ende Schytgeel onder den anderen getempert, met de zelve donkerder koleuren gediept, ende den steel met Lak gegrond, den wortel is van houtagtige coleur, ende kan met Roet ofte Ombre coleur afgezet worden.

Witten enkelen Hepatica, sal gecoloreert werden met schoon zuiver wit, ende florey ofte ros zwart gediept.

Lenten

Lenten Saffraan met kleyne purper bloemen. De drie Safferaan draykens, staande om het zaatbolleken ofte middelpriem, konnen met Menie gediept ende besneden worden, de steel is witachtig ros, ende mag met Asch ende Masticot gemengt en gediept worden, de holligheyt daar de Bloemen uytspruyten, zyn mede rosachtig van verwen, ende mogen geschildert worden met Schytgeel, en een weynig ombers gediept, de bladen zyn smal en gras-groen, konnen uytgebeelt werden in de coleuren, met Schytgeel ende Asch gemengt, ende eenen witte linie doortogen, dus schildert men de Napelze Saffraan, die wat grooter is.

Dubbelde geele Tydelooze. Kan men met Masticot colereren ende oker oft donkerder geel verdiept werden. Ende den steel van Spaansch-groen met Zap-groen gediept, insgelyks het lof daar van men het Spaansch-groen met een weynig bezien groen mag vermengen.

Narcissus nonparielle van Porres. De bladeren van deze bloeme konnen met ligt Masticot, een weynig wit daar onder gemengt, worden geschildert, dan den middel kelk is schoon Gout-geel, ende mag met Omber verdiept werden.

Welriekende Muscari, ofte gele Hyacinthen, De bloeme van Muscari wert gecolereert met schoon bezien geel, ende met schoone ligte Masticot verhoogt, het diepzel van Schytgeel met wat Lak ende weynigh groen vermengt. De punten zyn blauwachtig van Indigo ende wit getempert, den steel mach met berg-groen ende wit geschildert worden zoo verre de bloemen zyn hangende, maar beneden met Spaansch-groen met Lak ofte purpere placken bespreyt. Het lof kan van berg-groen geschildert werden, ende met Spaansch-groen gediept.

Dubbelde Engelsche Sleutel bloemen. De primula veria blomkens na den tyd zig openbaren, alzo in't Latyn ge-

genoemt, zyn geel van verwe, ende mogen gecoloreert worden met schoon Masticot-geel, met licht Masticot gehoogt, ende Saffraan ofte bruin geel gediept: de zailingen ofte zaadhuiskens zyn berggroen van coleur, de steelen zyn witagtig ende konnen met berg groen en met schytgeel onder den anderen gemengt en verdiept werden: Het lof is ligt groen, na den geelen trekkende, en kan geschildert werden met Berg groen, wat Masticot daar mede vermengt: de diepzelen van de ranken ofte ader bladeren konnen van bruine asch en schytgeel, wat Sapgroen daar onder gemengt, ofte van Sapgroen alleen gemaakt worden, als de hoogzelen van Wit met Schytgeel getempert; omtrent het uiterste van de bladen en mag men dezelve ribbekens met Lak verwe uitdrukken, gelyk ook de steelen van bladeren na de zelve rootagtige coleuren in het beginzel zyn trekkende.

Geelen Auricula Ursi ofte *Beeren-oor.* Deze eerste Auricula Ursii bloemeken is regt strooygeel ofte van Sulpher-verwe, hebbende van binnen in 't midden een wit-ringsken, waar in een klein leeg priemken, met zommige draaikens omzet, uit een geelder grond is spruitende; het huisken van de zelve bloeme is bleek geel uit den groenen, ende kan met ligte Masticot ende asch gecoloreert worden, den steel nederwaarts gaande is bleek groen, ende als met meel overspreit, de bladeren ofte het loof is zeer gelyk de bladeren van de Priemule Veris, maar glad, zonder ribben ofte aderen, meede ligt schynende met meel overstrooit te zyn.

Purpure Auricula Ursi. De forme van de andere bloemen is byna met de voorgaande overeenkomende, maar groote, schoon purper van coleur, in 't midden een wit geelagtig kransken hebbende, in 't binnenste rond van bruinder purper wezende, ende kan geschildert worden, met Lak ende een weinig Indigo daar onder vermengt.

Leeg Lies met breede bladeren. De Leeglies Lelie worden alhier in twee zoorten uit gedrukt, De eerſt zoorte heeft blauwe violette bloemen, doorgaans geſtreept met donkerder blauw, na zynen eyſch gediept ende lichter gehoogd, het lof is van coleur met de gemeene Liesbladeren na over een komende.

Orientaal Hiacinth. Den eerſten Orientalen Hiacinth heeft bloemen van coleur purperblauw, met wat wit ende blau verhoogd, ende indigo met lak gemengd gediept, van binnen ſchynen die wat witter, ende na de knopkens wat purperder, de ſteelen daar de bloemen aan hangen, zyn middelmatig groen, ende den groten ſteel kan met Spaans-groen geſchildert, gehoogd ende gediept op zyn behooren, doch de punten, daar de kleine ſteelen van de bloemen uitſpruyten, zyn bykans wit. Den Bol is Asverwe met wat Ombre gemengd, gediept met Lak ende Indigo vermengt, ende wat Wit daar onder gehoogd. Het Lof mag geſchildert worden met Schyt-geel ende Aſch, met Zapgroen gediept, ende tot het hoogzel kan men Berggroen ende Wit, onder den anderen getempert, gebruyken.

Kroone Imperiaal De hangende Bloemen van de Krone Imperiaal, mogen gecoloreert worden met oker ende wynig Menie getempert, en de ſtralen daar over gaande met Lak ende Schytgeel gemengd, doch om uyt te drukken de bruynigheid die aan de topkens der bloemen ſchynd, mach men Indigo daar onder doen, de lellekens die daar inne hangen met de nopkens, zyn met Wit geel met wat Oker gemengt, ende mogen licht gehoogd werden en met Lak gediept, den ſteel kan met Spaans-groen op zyn behooren gediept ende gehoogd werden

Coccinilge Anemo. Is ſchoon Scharlaken-rood, ende mag met Fermelioen geſchilderd werden, het hoogzel daar van zynde wat Lak met Wit getempert, den grond is zilververwe met kleine roode aders doortogen, de knopkens zyn blauw purper, de draden bloet-

rood,

rood, ende het hooge ofte middel-knopken is bruin purper, byna zwart met grauw ofte gryze coleur gehoogt, dese (gelyk gemeenelyk alle de Anemone bloemen) wille in de verwe wel gegomt zyn, omme den glans ende ſchoon blinkentheid te beter uyt te drukken. De ſteel is groen uyt den rooden tot de bladeren toe, dan nederwaarts gaande is 't Ligt-groen, ende met Berg-groen aangeleid worden, ende Aſch met Schytgeel gemengt en gediept, de hoogzelen konnen getempert worden van wit ende Maſticot.

Anemone Princeſſe. Mag gecoloreert worden met ſchoone Lak en Fermilioen getempert, den grond is wat lichtagtiger met doorloopende ſtraalkens ende noch aan de zaailingkens (die lazuer blauw zyn) wat witter, het zaat-hoofdeken heeft de coleur van 't Indigo met wat lampzwartzel gediept. De ſteel-coleur is Spaans-groen met wat maſticot daar onder gelicht, het lof mach geſchildert worden met Berg ende Spaans-groen onder malkanderen getempert, gediept met Aſch ende Scheyt-geel vermengt, mits gaders wat Zap-groen, doch na den ſteel valt altyds de koleur wat lichter naar het geel trekkende, met Berg-groen gehoogt

Anemone latifolia Chalcedonica maxima Polianthos. Schoone volle Anemone-bloemen met den naam van Chalcedonien, de eerſte is tamelyken groot met vele bladeren, waar af de buitenſte acht of tien groen zyn met Fermilioen ende Menie met witte doorſpelende vlamkens eindigende, in 't midden hebbende verſcheide gekronkelde bladere in de plaats van zaaylingen, het hoofdeken bedekkende van bleek Geel ende Menie, wat ligter in den grond.

Anemone Calcedonica Cacumeni De andere is kleinder, doch ook geheel dubbelt, hebbende den grond uit den witten, de bladeren met Lak wit ende Fermilioen door malkander vlammende, de binnenſte zailingskens van licht Maſticot, de ſteel is licht Berg-

groen, de bladeren daar van Berg-groen, gedie
met Spaans-groen, dog zyn van buiten donkerd
van coleur.

Narcissus maximus griscus Calice flavo. De bloe
is zeer schoon ende van de grootste, hebbende gry
ofte na den solpher witte trekkende bladerē. Den ke
is van Oker-geel met wat Masticot vermengt en
Omber gediept, ook schoon Masticot gehoogt, de
rand wat verstorven rood gelykende. Het loof end
steel mach met Berg-groen gecolereert ende Spaans
groen na den eisch gediept werden.

Lilium persicum. De Lelie van Susa is voort
brengende veele Bloemkens van vyf ofte zes blader
kens, kloks-gewys nederhangende, de verwe is ver
storven purper, de coleure van de blauwe rozyne
ofte druyven wat verstorven wezende niet ongelyk
en mag geschildert worden met Indigo ende Lak, daa
onder smalt gemengt, ook met deselve Coleur ge
diept, ende met wit een weinig blau ende lak daa
onder, op 't uyterste gehoogt.

Tulipa præcox flore purpureo, Dese drie vroege Tuli-
pas hier uytgebeeld, zyn gecolloreert als volgt. De
eerste bloem heeft bleek purpere bladeren, gemengt
van asch lak en wit, gediept met lak, ende wit ge-
hoogt, het lof is Berg-groen, met zap-groen gediept,
ende wit onder Borg-groen gehoogt.

Tulipa præcox flore albe. De tweede is bleek na den
geelen trekkende met zuiver wit gehoogt ende groen-
agtig swart gediept.

Tulipa wolfs-winkel flore purper: & margina albe.
de derde is purper coleur met witte kanten, ende
mag met schoon lak als op dezelve coleuren meest ko-
mende gediept ende wit gehoogt werden.

Tulipa ducis. Hier werden drie verscheide Tulp-
bloemen vertoont, den eersten is genoegzaam een gou-
den-lakensche, en mag men coleuren met schoon geel,
gehoogt met Masticot, ende met Lak gediept, het
Wor-

Vortel-bolleken bleek rood verwe, met wit gehoogt nde bruin gediep.

De tweede is ligt geel, met weinig wit gehoogt, nde wat swart daar onder gediept.

Tulipa alba rosea colore mixta. De derde is bleek rose oleur van lak ende wit vermengt, de hoogselen booren ende kanten bleek geel, het onderste aen den steel it, ende doorgaans met lak gediept, dog den middl ribbe der bladeren met schoonder geel bezet.

Tulipa bonnesti. Deze drie volgende Tulipas bloeien zyn mede zeer schoon ende vermakelyk om aan schouwen, de eerste is zeer groot met den naam onnesti bekent, wezende subtylkens met lak ende it door den anderen met punctelinkens en de vlamen doortogen, daar tusschen gaande eenige groote k-vlammen ofte streepen, onder aan het beginzel in de blaaderen buiten wat geelachtig zynde, ende ok hier ende daar eenige doorschynende geeligheid rtonende

Tulipa ninea coccineis coloris Flammeis. De tweede kleinder wit van coleur in 't midden der bladeren et schoon lakkige linien ofte streken ende aan de nten met kleine gelyk-verwige vlammen verciert.

Tulipa alba coccineis Flammeis De derde is ook wit et breeder lak-verwige streken ende vlammen doorgen,

Fritillaria floro luteo. De volgende ende hier gestel Fritilari-bloemen zyn grooter als de voorgaande. e eerste hebbende schoone gout-geele bladeren met oet-roode punčten zeer ordentelik verciert, daar in midden deurgaande is eenen groenachtigen ribbe.

Fritilaria maxima Poliantbos. De andere is met geke plexkens, maar van purpere coleure veel digter zait.

Asphodelus albemajor. De eerste heeft witte bladen na het inkarnaat strekkent, de streep daar door nde met het agternopken, is van oker-lakige ver-

we, de nopkens ende zailingskens binnen, zyn brui Oker van coleur, den steel is Berg-groen met Spaans groen gediept, de zydelsteelen zyn Berch-groen me bruinen Oker gemengt, de kleine bladers daar aa staande, zyn bruin Oker ende Lak coleur met wit ge hoogt, het loof is mede als den steel Berg-groen, me Spaans-groen gediept.

Asphodelus Inocus. De tweede Asphodel-bloeme, zeer na den eersten gelyk, maar geel van coleure, e het loof is wat na den blaauwen trekkende.

Aquilina rose flore. Den eersten quiley-bloem hie uitgedrukt word na zyne forme roosackolei genoemt is donker purper van coleur, ende kan geschil dert werden met blau zwart, lak en wat root daa onder gemengt, dog zeer weinig blau zwart daar to nemende, op dat de verwe niet te bruin en valle, d purpurigheit geheel verdovende, het hoofdeken in midden is Wit groen, en de nopkens daar om staan de uit den Witten, den steel valt na boven purpe achtig.

Aquilegia flore stellato. De coleur van de sterre Ac quilei-bloeme, is mede donker purper, ende mag gecc loreert werden met Indigo ende Lak, een weini Wit daar onder vermengt tot den midden toe, end voortaan tot den uitersten wat bleeker blau, de zaat heulkens uit den groenen met Masticot gehoogt, c nopkens Wit, den steel is ligt groen van Spaans-groe ende Wit getempert. Het loof is uit den blauwen van Berg-groen ende Spaansch-groen gemengt, me Sap-groen gediept, en de kanten met groen ende w gehoogt.

Ranunculus albus flore plenp. De eerste van de hie gestelde Ranunculi ofte Hanevoeten, heeft de bloe geheel dubbelt van Witte bladers, waar door eenig bleek groene stralen zyn spelende, de bovenste kante wat na het root trekkende.

Ranunculus flore globose maximus. De ander hee

een

[e]en groote bloem, waar van de bladeren kluwens ge-[w]yze over malkanderen hangen schoon geel van co-[l]eur, konnen met wat Scheyt-geel ende een weynig [V]ermilioen gediept worden, ende boven aan met wat [l]igt Masticot gehoogt, de nopkens binnen uytkykende [z]yn ook Masticot geel, het loof is bruin groen, omber [e]nde asch, met wat wit daar onder gehoogt, ende [Z]ap-groen gediept, de steel is ligter, ende mag met [M]asticot worden gehoogt.

Satyrion basilicum mas. Satyrion het manneken ge-[n]oemt, heeft bloemen kovelkens wel gelykende, [w]it van Coleure, maar de dekzelkens hebben groene [o]fte purpere gemerkte streepkens, zeer flau daar door [s]cheynende, de steelen ende bladers daar de bloemen [a]an hangen zyn van bleek Spaansch-groen met wit ge-[t]empert. Het lof is insgelyx Spaansch-groen ende wit [w]at Masticot daar onder gemengt, ende kan met [S]paansch-groen worden gediept, op dezelve blade-[r]en van het looft scheynen zekere heele flauwe pun-[t]en door te spelen.

Satyrion basilicum foemina. De bloeme van het wyf-[k]ens Satyrium die hier de eerste is gestelt, is van coleur [b]leek roozen root, met wat Lak ende Indigo gediept, [e]nde wit onder Lak gehoogt, de plakken ende linien [z]yn donker purper root. de stelen zyn beziën geel, [m]et Spaansch-groen gelakzeert, ende Zap-groen ge-[d]iept, de kleine bladerkens tusschen de bloemen zyn [p]urper groen, den beneden steel is berg-groen met [w]it besprengt, de bladeren ofte het loof mag men [c]oloreren met Masticot ende Berg-groen, de dekze-[l]en daar afwezende Spaans-groen met het Sap-groen [g]emengt, ende hoogselen Masticot.

Pæonea foemina maxima. Dese aldergrootste wyf-[k]ens Peonie is voortbrengende een schoone veel bla-[d]ige bloeme, dewelke mag geschildert worden met [s]choon Lak, wat Fermilioen daar onder gemengt met [b]ruine geheel gloeyende lak gediept, ende wit met

wat lak daar by gemengt gehoogt. Het loof kan m
coloreren met asch, Masticot met een weinig schy
geel onder malkanderen getempert, gediept met sa
groen, ende wat wit onder de voorgaande coleur
gedaan, mag dienen tot hoogzel, de knop is als
bloem schoon root, dog wat bruynder, de schell
kens zyn als de bladeren van het loof, de steel is W
groen, het hoogzel daar van Schyt-geel, ende h
diepsel Spaans-groen.

Iris major Dodonæi. Een grooten Iris Lelie Dod
nei hier uitgedrukt, heeft de drie geboogde nede
hangende bladeren, onder bleek ende boven scho
blau purpur, de blau fiolen coleur wel gelykende
met witte linien doortogen, die haar beginzel nem
van den gout-geelen frangie, over den welken ha
gende zyn kleine smalle bladen, bleek purper coleu
De drie opstaande bladeren zyn ligt purper na zyn b
hooren gediept.

Sysinrchium majus. Dit eerste hier uitgedrukt
Leleken, is zeer schoon van Coleur, als hebbend
zyne uitstaande bladeren van Asuurblau, wat lak
daar onder spelende, de andere streepen zyn Lakmoe
ende Indigo coleur, de grond is witagtig eindigend
binnenwaarts met een gout-geel plexken van Oker
met menie gediepet, de binnenste bladen mogen me
Lakmoes ende Indigo gediept worden, de dikk
scheikens daar de bloeme uitkomt zyn Beziën-groe
ende Schyt-geel, dan de stralen die daar over loopen
zyn Lakende Schyt-geel, getempert, de tusschen-ste
len zyn met Spaans-groen en Beziën-geel getempert

Iris bulbosa latifolia clusii. De andere Iris me
breede bladeren, heeft een bleeke blauwe bloem
dan bleeker als de voorgaande, gediept ende gehoog
na zyn behooren, het Loof is bleek met Asch ende
Schyt-geel getempert, den Bol is bleek uyt den
zwarten.

Moly Latifolium mont flore flavo. De twee zoorten
van

van Moly zyn zo in 't lof als in de kouleur van de bloemkens t'eenemaal verscheiden, want de eerste soorte heeft geele stersgewyze bloemen, van binnen schoon ende buiten van bleeker geel, het Knopken daar binnen is groenachtig, de draikens en noppen daar aan staande zyn mede hoog geel, het Loof is bruinachtig groen, het welk met Asch ende Schyt-geel kan gecoloreert worden, ende Zap-groen gediept, den steel met wit Berg-groen, gediept naar behooren.

Moly montan: augustifolium. De tweede zoorte heeft bloemen uit den purperen en mogen geverwet worden met wit ende wat root zwart, ofte Rozen coleuren gediept, de binnen-nopkens zyn Masticot geel, om het lichtgroenen hoofdeken staande, de gesloten knopkens zyn aan de punten mede Roze-rood, de stelen licht groen, van Berg ende Spaans-groen gemengt, de hoogzelen wit.

Martagon Pomponii. Den Martagon Lelie na den naam Pomponii genoemt, is schoon Orangie van coleur, kan met Zaffraan geschildert worden, ende Lak gediept, ende de ribbekens met wit gehoogt, de plexkens zyn zwart, ende de lelekens met de nopkens wit Masticot, de steelen zyn Berg-groen met wat Spaansch-groen onder malkanderen gemengt, de bladeren insgelyks met zap-groen gediept.

Rosa alba. Bleno flore. Deze eerste lieffelyke welruikende Rose, zal mogen gecoloreert worden met zuiver Lootwit, ende zoet Florei na den eisch gediept; de middel-zalingskens zyn bruin Oker-geel, met wat Schyt-geel ende Lak getoucheert. Den steel is Spaansch-groen met Masticot gebroken, gelyk ook de zydel-bladers, de adere die daar door loopen zyn Masticot met Spaans-groen gediept. De bladeren ofte het loof is te coloreeren met Schytgeel ende Assche, wat Florei daar onder gemengt, met wat Wit onder deze coleur gehoogt, ende Lamp-zwart gediept, de

de blader-steelen zyn wat lichter na den geelen trekkende.

Rose rubra Prænestina. Rose is schoon ligt rood ende kan met schoon lak werden gediept, de zailingskens schoon Masticot geel, met wat bruin Oker gediept, de coleur mag getempert worden met wat slegten Lak, met witten gehoogt.

Rosa contifolia Batavia. Is schoon hoog lyfverwig, ende mag geschildert worden met Lak ende Wit, na zynen eisch met Lak gediept, ende Wit daar onder, een weinig Lak gehoogt. Den steel is Berg-groen, een weinig Spaansch-groen daar mede vermengt, het diepzel Lak ende Spaansch-groen, waar mede ook de knopkens geschildert konnen werden, het loof kan geverwet werden met Schyt-geel ende ligte Asch gemengt, de ribbekens met Spaans-groen ende Sapgroen, aan zommige plaatzen met Lak getempert.

Rosa versicolor. De andere verscheide geverfde Roosen is ligt rood ende wit, door den anderen gestreept, ende kan beter met de penceel naar de waarheit, als met de penne uitgebeelt werden.

Belvedere. De bloemkens van de eerste bloxkens Belvedere genoemt, konnen geschildert worden met licht smalt blauw, ende met wat Lakmoes gediept, de lellekens zyn Wit wat na den gelen trekkende, van binnen na den knop is de Bloeme ook bleeker ende witachtig.

Campanulo flore alba. De witte Kloxkens kan men met wit ende lamp-zwart schilderen, de lellekens binnen zyn als de voorgaande blauwe, het middelknopken daar de lellekens aanwassen, is wit groen, met een zoet groenken daar om. Het loof is Berggroen met Spaansch-groen gediept, de uytspruitzels zyn bleeker, met wat Wit ende Masticot, onder de voorzeide coleuren gemengt, gehoogt.

Papaver flore multiplice. De twee zoorten van Papaver-Roozen hier uytgedrukt, zyn van Coleuren,

de

e eerste Wit, ende de tweede incarnaat, zeer dubbelt ende van veel bladen, ende kan deze geschildert worden met Menie en Fermilioen vermengt, de hoogzels wezende van Fermilioen daar onder, doch de uytterste diepzels mogen met schoon Vermilioen getrokken werden, om die te beter doen gloeden, het middel-knopken is Oker-geel, in 't midden Berg-groen.

Superba alba. Het eerste bloemken van de pluimkens is Wit, ende kan gecoloreert werden met Lootwit en een weynig Root, zulks dat men nauwelyks en kan merken 't daar onder vermengde, het kransken is schoom bloet root, na den midden wat grauw, de hoornkens ende draykens zyn Wit gespleten met wat Lak coleur, het kransken kan men diepen met wat Root-zwart, het zaat-hoofdeken is licht Berg-groen, de lellekens zyn wat na den lichten Geel, Het Loof is Berg-groen met Asch ende Spaans-groen gediept.

Superba flore simplice. De ander pluymkens-bloem is Lyf-verwig of Incarnaat van coleur, en na de midden bykans Wit, de hoornkens zyn voor aan mede Incarnaat coleur, het zaathuysken Berg-groen met wat Spaans-groen gediept, doch dat knopken voor aan is Lak koleur, het scheyken van de bloem is als het zaat-hoofdeken, den steel is Spaansch groen en de bladeren zyn wat lichter.

Rosa Moschata. De coleur van deze bloem is zuiver wit, trekkende op het geelachtig wit byna, binnen heeftze geelachtige draykens, belangende den steel ende loof is effen ende kaal, met weynig doornen bewassen, die Kastangien-root zyn, de coleur van dezen steel is licht groen, wat lichter als de bladers, de bladeren zyn groen, ende mogen geschildert worden met Schyt-geel ende Assch en, blinkende op de averechtze zyde, met zoo bruynen groen maar lichter, en wat Wit ende Berg-groen getempert, de steelen

daar de bloemen op wasschen ende op rusten, zyn Kastangien-bruynachtig, de coleur mag geschildert worden met wat Lak ende Oker.

Flos solis of Chryzanthemum. De bladeren die rondom deze Zonnebloem staan, zyn schoon Masticot coleur, ofte zoo den Masticot niet hoog van verwe en is, moet met wat Lak getempert worden, blinkende, ende wat Schyt-geel gediept zyn, het binnenste met Beziën aangelegt, dan men moet wel acht nemen dat men de steerkens met lichte Masticot verhoogt. De hórenkens of den tweeden rant, met het voorgenoemde coleur verhoogd moet zyn, de middelkruyn is het bruynste van allen. De bladeren die achter de geele bladeren komen, die moeten wel afsteken, want het groene bladers zyn, den steel ende de bladeren, moeten met Asch en Schyt-geel gediept zyn, ende met Wit ende Masticot gehoogd.

Canna Indica. Indiaansch Riet, deze vreemde Rietbloemen, is schoon Gout-geel van coleur met swarte stippelen bespreyd, de bladeren zyn het witte Nieskruyt niet ongelyk, mogen gekoleurt worden met Asch ofte Berg-groen met Masticot, de middel-ribbe een weynig uyt den witten, de streepen daar door speelende met Zapgroen gecoleurt, ende het diepzel een weynig Spaans-groen daar onder, het hoogzel met Wit ende Masticot, de wortel is Kastangien-bruyn, de twee riet-pypen met zap van Bezien-geel aangelegd, ende met Asch ende Schyt-geel-gediept.

Flos Africanus Major. De groote Tunis-bloem is een veel schoonder gewas, als de Fluweel-bloem, ende en wil hier niet wel groeyen, overmits de koude, want zy komt langzaam voort, met enckel uytgespreyde bladers die lobwys gekronkelt zyn, ende moeten gekoleurt worden met Operement ende Masticot gehoogd, ende met Lak ende Schytgeel gediept, de middel-kruin is licht geel, op den Masticot trekkende, met Schyt-geel gediept. Den steel ende loof

moet

moet men ſchilderen met het Sap ende het dunne van het Spaans-groen, ende gediept met Sap-groen ende Spaans-groen, de knoppe is een lutsken met wat Operement gemengt aan het topken, ende gediept als vooren, den ſteel is onderwaarts met rootachtige ſtreken geſtreept.

Flos Africanus Mojor Multifolia. Groote dubbelde Thunis bloem, deze bloem en verſchild van den voorgaande niet, dan alleenlyk dat zy vol bladeriger is, blinkende ende hel gediept.

Malua roſea Multiplex. De dubbelde Winter-roos is een zeer lieffelyke ende gekoleurde bloem, ende witachtige lyfverwige koleur, ende de kanten een weynigh lichter als in het midden, dan naar het midden doorſchynende die zelkens, trekkende naar het Vermilioen, dan daar moet een weynig Lak mede onder ſpelen, dan de uyterſte hoogzels van deze bloemen moet zilverachtigh ende blinkende wit zyn, hen loof is middelbaar groen uit den geelen, de knoppen wat witter groen, den ſteel wat geelder, ende de temperinge als in ander groenen verhaald, elk naar zyn eygenſchap, de punct van de opgaande knop, moet wat witter gehoogd zyn als de bladeren, de kerren van de knop wat lichter groen als de boven-bladers.

De tweede zoorten van deze volbladige bloemen is een Robyn koleur, wort geſchildert met Laken Vermilioen aangelegt, ende met Wit ende Vermilioen gehoogd ende met ſchoonen ende bruynen Lakgediept, de knoppen hun doorſpelinge ende vertooninge zeer ſchoon rood, als de volkomene bloem: De ſteel ende loof kan koleur als de ander.

Flos Mexicanus, Merveile de peru. Zy zyn van diverze zoorten, de eene zyn hun bloemken van bruynen Lak geletzeert, als ook de groote knoppen, ende zommige hoogzels met Lak ende Wit gehooght, de draykens met de nopkens zyn een weinig blauachtig, de kleine bottekens zyn groen, gelyk de bladeren, ende

ende steel uyt zommige botten, vertoonen hun de knoppen van bloemen root van coleur, gelyk de andere; het groen van deze bladers, als ook den steel, zyn van asch ende Masticot met Spaans-groen gediept, de andere bloem van deze zoorte is de bloem geschakeert, zommige bladers van binnen zyn Lak-coleur; ende eenige andere zyn van Wit en Masticot, als ook de omslachtkens, ende met bleek lakke streepkens gemermelt, het steelken van de bloem tot aan de bloem, is van 't zelve coleur als de bloem, het groen van de bladers, als ook van de steel, is gelyk de ander.

Hyosyamus Pervianus Perum of den Tabak in onze Landen by onze vorouders alzoo gemeyn niet geweest als nu, de bladers mogen wel met asch ende Scheyt-geel geschildert worden, ende met Spaans-groen gediept, de knoppen bruyn groen, als zy eerst uytkomen, ende als de bloem hem vertoont, worden zy uyt den Masticot-groen, de bloem is onder henen geheel zoet groen, by na geel groen, de bloem is een weynig Lak en Wit koleur van binnen, in de holligheyd van de bloeme is geelagtig-groen, met een blauwagtig groen nopken.

Narcissus Autumnalis. De enkele is van coleur schoone Masticot gelyk, zoet aangelegt, met Scheyt-geel gediept, de lellekens in de bloemen zyn den hogen Masticot gelyk, dan de stange van de nopkens ofte lellekens zyn ligt groen. Den steel ofte stomp daar de bloem uyt spruyt is bovenwaarts bleek Masticot-geel, onderwaarts bleek groen, de bladers zyn donker groen ende worden met Scheyt-geel ende asch aangelegt, ende met Omber ende Scheyt geel ende een weynig groot zwart daar onder gediept ende moet wel obzerveren ende acht hebben op het streepken in 't midden van de bladers, want het is een doorscheynende ader.

Narcissus flore multiplici. De dubbelde is dezen voorgenoem-

genoemden Narcis van coleur gelyk, dan daar en is geen different in, dan dat zy dobbeleert van bladers aan de bloem, en weyniger van groene bladers.

Hyacinthus Autumnalis Mino. Dezen mag men ſchilderen met Indigo ende lak getempert, dan aan de ſpitskens van de bloem, zyn met een donker bruyn ſtreepken naar binnen toe, wat lichter; de draaykens die in de bloemkens ſtaan, zyn wat donkeragtiger naar den Indigo trekkende, het ſteelken met bleek Spaansgroen, de ranken daar de bloemen aan waſſen, zyn boven naar den Indigo trekkende, ende onder groen, ende als de knopkens open gaan rootagtig, onder het ſteelken valt het purper-root, het bolleken is root met wit gehoogt, de twee bladers die uytſteeken geelachtig, het druyſken met het ſteelken als voren verhaalt.

Hyacinthus Major Autumnalis. Het coleur van dezen grooten Hyacinth, is in alle gelyk de andere van coleur, uitgenomen zy grooter van forme is, krygende de ſteelen neffen malkanderen, en deze bloemkens zyn wat donkeragtiger van coleur als de andere, ende de nopkens zwart, den bol is als de voorgaande, dan witter ende zeer gevezelt.

Colchicum Purpureum. Colchicum by ons de Tytlooze die in den Herfſt komt, is van coleur purperachtig root, men mach wel nemen tourne zol ende met wit getempert, om te ſchilderen, ende met Lak gediept, naar den eyſch van het aanlegzel, door de bladers gaat een witte ſtreep van binnen, de ſtangen die midden in de bloemen ſtaan zyn witachtig; de kopkens op de ſtangeskens ofte tongeskens zyn Oker-geel met Maſticot gehoogt. Den ſteel tot onderwaarts is zilver-verwig coleur, de knoppen als zy open gaan zyn witagtig.

Colchicum Album. De tweede zoorte van Tytloozen is een geheele witte bloem, ende wort geſchildert met ſchoon loot-wit, 't welk men ſchelffer-wit noemt

aange-

aangelegt endegehoogt, ende met blauw-swart ofte schoon been-swart zoetelyk gediept, de tonge ofte lellekens zyn kopkens uyt den Masticot-geel, ende de steelen welk tonge ofte lellekens genoemt worden zyn witagtig, den steel daar de bloem op rust, is van boven tot beneden geheel wit met haar knoppen, alleenlyk dat boven aan de steel omtrent de blomme een weynig rootachtig wit is.

Colchicum bisantinum Majus Polianthos, Dese bloem is van coleur root purper-verwigh alsse uytkomt vertoont: met donker Lakagtige stippelen gemerkt, dan als de bloeme een weynigh open gestaan heeft, zoo worden dese stippelen heel zoet, dat menze niet wel zien en kan, 't coleur strekkende tot aan het beginzel van den steel valt wit zilverachtig, den hals is witachtigh-geel, dan naar beneden toe rootachtig-geel, en met het coleur van de aarde over een komende.

Spaanze Colichicum is ook een mede zoorte van 't Constantinopoolsche geslacht, dan zyn bloemen brengt hy veel kleynder ende met donker Lak roode stippelen ofte plakken, ruytwys geschakeert als de roode Fritilarien, den bol is ook bykans alsoo, de bloemen mach gekoleurt worden met een lytverwigh grondeken, zoet aangelegt met schoone roode plakken streepwys gedeylt, tot het uytgaan der bloem, den steel is klaar wit als gemeene Colichicums.

Colchicum versicolor. Colchicum met verscheyden verwe, wast kort by der Aarden met drie ofte vier bloemen by een, ende schynt maar een bloeme te wezen; dan staan door malkanderen, het een platpurper, het ander half-wit, het derde heel-wit, gelyk men in de figure zien kan met stippelen ende het zeringen afgescheyden, het voorste blad is ook cierlyk met dik perzische ofte purper-stralen doorstraalt, die in het midden van het blad zoet komen, ende verliezen hun dat menze qualyken zien kan, het coleur van dese bloeme is zyn purper trekkende op den tour-

nizol,

nizol, de aanlegzels zoet, ende gediept met bleek lak, ende de zommige plaatzen vry wat harder gediept, op het zwart ſtrekkende, de ſtamperkens met Maſticot geel, de ſchellekens ofte pypen daar de blom uit komt is roodachtig.

Colchicum Mantanum. Of Hiſpanicum zyn wat donkerachtiger coleur, als die andere, maar vaſt op eenderlei manier, dan om het veranderen van het purper, neemt men wel aſſchen-lak ende loot-wit onder malkanderen, ende naar advenant gediept, als boven, de knopkens van de ſtangeskens ofte keeren draikens die in de midden komen met wat Oker ende ſchyt-geel getempert, de bladeren zyn ſpaanſch groen met wit gehoogt, het groen coleur gaat tot over het ſchedeken, is geheel zoet wit groen, dan het ſchedeken groender, voorder is den ſteel roodachtig, het bolleken mach men ſchilderen met wat roeſt ende bruin root.

Colchicum Mininum verſiculor. Zyn de bladers van buiten lyf verwig met een rooden ſtreep van lak ende Indigo doortogen, van binnen wit lyf-verwig, den ſtreep wat doorſchynende groenachtig, het knopken dat eerſt uitſpruit is bleek root, uitſpruitende horentkens met geele nopkens, het bolleken is als de voorgaande.

Colchicum Neapolitanum. Neapolitaniſche Colchicum, haar coleur is root purper, getempert van aſſchen ende lak om te ſchilderen, ende met wat loot-wit daar onder gebeziget om mede te hoogen, deze blom heeft zoete ſtippelen die qualyk om merken zyn, ende zyn lakagtig van coleur, den ſteel valt zilveragtig, de nopkens zyn oker-geel met Maſticot gehoogt.

Colchicum poliphelantes. Is bleek purper, hier mede daar met witte ſtraalen doortogen, insgelyks met bruine ſtraalen, de nopkens zyn Maſticot geel, den ſteel is zeer naar wit, en op de hoogzelen argentin-wit coleur, maar naar beneden valt hy wat lichter.

Hyacin-

Hyacintus opsoletas. Is een vreemde ende rare Hyacinth, heeft witte blade, de bladen die zy onvangen hebben zyn boordswys, ende moet geschildert worden met wat Okergeel ende Purper getempert ende daar mag wel wat as onder komen, de knopken zyn ook van die voornoemde coleur ende zyn in de Figure Hetzeringe aangetekent. De horntgens naar beneden zyn aschverwig, en van binnen zyn de bloemen ook aschverwig blinkende, den steel is ook van dezen koleur blinkende gediept, als ook de bladeren. Het loof is berg-groen, met scheyt-geel ende asch gediept, de bollekens met Aschverwig gecoleurt ende omber gediept, de ander heeft melkwitte bloemen, den steel is licht groen, het loof der andere gelyk.

Crocus vulgaris. Of Safferaan-blom, dat blomken is ligt blauw-purper, met donker purper stralen doortogen, van den middel alleinskens verzoetende, de coleur is ligte asch ende wat lak, ende loot-wit getempert, de stralen zyn redelyk bruyn, ende mogen geschildert worden met Indigo ende Lak, dan naar het midden wat bruinder, is purper root, de lellekens zyn bykans bloed rood, want den Saffraan is vermilioen rood en met Lak gediept, de middel-lellekens zyn Masticot-geel met ligter gehoogt, de ander is deze gelyk, dan ligter.

Crocus Montanus. Crocus is een aardige blom, en de mach gecoleurt worden met schoonen tournizol, ende een weynigh loot-wit daar onder gemengt, ende met het zelve gehoogt, het diepzel met Indigo ende Lak of Lakmoes, het schedeken daar het blomken op komt is ook alzoo. Het bolleken is bleek-geel met witte plakken, ende met omber gediept, het voorste uitstekende schedeken trekt op de Argentim verwe, het steelken van deze blom is kort ende het onderste daar af is wit-verwig.

Narcissus Incognitus. Ombekenden ende vreemden Nar-

Narcissus ofte Clusy word by Clusus genoemt Narcissus Latifolus Major, ende is van Coleur purper, trekkende op het Hemelsblauw, hebbende twee witte hoorentkens, met roosgele zaatzelingskens, de steelkens daar de bloemen opstaan ofte rusten, zyn wat van verstorven groen coleur blinkende, de schede, daar de blom uitkomt, is bleek groen. Den bol is een mans vuist groot, dan daar en is geen onderscheit tusschen den gemeenen Narcis, ende mag gecoleurt worden met wat wit en wat Oker daar onder, het diepzel is wat ombers en wat blauw zwart, de vezelling aertachtig met wat ombere gediept, de bovenhals is in schelveringe verdeelt, die met wat ombers afgescheiden moeten worden, den bovensten top is wit geelagtig.

Pieter montanum Dese twee zoorten van Peperkruit, waar van de eerste Laureole, overmits die gelykenisse der bladeren met Lauwerboom genoemt wert, zyn van den anderen weynig verschelende, dog de laureole heeft lankwerpige bleeke bloemkens wat groenachtig zynde, de bladeren ook met den Lauwerboom zoo in coleure als forme zeer wel over eenkomende, de takken zyn doof hout coleur, ende konnen met ombre ende wit vermengt en afgezet worden, na den eisch gehoogt ende gediept.

Maar het Nezereon, welk is d'andere zoorte, heeft kleinder bladeren en bloemkens licht purper schynende, die met Lak ende wit vermengt gecoloreert mogen werden, de knopkens zyn donkerder Lak verwe: De steel is als de voorgaande.

Helleborus niger. Zwart Nieskruit, de bloem van den zwarten Helleborus ofte Nieskruid is wit, alleenlyken aan zommige zyden de coleur wat rosagtig als van bleeken Lak daar doorschynende, ende de bladeren zyn van buiten aan de einde insgelyks gecoloreert, de draikens zyn sneeuw wit, maar de nopkens ofte punten daar van ligt Masticot-geel, ende de gront

daer dezelve uitspruiten is groenachtig, de steel bezien groen met zap-groen gediept, de bladeren of het loof komen met de laurierbladeren zeer na over een, dan zyn van de midden tot voor aen gekerft.

Pseudo Helleborus niger. Den valschen Elleborus de bloem van de valschen Ellborus is geelagtig groen ende kan met bezien-groen dunnekens aengeleit e met zapgroen zoetkens gediept worden, met goed consideratie op de aderkens ende streepkens, dat di na behooren geraekt zyn, het hoogzel mag met lich Masticot vertoont werden, de middel zailingskens zy als de voorgaende, den steel is ligt, de bladeren don kerder groen, ende mag geschildert worden met assch ende Schytgeel onder den anderen vermengt, end naer behooren ende den eisch gediept ende gehoogt.

Laucojon bulbosum Triphyllon. Hier worden dri gedaente van bollekens tydeloozen uitgedrukt, me malkanderen eenigzints dog weynig verscheelende de eerste heeft witte bloemen van zesbladers, wae van de drie buitenste langer zyn, en de binnenst korter aan de kanten in tween geklooft ende met een groen lustigjen vierciert. De steel met het Loof zyn bleek groen, de bollen zyn bleek hout coleur na den witten trekkende.

Loucojon Triph bisant: De tweede heeft den naam Constantinopoolse, wezende, zoo in bloemen als lof ende stelen, als de voorgaande, maar grooter.

Teucojon secund: Dod: De derde is verschelende van de twee voorgaande in loof, en in blom, dan de regte opstaande bladers zyn bruin groen, en mogen geschildert worden met Sap-groen, en met Indigo en Schyt-geel gediept. Het blomken is zuiver wit met wat zoet blauw zwart gediept, de binnendraikens zyn schoon geel, staande rontzom een wit priemken, de steel als de bladers zyn eenderhande coleur.

Aconitom luthyem: Witter Wolfswortel, de plante heeft schoone gele bloemen van Masticot gehoogt, ende

nde geelen ooker, wat ombre daar mede getempert en gediept, de nopkens ende draikens zyn groenachtig. Den steel kan gecoloreert worden met asch ende schyt geel, ligtkens onder malkanderen gemengt, bleeker als de bladeren, die ligt groen zyn, het omgekeert blad wat ligter vallende, de spruiten die eerst uit'er Aarden komen zyn geelder, de Wortel is bruin zwart ende rosachtig.

Trifolium aureum. Hepatica ofte gulden kleet met roode en de blauwe bloemen, die eerste Hepatica heeft zyn ses bladige bloemkens van zuivere roode coleure, ende kan afgezet worden met dun Brezilien-root, gediept met lak ende blaauw gemengt, de draikens ende nopkens in 't midden zyn wit, de zaatheuvelkens ligt groen met witte perelkens verciert, de onderbladeren zyn wit met wat rood daar onder spelende. Het steelken is ligt sap-groen, aan de bladerkens (die wat bruinder groen zyn van assche ende schyt-geel gemengt) wat root na den lakke trekkende. De Wortel is houtcoleur ende kan met roet ende omber vertoont worden.

Hepatica Trifolio coeruleo flore. De andere bloeme is ligt blauw van coleur na zyn behooren gediept ende geboogt, den ander gelyk, uit genomen de coleur.

Crocus flore argent. De zaffraan-bloemen hier uitgedrukt, zyn tweederhande gecoloreert van elkx enkele ende dubbelde zoorten, de eerste zyn wit ligtgens met blauw geadumbeert, van buiten insgelyks, dan met donker tarneide strepen tot den steel toe verciert.

Crocus flore aureo purpurio striato. d'Andere zyn van gout coleur met donker purper gestreept, de bollen zyn aschverwig, enz.

Narcissus pumilus. Het Naankens Narcisse, mitsgaders de by gevoegde, zyn onder de valsche Narcissen getekent, de bloemen zyn zonder reuk, schoon Masticot geel coleure, het loof is Masticot ende Asch, van coleur ligt groen, en na zynen eisch gediept.

Pseudo Narcissus Hispanicus major. De groote is kleyne gelyk van coleur, en mag met ligten Mastic gehoogt worden, ende met Zaffraan gediept, oft e weinig Schyt-geel en Lak.

Pseudo Narcissus juncifol: min flor: lut. Twee g daanten van biesbladige valsche Narcissen worden a hier uytgedrukt, in de coleur van de bloemen mee verscheelende, want de eerste is een kloksken, ende k van licht Masticot worden gecoloreert, wat bruind diepzel daar toe gebruikende.

Pseudo Narcissus juncifol. d'Andere bloeme is w en brengt zyne coleuren mede, de nopkens binnen zyn geel van Oker coleur, het velleken daar de blo men uit komen, is ligt hout coleur, het schedeken li groen, den biesen gelyk.

Dens Caninus rube flore. Honds-tanden kruit breng voort sijn bloemkens in twee diversche soorten van co leuren, die hare bladerkens uitstrekken met 'er zon nen opgank, d'eerste bloeme is licht purper, ofte lak verwig met bruinder lak gediept, de draikens zyn w met zwarte na den purperen treckende nopkens, de priem is ligt groen.

Dens Caninus albo flore. De tweede bloeme is suive wit met wat lamp-swart gediept, hebbende somtyd eenige punten van ombre of donker geele coleur, d vezelingen zyn mede van ombre zwart gerond, end wat wits onder het Omber gehoogt, in 't midder de vezels is een uitslaander priemken van bleek geel me groen gediept ende Masticot gehoogt. Het steelken i bruin rood, van lak ende oker met wat groens getem pert, met wat Omber gediept. De bladeren zy cypres-groen, met plakken aangeteikent van lak end zaffraan daar onder gemengt, het buitenste van de bla deren is bruinder, ende meest doorgaans als de bin nen plekken.

Hyacinthus Botryoides vulg: Hier worden uytge drukt drie fatzoenen van druifken Hyacinthen, waa

t de eerſte zyne bloemen voortbrengt van donker lauwe coleure geſchildert, van bruine aſſche met Lakmoes en Indigo gediept, dog moet gelet worden at men de bovenſte blomkens, die op den top ſtaan, vat lichter vertoont, en de onderſte witte randekens eeft, dan niet volkomen op en zyn, en worden met ulke randekens niet geboort.

Hiacinthus bottydes carul: De tweede bloem is ligt blauw, ende mag gecoloreert worden met ſchoon niddelmatig Aſch-blaeuw, ende wat Lakmoes gediept, met dezelve obſervatie als in de eerſte verhaalt, naar advenant ende de gelegentheit des koeurs, die den afzetter ſal hebben te conſideren, ofte het leven daar by te gebruiken, dat zoo zeer als doorgaans de beſte cautie ende het zekerſte is.

Hyacinthus botriodes lact: De derde druifkens is melk-wit, de ſtelen konnen in 't gemeen gecoloreert worden met Berg-groen ofte aſſche ende ſchyt geel onder malkanderen gemengt, doch boven met wat Lak ofte rood purper over het groen gelakzeert, de bladeren zyn Berg groen, met wat Spaans-groen gediept, de boven kanten vallen op de coleur van ſpaans-groen, en aan den grond wat ligt purperagtig, de bol is by na wit met rood ende purper gediept.

Hyacinthus Germ: liliflo. Twee zoorten van valſche Hyacinthen ſtaan alhier vertoont, de eerſte heeft bloemkens van Lelie forme open ſtaande, ende mogen geverwet worden met aſſche, weinig Lak daar onder gemengt, dan het ſtraalken valt doorgaans bruinder, de diepzelen ende hoogzelen moeten na dan eiſch daar toe gedaan worden, de nopkens zyn Indigo-blauw, de hoofdekens ofte ſaat ſchildekens blauw-agtig purper, de draeikens daar omſtaande witachtig, het velleken daar de bloemen uit komen is by kans berg-groen, wat blaaus onder trekkende.

Hyacinthus Polianohios cinerit:flore. De andere Hyacinth is ſeer vrugtbaar van bloemen die as-verwig zyn van

van coleur trekkende het blauw, anders in form met de voorgaande niet qualyk over een komende

Anemone tenui fol: plono flor, pallido rubro. De twee zoorten van dubbelde Anemone met smalle bladeren zyn weinig differens van malkanderen in de gedaante, dog d'eerste bloeme is bleek karmozyn of veel eer de verwe van eene verstorven rooze van Province gelyk, dan in de gront van zyne bladen wat donkerder root, ende kan met wit ende blauw gehoogt ende Lak en blauw vermengt en gediept worden.

Anemone tenui fol: flor: Coccineo. Maar de andere dubbelde bloeme is schoon root, ende mag met schoon zuiver Fermilioen afgezet, schoone Lak gediept, Lak en Wit vermengt en gehoogt werden.

Anemone latifolia verdunia. De drie navolgende schoone Anemone bloemen zyn veel in bladeren, coleur ende forme verschelende: de eerste is van schoon Lak ende Fermilioen coleur daar eenige purperigheyt is door speelende, den grond wit zynde met gele subtyle aderkens doortogen, het zaat hoofdeken is swart, de saylingskens ofte draikens zyn Indigo coleur met wat wit getempert, den steel is met wit Omber oft Schyt-geel getempert ende lakachtige veselkens bespreit, het loof mag gecoloreert werden met berg-groen ende spaans-groen gediept.

Anemone latifolio Hispanica corneo Colore. De andere is van incarnaat coleur den Province rose in verve gelyk, den grond van de bladeren is witter uit den gelen, de nopkens zyn bruin blauw, ende het middel-knopken wat donkerder. Den steel is uit een purper groen.

Anemone latifolia flo: simpl: opempaca. De derde bloem is schoon orangie van coleur, ende kan geschildert worden met schoon Fermilioen ende Masticot in den grondspelende, gediept met Lak, met welke coleur de stralen door de bladeren dringende konnen uyt getoont worden, de knopkens zyn ligt blauw, ende

mogen

ogen met Indigo gediept ende wit gehoogt wor-
en.

Anemone pavo flore simplici. Dese twee soorten van
eede bladige Anemone-bloemen, worden gemeen-
ken met den bynaam Pano genoemt, ende is d'eerste
kel van bladeren schoon rood geverwet.

Anemone Pano major. Groote Anemonie Pano ge-
oemt, is schoon scharlaken-root, ende kan met sui-
er Fermilioen geschildert, ende een luttel wit ende
ak gehoogt, ende enkel Lak gediept worden, den
rond die om den middelkruin komt, is ligt Masticot
eel, de nopkens moeten aschgroen wesen, en het mid-
elhoof deken bloedrood zyn, naar de plaatsen trek-
ende, den steel mag met Berg-groen worden geco-
eurt, dog boven na den bloem wat rosagtig, ende on-
ler het middelste blad met een wit aderken door-
ogen, de bladers ofte het loofcoleur is ook Berg-
groen, met Spaans-groen ende wat Asch gediept.

Eranthemum Dod. flore sanguineo. Dit eerste bloem-
ken, by zommige Flos Adonidit genaamt, is schoon
bloetroot van coleur, en mag men coloreren met Lak
ende Fermilioen vermengt; ende Lak alleen gediept,
't knopken is verstorven Lak rood, met Lak ende Wit
gehoogt, de zaailingskens zyn van Indigo met wat
Oker gemengt, den steel is Berg-groen ende Masticot
gemengt, als ook het loof, maar meerder uit den groe-
nen schynende, ende het diepzel daar af wezende van
Schyt-geel, Asch ende Zap groen getempert.

Den Hanzen-bloem ofte Koey-ooge, is van coleure
geel met hoog zaffraan-geele veselingskens in 't mid-
den verciert.

Buphthalmum. De twee zoorten van de smalbla-
dige Narcissen, zyn in de coleur der bloemen meest
verschelende, de eerste bloeme is van zes witte bla-
deren, hebbende eenen uitstekenden kelk om den rand
met een Lak-rood boortken verciert, de midden-nok-
kens zyn verstorven geel, zom tyds wat rosachtig,
de

de steel is Berg-groen, het loot Berg-groen, en Asch gemengt, de diepzelen van Spaans-groen met Sap groen, de hoogzelen wit daar onder getempert. Het schelleken daar de bloem uit komt is graau geverwet met geel ende aschgrau gediept, en gestraalt met Ombre. De tweede Narcisse heeft eenen geheel geelen kelk, met eenen bruinder zafferaan gekronkelden rand, kan met bleek Oker geschildert werden, van binnen wat na den groenen treckende, de lellekens met solpher-geel, de witte bladeren met loot wit ende een luttel ligt masticot, gediept met wat lampzwart.

Sterre Hyacinth van Guienne. Dese Hyacinth-bloeme is van verwe blauw purper, ende mag gecoloreert werden met lak ende assche, wat wit daar onder getempert, de zalingskens met Indigo ende lak, gelyk ook het schiltken in 't midden van dien staande, de steelen daar de bloemen op staan, uit den blaauwen, den nedergaanden steel mach met Spaans-groen ende Masticot geverwet worden, de hoogzelen wit onder Spaans-groen getempert, ende de diepzelen daar van Zap-groen wezende, de veilckens, daar de bloemen op houden, zyn groen met Indigo gediept.

Sterre Hyacinth van Spangien. Deze Sterre Hyacint-bloemen met Lelien bladeren van Spangien, komt overeen met de voorgaande, zoo veel de forme ofte het maakzel aangaat, dog is wel zoo lange van bladeren, die geheel zuiver wit zyn van coleuren.

Ander Orientaal Hyacinth. Den anderen Orientaalschen Hyacinth heeft de bloemen wat grooter, ende is van coleur bleeker purper, dog anders zeer den voorgaanden gelyk.

Orientaal Hyacinth met bladeren tusschen de steelen. Den Hyacinth met den gebladerden steel, brengt zyne bloemen bykans van gelyke coleur voort als de voorgaande, dan de lange steel-bladers mag men met licht Zap-groen coloreren.

Dubbelden Orientalen Hyacinth. Maar den dubbelden

len Orientalen Hyacinth heeft in 't opkomen groene bloemen, die daar na uit den blaauwen schynen, ende geheel open wezende, zyn wit, na den groenen trekkende, hebbende de buyten-ribben door yder blyken gaande, geheel groen.

Narcissus major medio late Italiens. d'Andere Narcis-bloem is mede groot ende bleek zolpher, ofte honig van coleur, hebbende een goud-geelen kelk.

Narcissus Junifolius amplo cal: luc: Dezen eersten Narcis-bloem, heeft naar zyn proportie een zeer grooten gout-geelen kelk, de bladeren zyn geel, gelyk ook de nopkens die den kelk van de geelachtiger draaykens hangen, dog alles met eenig onderscheyd der coleuren.

Narcissus Juncifolius albo flore neflexo. De anderen ofte biesbladigen Narcis-bloem, is zuyver wit van coleure, hebbende omgeslagen bladeren in de forme van Cyclamini bloemen, met een langen uitstaanden kelk, waar binnen drie witte draaykens met saffraanverwige nopkens het zaathoofdeken omringen.

Narcissus Juncifolius flore pleno. De eerste Narcis-bloemen hier gestelt is vol van bladeren, zonder kelk ofte zayelingskens, van schoon gout-coleur met ombre ende bruynen Masticot gediept.

Tulipa pumilus. Het vaan Tullip-bloemken, is van Menie coleur, met Masticot of geelen Oker gehoogt ende Lak gediept.

Narcissus maximo calice flore lutto. De andere is enkel ook geel van coleur, en kan van Masticot geschildert worden, gediept naar zyn behooren. ende is van de grootste met biesagtige bladeren, hebbende in 't midden eenen grooten uitstaanden kelk van geele, na den zaffraan trekkende coleur.

Fritillaria flore albo. Deze hebben bloemen verscheyden van coleuren, de eerste bloeme is zuyver wit dan na den steel wat groen uyt den geelen, de zenuen ofte ribben die ook de bloeme omvatten zyn groenag-

tig, den ſteel ende bladeren kan men van aſch en ſchyt-geel coloreren, de hoogzels van Berg-groen ende Wit temperende, de diepzels wat na den Lak coleur trekkende, de zaylingskens ende het hoofdeken in den bloem zyn wit, met geele nopkens.

Ranunculus Aſitaticus ſimplex. Deze twee bloemen zyn veel van den anderen verſchelende, den eerſten is enkel van bladeren, in de gedaante van een Anemone, ſchoon rood van coleuren, ende heeft in 't midden een rond zaathoofdeken, daar van de kernen die daar om gaan met Schyt-geel konnen geverwet worden ende met ombre gediept, en de middelnopkens bruyn purper wezende met Lak ende Indigo vermengt, het loof is Berg-groen met zapgroen gediept, als ook de ſtelen, dan de blade, en daar de bloem op ruſt, konnen met wit rood ende groen, onder malkanderen na den eyſcht getempert en afgezet worden.

Ranunculus geumoſus duplex. Den tweeden is geheel dubbelt van bladeren, die ſchoon vermilioen-rood zyn, met lak gediept, ende wat bleek rood gehoogt, gelyke coleure ook de kleyne dubbelde bloemkens hebben.

Narciſſus Juncifolis major. De twee zoorten van biesbladige Narcis-bloemen hier uytgedrukt, zyn weynig anders als in de grootte van malkanderen verſchelende, ende worden by de Spaanſche Jonkquilles genoemt, kleynder als de gemeene Narciſſen, ende is van verwe ſchoon geel, met wat ombre onder bruynen Maſticot gediept, het bekerken ofte kroonken is wat geelder, daar in komen drie ofte vier witagtige draykens, den ſteel is geelagtig tot aan het knopken, dan achter den knoop is die Sap-groen, met Spaans-groen gemengt en met Ombre gediept. Het loof is Berg-groen, met Spaans-groen gediept.

Ornithogalum minus. Deeze zyn alleenlyken van malkanderen in de grootte verſcheelende, de bloemkens zyn wit, ende de nopkens op de witte vezelkens

om

om het zaat hoofdeken ſtaande zyn Maſticot-geel, de bladeren daar van hebben buiten een brede gras groene lyſte, ende zyn meeſt na het groene, de kleine bladerkens onder de ſteelkens hangende zyn witagtig, hebbende eenige doorſchynende groenheit op de rechte zyde, ende mag met lampſwartſel gediept worden. Het loof is gants groen met Maſticot, Schytgeel ende wit getempert naar behooren.

Het
TONEEL
DER
KONSTEN.
Het ACHTIENDE BOEK.

Waar in gehandelt werd van de Vrugten.

I.

Van de Vruchten der Boomen.

NU willen wy ook van de Vruchten der Boomen ſpreken, dewelke ons ook moeſten gemeyn zyn: ende willen daarom eerſt beginnen van den Appel: om dien lieflyk te coloreren, zal men dien aanleggen met een lieflyk dun Maſtikotgen, met wat Spaansgroen daar onder, ende men zal hem diepen met een bruin Oker, ende met een ſchoon Lak blozeren, ende hoogen met zuiver wit, ende hier in zal men ook aanmerken

merken den aart des Apoſtels, of hy ryp of onryp, groen of geel ſal wezen, ende naar den zelven aart ſal men hem dan proportinoneren, naar den aart ende de konſte.

Een Peer ſal men ook met dun Maſticot aanleggen, ende met bruin-oker zoetkens diepen, ende niet zoo hooge gheblozeert nog gehoogt worden, dan naar den aart, want zy en zyn zoo hooge van coleur niet.

Een Kriek, dat is een Boomgaart-Kerſſe, ſal men aanleggen met Fermilioen, gemengt met ſchoone Breſilie, ende diepenze met Lak, ende hoogenze met ſchoon Fermilioen.

Men leidze ook aan met Lak, ende dieptze met een ſterker Lak, ende met Laken Wit gehoogt.

Een Spaanſchen Kers word wit zynde, in 't midden beleid met Laken en Wit onder een, ende dat zoetkens verdrieven, dat de kanten tot den witten blyven, deweike men met witte hoogen mag, ende wat met Lak blozeeren.

Een zwarte Kriek, ofte Morelle, ſal men aanleggen met vette Breſilie ende wat zwarts te zamen, dat ſal men diepen met zwart ende met Fermilioen hoogen, ende dat onder malkanderen verdryven, dat men niet en merkt dat 't gehoogt is.

Een Moerbeſie ſal men aanleggen met louter breſilie die geheel ſterk is, ende daar naar dezelve met zwart overgaan, dat het tuſſchen de takskens ende de hollekens wat roodagtig ſchynen, naar den aart der Konſten.

Aardbezien, de grond Rubrik wit, of Rubrik ende Menie, vertrocken met Rubricke daar Lak in is; verhoogt met Menie daar Maſticot in is, ende in de midden met wit, ſtipze met Lak alleen, ende ter zyden aan de ſtipkens van 't Lak witte ſtipkens of Goud.

Een roode Wyndruive zal men aanleggen met purper, ende diepen men Aſchblauw, ende hoogent met wit.

De

De witte Wyndruyven zal men aenleggen met een geheel dun Spaans-groen, met een weynig Masticot daar onder, ende gediept met een dun Sap groenken, ende gehooghd met Masticot ende wit t'samen gemengt.

Een Perze zal men aenleggen met Masticot, ende diepent met bruyn Oker, ende geblozeert met Lak ende wit gehoogt.

De Witte Pruymen zyn insgelyks alsoo, even als de voorzeyde Perzen.

De blauwe Pruymen sal men met purper aenleggen, ende met een Ascus diepen, ende aan de steelkens zal menze wat uyt den groenen maken, zoetkens verdreven en met purper en wit hoogen.

Een groene Note, zal men aanleggen met schoon Spaan-groen met wat Saps gemengt, naar den aart der konsten en het leven, en dat met Sap gediept, ook wat wit uit den bruin-rooyen ziende.

Een gebolsterde Note, zal men aanleggen met bruyn Oker, ende gediept met Koet.

II.

Van de Vruchten der Aarden.

WY willen eerst spreken van de wortelen der Aarden, te weten allerley wortelen, ende eerst van den Radys, zal men met wit aanleggen, ende met dun swart diepen, ende het agterste wat zoetkens met purper verdryven, of ook wel met groen van boven nederwaarts, het loofken is Spaans-groen met wat zaps daar inne, mitsgaders ook met Masticot gehoogt, ende met Sap-groen gediept

Een witte Kool zal men met een geheel dun geel aanleggen, ende tot Sommige plaatzen met geheel dun groen, uyt den geelen ziende zoetkens verdryven, ende met geheel dun bruyn Oker zoetkens gediept, en hoogent met puur wit.

De roode Koolen zal men aanleggen met purper, ende diepen met Lakmoes, ende hoogenze met purper ende wit onder den anderen gemengt. De

De Comcommer word aangeleit aan de einde met dun geel, nettekens verdreven, ende te middewaart met groen ook zoetkens naar de einden verdreven, ende met een zapken gediepet, ende naar het geel met bruin Oker, de ſtippen die daar in komen zal men met zwart beleggen, ende voort het leven volgen.

De Cauwoerden die geel zyn, zal men met geel aanleggen, en met bruin Oker diepen, de aderen die daar over loopen, zal men met een ſterker bruin Oker beleggen, en met wit behoogen

De groene Cauwoerden zal men met Spaans-groen ende Sap-groen ende Indie-blauw aenleggen, en diepen met Sap groen ende Indie-blauw, ende hoogent met Maſticot

De Rape werd met wit aangeleid ende met Roet gediept, het loof zal men met ſchoon Spaans-groen aanleggen, ende met zap diepen.

III.

Om allerlei gemarmelt Papier te maken.

TOt twee potten regenwater, zal men doen twee oncen Ameldong, ende latênt daar mede zieden tot een ſtyfzel-water.

Van dit ſtyf water zal men in een vlakke aarde, kopere ofte blikke panne gieten, tot een vinger dik ofte min, ende de Verwen die gy wit daar op ſprenkelen, ende met een penzeelken van vyf ofte zes Cyter ſnaren, die wat wyd van den anderen ſtaan, hier ende daar leiden en verſpreiden, ende dan het Papier daar op leggen, tot dat u dunkt dattet de Verwen wel gevattet heeft,ende 't zelve afgenomen hebbende, met ſchoon regenwater zoetelyk afſpoelen: Met Pergament makende, moet men een weinig Candy-zuiker in 't ſtytzel-water doen.

De Verwen die men hier toe gebruikt, moeten in ſchoon regen-water gewreven worden.

IV.

IV.

Om alle groene bladeren te conterfeiten, dat zy zullen schynen natuurlyk te wezen.

NEemt groene Bladeren van wat zoort gy wilt, breekt de grootste Aderen met een Mes, van de achterste zyde: Neemt dan boomoly ofte ander Oly die rook geeft, brantze in een Lamp, hangt een Pot over de vlamme van de Lamp, dat het swart daar aan hangt: Neemt dan het Swartzel af, ende breekt het met Oly ofte Vernis, ende maakt daar mede het blad Swart, op de gekneusde zyde met een doekjen, ende keert het blad om, op een dubbelt papier, ende dout het ligtelyk met een doek, ofte hant, tot dat gy ziet dat het volkomen op het Papier staat: Neemt het dan af, en wilt gy het groen schilderen, het zal zeer fraay staan.

Het TONEEL DER KONSTEN.

Het NEGENTIENDE BOEK.

Waar in gehandeld word van alderhande Blanketwerk, tot vercieringe des aangezigts en handen, en al wat tot een cierlyk Lichaam behoort.

I.

Tegens de Sproeten in het Aangezigt.

NEemt Rozenwater drie oncen, doet daar in drie grein sublimaat, ende wast uw daar dagelyks meê.

Of

Of men neemt Verkens melk, met welke men he aanzigt dagelyks waſt, zoo ſal hen t'eenmaal vervellen, en een zuivere huyd maken.

II.

Om zagte en witte Handen te krygen.

NEemt *Amandel Koeken*, die by de Apothekers te vinden zyn, of in plaats van die, heele Amandelen, ſtoot die aan ſtucken en waſcht daar dagelyks uwe handen mede, zoo zullen zy wit en zagt werden.

Men kan ook wel een weynig Olie van Wynſteen daar onder mengen, zoo zullen de handen des te witter werden.

III.

Ruykende Handſchoenen, om de Handen zagt te maken.

NEemt een halfpond *Wit Waſch*, *Walſchot* en *Sperma Ceti*, *Veneetſche Terpentyn*, *Olie van groote Cataputia*, van *Jasmyn*, van *Zoete Amandelen*, elx een once, *Aluyn* en *Campher*, van elx een drachmen. Laat dit te zamen ſmelten, en doopt daar het Leer in, dat gy met uw handen wel vryven zult, laat de zelve dan een tyd lang hangen, en waſt ze daar na met Roozewater, zoo kont gy daar handſchoenen van bereyden.

Iſt dat gyſe nu nog op een andere wyſe begeert ruykend te maken, zoo druypt daar eenige droppelen Balſem van Peru onder, ofte Olie van Rhodushout, wat Civet, Amber ofte Muſcus. Zoo kond gyze zoo aengenaam van Reuk maken, als gy zelfs begeert.

IV.

Een Water, om de Vlekken uyt het aangeſicht te dryven.

PLukt de *Bloem van Vlier*,
Venkel,
Wynruyt, van elx evenveel.

Haalt het Water daar van over den helm, waſt u daar mede, en gy zult daar wonderlyke uytwerking van zien.

V.

Een zeldzaam water, om schoone handen en een schoon Aanzigt te krygen.

NEemt *Bladen van witte Lis*, haalt het Water daar van over, in glaze ofte verloode vaten, op een zagt vuurtjen, neemt dan *wit Zandel-hout*, wast het wel, laat die in 't voorzeide Water weiken, tot dat die wel gezwollen is, doet dan by yder once van dat Water, een half once ofte drie vierendeel-loots *Mastix*, die wel gewassen en gedroogt is, haald dat in het bad over, leggende in den mond van den Helm, een weinig *Muscus*, zoo gy het welriekend wilt hebben, zult gy een driftig water krygen, van weinige tot nog toe bekent.

VI.

Een ander water om het aanzigt schoon te houden.

NEemt wit van Eyeren, haalt het over, om een water daar uit te distileeren, wast daar zoo dikwils uw aanzicht mede als het u belieft.

VII.

Een water om het aanzigt helder blinkent te maken.

NEemt Ezelinne Melk, en schalen van Eyeren, laat daar een Water van distileeren, en wast het aanzigt daar mede, zoo zult gy blank, schoon en wit werden.

VIII.

Een water om roode Wangen te maken.

NEemt een Schenkel van een Koe ofte Os, dat is onder de knye, doet daar het vel af met de tengels, breekt dan de knye in stukken, te weten het been, zenuwen en merg, distileert daar een Water af, en wast daar 's ogtens mede.

IX.

Een Blanketzel om het aanzigt en andere deelen des Lichaams te reinigen.

NEemt *Witte Borax*, twee oncen,
Aluin, een once,

Campher, twee drachmen.
Pluim Aluin,
Gemeene Aluin, van elks een once.

Elk bezonder gestooten zynde, menget met elkander, doet het dan in een groot vat met Fontein-water, die gy toedecken zult, doende die met een doek digt toe, laat het dan twee uuren lang op het vuur staan, zet het dan af, en koud geworden zynde doet het in een ander vat.

Neemt dan het wit van twee wigtige Eyeren, die op de zelfde dag geleit zyn, en slaat het met verjuis: doet het dan in't vat met water, en laat het twintig dagen in de zonne staan, zoo hebt gy een goed water.

X.

Om het aangezigt te doen glimmen.

NEemt een *Limoen*, doet daar een gat in, zoo groot dat men 'er een Noot in steeken kan, vult het met *Candy Zuiker*, en mengt daar onder vyf of zes blaadjes Gout, en maakt het weder toe met dat stuk, welke gy daar uit gesneeden hebt, naayende dat met een naalde toe, om wel te doen sluyten, laat deze limoen dan op de kolen braaden, met de naad boven, als ze begint te braden, moet gy ze zommige reizen om wenden, tot dat zy eenigen tyd zweet, doet hen dan van het vuur om daar van te gebruyken, steekt dan uw vinger in het gat, dat gy toegebonden had, en strykt daar het aangezicht mede, zoo hebt gy het naar uw wensch.

XI.

Water van witte Meloenen, om een zuivere huid te maken.

NEemt *witte Meloenen*, die van haar schorzen wel gezuivert zyn, en snytze in stukken, zoo dik als een vinger, wech doende het middelste.

Neemt dan het volgende:

Aluin, vier oncen.
Quikzilver, die gedood is.

Aluin

Aluin Roche, gebrand, elks een once.
Verkens Reuzel, twee once.
Terpentyn, een pond.
12. *Eyeren*, met haer schale gestampt.
Limoenzap, zoo veel gy wilt.
Suiker, 40. oncen.
Geite melk,
Witte Wyn, elks een pint.

Doet alles gezamentlyk in een glaze kolf, en haalt hier een water uit, op een zagt vuurtjen 't welk deftig is om te wassen.

Alsoo maakt men ook een water van kalebassen, als ook van de topjes en bloeizels van boomen en kaasjesbladen, wilde Wyngaart en andere dingen.

XII.

Een water om een blank aanzigt te krygen.

NEemt *Zilver glit* oft *Lithargirium argenti*, een once, stoot het zeer fyn, en doet het in een potjen, giet daar over goede witte Wyn Edik, laat het zoo lange verkoken, dat het drie vinger lang gezakt is, laat het kout werden, doet het door een teems oft doek en bewaart het.

Nog is goed Melk en zap van Orangie, met olie van Wynsteen gemengt

XIII.

Een wonderlyk water, dat zeer ligt te maken is, om het aangezigt schoon te houden, maar kan op sekere tyt van het jaar alleen gemaakt werden.

PLukt de Gerst, wanneer die nog melkagtig is, en nog niet tot een vaste groey geworden, als gy deze in een Mortier gestoten hebt, giet daar Ezelinne-melk by, en distilleert het in 't Water-bad, wast dan het aanzigt met dit water, dit is beproeft: dog dit water kan maar eenmaal in 't jaar gemaakt werden.

XIV.

Een Blanketzel, om het aangezigt wit te maken en te vercieren.

NEemt *Glit.*
Mastix,
Wierook,
Spiegel-harst, van elks even veel.

Vryft het alles klein op een Marmersteen, met goede welriekende wynvervogtigende, laat het door een glaze Kolf distileren, tot dat de vuiligheit droog is, ontfangt het water in een glazen phiool, wast daar 't aanzigt mede als gy slapen gaat, zoo sal het blank werden, 't welk met geen ander heeft konnen geschieden.

X V.

Een Wyn om het aanzigt te blanketten.

DE Wyn die men voor het aanzicht maakt, is een Vercierzel voor de Vrouwen, 't welk aldus gemaakt werd.

Neemt *Brazili hout.*
Aluin.

Stootze en doetze in *Roode Wyn*, laatze te samen koken, tot dat zes deelen van de Wyn tot een geworden zyn: als het kout is, laat de Vrouw daar een stuk Katoen in nat maken, en laatze wasschen op die plaatzen daar het haar belieft.

X V I.

Een voordeftig en zonderling blanketzel dat zeer goed is.

NEemt versche Limoenen, parst daar het zop uit, en distileert het door een glazen Helm, 't welk een zonderling middel is om het aanzigt te vercieren.

X V I I.

Een ander Blanketzel.

DIstileert het Water uit groene Pyn Appels, 't welk de rimpels uit het aanzigt doet gaan, en maakt dat ymand weder jong werd.

X V I I I.

Een ander beproeft middel, om het aansigt schoon te maken.

SNyd een *Meloen* in stukjes,
Wortels van Aron, een hand vol.

Li-

Limoen-zop, agt oncen.
Geite Melk, zeftien oncen.

Laat alles door een glazen Kolf in 't Water-bad diftileeren. Dit water is treffelyk en wonderbaar.

XIX.

Een ander zonderling Blanketzel, wonderlyk om het aanzigt fchoon te maken, 't welk beproeft is.

NEemt een half dozyn *Limoenen*, hakt ze aan ftukken, laat ze in een pintje *zoete Melk* weiken, met een once witte *zuiker*, en zoo veel *Aluin*, diftileert het in 't Blad, en waft u daar des avonds mede.

XX.

Om roode Wangen en Lippen te maken.

NEemt Concenille, laat die in Roozewater weiken, de tinctuer daar uitgetrokken zynde, doopt daar eenige ftukjes witte wolle in, en laat die lapjes droogen, en doopt ze dan daar weder in, en laat weder droogen, doet dit zoo lange tot de lapjes rood genoeg zyn.

Als gy u dan rood wilt maken, zoo maakt de lapjes een weinig met fpeekzel, en vryft daar mede op uw koonen, zoo zullen fy aangenaam rood werden.

XXI.

Een ander manier.

NEmt *Alcanet wortel*, weikt die in water, tot al de tinctuer uitgetrokken is, dit vogt dampt men zagtjes uit, tot het dik geworden is, dan beftrykt men daar eenige witte papieren mede, op welke gy het zult laten droogen

Wanneer gy het dan gebruiken wilt, zoo maakt 't een weinig nat met fpog, en ftrykt daar mede over uw wangen.

XXII.

Een ander.

ZOmmige vergaderen de Sneeuw, die in de Maand van Maart gevallen is, welke zy het gantfche jaar door bewaren en zig daar mede waffchen.

XXIII.

Nog een ander.

NEemt een pint Regen water, druipt daar hondert droppelen Olie van Wynsteen in, en giet'er een weinig Rozewater by, zo hebt gy een deftig blanket-water.

XXIV.

Om een huid zeer zagt en wit te maken.

NEemt loog van Wynsteen-zout, die niet al te sterk is, vier oncen Olie van bittere Amandelen, die door uitperzinge gemaakt is, zoo veel het u belieft, laat'er zoo veel onder malkanderen gemengt werden, dat het vogt terstond wit werde, en alsoo blyve, laat dan hier de huid des ogtens en des avonds mede gewreven werden.

XXV.

Een ander.

NEemt *levende Zwavel* gestooten, een once, en twee once *zwarte Zeep*, bind het in een doekje te zamen, hangt het negen dagen lang in een pond Azyn, gebruikt dit vogt dan, tweemaals daags de huid daar mede wryvende

XXVI.

Een ander Blanketzel.

NEemt *Lithargirie*, ofte Goutglit een once, giet daar een pond Azyn over, laat dit een nagt staan weiken, giet dan daar twee oncen loog van Wynsteen-zout by, zoo hebt gy een vogt zoo wit als Melk, met welke gy wasschen kond.

XXVII.

Een Blanket-water, om de vuurigheit uit het aangezigt wech te nemen.

NEemt twee dragmen *Campher*, snyd die in kleyne stukjes, vryft dat in een steenen Mortier, daar allengskens het zop van eene Limoen by druypende, doet dan daar by een pond witte Wyn, giet het dan door een doek, en laat de overige Campher, in een doekje

loekje gebonden, in de fles hangen; hier mach men dagelyks eenige reizen mede waſſen.

XXVIII.

Een gediſtileert Blanketwater.

NEemt *Spaans-groen*, vier oncen, giet daer over twee pond Wyn-Azyn, doet het te zamen in een Kolf, en diſtileert 't op het zant, met een zagte warmte, bewaart dan het eerſt uyt komende *Phlegme*, met welke men het Aanzigt tweemaal des daags ſal waſſchen, dit is zeer goed tegens de vuurigheit.

XXIX.

Een ander.

NEemt *Suplimaat*, een once, ſtootze fyn, en doet het in een Tinne Kom, giet daar over drie pond Fontein water, laat dit zoo vier-en twintig uuren ſtaan, ſomwyls met een houte ſpatel omroerende, welk vogt zwart ſal worden, filtreere dit door een grauw papier, zoo werd het helder en klaer; hier mede mag men het aanzigt eens daags waſſchen.

XXX.

Een ander tegens de vuurigheit.

NEemt *zout van loot*, zes grein.
Campher, een dragme.
Roſewater, drie oncen.
Mengt dit onder een, waſt hier alle dage mede.

XXXI.

Een bedrieglyk Blanketzel, om ymand ſwart te maken in plaats van wit.

NEemt zoo veel *zilver* als gy begeert, ſmelt dat in ſterk water, dampt dan het ſterk water uit tot het droog is, giet dan op deze kalkſchoon tegenwater, en dampt het weder uyt, dit tot driemaal herhalende, en als de groenachtige coleur, die men gemeenlyk in de kryſtallen van zilver ziet, t'eenemael verdwynt.

Laat dan de Perzoon, die gy bedriegen wilt, zyn aanzigt met zyn eigen ſpog nat maken, ende beſtryken

ken het zelve met een weinig van dit Poeder, zoo zal de huid ongemeen wit werden, en na dat het zal gedroogt wezen, zal de coleur veel zwarter zyn dan inkt.

XXXII.

Om nette zwarte wynbrauwen te maken.

LAat uw Wynbrauwen eerst netjes scheeren, neemt dan een Kruid-nagel, en brand die aan de Kaars, maakt die dan een weinig nat met spog, en strykt daar de Wynbrauwen mede, zoo verre als het hair is, met een zwarte linie, zoo zult gy aanlokkige Wynbrauwen hebben.

XXXIII.

Om Moesjes in 't aanzigt te maken.

NEemt *wit Was*, een loot, doet hier by een vierendeel-loots Terpentyn, smelt dit onder malkanderen, en smeert daar mede op fyne zwarte zyde, zoo kond gy daar zulke Moesjes van gedaante en grooten figuur van snyden, als het u belieft.

XXXIV.

Om het hair te krullen.

ZOmmige hebben haar hair recht nederhangende als een pond kaarsen, en zouden wel veel willen geven, dat ze goed gekrult hair hebben, derhalven heb ik dese practyk uitgevonden.

Bind uw hair op, en neemt dan een Consoor met vuur, op welke een pot met water staat te koken, laat dan den eenen ongebonden lok hairs, daar twee uren lang in koken, het Hooft rondom met zervetten binde, op dat den heeten wazem daar geen schade aan en doet.

Dit kond gy op uw gemak doen, zettende het Comfoor met de ziedende pot op een lage tafel, alwaar gy met een stoeltjen kont by gaan zitten, dit gedaan zynde zo kont gy den anderen opgeknoopten lok daar ook zo lang in houden als d'anderen, laat dan uw hair droogen, zoo zal het zoo lange gekrult blyven, tot dat het verwassen

wassen is, 't welk gy dan al weder op dezelve wyze kont doen.

XXXV.

Een ander manier om het Hair te doen krullen.

NOg heb ik een kunsje, om die Hair hebben als een die uit Brasil gekoomen is, te doen krullen.

Laat u een Kam maken van Yzer, maakt dese kam geduurig heel warm, als gy daar mede zult kammen, zoo sal uw hair gekrult werden, maar men moet het al verscheyde reyzen op een Dag doen.

XXXIV.

Nog een andere wyze om het Hayr te doen krullen.

NEemt Arabisch Gom, een once, laat dat in drie oncen water smelten, bestrykt daar des Avonds als gy slapen gaat uw hair mede, dat het nat is, wind uw hairlokken dan op toebakspypjes ofte papiertjes, en steekt het onder uw muts, zoo sal het 's ochtens droog zyn, kamt het dan uyt en poeyert het, zoo sult gy de heele dag schoon gekrult hair hebben.

XXXVII.

Nog een manier om het Hayr te krullen.

NEemt Tabaks pypen ofte ysertjes, welke zoo dik zyn als Tabaks pypen, maakt die heet, en laat uw Hair daar van een ander voorzigtig, dat hy uw niet brand, opwinden, zoo sal uw hair mede gekrult zyn.

XXXVIII.

Om Blond Hayr te maken.

MEn ziet vele Waterlandsche Boerinnen, die met het Hoofd blood gaan, blond hair hebben, welke kunsjes zy weten te doen, met het zelve alle weken in Zeep zop te wasschen, met loog daar in, 't welk het hair wit byt.

XXXIX

Om het Hayr zwart te verwen.

NEemt basten van Eyke Boomen, kookt die in water, en wast uw hair daar zomtyds mede, en gedroogt zynde, sal het zwart werden.

Of men smelt Zilver in sterk water, en men bevog-

tigt de Kam met dit water, 't welk het hair zeer zwart maakt, dit wil ik niemand raden, alsoo dat het hair te veel stukken gegeten werd

XL.

Om zwarte Tanden wit te maken.

NEemt puynsteen, stoot die fyn, drupt daar eenige druppelen geest van koperroot in, (dat by d'Apothekers wel te krygen is,) laat het droogen, zoo zullen uw Tanden daar zeer wit mede werden.

Of neemt alleen de *Tartarus Vitriolaus*, de Chymisten en Apothekers wel bekent, vryft daar uw tanden meede, zy zullen terstond wit werden.

XLI.

Om root en wit Hayr zwart te maken.

ZOmmige hebben een aanzienlyk hayr, en wil den het liever zwart hebben als van een andere coleur. Zoo neemt men alleen twee oncen sterk water, dissolveert daar alleen een half once fijn gecopelleert Zilver in: neemt dan nog een once sterk water, doet daar in een half loot quikzilver, mengt beide stoffen onder malkanderen, schud het om in een Glas met welke men het hayr kemt en vryft, zoo sal het zoo lange zwart blyven tot het uytvalt. Maar men moet waggen dat de huyd van het hayr niet geraakt werde, anders zou het door eten.

XLII.

Om het Hayr te doen wasschen.

NEemt drie Lepels *Honing*, en drie Handen vol *Wyngaart-rankjes*, daar de wyngaart zig mede vast hout en opklatert, stamptze te degen, en drukt'er het zop uyt, 't welk gy onder de Honing zult mengen, wast dan daar de kaale plaatzen mede, daar gy wilt hebben dat het Hayr dik en lang wast.

XLIII.

Een ander.

WAst alleen de kale plaatzen maar met *Honing-water*, of neemt *Franze wyn*, een half pint,

vangt

vangt dan hondert *Honig Byen*, en laat die in de Wyn weiken.

Of neemt *Honig Byen*, zoo veel als gy begeert, verbrandze tot assche, maakt daar een loog uyt met Franse Wyn, en wast daar mede.

XLIV.

Om het Hayr op allerley plaatzen wech te doen gaan.

NEemt vyftig of zestig eyerschalen, stootse fijn tot een poeder, haalt daar een water van over, met welke gy de plaatsen wasschen zult, daar gy geen Hair begeert te hebben.

XLV.

Een Zeep te maken om de handen te wassen.

NEemt *Veneetze Zeep*, 1 pond.
Roode Suyker, drie oncen.
Gom dragant, een half once.

Laat de Gom eenigen tyd in water leggen, om die week te maken, neemt dan de geschrabde zeep, en doetze in een Ketel met het andere, mengt het met een houte Spatel wel rondom, tot se werd als een lym, wast dan daar uw handen mede, zoo zult gy daar goede effecten van gewaar werden.

XLVI.

Een welriekende Zeepbal te maken.

NEemt *Spaanze Zeep*, twee oncen.
Ireas Poeder,
Sandel Hout, elks een scrupel.
Olie van Rhoodus Hout,
Nagelen, elks zes droppelen.

Kneed alles te degen onder een, en maakt daar Zeepballetjes van.

XLVII.

Een ander manier, om welriekende Zeepballetjes te maken.

NEemt *Spaanze Zeep*, twee oncen.
Witte Suyker, twee drachmen.

Olie

Olie van Jasmyn, zoo veel als genoeg is om daar onder te konnen kneden.

Dit alles onder een gemengt zynde, maakt daar balletjes af, om mede te wassen.

XLVIII.

Een Pomade om de Baarden en Knevels op te zetten.

NEemt een once *Rooszalf*, smelt daar by een half loot *wit Was*, doch in den Zomer daar wat meer by, druipt daar dan zes of zeven droppelen Olie van Rhodus Hout by, hier kond gy langwerpige Rolletjes van maken, en daar meede ter gelegener tyt de knevels op stryken.

XLIX.

Een ander.

NEemt *Rozezalf*, als voren gezegt is, met wat *Was* styf gemaakt, druypt daar eenige droppelen *Olie van Jasmyn* in, die hier uit Italien gebragt werd, alles te degen onder een gesmolten zynde, maakt daar mede Rolletjes af, zoo hebt gy een bequame Pomade. Maar om de zelve witter te hebben, kan men daar eenige droppelen *Olie van Wynsteen* by doen.

L.

Manier om de Knevels op te zetten.

ZOmmige hebben geern lange Knevels, en zyn nogtans neerwaarts wassende, om dit dan voor te komen, en ze na om hoog te doen wassen, zoo laat men een Schaar maken, welkers Scharen niet snydende maar rond zyn, als Priemtjes, deze laat men op het vuur heet worden, hier mede vat men de Knevels, en men draaytze naar om hoog, zoo blyven zy over eynde staan.

LI.

Een water om de Tanden wit te maken.

MEn neemt eenige *Limoenen*, daar haalt men een water van over, wast dan daar de Tanden mede, zoo zullen zy zeer zuyver en wit werden.

Maar

Maar als gy daar geen water van maakt, zoo gebruykt het zap dat heel goed is, maar het water is beter, en veel aangenamer, want het verlieft zyn kragt niet in 't overhalen.

LII.

Andere verscheide middelen om de Tanden wit te maken.

DOet *Wynsteen* in een Marmer Vat, flopt dat digt toe, graaft het onder d'Aard, en laat het daar blyven, tot het in water verandert is, graaft het dan weder uyt de Aard, en vryft daar de Tanden mede, zoo fullen zy zeer schoon werden.

Men neemt ook water van Aluyn en Zalpeter, het welk in 't begin van het overhalen afdruypt, vryft daar ook de Tanden mede.

Of neemt kaasjesbladen wortel, vryft daar dagelyks de tanden mede, zoo werden zy blinkend en schoon zonder het Tandvleys te bederven.

Of neemt een korst Terwen Brood, laat zulks op de kolen leggen, tot het zoo zwart word als een kool, ftoot dit tot een poeder, en schuurt daar de Tanden mede, die men met schoon water na wassende, 't zy een Put of Fonteyn, dan eens in Wyn, dit is zeer goed, en dikwils goed bevonden.

LIII.

Manier om Stokjes voor de tanden te maken.

NEemt *Malve wortel*, van de buytenste schorze gezuyvert, snydze zoo lange als een vinger, zoo veel als 't u belieft, doet die in een nieuwe aarde Pot en giet daar over.

Roode wyn, een pond.
Grana Kermes, drie dragmen.
Aluyn,
Drake bloed, van elks een half once.

Mengelt dit alles onder een, en ftelt de Pot op warme assche, dikmaals omroerende, tot dat de wortelen de roode koleur hebben ingedronken, wilt

gy

gy daar twee of drie grynen *Muscus* by doen, zoo zullen zy aangenaam rieken: droogt de wortels dan op, en zuyvertze van alle vezelen, en bewaartze tot het gebruyck.

LIV.

Middel om de Tanden schoon te maken.

NEemt *Roode Koral*, twee oncen.
Puyn-Steen,
Zee schuym,
Drake bloed, elks een once.
Kaneel,
Iris,
Aluyn,
Grana kermes, elks twee dragmen.
Nagelen, een dragme.
Muscus, zes greyn.
Geschuymde Honing, anderhalfpont.

Mengt het onder malkanderen: met een weynig kan men de Tanden schuuren en wit maken.

LV.

Een middel van Parys, om de Tanden wit te maken.

NEemt *Roode en witte Koral*,
Cristal, elx een half once.
Drake-bloed, anderhalf once.
Puynsteen, zes dragmen.
Nagelen,
Roode, witte en geele Santels, elks drie dragmen.
Muscus, drie greyn.
Roode-Wyn, vier oncen.
Geschuymde Honing, vyftien oncen.

Mengt alles behoorlyk onder malkanderen, en gebruykt het alles het vorige.

LVI.

LVI.

Een ander.

NEemt *Gebranden Aluyn*,
Puynsteen, elks een once.

Maakt daar een Poeder af, en vryft daar de Tanden mede.

LVII.

Pleystertjes tegen de Tandpyn ofte Hooftpyn, om aan den slaap van het Hooft te leggen.

NEemt zwarte Hermozyn, legt daar zommige stukjes zuyvere Mastix op, duwt op den Mastix een yseren Stamper, zoo heet gemaakt, dat door de hitte de Mastix kan smelten, en aan Hermozyn hangen, en aanplakken: smeert de Mastix dunnetjes pleysterwys, en koud geworden zynde, snyd daar ronde pleysterkens af, ende wat warm gemaakt zynde, legt die op den slaap van 't Hooft, zommige nemen hier toe wel *Gummi Tacamahaca* ofte *Gummi Elemni*, en is mede zeer goed.

't En is mede niet vreemt dat men een dropjen Olie van Nagelen, ofte van Campher, op de Pleysters laat druppen, eer men ze appliceert.

LVIII.

Een ander manier

NEemt *Gom Elemni*, een once.
Veneetze Terpentyn,
Wit Was,
Drake-bloed, elks een half once.

Neemt t' eenemaal zuyvere *Gummi Elemni*, smelt het selve met Was en Terpentyn, op een klein Vuurtjen, lauw geworden zynde, mengelt daar onder de Mastix en Drake-bloed, fijn gepoedert, en maakt van deze mengelinge ronde Pleystertjes.

LIX.

LIX.

Om welriekende Zeep te maken.

ALs men Gebarbiert werd, hebben de Barbier een gemeene Spaanse Zeep, die onder de Neu vry wat stinkt, derhalven, in plaats van die, heb il een beter en welriekenden gepractizeert, zoo

Neemt *Verneetse Zeep*, twee pond.
Nagel-poeder,
Witte Zandel, elks een once.
Benzoin, een half once.
Muscus, tien grein.

stamt het met Roze-water tot een deeg.

Neemt Vemeetze ofte Spaanse Zeep, breekt die in den Mortier met Roze-water, en mengelt dan daa onder de vooschreve Poederen, en maakt daar Zeep balletjes af, zoo groot als het u believt.

Zommige doen hier anders geen poederen by, da van *Iereas Wortel*, zommige doender eenige droppele van Nagel-olie en Caneel-olie in.

LX.

Ireas ofte Violette poeder, om tusschen het Lynwaat in de Kasse te leggen

NEemt *Iris van Florencen*,
Styrax Calamita, elks vier oncen.
Rozen, zes oncen.
Majolein,
Lavendel bloemen, elks twee oncen.
Calmus-wortel, anderhalf once.
Wortels van Cyperus,
Nagelen, elks een once.

Stoot het alles tot een grof poeder, en doet het in een zakjen, legt het dan zoo in de Kas.

LXI.

Een ander.

NEemt *Labdanum*,
Styrax,
Benzoin, elks een een once.
Muscus,

Cive

Civet, elks drie grein.
Olie van Rozen hout, 20 druppelen.
Nagelen, 30 druppelen.
mengt het onder malkanderen.

LXII.

Ruykent water, ofte Damast Water.

NEemt *Roosewater*, 4 pond.
Lavendel Water, 7 pond.
Laat daar het volgende in weiken, in een zakjen gedaan.
Neemt *Rosen*,
Majolein, als twee dragmen.
Styrax Calamita, een half once.
Muscus, zes grein.

LXIII.

Een ander riekent Water.

NEemt *Angelica wortel*, twee oncen.
Majolein,
Lavendel,
Ireos,
Rhodus Hout,
Aloes Hout,
Sandel Hout, elks een once.
Rosewater,
Lavendelwater,
Water van Lelytjes van den Dale, elks twee pond
Distileert dit te zamen in een Water-bad, maar laat een weinig Muscus in den helm leggen.

LXIV.

Poeder om de tanden wit te maken.

NEemt *Wynsteen*,
Gemeen Zout, elks een half once.
Vryft hier alle ogtens uw tanden mede, zoo zullen zy zoo wit werden als yvoor.

LXV.

Om ruikende Kralen te maken, die men om de handen en den hals draagt.

NEemt *Labdanum*, twee oncen.
Styrax, een half once.
Benzoin, drie dragmen.
Mufcus, een fcrupel.
Civet, een half fcrupel.

Laat dit alles onder malkanderen geftampt werden, een Uur lang met een warme ftamper, met *Roozewater* en *Gomdragand*, hoe langer gy 't ftampt, hoe tayer dat het werd, formeert dan daar Kralen af, zoo groot als gy begeert, en rygt die aan een draad, gedroogt zynde kond gy die aan een lintje rygen.

LXVI.

Een aangenaam Orangie Water, om te ruyken.

NEemt Orangie-bloezem, zoo veel gy begeert, doet daar eenige ftukjes Orangie fchillen by, giet hier over zoo veel water van Lelytjes van den Dale, dat het bedooken legge, diftileert dan dit zagjes in 't water-bad, zoo hebt gy een zeer liefelyk riekent water.

LXVII.

Roode ruykende Kralen om den hals.

NEemt het fyn gemalen *rood Sandel-hout*, en *Drake-bloed*, elks een once, *Fermilioen*, twee dragmen, doet daar by *Mufcus*, *Civet*, elks een half dragme, *Ambergrys*, een fcrupel, mengt dit alles te degen onder een, maakt daar een Maffe van, die met *Gom dragant* en *Rozewater* moet gekneed en wel geftampt werden, formeert dan daar Kralen af, of laat de maffe droogen, en doet daar Kralen van drajen en gaatjes in drillen, zoo fullen zy zoo fchoon rood zyn als Koral.

LXVIII.

LXVIII.

Om geele ruykende Kralen te maken

NEemt *Florentynze Iris*, een once.
Olie van Kaneel, tien drop.
Nagelen 20 drop.
Rhodushout, 30 drop.

laat den Iris zeer fyn gestooten zyn, en druipt daar de Olien onder, maakt dan een sluym met Roozewater en Gom dragant, en stoot het tot een Masse, uyt welke gy Kralen als voren kond maken, indien men ze geelder wil hebben, kan men daar een weinig droppen *Tinctuur van Saffraan*, ofte van *Curcuma* onder roeren, maar in het draagen werden zy geelder.

LXIX.

Om ruikende Kralen te maken van verscheiden coleuren.

NEemt *Labdanum*,
Styrax, elks een half once.
Muscus, een scrupel.

laat dit heel fyn stooten, doet daar by grof gestooten
Iris, een half once.
Spaans groen,
Fermilioen, elks een half dragmen.
Gom Dragant, een once.
Rosewater, zoo veel genoeg is.

Laat dit alles tot een Masse stooten, en gedroogt zynde moet gy daar Kralen van laaten draayen, en gaatjes in drillen, zoo zal het geene grof is, gezien werden, en een zwarte, groene, witte en roode steen gelyken, aldus konnenze op verscheiden wyzen gecoleurt maken.

LXX.

Om een aangename ruikbal te maken.

NEemt gemalen poeder, *van Florentynze Iris*, een once, *Gom Dragant*, een half loot, *Olie van Rhodus-hout*. een scrupel, *Olie van Nagelen*, een half

dragme, laat alles met *Rozewater* wel zamen gestooten werden, en tot een bal gemaakt.

LXXI.

Een Civet Bal.

NEemt *Labdanum*,
Styrax,
Benzoin, van elk een half once.
Muscus,
Civet, elks een schrupel.
Olie van Kaneel, zes drupp.

Laat alles tot een klomp gestooten werden, met *Rosewater*: dan kont gy daar groote of kleine Balletjes van maken na uw believen, en om de vastigheit kan men daar wat Gom Dragant in doen.

LXXII.

Om riekende Kaarzen te maken, om alle stank uyt het huys te jagen.

NEemt *Styrax*,
Kolen van Lindeboomen, elks vier oncen.
Styrax Liquida, een once
Benzoin, zes dragmen.

Neemt de Linde Kolen, want dat zyn de beste, of anders gemeene Houtskolen, stampt die en ziftze, de *Benzoin* van gelyken, daar na sult gy de Mortier en stamper t'eenemaal heet maken, en de *Styrax*, met de *Styrax Liquida*, onder een kneden en zagt maken, dan zult gy de gestoote Kolen met de *benzoin* daar onder mengen, en met de *Tragacant* en *Rosewater* een massa maken, hier van maakt gy kleine Keersjes, die gy in de schaduw laat droogen. Als 'er dan vuyle stank is zoo ontsteekt zoo een kaarsjen, soo sal alle vuyle stank verdreven worden.

LXXIII.

Een aangename Snuyf Tabak.

NEemt *Witte Nies-wortel*,
Tabak, van elks een half once.

Ma-

Majolein,
Rosemarein, van elks een dragme.

Laat dit alles onder een tot een Poeder gestooten werden, dat niet al te fijn is.

LXXIV.

Een ander ruykend Snuyf-Poeder.

NEemt *Witte Peper.*
Witte Nies-wortel,
Galega, elks een half loot.
Olie van Nagelen, tien drup.
Kaneel, zes drup.

Laat alles wel onder een gestooten werden.

LXXV.

Maniere om Caschouw toe te maken, om een aangenamen Mond te maken.

NEemt een once *Caschouw*, stamptse en ziftze fijn, mengt onder het Poeder een scrupel *Muscus*. en half zoo veel *Amber Grys*, maakt met Rozewater daar een masse van. Uyt deze masse maakt men kleyne langwerpige Korreltjes, van welke men een t' effens in den mond steekt, dat een zeer trissen aangenamen mond maakt.

LXXVI.

Ruykend Hair-poeder, om de Pruiken te poederen.

NEemt een pond *drooge Styfzel*, vervogtigt die met *Brandewyn*, laat dan de zelve op een Oven droogen, gedroogt zynde, stampt die fijn, roert daar dan onder *Olie van Rhodus Hout*, tien droppelen, *Olie van Nagelen*, twintig droppelen, *Zivet*, zes greyn, Laat dan alles onder een geroert werden.

LXXVII

Den welriekende Balzem te maken.

NEemt *Roos Salf,*
Wit Was, elks een half once.

smelt het onder malkanderen, mengt daar by gedistileerde Olie van Notemuscaat, een schrupel, Mus-

cus een half scrupel, Amber Grys, ses greyn, dit is mede een goede Balsem.

Of neemt *Roos Salf*, een weinig met *wit Was* hard gemaakt, drupt daar onder *Jenuviaanze Balsem*, en wat *Olie van Rhodus hout*, of *Olie van Nagelen Kaneel*, en diergelyke, zoo hebt gy een deftige Balsem.

LXXVIII.

Om de Rimpelen van den Ouderdom uyt het Voorhooft te doen verdwynen, en weder Jong te gelyken

MEn smelt wit Was, met een weinig Olie, op dat het een weinig dik werde, als een Plyster, neemt dan linnen dat oud is, doopt het daar in, en daar uitnemende sal men het uittrekken, hier van kan men flepjes snyden, die men des nagts op het Voorhooft bind, zoo sullen alle de rimpelen weg gaan. Hier onder dese Zalf kan men wel een weinig *Sperma Ceti* mengen, met eenige welriekende Olien, anders ruikt het niet aangenaam.

LXXIX.

Een welriekende Balzem te maken.

NEemt *wit Was*, een dragme.
Roos zalf, een once.

Smelt het onder een, drupt en mengt 'er onder Olie van Jasmyn, of Olie van Rhodus Hout, of Kaneel Olie, of Olie van Nagelen, zoo kunt gy verscheiden Balzems hebben.

LXXX.

Voor alle Extroogen der Voeten.

NEemt gestooten *Look*, bind dat daar op alle dagen eens ververschende, ende wasschet uwe Voeten om den anderen dag in Looge, tot datze van zelfs afvallen. Het gat zult gy voorts genezen met eenige heelende zalve.

LXXXI.

LXXXI.

Om het hair des lichaams ſwart te verwen.

NEemt zoo veel *Loog*, als gy wilt, doet daar by *Beetebladers*, *Saive* ende *Laurier bladers*, *Mirrha*, ende *groene bladeren van Okkernoten*, ziedet alle deze dingen te zamen, ende waſſchet hier mede het hair, ofte den Baard.

LXXXII.

Om te beletten het grys worden des Hairs.

BEſtryk dagelyks uw hair met *Geyten-melk*. Het is menigmaal beproeft.

LXXXIII.

Om het haaſtig te doen waſſen.

NEemt *Byen tot aſſchen gebrand*, *Lynzaed gebrand* ende kleyn gewreven *Olie van groene Aketiſſen*, mengt die te zamen, ende beſtrykt hier mede des avonds, ende des morgens de kale Plaatzen, daar gy begeert hair te doen waſſen, dan men moet de plaatze ofte het hooft, om hayr te doen waſſen, voor eerſt waſſen met deze navolgende Looge, neemt gemeynen *Looge Steen-ruyte*, *Agrymonie*, *Boomveyle*, elks vyf handen vol; ziedet te zamen, ende met deze *Looge* waſſchet uw hooft alle weeken tweemaal. De *Olie van Aketeſſen* word aldus gemaakt: neemt een fleſſche met *Olie van Olyven*, doet daar in zoo veel *levende groene Aketiſſen* als 'er in mogen, ſtelt deſe fleſſche in de heete Zonne.

LXXXIV.

Om een hayrige plaatze kaal te maken.

NEemt gedroogden *Kattendrek*, ſtoot ende mengt hem met ſterken *Azyn*, tot een Papken, beſtryk hier mede dikmaals des daags de hairige plaatze, ſterk wryvende, en zy zal kaal worden.

LXXXV.

Om het Aangezigt te vercieren met blozentheyd.

NEemt *Greyn*, *Cubeben*, *Nagelen*, *Breſili-hout*,

ende *gerectificeerde Brandewyn*, ſtelt dit al t'zamen te weike, eenige dagen op een warme ſtede, ende beſtrykt hier mede het aangezicht dikmaals.

LXXXVI.

Om een blozend Aangezicht te maken.

NEemt *den Wortel van Salomons Zegel*, beſtrykt ende wryft hier mede uw Aangezigt, ende het zal blozende worden.

LXXXVII.

Om de roodigheit des Aangezichts te benemen.

NEemt vier oncen *Perſe-kernen*, uitgedaan *Zaad van Cauwoerden*, twee oncen, ſtooftſe, en perſt daar uit een olieachtigheyt, ende hier meede beſtrykt alle morgens ende avonden de roodigheit des Aangezigts.

LXXXVIII.

Om een lieflyk aangezigt te maken.

NEemt het *witte van harde Eyeren*, diſtileert daar uit een Water, menget hier by *Water van Rozemaryn*, van *Boone Bloemen*, ende *zap van Limoenen*, neemt daar na *Talcum*, zeer kleine gepoedert, ende eenen goeden deel *Cocleas*, doet die t'zamen in eenen pot, ſtopt hem digt toe, zoo zullen zy den Talcum op eeten, daar na zult gy daar op ſtellen een Helme, ende diſtileren daar uit een water, ende bewaart dit water.

LXXXIX.

Om een effen ſchoone Huid te maken

NEemt *witte Wynſteen*, een pont; *Talcum*, *Zout*, elks een half pond, menget dit onder een, ende ſtellet te Calcineeren in een Potbakkers Oven, daar naar zoo ſtoot de Materie, doet ze in een zaksken, hangt dat in eenen kelder, en daar zal een Olie uit druipen, die gy als wat koſtelyks bewaren zult. Als gy nu daar van gebruiken wilt, zoo waſchet eerſt de plaatze met een Loge, ende wryft daar na de voorſz. plaatze met den voorſz. Olie.

XC.

XC.

Om een blozend blank Aangezigt te maken.

NEemt *roode Sandel*, en scherpen gedistileerden *Azyn*, elks zoo veel als 't u belieft, laat te zamen zieden met een kleen viertjen, doet 'er een weynigh *Aluyns* by, ende dit is een byzondere Konste, om een bleek bloozend aangezigt te maken.

XCI.

Een Water om het aangesigt jong te maken.

NEemt *Zolfer* een once, *witten Wierook*, twee oncen, *Mirrha*, twee oncen, *Ambregrys*, zes dragmen, stootet al t'zamen wel kleyn, doet daar by een pond *Roozewaters*, en distileert dit in Balneomarie, dit water zult gy wel digte bewaren. Als gy daar van gebruyken wilt, zoo maakt een doekjen nat, wasschet daar mede uw aangezigt eer gy te bedde gaat, en des morgens, met *Gerstewater*, en uw aangezigt sal zoo klaar worden, en zoo lieflyk, dat men hem daar in verwonderen sal.

XCII.

Om alle Plekken ende Puysten uyt het Aangesigte te weren.

NEemt gestooten *Mirrha*, zoo veel gy wilt 't *witte van Eyers*, *Brandewyn* een weynig, distileert hier uyt een water, doet hier by zoo veel *Lak Verginis*, en bewaart dit in een Glas. Het *Lak Verginis* wort aldus gemaakt: neemt *Gout-glid*, ziedet in *Azyn*, klaart hem door eenen doek, doet daar by een weynigh *Olie van Wynsteen*, en het zal een water worden als Melk. Als gy nu hier van wilt gebruyken, zoo wasschet uw aangesigt voor eerst met *Zemel-water*, wel styf met eenen doek, ende drooget af met eenen reynen doek, ende bestrykt daar na met de voorsz. Zalve, des morgens en des avonds, en laat het alzoo droogen, en gy zult u verwonderen.

XCIII.

Om de handen wit te maken.

NEemt *Sap* van *Limoenen*, zoo veel als 't u belieft, en een weynig *Zouts*, menget onder een, en bestrykt hier mede uwe handen, laatze van zelfs droogen, en wasschet die daar na met Regen-water.

XCIV.

Tegens den stank der Okzelen.

NEemt den *wortel van Scolimus*, ofte van *Cinara*, stootet hem tot zap, ende legt hem onder op de bloote Okzelen, gelyk zulks ook den voorsz. *Wortel, in Wyn gezoden en gedronken*, doet. Want hy doet zoo geweldig wateren, dat hy alle stinkende humeuren uyt den lyve dryft, is daarom ook zeer goet voor den Druypert.

XCV.

Een gedisteleert Water, om het gesichtte langen tyt te behouden, ende tegens de vlekken der Oogen.

NEemt goede, rype, *Witte Wyn*, zes potten, vier pond *Terwenbroots*, *Gomme*, *Venkel*, *Squillen*, van elks zes oncen, *Nagelen* vier dragmen, mengt al te zamen, ende distileret in *Balneo Marie*, en trekt 'er vyf pond *Waters* uyt, ende bewaart dat alleene, dit water is goed (gelyk gezeyt is) tot alle gebreken der Oogen, als men daar van dagelyks in den drank gebruykt des morgens vroeg, een maant lang: Het bevryd ook het Lighaam van veelderley ziekten.

XCVI.

Een ander kostelyk water, tot allerley duyster gesicht. ende tegens alle vlekken der Oogen.

NEemt twee *Pinten Rynsche Wyn*, *zap van Venkel*, dat gezoden ende geclarificeert is, een kroes, *Campher*, een dragme, *Tunie*, een dragme, *Cynoter* een half once, *Honing*, vier oncen, stoot al wat 'er te stooten is, stellet in een bekken negen dagen onder den Blauwen Hemel, daar nog Dau, nog Zonne schynt, distileert daar naar door een Vilt, bewaart

in

in een glas, en doet des morgens ende des avonds daar van een droppelken in u Oogen.

XCVII.

Een welriekend Water, dat schier zonder smaak is.

NEemt *Asses Dulcis*, *Storacis*, *Calamite* van elks een once, *Ligna*, *Aloës*. een half once, *Nagelen*, *geelen Sandel*, *Citer-schillen* van elks drie dragmen, stootet al onder een, ende stellet te weyken, in 24 oncen *Rooswaters*, acht dagen lang, distileret in Balneo-marie, bewaret in een glas, ende hanget daar in *Muscus*, *Ambregrys*, van elks een half dragme, ende gebruykt dit tot een zoet reuk.

XCVIII.

Een water om het Aangesigt wit te krygen.

NEemt *levende Kalk*, mengt hem met *Eyerwit*, op een *Marmer-steen*, zet den Steen op d'eene zyde hooger als op d'ander zyde, op dat'er het dunste mag aflekken, giet dat daar weder op, menget wederom te zamen, en distileert een water daar uyt.

XCIX.

Een Oogwater.

NEemt een *hard gezoden Ey*, plettet, snydet dwars door, neemt den *doyr* daar uyt, ende in zyne plaatze, legt zoo veel *witte Vitriool*, als een Erwt groot, ende het sal in water veranderen, drukket door eenen doek in een glas, bewaret voor de oogen, want het is zeer goed.

C.

Een Water om de tanden schoon te maken.

NEemt *Sal Armoniak Sal Gemme*, van elks een half pond, *Aluminus*, *Saccanini*, vier oncen, stootet al wel kleyn, en distileert een water daar uyt, wryft hier mede de Tanden, met een scharlaken lapken.

CI.

Een Water om geel Hayr te maken.

NEemt scherpe *Asschen*, een pond, gemeyn *water*, zes pond, ziedet lange te zamen, en doet ter by

twee

twee oncen *Aluyns*, zettet drie dagen onder den bla wen Hemel, en gebruyket.

CII.

Om allerley plekken uyt de Kleederen te doen

NEemt kleyn gewreven *zout*, *ſwarte Zeep*, elks zo veel als gy wilt, menget wel te zamen, beſmee hier mede de plekken, als zy nu droogh zyn, zo waſſchet die uyt met looge, en daar naar met warı water.

CIII.

Om alle plekken uyt alderley Sydewerk te krygen.

BRaad de voorſte *Schaaps-voeten* tot aſſchen, maak daar na de plekken met water nat, beſtroytze daa naar met dezen aſſchen, droogtze daar naar in d Zonne, maakt daar na wederom nat, beſtroytze we derom met de voorige aſſchen, het welke, als gy da alzoo eenige reyzen achter een gedaan hebt, zoo waſ ſchet dat poeder wel met water af, ende de plekke zullen daar uyt gaan.

CIV.

Een Zeepe, om alle plekken uyt de Kleederen te doen.

NEemt een halve *Oſſe Gal*, *Eyer-wit* van twe Eyeren, menget wel onder een, ende doet 'er by een pond gebranden *Aluyn*, *Poeder van Yreas*, ze oncen, een weynigh geſtooten *zouts*. Dit alzoo ge- daan wezende, zal men daar by doen geſchaalde *Spaanſche Zeepe*, zoo veel als alle de reſte, ofte zoo veel dat men daar van Ballen maken kan, ende laatze droogen in de ſchaduwe, mits de Zonne daar op ſcha- delyk is, en als gy die wilt verkoopen, zoo maaktze op een gewigte. Als men nu die gebruyken wil, zoo zal men het Laken voor eerſt met water nat maken, ende wel ter degen wryven met de voorſz. *Zeepe*, ende waſſchet daar na met ſchoon water af. En indien daar de plekken noch worden in gezien, zoo laat het Laken droogen, en waſſchet wederom als vooren, en de plek- ken zullen t'eenemaal uytgaan.

CV.

CV.

Hoe dat men in elk Laken zyn verlooren verwe zal brengen

NEemt een pond geſtooten *Wee-aſch*, giet daar op drie potten waters latet een nagt ſtaan, giet daar na de Looge af, en neemt twee *Oſſen Gallen*, en een hand vol wel gedroogde *Berken loof*, doetet al zamen in de *Looge*, ende latet een half uur te zamen zieden, of zoo lange de Loog te gronde gaat, latet dan kout worden: zulke verwe als gy dan in het Laken brengen wilt, zoo ſult gy zulke Vlokken nemen, ziedetze wederom met Looge, laatze zoo 14 dagen of nog langer daar in ſtaan, op dat de looge de verwe daar uittrekken mag, zygt daar naar de Loog van de Wolle, en waſſchet het Laken dat gy vernieuwen wilt, daar in, zoo ſal 't zyn eerſte verwe wederom krygen.

CVI.

Hoe dat men alle vlekken uit het wolle Laken zal brengen.

NEemt kout gegooten *Looge van Beuken Aſſchen*, doet daar in een weinig *Wynmoers*, ook gebranden *Leem*, uit een Bak-oven, legt het Laken daar in zoo verre als de vlekken gaan, ende het zal alle plekken uittrekken, waſſchet daar na in klaar water, ende latet in de Zonne droogen.

CVII.

Een water om alle plekken uit wit Laken te krygen.

NEemt vier oncen *Aluins*, twee Potten *waters*, laat het vierendeel in zieden, neemt dan geſchaafde *Spaenſche Zeep*, doetet al t' zamen in water, latet daar naar twee dagen ſtaan, ende gebruiket daar naar in wit laken, gelyk boven gezeid is.

E Y N D E.

